

Nasjonal eller internasjonal skrivemåte?

Moderne importord i språka i Norden

Redaktør: Helge Sandøy

1. Helge Sandøy (red.): Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlaging og tilpassing av utlandske ord. 2003
2. Helge Sandøy og Jan-Ola Östman (red.): "Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord. 2004
3. Bente Selback og Helge Sandøy (red.): Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn. 2007
4. Tore Kristiansen og Lars S. Vikør (red.): Nordiske språkhaldningar. Ei meiningmåling. 2006
5. Tore Kristiansen (red.): Nordiske sprogholdninger. En masketest. 2006
6. Guðrún Kvaran (red.): Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden. 2007
7. Pia Jarvad og Helge Sandøy (red.): Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning. 2007
8. Helge Omdal og Helge Sandøy (red.): Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn. 2008.
9. Catharina Nyström Höög: Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta! Svenska åsikter om importord. 2005
10. Jacob Thøgersen: Det er meget godt som det er ... er det ikke? En undersøgelse af danskernes holdninger til engelsk. 2007

Helge Omdal og Helge Sandøy (red.)

Nasjonal eller internasjonal skrivemåte?

Om importord
i seks nordiske språksamfunn

NOVUS FORLAG

OSLO – 2008

Moderne importord i språka i Norden (MIN)

Prosjektleiar: Helge Sandøy
Nordisk institutt
Sydnesplassen 7
5007 Bergen

[http:// www.moderne-importord.info/](http://www.moderne-importord.info/)

Forskningsprosjektet Moderne importord blei initiert av Nordisk språkråd og sett i gang hausten 2001. Det er finansiert i hovudsak av NOS-H, NorFa, Noregs forskingsråd og Nordisk språkråd (og frå 2004 Norplus Språk). Prosjektet har som mål å lage ei jamførande oversikt over korleis moderne importord blir behandla i språka i Norden i både norm og bruk, og å skaffe generell innsikt i vilkår for språkholdningar og spesiell innsikt i holdningane til importord i Norden.

Nordisk språkråd

blei nedlagt i 2004, men dei nordiske språknemndene samarbeider vidare om heimesida:
<http://www.nordisk-sprakrad.no/>

Letterstedtska föreningen og Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium (Universitetet i Bergen) har gitt støtte til utgivinga av denne boka.

Sats: Helge Sandøy
Omslagsfoto: Kari Heistad
Omslag: Ole Røsset

© Novus AS 2008.
Trykk: Interface Media AS, Oslo.
ISBN 978-82-7099-490-8

Forord

For orda eksisterer det ingen grenser – verken nasjonale eller språklige. I språka våre dukkar det stadig opp nye ord. Somme av dei er nylagingar, og somme er importert frå andre språk. Kva skjer med orda som blir importert og tatt i bruk i dei nordiske språka? Blir dei verande der som fremmendelement, eller blir dei integrert slik at dei glir inn i det nasjonale språkssystemet i skrivemåte og bøyning? Altså: nasjonale eller internasjonale?

Dette var problemstillinga for denne delgranskinga under det store nordiske granskingsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*. Delgranskinga gjeld tilpassing av moderne importord i dei nordiske språka islandsk, færøysk, norsk, dansk, svensk («sverigesvensk») og finlandssvensk. Moderne importord er definert som ord som har komme inn i eit av desse språka etter 1945. Etter krigen har den angloamerikanske påverknaden vore sterk i alle dei nordiske språka, og det aller meste av nyorda i språka våre har i denne perioden eit engelsk-amerikansk opphav.

Arbeidet med delgranskinga kom i gang i 2002, og prosjektmedarbeidarane hadde som mål å undersøke korleis og kor mye av dei moderne importorda som blei tilpassa til språkssystemet i det enkelte nordiske språket som var omfatta av granskinga. Materialet bestod av importord frå nordiske aviser frå bestemte datoar i årgangane 1975 og 2000. For at resultatata skulle bli mest mulig jamførbare, blei det utarbeidd metodiske opplegg og rettleiingar for granskinga, og mange diskusjonar skjedde på årlige samlingsmøte og i form av tallause små og store e-postdiskusjonar etter kvart som nye problem meldte seg. Leiar av arbeidsgruppa som gjennomførte dette delprosjektet, var Helge Omdal. Helge Sandøy var leiar av hovudprosjektet MIN, og han deltok både i planlegginga av dette delprosjektet og i dei metodiske diskusjonane innafør gruppa. Både Omdal og Sandøy har lese og kommentert enkeltartiklane. I sluttfasen har Sandøy hatt hovudansvaret for redigering av delkapitla med tanke på å gjøre artikkelsamlinga trykkeklar.

Medarbeidarane hadde arbeidsplassane sine forskjellige stader i Norden, og av praktiske årsaker kunne ikkje alt arbeidet skje parallelt i dei ulike nordiske landa. Noen starta og fullførte langt på veg undersøkinga si før andre var komne skikkelig i gang. Det har derfor tatt tid å komme i mål. Nå takkar vi alle medarbeidarane for innsatsen og for tolmodet dei har vist. Dessutan får Tore Kristiansen, Pia Jarvad og Inge Lise Pedersen takk for den danske språkvasken av artiklane om islandsk og færøysk.

Resultatet av delgranskinga om tilpassing av moderne importord i skrift blir her presentert for kvart enkelt språk, og artiklane kan lesas kvar for seg eller samla. Ásta Svavarsdóttir legg fram resultatata for den islandske delen, Hanna Simonsen og Helge Sandøy har skrivne om færøysk, Helge Omdal om norsk, Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad om dansk, og Åsa Mickwitz om svensk. Begge dei svenske språkvarietetane sverigesvensk og finlandssvensk blir presentert parallelt i same

artikkelen. I kapitlet *Innleiing* har Helge Omdal skrive om bakgrunn for prosjektet, om materialet og metodisk opplegg for undersøkinga. Han har også skrive ein samanliknings- og oppsummeringsartikkel til slutt i boka.

Vi ønskjer at framstillingane i artikkelsamlinga kan vere til nytte og til informasjon også for eit ikkje-språkvitskaplig publikum med generell og kulturell interesse for språk i Norden og for dei mange problemstillingane kring engelskspråklig påverknad som gjør det ønskelig å kunne bygge på forskingsresultat.

Kristiansand og Bergen, november 2008

Helge Omdal

Helge Sandøy

Innbald

<i>Helge Omdal: Undersøkelse av tilpassing av moderne importord i nordiske språk.</i>	
<i>Innleiing</i>	9
1. Forskningsprosjektet Moderne importord i språka i Norden (MIN)	9
2. Materiale	13
3. Grunnlag og forutsetninger for å undersøke og sammenlikne	14
4. Valg av metode	16
5. Erfaringer og resultater	18
<i>Ásta Svavarsdóttir: "Staffið er mega kúl." Om tilpassning af moderne importord i islandsk skriftsprog</i>	21
1. Indledning	21
2. Baggrund	21
3. Materiale og metoder	23
4. Morfologisk tilpassning	26
5. Ortografisk tilpassning	35
6. Oppsummering og diskussion	44
<i>Hanna Simonsen og Helge Sandøy: Tilpassning af importord i det færøske skriftsprog</i>	49
1. Indledning	49
2. Baggrund	53
3. Hvad sker med importordene, når de kommer ind i færøsk?	54
4. Morfologi	55
5. Ortografi	66
6. Sammenfatning og diskussion	72
<i>Helge Omdal: Bacon eller beiken? Tilpassing av moderne importord i norske</i>	77
1. Innleiing	77
2. Materiale	78
3. Morfologi	82
4. Tilpassning i ortografi	93
5. Oppsummering	101
<i>Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad: Tilpassning af engelske importord i dansk skriftsprog</i>	105
1. Indledning	105
2. Normering og tilpassning	105
3. Om undersøgelsen	106
4. Morfologisk tilpassning	110
5. Ortografisk tilpassning	117
6. Konklusion	122

8 INNHALD

<i>Åsa Mickwitz: Vad händer med e-mail i svenskan? Om anpassning av importord i svenskan</i>	125
1. Inledning	125
2. Utgångspunkt	125
3. Materialet	127
4. Morfologisk anpassning	130
5. Morfologiskt anpassade importord	137
6. Morfologiskt neutrala importord	141
7. Importord med utländsk morfologi	143
8. Sammanfattning av den morfologiska anpassningen	145
9. Ortografisk anpassning	146
10. Sammanfattning och diskussion	157
Tillegg	162
 <i>Helge Omdal: Tilpassing eller ikke tilpassing? Sammenlikning og resultater</i>	163
1. Innleiing	163
2. Materiale	165
3. Morfologi	166
4. Ortografisk tilpassing	177
5. Avslutning	184
 Om forfattarane	187

Undersøkelse av tilpassing av moderne importord i nordiske språk Innleiing

Helge Omdal
Universitetet i Agder, Kristiansand

1. Forskningsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*

1.1. *Prosjektorganisering og formål*

Artiklene i denne boka tar for seg spørsmålet om og i hvor sterk grad moderne importord – og da først og fremst anglo-amerikanske nyord – tilpasses i de nordiske skriftspråka. De nordiske språka som er undersøkt, er islandsk, færøysk, dansk, norsk og svensk (både finlandssvensk og «sverigesvensk»). I utgangspunktet var det også planlagt at finsk skulle være med, men av ulike årsaker blei ikke den finske undersøkelsen gjennomført. Artiklene i denne boka omhandler *tilpassing i skrift*, og da blir både tilpassing i *skrivemåte* (ortografisk, grafemisk tilpassing) og tilpassing i *bøyning* (morfologisk tilpassing) undersøkt.

Delprosjektet om tilpassing av moderne importord i nordiske språk er en del av det fellesnordiske forskningsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*. Prosjektet var initiert av Nordisk språkråd og starta i 2000 med Helge Sandøy som leder, og det omfatta sju nordiske språksamfunn: islandsk, færøysk, norsk, dansk, sverigesvensk, finlandssvensk og finsk. Medarbeiderne (til sammen ca. 30) har møtt hverandre på nettverksmøter i prosjektida fram til 2005. Gjennom alle åra etter starten har Helge Sandøy drevet prosjektmedarbeiderne gjennom mange metodiske diskusjoner og valg fram til prosjektavslutning. Den store bredden i dette importordprosjektet kommer klart til syne i rapportene i serien *Moderne importord i språka i Norden* (Oslo: Novus forlag).

Målet for MIN er beskrevet i ei prosjektskisse (jf. Selback & Sandøy 2007: 9f):

- a) å laga ei jamforande oversikt over korleis moderne importord vert behandla i språka i Norden (dvs. i bruk og normer), og
- b) å skaffa generell innsikt i vilkår for språkbaldningar og spesiell innsikt i baldningane til importord i Norden.

I tillegg til dette grunnforskningsmålet hadde prosjektet også som intensjon at

- c) Nordisk språkråd og dei nordiske språknemndene skal kunna drøfta og ta avgjerder om mål og middel i språkrøktarbeidet på grunnlag av innsiktene under a) og b).

Det overordna MIN-prosjektet var organisert i flere delprosjekter, som alle etter planen skulle gjennomføres parallelt i de sju språksamfunna. Denne undersøkelsen er del av prosjekt B, som hadde som formål å gjennomføre delundersøkelser av

i kor stor grad ymse typar av *importord blir tilpassa*, og kva strategiar som blir brukte ved *strukturtilpassinga* (dvs. i talemålet og i skriftleg praksis, altså *fonologiske, ortografiske* og *morfologiske purisme*) (ibid.).

B-delen omfatta tilpassing i både skriftspråk og talespråk. Skriftspråk og talespråk er svært ulike med tanke på omfang og strategier for tilpassing, og måten tilpassinga skjer på. Mens tilpassinga i skriftmålet stort sett er regulert og normert, er tilpassinga i talespråket gjerne spontan, og det var naturleg at B-delen av undersøkelsen blei delt i to:

- B1-granskinga, som gjelder tilpassing i skrift, og
- B2-granskinga, som gjelder tilpassing i tale.

Undersøkelsen som her er kalt B1, tar bare for seg tilpassing av importord i skrift.

Alle artiklene i denne boka gjelder B1-delen av prosjektet (Ei grundigere framstilling av det samla prosjektet er gitt i <http://moderne-importord.info/>.)

Bakgrunnen for forskningsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden* er naturleg nok det språkrøktsspørsmålet som oppleves som mest aktuelt akkurat nå: den utenlandske påvirkninga på språka våre. Det vil i dag i praksis si den anglo-amerikanske innflytelsen, som har vært spesielt merkbar etter krigen. Det er dokumentert ei stadig sterkere påvirkning de siste tiåra, og det kan også se ut til at holdningene (positiv, negativ, likeglad) til engelske ord i morsmåla endrer seg.

Spørsmålet er – framfor alt i språkråds- og språkrøktsammenheng – om noe bør gjøres, og i tilfelle hva. Nordiske språkråd/språknemnder og myndigheter har på begynnelsen av 2000-tallet for alvor satt fokus på spørsmålet. Starten blei framfor alt markert med *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket* i 2002, som i åra etter er fulgt opp med tilsvarende handlingsprogram for andre nordiske språksamfunn. Ordet *domenetap* – og engstelsen for fenomenet – er satt på den språkpolitiske dagsordenen over heile Norden.

Men slike spørsmål kan ikke drøftes på en fullgod måte uten at de ses i en mer allmenn sammenheng med utgangspunkt i en faglig innsikt i språk og samfunn. Her kommer MIN-prosjektet inn med målsettinga om å gjennomføre et grunnforskningsprosjekt. En del av bruksverdien ligger i at projektrapportene også skal kunne tjene som underlag for språkpolitiske vedtak, dvs. at en i denne typen språknormeringsprosjekt får bedre oversikt over eventuelle konsekvenser for språk og språkbrukere.

1.2. Utgangspunktet: Ordforrådet og 'moderne importord'

Ordforrådet er i konstant endring. Nye ord kommer inn i språket, mens andre forsvinner. Det er nok riktig å karakterisere endringene i ordforrådet som de største

språklige endringene i våre nordiske språk – større enn endringene i fonologi, morfologi og syntaks. I løpet av noen tiår kan det dreie seg om flere tusen nyord. For skandinaviske språk er nyorda i siste halvdel av 1900-tallet godt dokumentert, bl.a. gjennom «nyordbøker» og andre publikasjoner (se f.eks. Leira 1982, Jarvad 1999, Svenska språknämnden 1986).

Endringene i ordforrådet har framfor alt sammenheng med menneskelig kultur og samfunnsutvikling. Ulike språksamfunn har hatt ulike kulturimpulser gjennom historien, og dette avspegler seg i utviklinga i ordforrådet. Fra de tidligste tider kan vi i språket vårt «lese» lag av kulturimpulser gjennom lånord eller importord, som latin gjennom kirka, nedertysken gjennom hansaen, fransk gjennom kultur og diplomati. Ofte har det vært tale om tendenser til «lånordsbølger» med forskjellig utgangspunkt i bestemte perioder av historien, og aller kraftigst i så måte var for de skandinaviske språka den nedertyske innflytelsen i hansaperioden i seinmellomalderen. I moderne tid merker vi ei endring i kulturimpulser og tilsvarende språkimpulser i tida før og etter krigen. Etter krigen har den angloamerikanske innflytelsen vært spesielt sterk, og det aller meste av nyord i språka våre har engelsk-amerikansk opphav. Før krigen kom det relativt få lånord fra engelsk inn i nordiske språk (se Stene 1945 om forholdet i norsk).

Den angloamerikanske påvirkninga er ikke noe som er spesielt for nordiske språk – den er snarere å se på som en del av en globaliseringstendens. En stor del av nyorda er felles for flere språksamfunn. Dette ser vi klart når vi f.eks. sammenlikner nyordsoversikter i skandinaviske språk, jf. oversikter over nyord i dansk (Jarvad 1999), norsk (Leira 1982) og svensk (Svenska språknämnden 1986). Tilsvarende ser vi at ikke-nordiske språk som tysk (jf. Herberg & Kinne & Steffens 2004 og Quasthoff 2007) også har en del av de samme nyorda som vi har.

I dag er vi en del av det internasjonale samfunnet. Med utstrakt reisevirksomhet og etermediebruk og dermed kontakt med andre språk og kulturer, med multi-nasjonale virksomheter og mobile befolkningsgrupper både nasjonalt og internasjonalt, er det ikke overraskende at kulturimpulsene fra ulike samfunn på et eller annet vis slår inn i språka våre også. Det er disse «nedslag» – og måten som de nye orda tilpasses til de forskjellige språka i Norden på – vi vil studere i denne undersøkelsen.

Med *importord* skal vi forstå ord som er tatt inn fra et annet språk (f.eks. *food-processor*, *after shave*). Et ord blir *tilpassa* når det får en skrivemåte og en uttale som er i samsvar med skrive- og uttalemonsteret i de heimlige og tradisjonelle orda (f.eks. norsk *sjekk* for engelsk *check*). Slike ord har til dels blitt kalt *fremmedord* eller *lånord*, og det er i enkelte tilfeller skilt mellom de to typene ord, men ofte er innholdet noe upresist. Mot termen 'lånord' kan en dessuten innvende at det knapt er tale om et lån i vanlig forstand, og ord som omtales som 'fremmedord' kan ofte oppfattes som heimlige ord. Selback & Sandøy (2007: 10) presiserer bruken av 'importord' slik:

«I dette prosjektet brukar me nemninga *importord* (etter førebilete frå Hansen & Lund 1994: 31f.) for å visa til alle ord som er tekne inn i eit språk frå andre språk, i motsetning til *arveorda*, som er dei me gjerne oppfattar som «opphavlege». Desse to nemningane er altså språkhistoriske. Importorda kan me så dela i *fremmedord* og *lånord* på den måten at fremmedord er dei importorda som ikkje er strukturelt (fonologisk, ortografisk og morfologisk) tilpassa

nasjonalspråket (f.eks. *bandout*), mens lånord er dei importorda som er blitt tilpassa (f.eks. *sjekke*, *sykkele*).»

Det er velkjent at visse importord tilpasses uten større problemer i talespråket, både i uttale og bøyning, og en del tilpasses også i skrift. En del andre, f.eks. *bandout*, *accessoires* og *know how* er derimot åpenbare «fremmedlegemer» i språket, som med sin uttale og/eller skrivemåte røper manglende integrering og ofte også sitt opprinnelsespråk.

Heile forskningsprosjektet (MIN-undersøkelsen) har som formål å undersøke hva som skjer med *moderne importord*. Tida etter krigen er mest interessant å undersøke i en slik sammenheng. Mye i den internasjonale situasjonen og den moderne historien blei endra da krigen tok slutt, og dermed er året 1945 satt som grense for hva som skal forstås med 'moderne' importord.

1.3. Tilpassing i skrift

Denne delundersøkelsen (B1) om tilpassing av de moderne importorda i nordiske språk i skrift skal altså ta for seg både forhold som gjelder ortografi (skrivemåte eller bokstavering) og tilpassing til bøyningssystemet (morfologi). Mange av importorda har alt i «eksportspråket» ei skriftform som gjør at de kan inkorporeres i det nye språket uten problemer, og uten at det går fram av skriftforma at ordet har et utenlandsk opphav. Tre slike eksempler (her er av praktiske grunner brukt eksempler fra norsk) er *gospel*, *link* og *mobil*, som ytre sett ikke ser annerledes ut enn ellers vanlige, godt integrerte ord i norsk, f.eks. *trivsel*, *vink* og *stabil*. Andre ord kan derimot ha et tydelig fremmed preg, slik ordformene *pizza*, *fax* og *know how* har det. I norsk er bokstavene *z* og *x* nettopp klare eksempler på unorske skrivemåter, det samme er bokstavsekvensen *ov*. Også ord som tilsynelatende ser norske ut når en bare vurderer skrivemåten, kan være basert på et ikke-norsk forhold mellom skrift og uttale, som f.eks. *tape*. I nordiske språk er systemet slik at en i varierende grad (aller sterkest i finsk) har en regelmessig korrespondanse mellom skrift og uttale, og i norsk svarer bokstaven *a* normalt til uttalen /a(:)/. I engelsk forutsetter skrivemåten *tape* at *a* uttales /ei/, og at *-e* er «stum». Når ordet *tape* importeres fra engelsk til norsk eller til et annet nordisk språk, oppstår en «kollisjon» mellom to språks prinsipper for forholdet mellom uttale og skrift. Problemet er delvis løyst ved at offisiell skrivemåte for dette ordet i dagens norsk og svensk er både *tape* og *teip/tejp*.

I norsk har Språkrådet fastsatt regler for fornorsking av skrivemåten av importord, men disse reglene er bare aktuelle å ta i bruk dersom ordet etter ei tid oppfattes som en del av allmennspråket. Er ordet ikke å se på som en del av allmennspråket, er det heller ikke aktuelt å «harmonisere» forholdet mellom skrift og uttale, og den utenlandske skrivemåten blir beholdt. (Se nærmere om norsk normering av importord i Sandøy 2000 og 2004.) Andre nordiske språkråd har i større eller mindre grad regulert skrivemåter av importord etter egne regler eller mønster.

Med tilpassing i skrift forstår vi også tilpassing til det nasjonale bøyningssystemet (morfologisk tilpassing). Et importert ord kan bli overført med kjennemerke på eksportørspråkets bøyningssystem, f.eks. en *poster*, flere *posters*, med *-s* som flertalls-

merke, som i engelsk. Ikke bare nye ord i språket, som *poster*, men også etablerte importord som *konto* – *konti*, eller *faktum* – *fakta*, *sentrum* – *sentra* kan fortsatt representere et utenlandsk bøyingsmønster, og disse orda har da italiensk og latinsk flertallsbøyning. I slike tilfeller kan tilpassinga skje ved at importordet «går inn» i en eksisterende bøyingsklasse på forskjellig vis. En aktuell type tilpassing for disse orda kunne f.eks. være (norsk) *konto* – *kontoer*, eller *fakta* – *fakta*, eller *faktum* – *faktum*, eventuelt *faktum* – *faktumer* og *sentrum* – *sentrum*. I norsk er det vanlig å bruke en av disse tilpassingsmåtene.

Ofte oppstår det morfologiske tilpassinger i talespråket etter at ordet eller uttrykket har vært i bruk ei tid. Et kjent tilfelle i Norge er uttrykket *all right*, som brått vakte nasjonal oppmerksomhet da det i et fjernsynsprogram under kommunevalgkampen i 1983 spontant blei brukt med normal adjektivending *-e* i flertall: «Sauer er ålreite dyr.» Uttalelsen kom fra en politiker som noe nølende skulle svare på spørsmål om landbruksordningene for sauehold.

2. Materiale

Materialet for skriftspråksdelen (B1) er henta fra et annet delprosjekt (A-undersøkelsen) i *MIN*, som gjaldt *omfanget* av importord i skriftspråka i Norden (det såkalte *A-materialet*, jf. Selback & Sandøy 2007: 13–20). Som kjeldemateriale er brukt avistekster (ikke ordlister). De undersøkelsene som gjelder tilpassing i skrift av de moderne importorda i ulike nordiske skriftmål – og som er basert bare på materiale fra de enkelte språka – jamføres med tilsvarende undersøkelser som blir gjennomført i de andre nordiske landa. Det var derfor utarbeidd felles metoder for delundersøkelsen av tilpassinga av importord i skriftspråka i Norden, slik at resultatata skulle bli mest mulig sammenliknbare. Målet var både å finne fram til nasjonale særtrekk i tilpassinga av moderne importord, og til felles nordiske tendenser.

I A-delen av prosjektet blei det ekserpert avistekster fra alle de nordiske språksamfunna. Med tanke på at antall og typer importord kunne variere i forskjellige aviser, var det lagt vekt på å finne fram til aviser som representerte ulike avistyper:

«[...] lokalavis, lita regionalavis, stor regionalavis, abonnementsavis frå hovudstaden og laussalsavis frå hovudstaden. Det viste seg at det var vanskeleg å finna aviser i dei små språksamfunna som høvde inn i alle desse kategoriane. Der har me i staden valt aviser som skil seg mest mogleg frå kvarandre med tanke på utgjevarstad, målgruppe og stoffområde. Slik kan me likevel sikra at materialet vert mest mogleg representativt for språksamfunnet.» (Selback & Sandøy 2007: 13.)

Det var også ønskelig å få en oversikt over utviklinga og tilveksten i importordskategorien, og et visst antall avisnummer fra to årganger blei valgt: 1975 (som et «mellomtidspunkt» i etterkrigsperioden) og 2000. To datoer blei også valgt: 4. april og 9. september, eller nær opp til disse to dagene de to åra. I utgangspunktet var det tanken å bruke 12 avisnummer fra hvert språksamfunn, seks for hver årgang, men

dette viste seg å by på problemer, ettersom avisene kunne variere svært mye i størrelse, og materialet blei derfor noe skeivt.

Avisnummera blei i sin tur ekserpert med tanke på å finne fram til alle forekomstene av moderne importord. Ekserperinga blei gjort så nøyaktig som mulig, men naturlig nok kunne det være vanskelig å finne fram til alle importorda som var etablerte i språket. Etter ekserperinga blei de importorda som var funnet, merka med diverse koder i en database i programmet FileMaker, andre deler forelå elektronisk tilgjengelige og blei merka direkte inn i teksten. Orda kunne så behandles statistisk med utgangspunkt i kodene:

«Databasen inneheld opplysningar om førekomsten, kva leksem han representerer, lingvistiske opplysningar, mottakarspråk, eksportørpråk, visse pragmatiske opplysningar og konteksten ordet finst i, i tillegg til namnet på avisa, dato/årstal, sidetal, tekstnivået, emnet for teksten og tekstsjangeren der ordet vert nytta.» (Selback & Sandøy 2007: 15.)

I opptellinga av importorda blei det skilt mellom *ordforekomster* («*ordeksemplar*») og *ordtyper* (*leksem*). Ordforekomsten er hvert tilfelle av ordet som står i teksten, f.eks. *actionen*, mens ordtypen er det leksemet eller oppslagsordet som ordforekomsten representerer, og som er ett og det samme uavhengig av hvor ofte det står, og av om det står i ulike former som *action* og *actionen*. I dette tilfellet vil ordtypen (oppslagsordet) være *action*. Det kan finnes en eller mange ordforekomster for samme ordtypen. På den andre sida kan en ordforekomst representere mer enn én ordtype, f.eks. representerer *rockebit* ordtypene *rockebit*, *rock* og *bit*.

Det er importorda i det såkalte *A-materialet* som dette delprosjektet om tilpassing i skrift i utgangspunktet bygger på.

3. Grunnlag og forutsetninger for å undersøke og sammenlikne

Å sammenlikne forskjellige språk kan virke enkelt i utgangspunktet, men byr på mange utfordringer når konkrete forhold skal undersøkes nærmere. Slik viste det seg å bli også med tilpassingsundersøkelsen i de nordiske språksamfunna. Målet var å utarbeide felles metoder og grunnlag for delundersøkelsene av tilpassinga av importord i skriftmål i Norden med tanke på at resultatata skulle bli sammenliknbare. På denne måten kunne en finne fram til både nasjonale særtrekk i tilpassinga av moderne importord, og til felles nordiske tendenser.

Det viste seg at en god del forutsetninger og planlagte metodiske grep og analysemåter måtte justeres undervegs, da det kom tydeligere fram at ikke alle forhold egentlig var så parallelle i alle de nordiske språka som vi først hadde forestilt oss. Det er viktig å være klar over akkurat dette, slik at resultatata for de forskjellige språksamfunna ikke oppfattes som eksakte i forhold til hverandre. Likevel er det synlige tendenser til likheter og forskjeller mellom de nordiske språka. Enkelte av disse tendensene er det ikke grunn til å reise tvil om, sjøl om de metodiske tilnærmingene og det språklige grunnlaget for enkeltundersøkelsene kan være noe ulike.

Jeg skal her først peke på enkelte særegenheter ved nordiske språksamfunn og gi eksempler på en del språklige forhold som er av betydning for resultatet av en slik undersøkelse – i tillegg til å vise til noen forskjeller i metodisk tilnærming og tilpassing til materialet og analysen.

Det viste seg at materialet ikke blei like omfattende i alle språka, f.eks. var det bare 460 ordforekomster for islandsk. Ásta Svavarsdóttir (artikkel i denne boka) kommenterer dette slik:

«De islandske forekomster er meget få sammenlignet med de andre sprog. Det skyldes på den ene side at importord er forholdsvis lavfrekvente i de islandske avistekster (regnet som andel af det totale antal løbende ord), og på den anden side at mange af de islandske avisnumre som blev excerperet er små, og selve tekstmængden som eksemplerne hentes fra, er derfor mindre end i mange af de andre sprog. Det er klart at knapt 460 ordforekomster ikke kan give noget helhedsbillede når det gælder tilpasning af importord i islandsk, og analysen viste også at grundmaterialet ikke var tilstrækkeligt til at give et klart billede af alle variabler.»

Ásta Svavarsdóttir måtte derfor supplere materialet slik at det kunne gi et utfyllende bilde av tilpassinga av importord i islandsk, og brukte da i hovedsak avistekster fra databasen til *Morgunblaðið* på Internettet. På liknende vis kan det oppstå andre skeivheter ved utvalget av ord i enkelte språk, og også sjølve avismaterialet kan representere noe ulike sjangrer for de forskjellige språka. Det har naturligvis betydning for utvalget av ord som er med i analysen, om utgangspunktet f.eks. har vært en viss type annonser eller redaksjonelle tekster. Det er derfor noe uheldig at en betydelig del annonsetekster har ligget til grunn for det norske materialet, og at et av de svenske avisnummera har et eget annonsebilag.

Med *moderne importord* forstår vi som nevnt ord som er importert i de nordiske språka etter krigen, dvs. etter 1945. Det kan stundom være tvil om importtidspunktet, men i en del tilfeller viser det seg ikke uventa at et importord har blitt tatt i bruk på ulike tidspunkt i de nordiske språka, slik at f.eks. ett og samme importord reknes til kategorien 'moderne importord' i ett eller flere språk, men ikke i andre. Enkelte ord som oppfattes som moderne importord i nordiske språk generelt, har likevel vist seg å forekomme tidligere i svensk enn i de andre nordiske språka. Slik er det bl.a. med *rally*, *rasism*, *sex* og *bowling*, som alle forekom i svensk før krigen.

Spørsmålet om *hvor ord egentlig er importert fra*, er også interessant. Mange går ut fra at importen skjer direkte fra anglo-amerikansk, men ofte kan det vise seg at det moderne importordet kommer via et annet nordisk språk, f.eks. til norsk via svensk. Det var likevel bestemt å bare ta med ord fra ikke-skandinaviske språk (bortsett fra for islandsk, der importord med skandinavisk opphav er tatt med). For færøysk er det svært vanlig at importen skjer via dansk, spesielt fordi færøyingene normalt er bilingvale (færøysk og dansk). Også for finlandssvensk er det å vente at sverigesvensk til en viss grad fungerer som en «importkanal».

De forskjellige nordiske språksamfunna har ulike tradisjoner for hva slags bokstavtegn som oppfattes som «nasjonale». I færøysk og islandsk fins det et større antall vokaltegn enn i de skandinaviske språka (*á* osv.), og konsonattegn (*ð*, islandsk

også *þ*) som ikke fins i de skandinaviske språka. Skandinaviske språk varierer i bruken av tegna *æ* og *ø* / *ä* og *ö*. Mens f.eks. norsk oppfatter *c* og *x* som «unorske» bokstaver, fins disse i bruk i svensk, osv. Slike forhold betyr en god del når det er tale om hva som registreres som ortografisk tilpassing eller ikke tilpassing i ulike nordiske språk, og kan gi seg tydelige utslag i prosentandelen av utilpassa ordforekomster.

En del av importordas «skjebne» blir avgjort av aktiviteter og bestemmelser som er gjort (eller ikke gjort) av språkpolitikere og myndigheter i det enkelte språksamfunnet, dvs. *normeringstradisjonene* og *normeringspraksisen* i nordiske språk. Ulike språksamfunn har ulik praksis når det gjelder normering og nasjonalisering av importord, og her er det grunn til å nevne den uvanlig effektive styringa i retning av offisielt anerkjent norm som vi finner i islandsk, der lojaliteten mot det som anses å være rett og riktig språkbruk, også gjenspeiles i språkbruken som forekommer i avisene. Det at myndighetene for de forskjellige nordiske språksamfunna ikke har samme ideologi eller språkpolitiske oppfatninger, vil naturligvis ha avgjørende betydning for om en i det éne nordiske språket finner mer eller mindre omfattende tilpassing enn i et annet nordisk språk. Slike forhold vil bli omtalt i sammenheng med hver enkelt delundersøkelse.

Det som i denne sammenhengen er viktig å være klar over, er at sammenlikning av språklige tendenser og utviklingstrekk i ulike språk er en komplisert, sammensatt og svært krevende øvelse, og det er naturligvis viktig å presisere forbehold og forutsetninger når en presenterer resultater. En del slike forhold blir omtalt i de enkelte artiklene i denne boka, og like ens i sammenliknings- og oppsummeringsartikkelen til slutt.

4. Valg av metode

Ordforekomstene blei undersøkt med sikte på analyse av tilpassing til det heimlige (nasjonale) morfologiske systemet (bøyingssystemet) og til det heimlige ortografiske mønsteret ('normal' skrivemåte for etablerte ord) i det enkelte språksamfunnet.

4.1. Morfologisk tilpassing

Ordforekomstene blei i første omgang gruppert i tre kategorier:

1. Morfologisk tilpassa importord
2. Nøytrale importord
3. Importord med utenlandsk morfologi

Til de morfologisk tilpassa importorda hørte alle ordforekomstene som hadde blitt tilpassa bøyingssystemet i det aktuelle nordiske språket. I denne kategorien inngikk også hybrider (sammensatt av et nordisk ord pluss et importord), ettersom det å kunne danne sammensetning med et nordisk ord oppfattes som en morfologisk egenskap. Et eksempel (fra dansk) er *bistandsprosjekter* i setningen «Han påstår at jeg

siger at man skal undgå bistandsprosjekter». Kategoriene ‘morfologisk tilpassa importord’ og ‘importord med utenlandsk morfologi’ er relativt enkle å handtere. De orda som verken er aktivt tilpassa eller markert utenlandske, er nøytrale. I kategorien ‘nøytrale importord’ kan f.eks. ubøyde substantiv inngå, som f.eks. *action*. Men slike morfologisk nøytrale ord kan være morfosyntaktisk tilpassa dersom det framgår av konteksten at de er «tildelt» genus (kjønn). Dette gjelder bl.a. eksemplet *action* i den danske setningen «Fed action baseret på en virkelig historie». Her viser adjektivforma *fed* at *action* er utrum (felleskjønn). Ordet *action* har altså fått en egenskap som kommer til syne i et annet ord på grunn av kravet i nordisk om samsvarsbøyning.

Etter gruppering av forekomstene i tre hovedkategorier blei ordforekomstene seinere fordelt i underkategorier med tanke på oversikt og nærmere studier.

Analysen videre har tatt utgangspunkt i et sett av språklige variabler som er felles for alle språka. De morfologiske variablene fordeler seg på (maksimalt) 8 morfologiske trekk. For hvert enkelt språk blei det vurdert hvilke av variablene som var aktuelle. En morfologisk variabel som *-ing* eller *-ning* kan f.eks. tjene som markering av om et engelsk importord er tilpassa i dansk eller svensk (*jogging* eller *jogning*), men er ikke tjenlig som variabel i norsk, der forholdet mellom suffiksvariantene *-ing* og *-ning* er et annet, og fordelinga mellom dem er mer komplisert og har ikke konsekvenser for importorda..

Som et felles grunnlag for undersøkelsen av morfologisk tilpassing i de nordiske språka valgte prosjektgruppa å ta utgangspunkt i disse åtte morfologiske variablene (M-variabler) i den grad de var relevante for det enkelte språket:

- M1 genustilknytning
- M2 adjektivbøyning (f.eks. *-e* i pl.)
- M3 verbalbøyning (f.eks. preteritum *-ed* (*booked*))
- M4 flertallsending på *-s* («kaps»-dannelser)
- M5 *-ing* eller *-ning*
- M6 dobbelkonsonant eller enkelkonsonant (f.eks. engelsk *hot* > *hott*)
- M7 «unordisk» bruk av apostrof ved genitiv og andre steder
- M8 særskriving/sammenskriving

4.2. Ortografisk tilpassing

Importorda er også her i første omgang blitt inndelt i tre hovedgrupper (tilsvarende inndelinga for morfologi): 1. ortografisk tilpassa, 2. ortografisk nøytrale og 3. ortografisk utilpassa. I den første kategorien fins tilpassa importord med en ortografi som er blitt endra slik at den svarer til den heimlige uttalen, f.eks. norsk *senter*. Gruppe 2 inneholder importord med ‘nøytrale’ vokaler, konsonanter eller grafemkombinasjoner, dvs. at skrivemåten er den samme i både engelsk og det enkelte nordiske språket, f.eks. *simulator*. Den tredje gruppa består av ord med bibeholdt engelsk skrivemåte, som i *telefax* i norsk (der bokstaven *x* oppfattes som ‘unorsk’).

De til sammen 37 ortografiske variablene er basert på ortografiske trekk, og de består av 21 variabler som gjelder vokaler og vokalkombinasjoner (V-variabler) og 16 som gjelder konsonanter og konsonantkombinasjoner (K-variabler). Utgangspunktet

for de ortografiske variablene er en analyse utført av Anne-Line Graedler av engelske importord i norsk (Johansson & Graedler 2002: 164–66), og de tar derfor sikte på importord fra engelsk.

Enkelte ordforekomster som ikke er tilpassa, kan stundom ha mer enn ett tilfelle av ortografisk ikke-tilpassing. Et slikt eksempel er *cruise*, som med skrivemåten *ui* gir eksempel på en vokalvariabel og dessuten inneholder konsonantvariabelen *c* (i tillegg til «stum» *e* – som ikke er egen variabel).

For de ortografiske variablene er det til dels stor variasjon i antallet variabler som er aktuelle i de forskjellige nordiske språka. En ortografisk variabel som grafemet *x* er uinteressant i islandsk, ettersom *x* i islandsk brukes som i engelsk og representerer i begge språka om lag den samme uttalen. Dermed er en skrivemåte med *x* ikke tegn på manglende tilpassing i islandsk. Bokstaven *x* i et importord i norsk (som i det nevnte *telex*) er derimot et kjennetegn på manglende ortografisk tilpassing, ettersom et tilpassa.ord ville ha blitt bokstavert *ks*. Et annet eksempel som viser andre ulikheter mellom språka, er bokstaven *c*, som ikke brukes i islandsk, færøysk og norsk rettskriving, og derfor må erstattes med en annen bokstav dersom importordet blir tilpassa. Derimot er *c* brukt i større antall ord i dansk (*cykel*) og svensk (*central*).

5. Erfaringer og resultater

Undersøkelsen av tilpassing av moderne importord i nordiske språk har gitt oss både kunnskap om likheter og variasjoner mellom språksamfunna som er undersøkt, og den har gitt oss innsikt i virkningene av den nasjonale språkpolitikken i det enkelte språksamfunnet. I tillegg har den vist hvor store utfordringene er når konkrete språkforhold skal undersøkes nærmere – ikke minst når resultatene skal bli sammenliknbare.

Målet med denne prosjektdelen var som nevnt å utarbeide felles metoder og grunnlag for delundersøkelsene av tilpassinga av moderne importord i skriftmål, med tanke på å kunne sammenlikne resultater i de nordiske språksamfunna. På denne måten kunne en finne fram til både nasjonale særtrekk i tilpassinga av moderne importord og til felles og ulike nordiske tendenser.

Utgangspunktet var importordforekomster i nordiske aviser for bestemte dager i to årganger med 25 års mellomrom (1975 og 2000). Det viste seg at avismaterialet var av noe ulik art for de forskjellige språksamfunna. Mest omfattende var det for svensk, dansk og norsk, mens det for islandsk og færøysk var mindre enn det en kunne ønske, noe som har sammenheng med omfanget av avisene som var aktuelle for bruk i A-undersøkelsen.

Også metodisk er det ofte problematisk å finne fram til felles målbare størrelser som kan sammenliknes i alle språksamfunna. Det fins til dels morfologiske og ortografiske språktrekk som kan oppfattes som viktige i én tilpassingssammenheng i ett eller flere språksamfunn, men som spiller mindre rolle i andre. Ulike språksamfunn har ulike ortografiske og morfologiske strukturer, og «kompleksiteten» og særegenhetene i stavemåter og bøyningssystem varierer også. Mens det færøyske språket har et bokstavutvalg med et betydelig antall forskjellige tegn (og mange tegn som avviker fra bl.a. engelsk), er norsk antakelig det nordiske språket som har færrest bokstavtegn som oppfattes som en del av det nasjonale bokstavutvalget for skrive-

måter etter norsk mønster. Også bøyningssystemet kan oppvise klare forskjeller – først og fremst mellom skandinaviske språk og «øynordisk» (islandsk og færøysk). I utgangspunktet er det – i alle fall i prinsippet – mer problematisk å tilpasse et importert substantiv i islandsk enn i et skandinavisk språk, ettersom et tilpassa ord i skandinavisk skal inngå i et enklere morfologisk mønster enn i islandsk. Dermed antar en at språkssystemet i islandsk øver større «motstand» mot tilpassing og integrering. Dette kan være en av grunnene til at islandsk svært ofte heller velger et annet alternativ: *erstatningsord* eller *avløserord* (se Guðrún Kvaran 2007).

Slike forhold er sannsynligvis med på å avgjøre hvor lett tilpassinga kan skje i et bestemt språk, men det er i første rekke graden eller omfanget av tilpassinga i de nordiske språka vi har forsøkt å kartlegge, og på hva slags områder i språkssystemet tilpassinga går lettest, eller hvor systemet gjør størst motstand. Etter mitt syn har vi langt på veg lyktes med å finne fram til variasjonen i omfanget av ortografisk og morfologisk tilpassing i de nordiske språka, og å avdekke hva slags morfologiske og ortografiske trekk i sjølve språka og språkssystema som skaper flest eller færrest «problemer» for tilpassinga i det enkelte språket. Disse faktorene eller forholda er det også mulig å jamføre, og dermed har vi et grunnlag for å uttale oss om tilpassinga av moderne importord i de nordiske språka som blei undersøkt i denne prosjektdelen. For gjennomgangen av resultatene i hvert språk viser jeg til artiklene som omhandler det enkelte språksamfunnet: Ásta Svavarsdóttir for islandsk, Hanna Simonsen & Helge Sandøy for færøysk, Helge Omdal for norsk, Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad for dansk og Åsa Mickwitz for svensk (der finlandssvensk og sverigesvensk belyses separat). I en sammenliknings- og oppsummeringsartikkel» (Omdal) blir likheter og ulikheter i tilpassinga av importord i disse språksamfunna presentert og kommentert.

Importordas omfang og skjebne er her studert i forhold til språkssystemet i hvert enkelt språk. Men den viktigste faktoren for praksisen i hvert språksamfunn er språkpolitikken innafor hvert språksamfunn. I den perioden som omfattes av undersøkelsen (1945–2000), har engelskens innflytelse vokst sterkt. Ulike nordiske land har hatt hatt varierende holdninger til opptak av engelske importord, men antakelig med Danmark som landet med de mest liberale holdningene i så måte. Den andre ytterligheten representeres av Island, som har lang tradisjon for språkpurisme som gir seg sterke utslag i ordforrådet. Tidligere gjaldt det dansk, men seinere også engelsk og amerikansk innflytelse. Ifølge Kvaran (2007: 17) er denne pursimen så effektiv at det er «[...] svært å undersøke importordenes stilling i sproget. Man ved at de lever i talesproget, medens det er sværere og ofte ganske svært å finne dem på tryk.» Det er derfor ofte vanskelig å tale om ei «naturlig» tilpassing, ettersom myndigheter og andre i mange tilfeller avgjør hva som skal komme på trykk, og hva slags form det skal ha. Dessuten fins det ulike grader av sanksjonsmuligheter (åpne og skjulte) som i større grad enn språkbrukerne styrer slike forhold.

Også i andre tilfeller har språkpolitikken avgjørende betydning for tilpassing av importord, først og fremst gjelder dette når myndighetene gjør konkrete vedtak om stavemåter og bøyningssystem. I norsk, der det har vært en bevisst norvageringspolitikk gjennom mer enn hundre år, blei for eksempel skrivemåten av *telex* endra til *telex* i den aktuelle undersøkingsperioden (1980-åra), noe som naturligvis etter hvert gir seg utslag i avisspråkets ortografiske tilpassing. Også ei rekke andre

norvageringsvedtak er gjort i den aktuelle undersøkingsperioden, bl.a. innføring av skrivemåten *teip* som alternativ til *tape*, og *sørvis* som alternativ til *service*. (Se oversikt over normering av importord i norsk i Sandøy 2000.) I dansk er det derimot nærmest ingen tradisjon for å endre skrivemåte av importord, eller å tilpasse dem på andre måter til dansk.

Dermed er det ikke bare språkbrukernes egne valg og spontane eller bevisste bruk – og heller ikke språkssystemets egenart – som aleine er de avgjørende faktorene for resultatet av tilpassinga av importord i det enkelte språket. Språkpolitiske myndigheter og institusjoner med normerings- og sanksjonssmuligheter spiller også i varierende grad en rolle for om et importord blir tilpassa og integrert i importør-språket, eller om det må friste en tilværelse i asyl.

Referanser

- Guðrún Kvaran. 2007. Undersøgelse af afløsningsord i nordiske sprog. Indledning. I: Kvaran, Guðrún (red.), *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse af sprogene i Norden*, s. 9–18. (Moderne importord i språka i Norden 6.) Oslo: Novus forlag.
- Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Herberg, Dieter & Michael Kinne & Doris Steffens. 2004. *Neuer Wortschatz; Neologismen der 90er Jahre im Deutschen*. (Schriften des Instituts für Deutsche Sprache 11.) Berlin & New York: Walter de Gruyter.
- Jarvad, Pia. 1999. *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002. *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Leira, Vigleik. 1982. *Njord i norsk 1945–1975*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. 2002. [Betänkande av Kommittén för svenska språket.] (= SOU 2002:27.) Stockholm.
- Sandøy, Helge. 2000. *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning LNU/Cappelen Akademisk Forlag.
- Sandøy, Helge. 2004. Norvagering og fornorsking. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), «*Det främmande*» i nordisk språkpolitik. *Om normering av utländska ord*, s. 107–141. Oslo: Novus.
- Selback, Bente & Helge Sandøy. 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Stene, Åsta. 1945. *English Loan-words in Modern Norwegian. A Study of Linguistic Borrowing in the Process*. London: Oxford University Press/Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.
- Svenska språknämnden (utg.). 1986. *Njord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. Stockholm: Norstedts.
- Quasthoff, Uwe. 2007. *Deutsches Neologismenwörterbuch. Neue Wörter und Wortbedeutungen in der Gegenwartsprache*. Berlin & New York: Walter de Gruyter.

“Staffið er mega kúl.”¹

Om tilpasning af moderne importord i islandsk skriftsprog

Ásta Svavarsdóttir
Íslands Universitet, Reykjavík

1. Indledning

Artiklen behandler tilpasningen af moderne importord, navnlig ord fra engelsk, i islandsk skriftsprog.² Eftersom projektet *Moderne importord i sprogene i Norden* (MIN) har som hovedformål at sammenligne sprogene mht. deres behandling af importord, lægges der størst vægt på det kvantitative aspekt, dvs. i hvilken grad importord, som forekommer i islandsk skriftsprog, retter sig efter de normer som gælder i hjemlige ord, både morfologisk og ortografisk. Til en vis grad studeres importordenes tilpasning også kvalitativt, dvs. ikke bare hvis og i hvor stor grad de tilpasses, men også hvordan. Det sidstnævnte problem er mere sprogspecifikt end det første, fordi hvert sprog har sit eget ortografiske og morfologiske system og må derfor udvikle egne strategier for tilpasning af importord, fx er det islandske bøjningssystem mere indviklet end i fleste af de andre sprog.

Artiklen struktureres således at i afsnit 2 kastes der lys over undersøgelsens baggrund, importordenes status i sprogsamfundet, både mht. almindelig sprogbrug og offentlig sprognormering, og den hidtidige udforskning af moderne importord og deres tilpasning. Afsnit 3 gør rede for materialet som ligger til grund for undersøgelsen og de sproglige variabler som analyseres. Derefter præsenteres resultaterne af analysen, først mht. den morfologiske tilpasning i afsnit 4 og så mht. den ortografiske tilpasning af engelske importord i afsnit 5. Der rundes af med afsnit 6, som indeholder en opsummering og en nærmere diskussion af undersøgelsen og dens resultater.

2. Baggrund

Íslandsk har en stærk tradition for nydannelse af ord, som delvis består af direkte oversættelse af fremmede ord og delvis af neologismer – som der lægges stor vægt på i islandsk sprogpolitik – mens normering af importord aldrig har været en prioriteret opgave i det offentlige sprogrøgsarbejde. Der har endog været en tendens til at lade

¹ “De ansatte er meget cool(e).”: *Staffið* (eng. *staff*; bestemt neutrum); *mega* (jf. eng. slang); *kúl* (e. *cool*). Eksemplet er hentet fra et ungdomsblad (*Ung. Félagsmiðstöðvablað ÍTR*, februar 2005).

² Undersøgelsen er støttet af Íslands universitets forskningsfond (Rannsóknasjóður Háskóla Íslands).

som om importordene ikke var til stede i islandsk, hvorved man har håbet at hjemlige afløserord fik større muligheder for at vinde frem (jf. Ari Páll Kristinsson 2004: 44). I de islandske retskrivningsregler er der næsten ikke refereret til importord; når der henvises til “udenlandske ord”, drejer det sig først og fremmest om gamle låneord, og der nævnes kun et enkelt eksempel om et moderne importord i vores forstand (dvs. yngre end ca. 1945), ordet *jeppi* ‘jeep’. Importord kan også siges at glimre ved deres fravær i islandske retskrivningsordbøger, fx optræder kun 4 af de knapt 50 importerede ordstammer som forekommer i vores tekster fra 1975, i de mest udbredte retskrivningsordbøger (Halldór Halldórsson 1994 og ROB), alle etablerede og helt tilpassede låneord som ikke kan ventes at skabe problemer (*grill* ‘grill’, *jeppi* ‘jeep’, *popp* ‘pop’ og *roke* ‘rock’). Derimod er andre udbredte importord ikke medtaget, selv om der godt kan opstå tvivl om ortografien, fx ordet *ka(s)setta* ‘kassette’, som vakler mellem en skrivemåde med et og to *s*-er.³

Samme holdning afspejles i brugen af importord i islandsk, især i skriftsproget. Resultater fra den del af MIN-projektet, hvor omfanget af importord blev undersøgt, viser at de er forholdsvis få i islandske avistekster, kun 0,17 % af teksten i sin helhed, som er betydeligt mindre end i de andre sprog (jf. Selback & Sandøy 2007: 26, 137ff., 148ff.). Andre undersøgelser af omfanget af engelske importord i islandsk viser lignende resultater, og de har bekræftet at importord er mere udbredte i talesproget end i skriftsproget, og at jo mere formel og/eller upersonlig teksten er, desto færre importord (Ásta Svavarsdóttir 2004a). En forskel efter genre viser sig i MIN-projektets resultatet, fx er importord omtrent seks gange så frekvente i annoncer som de er i redaktionel tekst i de islandske aviser (Selback & Sandøy 2007: 28ff.). Undersøgelser viser også – ikke helt uventet – at forfatterens alder spiller en rolle, og at unge skribenter bruger flere (og delvis anderledes) importord end ældre (Ásta Svavarsdóttir 2004b).

Der findes ingen stor undersøgelse af omfanget og brugen af moderne importord i islandsk nutidssprog parallelt med fx Chrystal (1988) og Ljung (1988) for svensk, Graedler (1998) og Johanson & Graedler (2002) for norsk og Jarvad (1995) for dansk. Mange lingvister har alligevel skrevet om tilpasningen af importord, fx Kress (1966) om fonologisk og morfologisk tilpasning af engelske importord, Eyvindur Eiríksson (1982), Helga Hilmisdóttir (2000) og Ásta Svavarsdóttir (2003) om morfologisk tilpasning og Jón Hilmar Jónsson (1980) om morfologisk og ortografisk tilpasning. En oversigt over engelske importord, bl.a. deres tilpasning, findes i Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir (2002), og Baldur Jónsson (1987) har i en artikel om islandsk orddannelse gjort rede for de krav om tilpasning som han anser som en forudsætning for at importord kan godkendes som en integreret del af islandsk ordforråd. Alle disse værker er først og fremmest deskriptive. De beskriver hvordan enkelte fremmede elementer overføres til islandsk og redegør for tilpasningsstrategier ud fra forskernes iagttagelser af eksempler fra forskellige kilder. Derimod er der ingen kvantitative undersøgelser som gør rede for omfanget af tilpassede importord i islandske tekster i forhold til utilpassede ord. Den europæiske

³ I en nyudgiven retskrivningsordbog (STOB) er der dog langt flere importord end i de ældre ordbøger, bl.a. ordet *kassetta*.

anglicismeordbog (DEA 2001)⁴ viser dog at en stor del af de importord fra engelsk som registreres i islandsk, ikke har en tilpasset skriftform, og at mange af dem har ingen eller kun en ufuldstændig bøjning (jf. Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002).

3. Materiale og metoder

Materialet i undersøgelsen består af ordeksampler fra avistekster, som blev exciperet i forbindelse med en anden del af MIN-projektet, nemlig en undersøgelse af importordenes omfang (jf. Selback & Sandøy 2007). De islandske eksempler kommer fra 6 forskellige aviser, i alt 8 numre fra årene 1975 og 2000 med en samlet tekstmængde på omtrent 300 000 løbende ord. I dette materiale er der 535 forekomster af importord, hvoraf omtrent 10 % er forkortelser som ikke indgår i undersøgelsen, med undtagelse af akronymer, som fx *modem* (fra MO(dulator) + DEM(odulator)). Enkelte andre importord er også udeladt, navnlig *proprier*, fx varemærker, og ord som viste sig at være ældre end fra ca. 1945, som er det kritiske tidspunkt for at ordene tæller som “moderne” i vores projekt. For at bestemme ordenes alder har jeg konsulteret forskellige udgaver af *Íslensk orðabók* (ÍO 1963, 1983 og 2002), slangordbogen (SO 1982), den islandske etymologiske ordbog af Ásgeir Blöndal Magnússon (1989), samt Leksikografisk Instituts databaser over skriftsproget, selv om de først og fremmest er nyttige når det gælder de ældre og mere udbredte importord. Tilbage i materialet er der knapt 460 ordforekomster, og deres inddeling efter avis og årstal vises i tabel 1.

Tabel 1: Fordelingen af importordsforekomster efter år og avis

<i>Avis</i>	<i>1975</i>	<i>2000</i>	<i>I alt</i>
Dagblaðið	12	—	12
Dagur	4	19	23
DV	—	122	122
Morgunblaðið	23	217	240
Tíminn	32	—	32
Vísir	29	—	29
<i>I alt</i>	<i>100</i>	<i>358</i>	<i>458</i>

Der er omtrent 3,5 gange så mange forekomster af importord i 2000 som i 1975. Størstedelen af dem stammer fra *Morgunblaðið*, til trods for at den avis anses for at være sprogligt konservativ, og man ville derfor vente forholdsvis færre importord der end i visse af de andre aviser. I begge tilfælde ligger forklaringen delvis i selve

⁴ Ásta Svavarsdóttir og Guðrún Kvaran var ansvarlige for indsamlingen af det islandske ordforråd i DEA.

tekstmængden, eftersom *Morgunblaðið* er langt den største islandske avis og avisnumrene fra 2000 er alment større end fra 1975. Mange af importordene forekommer kun en enkelt gang i teksterne, men andre findes der to eller flere forekomster af, så antallet af ordtyper (lemmaer) er noget mindre end af ordforekomster, i alt 263. Nogle importord forekommer som led i mere end ét lemma, fx indbefatter substantivet *popp* ‘pop’ og adjektivet *poppaður* ‘med karakter af pop’ samme importerede ordstamme, og *blús* ‘blues’ findes både alene og som en del af det sammensatte hybridord *blústónlistarmaður* ‘bluesmusikant’. Der er også enkelte ordforekomster som indbefatter flere importerede ordled, fx *multi-* og *mixari* i *multimixarasett* ‘sæt af multimiksere’ og *própan* og *tankur* i *própangastankur* ‘propangastank’. Således indeholder materialet 191 forskellige ord (eller leksikalske morfem), som er blevet indlånt efter ca. 1945.

Hovedvægten i undersøgelsen lægges på ord fra engelsk. I Nordens sprog udgør de engelske importord tæt ved 85 % af samtlige importord i avistekster (jf. Selback & Sandøy 2007: 130ff.), men procentdelen er mindre i islandsk end de andre sprog. Fordelingen af importord fra forskellige långiversprog er vist i tabel 2.⁵

Tabel 2: Importordforekomster i islandsk efter långiversprog

<i>Långiversprog</i>	<i>Antal ordforekomster</i>	<i>Procentdel</i>
engelsk	292	64
internationale ord	45	10
dansk	41	9
fransk/italiensk	51	11
andre sprog	29	6
<i>I alt</i>	<i>458</i>	<i>100</i>

Forskellen mellem sprogene kan ikke let at forklare. Importord fra dansk er inkluderet i det islandske materiale, mens ord fra andre nordiske sprog ikke er taget med i de andre sprogs data, men selv når de danske ord ekskluderes, er procenttallet for engelske ord i islandsk kun 70 %. Det kan også nævnes at det ikke altid er let at fastslå hvorfra et ord kommer, fx om ordet *pressa* i islandsk stammer fra engelsk *press* eller dansk *pres*, og det kan skabe en vis inkonsistens i analysen af långiversprog. Mange såkaldt internationale ord er kommet ind i de nordiske sprog via engelsk, og det kan hænde at et ord der analyseres som internationalt i et sprog, er blevet klassificeret som engelsk i et andet. De fleste importord i islandsk som har ophav i fx fransk, tysk eller italiensk, for ikke at nævne fjernere sprog, er sandsynligvis lånt gennem et mellemsprog, sædvanligvis enten dansk eller engelsk. Det samme kan

⁵ Procenttallene her stemmer ikke helt med resultaterne fra undersøgelsen af importordenes omfang (jf. Selback & Sandøy 2007, afsnit 2.3). Forklaringen er at forkortelser, som stammer næsten udelukkende fra engelsk, er udeladt i denne undersøgelse.

gælde de andre sprog, og der kan opstå forskelle i analysen ved at et sprog regner ophavssproget som långiversprog, mens et andet angiver mellemsproget, som oftest engelsk, som långiversprog. Indflydelsen kan endog komme fra flere retninger, fx forekommer ordet *pízza* i islandske tekster i 1960-erne, og det fremgår af citaterne at det stammer direkte fra italiensk. Derimod bliver ordet først hyppigt på et meget senere tidspunkt under anglo-amerikansk indflydelse, da pizzaer er blevet almindelig fastfood under amerikanske firmanavne som *Pízza Hut*, *Domino's Pízza* osv.

Analysen bygger på et udvalg af sproglige variabler, som er fælles for alle sprogene, 8 morfologiske og 37 ortografiske træk. De ortografiske variabler er baseret på en analyse af engelske importord i norsk (Johansson & Graedler 2002: 164–66) og tager derfor kun sigte på ord fra engelsk, men i analysen af den morfologiske tilpasning tages alle importordene i betragtning. Variablerne er ikke alle lige relevante for islandsk, fx bruges bogstavet *x* i islandsk lige som i engelsk, og det repræsenterer nogenlunde den samme lyd i begge sprogene, så her er der ikke tale om nogen tilpasning. Til gengæld bruges *ç* slet ikke i islandsk retskrivning og må derfor erstattes med et andet bogstav hvis importord bliver tilpasset. Ligeledes er den morfologiske variabel som angår suffikset *-ing* (M5: *-ing* eller *-ning*) uden interesse i islandsk, fordi det islandske suffiks sammenfalder med det engelske. En variabel, dvs. gengivelsen af korte stavelser i engelske ord som fx *job*, *scan* og *hip-hop* hvor konsonanten ofte fordobles i de nordiske sprog, regnes enten som en morfologisk (M6) eller som en ortografisk (K16) variabel mht. dens karakter i de enkelte sprog. I islandsk er der tale om en ortografisk variabel, og samtidig er den tilsvarende morfologiske variabel uden relevans.

Ordforekomsterne blev analyseret manuelt og kategoriseret mht. de enkelte variabler. De islandske forekomster er meget få sammenlignet med de andre sprog. Det skyldes på den ene side at importord er forholdsvis lavfrekvente i de islandske avistekster (regnet som andel af det totale antal løbende ord), og på den anden side at mange af de islandske avisnumre som blev excerperet, er små, og selve tekstmængden som eksemplerne hentes fra, er derfor mindre end i mange af de andre sprog. Det er klart at knapt 460 ordforekomster ikke kan give noget helhedsbillede når det gælder tilpasning af importord i islandsk, og analysen viste også at grundmaterialet ikke var tilstrækkeligt til at give et klart billede af alle variabler. Det gælder især den morfologiske tilpasning. Mange af importordene forekommer kun en enkelt gang i teksterne, og det rækker næppe til at konstatere om det pågældende ord bøjes eller ej, og slet ikke til at vise hvordan det bøjes. Det hænder bl.a. at et etableret importord kun optræder i en sammenhæng hvor det har (og skal have) nøgen form, dvs. uden endelse, og i materialet er der således ingen bevis på at det bøjes, fx findes hyppige og godt tilpassede neutrale substantiver som *rokk* 'rock' og *partí* 'party' kun i eksempler som hverken viser deres genus eller kasus. Efter de kriterier som bruges i undersøgelsen, analyseres sådanne eksempler som neutrale mht. genus (M1), eftersom plasseringen i sætningen ikke kræver nogen genusmarkering. Hvis der er mange af de neutrale i forhold til forekomster som viser bøjningen på en utvetydig måde, kan det påvirke resultaterne og give et skævt billede mht. kvantiteten af tilpassede versus utilpassede ordforekomster. Men på den anden side ville det også være problematisk at placere de neutrale under enten tilpassede eller utilpassede.

De ortografiske variabler er ikke i samme grad som de morfologiske afhængige af varierende sætningskontekst, og de er heller ikke så følsomme over for et lille antal forekomster, fordi de fleste forekommer i mange forskellige ord. Alligevel viste det sig at nogle af dem var underrepræsenterede i grundmaterialet, og i andre tilfælde fik man en anelse om at de foreliggende forekomster måske ikke var repræsentative (nok) for hvorvidt og hvordan en bestemt ortografisk variabel tilpasses. Grundmaterialet måtte derfor suppleres for at resultaterne skulle give et realistisk billede af tilpasningen af importord i islandsk. For at sikre at det supplerende materiale er sammenligneligt med grundmaterialet mht. genre, blev det hovedsagelig hentet fra avistekster, dvs. databasen til *Morgunblaðið* på Internet (herefter nævnt “GMbl”) ⁶; andre islandske aviser er desværre ikke tilgængelige på samme måde. Databasen dækker perioden fra 1986 indtil dags dato og indeholder kun redaktionelt materiale, så den er ikke helt parallel med grundmaterialet som omfatter flere aviser fra årene 1975 og 2000 og bygger på hele tekster, annoncer inkluderet. Vi søgte først og fremmest eksempler fra året 2000, men når det drejede sig om sjældnere forekommende importord, blev søgningen udvidet til en længere periode. På den ene side blev der søgt efter flere eksempler af ord som forekommer i grundmaterialet, og på den anden side efter flere importord som indeholder de underrepræsenterede variabler. For at finde frem til de sidstnævnte udnyttedes det islandske materiale som blev indsamlet til den europæiske anglicismeordbog (DEA). Resultaterne er dog først og fremmest baseret på grundmaterialet, mens det supplerende materiale tjener til at uddybe dem og tolke, og der skelnes i alle tilfælde klart mellem forekomster fra grundmaterialet og fra andre kilder.

4. Morfologisk tilpasning

4.1. Orddannelse og morfologisk struktur

Grundmaterialet består af to hovedkategorier, direkte importord og hybridord. Ud fra en islandsk synsvinkel er størstedelen af de førstnævnte simpleksord, dvs. ord som kun indeholder en uanalysbar kerne og eventuelt en bøjningsendelse. Afledte og sammensatte engelske ord som er optaget i deres helhed, analyseres som simpleksord hvis ordleddene ikke har en selvstændig status i islandsk, fx *oregonpine* (eng. *Oregone pine* ‘type træ(materiale)’). Importordene er altså kun kategoriserede som sammensatte ord hvis begge dele kan optræde i islandsk som et selvstændigt ord eller som et bundet morfem i andre ord, fx *próþangastankur* ‘propangastank’, hvor både *próþan* og *tankur* kan stå alene, og *multimixarasett* ‘sæt af multimiksere’, hvor de enkelte importerede morfemer enten kan være fritstående (*mixari*, *sett*) eller forekomme i andre forbindelser (*multi*-).

Hybridord er sammensatte af en importeret og en hjemlig del, og de kan i princippet have to slags ophav. Enten kan der være tale om et sammensat ord i

⁶ Min medhjælper, Elva Dögg Melsted, BA, tog sig af søgning i databasen og klassificering af de supplerende eksempler. Hun har også assisteret ved analysen af grundmaterialet og ved udarbejdelse af statistikken.

långiversproget som er blevet delvis oversat, fx *dragdrottning* ‘drag queen’, eller om en nydannelse i islandsk med et importord som det ene sammensætningsled, fx *jeppaferð* ‘en tur med jeep(er)’. Selve ordformen viser ikke hvordan ordet er opstået, men forudsætningen for den første type er at der findes et tilsvarende sammensat ord i långiversproget, og for den sidste at det fremmede ordled også findes som et selvstændigt ord i islandsk. Almindeligvis indgår det i definitionen af hybridord at de er sammensatte, men afledte ord med et importeret kernemorfem og et islandsk suffiks er af samme natur. De kan, lige som de sammensatte hybridord, opstå på to forskellige måder, enten når et fremmed ord tilpasses ved at det udenlandske suffiks udskiftes (eller oversættes) med et tilsvarende islandsk suffiks, fx *hamborgari* ‘hamburger’, eller som islandsk orddannelse med et importord som grundlag, fx *tjöffari* (adj. *tjöff* ‘tough’ + *-ari*). Mange af de islandske suffikser som erstatter de fremmede, er også meget produktive, fx *-ari* og *-aður* (jf. eng. *-er* og *-ed*), og det er derfor ikke mindre vanskeligt at bestemme ophavet af de afledte end af de sammensatte hybridord, fx om *djókari* er en tilpasning af det engelske substantiv *joker* (*djóker* findes også i islandsk; jf. DEA) eller en islandsk afledning af verbet *djóka* ‘joke’.

En tredje kategori er fraser som består af to eller flere ordformer der importeres som en helhed. De indbefatter ordforbindelser, som fx “*my way*”, men enkelte fremmede sammensætninger der skrives som to ord, er også kategoriseret som fraser, fx *car rental*, *digital scan* og *art gallery*. De virker som ordforbindelser snarere end som enkelte ord i islandsk sammenhæng pga. skrivemåden, selv om der er en vis tendens til særskrivning af sammensatte importord og hybridord (jf. M8, se tabel 4 nedenfor), og begge dele er helt utilpassede, både morfologisk og ortografisk. Sådanne enheder skiller sig fra sammensatte importord ved at mindst et af leddene ikke har en selvstændig status i islandsk, og hvis de var sammenskrevet, ville de således have været analyseret som simpleksord.

Tabel 3: Importordenes inddeling efter morfologisk struktur (ord fra alle långiversprog) i procent

	Ordforekomster (N=458)	Ordtyper (N=262)
<i>Direkte importord</i>	58	45
simpleksord	56	43
sammensatte ord	2	2
<i>Hybridord</i>	36	50
importord som første led	26	37
importord som sidste led	5	8
islandsk suffiks	5	5
<i>Fraser</i>	6	6
<i>I alt</i>	100	100

Tabel 3 viser procentforholdet mellem direkte importord, hybridord og fraser i grundmaterialet, samt ordenes inddeling efter morfologisk struktur og stillingen af

det importerede ordled i hybridord, både i ordforekomster og i de forskellige ordtyper (lemmaer) som findes i avisteksterne. Ordtyperne fordeler sig nogenlunde lige-
ligt mellem direkte importord og hybridord (fraserne er direkte importeret), mens næsten to tredjedele af ordforekomsterne består af direkte importord. Det betyder at de er gennemsnitligt hyppigere end hybridordene, fx er der 45 eksempler af substantivet *fax* alene — som for øvrigt er langt det hyppigste ord i databasen — mens hybrider oftest kun forekommer en enkelt gang i materialet og højst i 4 eksempler. Langt de fleste direkte importord er simpleksord, og der er meget få sammensatte ord blandt dem (se ovenfor om kriterier for inddelingen).

Størstedelen af hybridordene har et importeret førsteled og et hjemligt ord eller suffiks som sidsteled. Derimod er der forholdsvis få hybrider med importord som det sidste led. Denne forskel er interessant mht. at det er sidsteleddet som bøjes, mens det første led i sammensætninger ikke kræver nogen yderligere tilpasning. Det viser sig også at de importord der forekommer som sidste led i hybrider, næsten udelukkende er etablerede og godt tilpassede, fx *kas(s)etta* ‘kassette’, *grill* og *jeppi* ‘jeep’. Til gengæld er mange af de importord der forekommer som det første led i hybridord ortografisk utilpassede, fx *terylenebuxur* ‘terylenebukser’, *silicone gúmmi* ‘silikonegummi’ og *zoomlinsa* ‘zoomlinse’. I sådanne tilfælde kan den morfologiske tilpasning faktisk siges netop at bestå i selve placeringen, enten ved at sidsteleddet i et sammensat ord i engelsk bliver oversat, eller ved at der dannes en islandsk sammensætning hvor et hjemligt element er tilføjet til importordet. Ord som fx *Cheddarostur* (eng. *Cheddar* + *ostur* ‘ost’) og *bleiserjakki* (eng. *blazer* + *jakki* ‘jakke’), hvor det sidste led er en gengivelse af en (del af) betydningen i det første led snarere end en indholdsmæssig tilføjelse, antyder at der er tale om en morfologisk tilpasningsstrategi i tillæg til den semantiske funktion at gøre betydningen mere gennemskuelig i modtagersproget.

I de afledte hybridord forekommer der seks forskellige suffikser:

- (t)ífur* (jf. eng. *-(t)ive*, da. *-(t)iv*), *-ískur* (jf. eng. *-ic*, da. *-isk*) og *-aður* (jf. eng. *-ed*, da. *-et*) i adjektiver, og
- ismi* (jf. eng. *-ism*, da. *-isme*), *-ing* (jf. eng. *-ing*, da. *-(n)ing*) og *-ari* (jf. eng. *-er*, da. *-are*) i substantiver.

Nogle af dem er indlånte, men de er etablerede og ikke “moderne” i vores forstand, dvs. ældre end 1945. Alle suffikserne er mere eller mindre produktive i islandsk. Mange hybridord som indbefatter disse suffikser, er tilpasset ved at et engelsk eller dansk suffiks er skiftet ud med det tilsvarende islandske, og samtidig har ordet fået islandsk bøjning. I vores grundmateriale gælder det *figúratífur* ‘figurativ’, *hamborgari* ‘hamburger’ og *póstmodernismi* ‘postmodernisme’, idet ingen af dem knytter sig til et islandsk ord som de kunne være afledt af. Sandsynligvis gælder det samme for ord som fx *geómetrískur* ‘geometrisk’, *stressaður* ‘stresset’, *tackling* (i fodbold) og *startari* ‘starter (i bil)’, men de kunne også være afledte af importordene *geómetría* (subst.), *stress* (subst.) (eller *stressa* (verb.)), *ta(c)kla* (verb.) og *starta* (verb.). Derimod må ord som *töffari* ‘en tough fyr’ og *poppaður* ‘som har et præg af pop(musik)’ være dannet i islandsk af henholdsvis adjektivet *töff* (eng. *tough*) og substantivet *popp* (eng. *pop*) eller

det afledte verbum *þoppa (upp)* ‘give (noget) et præg af pop’, eftersom der ikke findes tilsvarende afledte ord i långiversproget.

Omtrent halvdelen af de importord der optræder som sidsteled i hybridord, stammer fra engelsk, og to tredjedele af de importerede førsteled. Mange hybridord er opstået ved orddannelse i islandsk snarere end som tilpasning af importord, og det gælder især sammensætninger med et importord som sidsteled, men også en del af de andre sammensatte og afledte ord. Hvis et importord indgår i islandsk orddannelse på denne måde, tyder det på at ordet er blevet integreret og morfologisk tilpasset, i det mindste mht. orddannelsesdelen af morfologien.

To af de morfologiske variabler i undersøgelsen har med orddannelse at gøre, men den ene er ikke relevant i islandsk (M5: fordeling af suffiksvarianterne *-ing/-ning*). Den anden drejer sig om sær- eller sammenskrivning af sammensatte ord (M8). I islandsk som i de andre nordiske sprog skrives sammensatte ord i et ord ifølge retskrivningsreglerne, hvorimod de sædvanligvis er skrevet som to ordformer i engelsk. Den tendens til særskrivning, som man har registreret i de nordiske sprog, har derfor blandt nogle sprogforskere været anset for indflydelse fra engelsk (se fx Johanson & Graedler 2002: 172). Tabel 4 viser resultaterne af analysen af hybridord og sammensatte importord i grundmaterialet, i alt knapt 100 ordforekomster. Langt de fleste sammensatte ord følger islandsk retskrivning, mens mindre end en femtedel er skrevet som to ord og, som en mellemvej, skrives ordene i nogle tilfælde med en bindestreg mellem ordleddene. Ord, som der er flere eksempler på, viser at der kan være vaklen i skrivemåden, især hvis de i øvrigt er utilpassede, fx findes tre skriftformer: *djamsession*, *Jam-session* og *Jam Session*.

Tabel 4: Skrivemåden af sammensatte importord og hybridord i islandsk (variabel M8)

	<i>Antal ordforekomster</i>	<i>Procentdel</i>
Sammenskrevet	69	72
Med bindestreg	11	11
Særskrevet	16	17
<i>I alt</i>	<i>96</i>	<i>100</i>

Sammenskrivning er den almene regel i godt tilpassede ord, fx i hybridord med importordet som sidste led (jf. diskussionen ovenfor), mens størstedelen af særskrevne ord har mindre tilpassede importord som det første led, fx *surround kerfi* ‘surround system’, *terylene dömubuxur* ‘damebukser af terelyne’ og *geometric morphometrics tölfraði* ‘geometric morphometrics statistik’. Skrivemåden af sammensatte importord i islandsk er ikke tidligere systematisk undersøgt, og resultaterne kan derfor ikke sammenlignes med andre. De tyder bl.a. på at sammenskrivning og ortografisk tilpasning går hånd i hånd, i det mindste er der ingen eksempler i materialet på et særskrevet ord med et etableret og godt tilpasset importord som førsteled.

4.2. Bøjning

4.2.1. Substantiver

Over 90 % af importordene er substantiver, hvad enten man ser på ordforekomster eller ordtyper, og tre af variableerne i undersøgelsen retter sig mod deres bøjning: tildeling af genus (M1), flertal (M4) og genitiv (M7). Den første variabel er interessant idet det største långiversprog, dvs. engelsk, ikke har noget grammatisk genus, mens de nordiske sprog har enten to eller tre køn. Tildeling af genus til de engelske importord er således en vigtig del af deres tilpasning. De to andre variable drejer sig først og fremmest om valget og formen af bøjningsendelse. I mange af sprogene konkurrerer den engelske flertalsendelse *-s* med hjemlige endelser i importord. I genitiv er *-s* en vanlig endelse i de nordiske sprog ligesom i engelsk, men indflydelsen mærkes i en tendens til at skrive den med apostrof: 's.

Islandsk har tre køn, maskulinum, femininum og neutrum, og substantivernes genus påvirker ordformen på forskellige måder. Substantiverne bøjes i tal og kasus efter forskellige bøjningsmønstre som bl.a. beror på deres køn. Substantivets genus bestemmer også formen af andre ord i sætningen pga. kongruens, og det kan derfor udledes af forskellige morfologiske træk, enten i selve ordet eller i andre ord i konteksten. Disse træk er fx ordets bøjningsendelse, formen af den bestemte artikel og af adjektiver, talord eller pronominer som slutter sig til substantivet. I islandsk er der derimod ingen ubestemt artikel, så hvis den passende ordform er uden bøjningsendelse, er der i mange tilfælde intet som klart tilkendegiver et substantivs køn.

Genustildeling var analyseret i substantiver af engelsk ophav, internationale ord og ord fra fjernere sprog som kan være indlånt med engelsk som mellemsprog, i alt godt 330 ordforekomster. Tabel 5 viser resultaterne.

Tabel 5: Tildeling af genus i substantiver mht. morfologiske og syntaktiske kendetegn

	<i>Morfologiske træk</i>		<i>Syntaktiske træk</i>		<i>I alt</i>	
	N	%	N	%	N	%
maskulinum	44	15	4	11	48	15
femininum	34	11	0	0	34	10
neutrum	36	12	31	89	67	20
umarkeret køn	183	61	—	—	183	55
<i>I alt</i>	297	100	35	100	332	100

Når man kun ser på de morfologiske træk, dvs. substantivets bøjningsendelse og formen af den efterhængte bestemte artikel, er mere end 60 % af importordene umarkeret mht. genus, men hvis der i tillæg tages hensyn til syntaktiske kendetegn som fx kongruensbøjning, stiger procentdelen af ordforekomster som med sikkerhed kan siges at have fået grammatisk køn i islandsk, fra 38 % til 45 %. I resten af forekomsterne er der ikke noget som viser at ordet er blevet tildelt genus eller ej, så denne kategori indeholder både utilpassede ord og etablerede importord som i den

pågældende kontekst har ingen bøjningsendelse, og støtter sig heller ikke til andre ord som tilkendegiver substantivets genus. Nøgne bøjningsformer er meget almindelige i islandsk, fx har de såkaldte stærke intetkønsord, som danner en af de største og mest produktive bøjningsklasser, ingen endelse i nominativ og akkusativ singularis. Dette viser sig fx i at andelen af neutrumsord vokser betydeligt når man også tager hensyn til syntaktiske træk.

Tabel 5 viser m.a.o. ikke forholdet mellem tilpassede og utilpassede substantiver mht. tildeling af køn, men forholdet mellem ordforekomster med og uden genusmarkering, selv om der er kun en del af de sidstnævnte som kræver markering. For at få et bedre oversigt over forholdet mellem tilpassede og utilpassede importord, har jeg også analyseret ordtyperne ud fra det samlede antal eksempler på det pågældende importord, og i tillæg blev grundmaterialet suppleret med eksempler fra GMbl. Tabel 6 viser resultaterne.

Tabel 6: Genustildeling: Forholdet af tilpassede og utilpassede substantiver (ordtyper)

		<i>Grundmateriale</i>		<i>I alt</i>	
		<i>(morfologisk og/eller med supplerende syntaktisk tilpasning)</i>		<i>fra GMbl</i>	
		N	%	N	%
Tilpassede ord	maskulinum	22	24	24	26
	femininum	14	15	16	17
	neutrum	17	18	38	41
Utilpassede ord	usikkert/intet køn	40	43	15	16
<i>I alt</i>		<i>93</i>	<i>100</i>	<i>93</i>	<i>100</i>

Forholdet mellem de importerede substantiver, som givetvis har fået et genus i islandsk, og de substantiver, som ikke med sikkerhed har fået tildelt køn, er ganske forskelligt i tabel 5 og 6. I den sidstnævnte er et importord kategoriseret som tilpasset mht. genus hvis der findes mindst et utvetydigt eksempel på at det tilhører et bestemt køn, enten ud fra morfologiske eller syntaktiske kendetegn. Hvis der i grundmaterialet ikke fandtes noget klart eksempel som viser ordets genus, blev der søgt efter yderligere eksempler i GMbl. Dette leder til en betydelig indskrænkning i andelen af importord med usikkert køn eller importord som eventuelt ikke er blevet tildelt genus i islandsk, dvs. fra 55 % i tabel 5 (ordforekomster) til 43 % i tabel 6 (ordtyper), hvis man kun ser på grundmaterialet. Når de supplerende eksempler fra GMbl også tages i betragtning, synker procentdelen af utilpassede ord til kun 16 %. Som ventet ud fra bøjningsmønstrene afslører de ekstra eksempler fra GMbl at mange af de umarkerede ordeksampler faktisk er intetkønsord, hvorimod suppleringen har meget mindre påvirkning på andelen af maskulinums- og femininumord. Ordenes inddeling efter genus ifølge tabel 6 stemmer nogenlunde overens med resultater fra andre undersøgelser (jf. Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002: 94). Størstedelen af ordene som står tilbage uden genusmarkering, viser sig at være

utilpassede i flere henseender, fx ortografisk. Mange af dem forekommer kun en enkelt gang, især i tekster fra 2000, hvor nogle af dem står i anførselstegn, hvad der understreger at de anses for fremmede. Alt dette tyder på at tabel 6 giver et bedre helhedsbillede af genustildelingen i islandsk end det som aftegner sig i den forrige tabel.

Endelsen *-s* findes ikke som flertalsendelse i det islandske bøjningssystem og forekommer udelukkende i importord. Knap 40 ordeksimpler i grundmaterialet viser flertalsformer af importord (M4), hvoraf størstedelen har forskellige islandske endelser, mens 4 eksempler (11 %) har *-s*. To af disse eksempler står i samme citat og gælder engelske begreber i anførselstegn med adjektivet *svonefndur* 'såkaldt' som indledning, dvs. et typisk eksempel på citatord eller fremmede ord som bruges som sådanne i et andet sprog:

“Hann [...] málar fyrstu myndir sínar í New York, hinar svonefndu ‘transitional paintings’ og ‘black paintings’ sem hann sýndi hjá Leo Castelli og í Museum of Modern Art.”⁷

De to andre eksempler gælder ordene *slides* og *fittings*. De har begge to været brugt i islandsk i årevis, og ordformerne fungerer som en slags kollektiver snarere end egentlige flertalsformer. Disse ord findes slet ikke i andre ordformer, heller ikke i GMbl, og det viser sig fx i hybridordet *slides myndir* 'slides billeder' i grundmaterialet. De foreliggende eksempler på flertal med *-s* kan derfor næppe tages som bevis på at den engelske endelse bruges produktivt i islandsk, og det stemmer overens med andre undersøgelser (se fx Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002: 93).

Endelsen *-s* er hyppig som genitiv singularis-endelse i islandsk, og derfor er den i og for sig ikke bevis på engelsk indflydelse (M7). Det drejer sig snarere om den engelske skrivemåde med apostrof, om den findes i importordene og i hvilken udstrækning. I vores grundmateriale er der knap 30 genitivformer, inklusive pluralis, men kun 6 af dem har en *s*-endelse. Formen *ʼs* findes kun i et eneste eksempel (14 %), i hybridordet *Crohn's sjúkdómur* 'Crohn's sygdom'. Der er andre parallelle eksempler i materialet hvor formen er tilpasset, fx *Alzheimersjúklingur* 'Alzheimerpatient' og *Parkinsonsamtökin* 'Parkinsonforeningen', hvor det første led har henholdsvis en genitivform med *-s* og den nøgne stamme. Eksemplerne viser altså at også mht. genitivformen er importerede substantiver som regel tilpassede til islandsk.

4.2.2. Adjektiver og adverbier

Ved analysen af adjektivbøjningen er der især lagt vægt på neutrumsformen (M2). Der er omtrent 30 eksempler på adjektiver i grundmaterialet, inklusive adverbier som svarer til neutrum af det tilsvarende adjektiv, og de repræsenterer 15 forskellige

⁷ Han [...] maler sine tidligste værker i New York, de såkaldte “transitional paintings” og “black paintings”, som han udstillede hos Leo Castelli og i Museum of Modern Art.

ordtyper. Kun 7 af forekomsterne, tilhørende 3 forskellige ordtyper, er neutrum singularis, og det rækker ikke til at give pålidelige resultater om tilpasningen. Derimod har islandsk en udførligere adjektivbøjning end de andre nordiske sprog, og adjektiver bøjes i genus, tal og kasus, fx er singularis og pluralisformerne i nominativ *gulur* og *gulir* (mask.) vs. *gul* og *gular* (fem.) vs. *gult* og *gul* (neutr.) ‘gul’. Der kan derfor henvises til flere bøjningsformer i islandsk for at finde tegn på at et adjektiv har tilpasset sig morfologisk, og jeg har set på adjektivbøjningen i sin helhed, ikke kun på neutrum singularis. Resultaterne ses i tabel 7.

Tabel 7: Morfologisk tilpasning af adjektiver

	<i>Antal ordforekomster</i>	<i>Procentdel</i>
Bøjede	13	46
Ubøjede	15	54
<i>I alt</i>	28	100

Samtlige bøjede adjektiver har det tilfælles at de har et tilpasset islandsk suffiks, dvs. de tilhører den specielle kategori af afledte hybridord som blev diskuteret i afsnit 4.1. Der er tale om suffikserne *-ískur* (jf. da. *-iske*, eng. *-ic* osv.), fx i *póstmóðernískur* ‘postmodernistisk’, og *-(t)fur* (jf. da. *-(t)iv*, eng. *-(t)ive*) i *figuratifur* ‘figurativ’, samt perfektum participium-suffikset *-aður* (jf. da. *-et*, eng. *-ed*) fx i *stressaður* ‘stresset’. Ord med alle tre suffikser har en regelmæssig bøjning ifølge islandske regler. De ubøjede adjektiver er derimod simpleksord af engelsk ophav, i alt 7 forskellige ordtyper, fx *kinkí* ‘kinky’ og *sexí* ‘sexy’ samt ordet *double* i adverbial stilling: *vinna “double”* ‘vinde dobbelt (i engelsk fodbold)’. Søgning i GMbl har konstateret at alle disse ord er ubøjelige. Det må tilføjes at de ubøjede adjektiver står foran et substantiv i mange af eksemplerne, fx *sterió plötuspilari* ‘stereogramfon’, og i sådanne tilfælde er det svært at skelne mellem ordforbindelser og sammensatte hybridord. En alternativ analyse af *sterió* kunne altså være at kategorisere det som et forled.

De to ubøjede adjektiver som står i den mest typiske adjektivstilling, *kinkí* og *sexí*, minder om den gruppe hjemlige adjektiver som er ubøjelige, idet de ender på en vokal. For også at inkludere en anden slags adjektiver har vi søgt eksempler i andre kilder, og det forholdsvis hyppige ord *kúil* ‘cool’ blev valgt som repræsentant. Søgningen omfattede kun de ortografisk tilpassede ordformer *kúil*, *kúilt* (neut.sing.), *kúilir* (mask.plur.) og *kúilar* (fem.plur.) i GMbl og i de dele af Leksikografisk Institúts tekstsamling (LIT) som består af avistekster (andre end i GMbl) og af tekster fra blogsider. Der fandtes i alt 54 forekomster i databaserne, og de eneste former som forekommer i teksterne er *kúil* og *kúilt*. Det overvejende flertal af forekomster har formen *kúil* (94 %), og i 20 % af tilfældene er det den korrekte form i sætningskonteksten, så ordet er altså utilpasset i 74 % af forekomsterne. Neutrumformen *kúilt* forekommer kun 3 gange, og eftersom to af eksemplerne står i en artikel hvor selve ordet *kúil*s tilstedeværelse og tilpasning i islandsk diskuteres, er der snarest tale om en slags metaeksempler.

Konklusionen er at importerede adjektiver i islandsk sædvanligvis ikke bøjes, dvs. såfremt de ikke har et tilpasset suffiks. Dette stemmer med resultater fra andre undersøgelser (se fx Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002: 96 og Ásta Svavarsdóttir 2003).

4.2.3. Verber

Mange undersøgelser har vist at importerede verber næsten ikke bruges uden morfologisk tilpasning, hverken i islandsk eller i de andre nordiske sprog (jf. Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002: 97; se også fx Jarvad 1995: 75 og Johanson & Graedler 2002: 177–78). Derfor lægges der ikke stor vægt på verberne i denne undersøgelse. I det islandske materiale er der kun 9 eksempler på verber, og størstedelen viser infinitivformen, som udelukkende har den islandske endelse *-a*, fx *púttu* '(golf) putte'. To eksempler viser perfektum participium (M3), i begge tilfælde med det islandske suffiks *-að*, dvs. (*verða*) *púttað* '(blive) puttet' og (*getur*) *toppað* '(kan) toppe'.

4.3. Sammenfatning af den morfologiske tilpasning af importord

Som opsummering vises i tabel 8 resultaterne når alle importordene i materialet klassificeres mht. deres morfologiske tilpasning. Kategoriseringen i tabellen er baseret på hele ordformer (ordforekomster), men ikke på enkelte variable.

Tabel 8: Morfologisk tilpasning

	Morfologisk tilpassede importord			Morfologisk neutrale importord			Ord med fremmed morfologi	Total	Fraser/kodeveksling
	A	B	C	D	E	F	G		
N	121	23	113	10	80	82	7	436	22
%	28	5	26	2	18	19	2	100	
N	257			172					
%	59			39					

A: Hybridord med importeret førsteled

B: Hybridord med importeret sidsteled

C: Ord med islandsk suffiks, bøjningsendelse og/eller bestemt artikel

D: Morfosyntaktisk tilpassede ord, fx med et bøjet attribut

E: Morfologisk og morfosyntaktisk nøjtrale ord

F: Ord uden sætningskontekst

G: Ord med fremmede bøjningsendelser (og undtagelsesvis uden endelse)

Kategorierne A–D skaber ingen større problem. Hybridord er kategoriseret som morfologisk tilpassede (A og B), uanset deres tilpasning i øvrigt. De fleste ord med importeret sidsteled (B) er etablerede, og mere end halvdelen af dem (13 ord) har hjemlige endelser, enten bøjning eller bestemt artikel (jf. ordene i C), nogle er morfosyntaktisk tilpassede (3 ord, jf. ord under D), og andre er neutrale (7 ord; jf. ordene i

E). Eftersom disse ord allerede er registrerede i B, bliver de dog ikke medregnet under de andre kategorier.

At et importord anses som morfosyntaktisk tilpasset, betyder at sætningskonteksten viser tilpasningen, fx et bøjet attribut (*mikill fókus* (mask.), *rosalegt kikk* (neutr.) osv.). De morfologisk og morfosyntaktisk neutrale ord (E) har hverken egen bøjningsendelse eller et andet tegn på tilpasning, men de står i en kontekst hvor det heller ikke er forventet.

De andre kategorier er sværere at skelne imellem. Et ord med en fremmed endelse kategoriseres selvfølgelig som utilpasset (G), men når der er tale om ordformer som ikke skulle have nogen endelse, er det svært at skille mellem neutrale og utilpassede ord (E og G). I forbindelsen *stereo kassettutaki* er fx endelsen *-t* næppe forventet selv om der er tale om neutrum eftersom islandske adjektiver som ender på vokal (bl.a. ord med suffikset *-ó*), ville være uden endelsen, og *stereo* er derfor ikke analyseret som utilpasset (G), men som neutralt (E).

Den sidste kategori (F) omfatter ord uden vanlig sætningskontekst, især forekomster fra annoncer o.l. Den sidste kolonne (K) i tabellen viser antallet af ordforbindelser af mindst to ord, udelukkende uetablerede fraser. Disse er ikke medregnet i procenttallene.

Som tabellen viser, er langt de fleste importord enten morfologisk tilpassede eller neutrale, og mere end 60 % af dem har morfologiske eller morfosyntaktiske tegn på tilpasning. Derimod er der kun 2 % af ordene som viser klare tegn på fremmed morfologi.

5. Ortografisk tilpasning

5.1. Vokaler

Analysen af den ortografiske tilpasning af vokaler bygger på 21 udvalgte variabler i engelske importord, først og fremmest i grundmaterialet. Antallet af ordforekomster hvor de enkelte variabler optræder, varierer ganske meget. En oversigt over resultaterne vises i tabel 9 hvor eksemplerne inddeles i tre kategorier: (1) Utilpassede former hvor importordet beholder den fremmede ortografi, selv om pågældende bogstav eller bogstavkombination slet ikke findes i islandsk. Der kan her også være tale om et bogstav som findes i islandsk, men bare ikke i forbindelse med den udtale som det repræsenterer i importordet. Den står som oftest nær den engelske udtale, fx *a* i *space*, som almindeligvis udtales med [ɛɪ] på islandsk lige som på engelsk og ordet skulle derfor skrives med *ei* ifølge islandske retskrivningsnormer. (2) Neutrale former skrives som på engelsk, men ortografien er alligevel i overensstemmelse med islandske normer for forholdet mellem skriftform og udtale, fx hvor *a* repræsenterer en monoftong i engelske ord som *fax* eller *tackling*. På islandsk udtales de med en tilsvarende lyd (der kan variere mellem det engelske [ə] og en mere islandskpræget *a*-lyd). Der kan også være tale om ord hvor udtalen er blevet tilpasset, som fx i *latex*. Det udtales med diftong på engelsk ([ɛɪ], jf. V2), men derimod med en almindelig *a*-lyd på islandsk. Derfor stemmer ortografien overens med udtalen i sådanne tilfælde

fordi udtalen er anderledes end i engelsk. (3) Tilpassede ordformer er tilfælde hvor ortografien er blevet ændret, så den svarer til udtalen ifølge islandsk retskrivning, fx når *space* skrives som *speis*.

Tabel 9: Ortografisk tilpasning af engelske vokaler

<i>Variabel</i> (engelsk(e) bogstav(er) og lyd)	<i>Tilpasset</i>		<i>Neutral</i>		<i>Utilpasset</i>		<i>I alt</i>
	<i>N</i>	<i>N</i>	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>
V1: a [Θ]	0	—	18	100	0	—	18
V2: a [εI]	0	—	4	22	14	78	18
V3: ai(gh)/ay/ea [εI]	0	—	0	—	6	100	6
V4: a []	0	—	0	—	0	—	0
V5: o []	7	19	29	81	0	—	36
V6: aw/a/o [̃+]	1	50	1	50	0	—	2
V7: au [̃]	0	—	0	—	0	—	0
V8: e/ea/ee [t̃], I↔]	27	51	9	17	17	32	53
V9: are/air [ε↔]	0	—	0	—	2	100	2
V10: ea [ε]	1	100	0	—	0	—	1
V11: er/or [↔]	4	18	18	82	0	—	22
V12: a [↔]	0	—	13	100	0	—	13
V13: er/ir/ur [ε ̃]	3	75	1	25	0	—	4
V14: i/ie/igh/ui/y [αI]	2	40	0	—	3	60	5
V15: o/ou/u [ø]	8	40	1	5	11	55	20
V16: o, oa, ou [↔Y]	17	47	4	11	15	42	36
V17: ou/ow [↔Y]	0	—	0	—	0	—	0
V18: ou/ow [αY]	0	—	0	—	2	100	2
V19: oi/oy [αY]	0	—	0	—	2	100	2
V20: oo/ui/iew/ue/u [(φ)u ̃]	2	29	0	—	5	71	7
V21: ou/oo [Y↔]	0	—	0	—	0	—	0
<i>I alt</i>	72	29	98	40	77	31	247

Betragtet ud fra de samlede resultater er der gennemsnitligt omtrent lige mange tilfælde af ortografisk utilpassede og tilpassede vokalføremster i grundmaterialet, mens de neutrale føremster udgør den største kategori. Eftersom variablerne blev analyseret hver for sig, kan det dog ikke regnes for givet at der er tale om 98 ordformer som i deres helhed ser "islandske" ud, og selv i kategorien "tilpasset" kan der være ordformer som ortografisk kun er delvis tilpassede, hvis alle variabler tages i betragtning. I kategorien "neutral" finder man således helt tilpassede ord, som *rokk* 'rock' og *rapp* 'rap(musik)', neutrale ord, som fx *fax* 'fax', men også ord, som fx "*black painting*" og *subwoofers*, som stort set er utilpassede, selv om de er neutrale mht. de pågældende variabler (henholdsvis V1 og V11).

I det følgende vil vi se nøjere på de enkelte vokalvariabler. Som tabellen viser, er der 4 variabler der ikke er repræsenteret i grundmaterialet, og yderligere 5 variabler med kun en eller to forekomster. Vi har derfor søgt efter yderligere eksempler på mange variabler i GMBL.

De to første variabler drejer sig om gengivelsen af engelsk *a*, dels som monof-
tong dels som diftong. Den første (V1) kræver ikke megen diskussion. Begge
sprogene har omtrent samme udtale af variabelen, og ortografien er derfor uændret i
alle tilfælde så eksemplerne er her analyseret som neutrale. Den anden variabel (V2)
gælder engelsk *a* med udtalen [ɛɪ]. Nogenlunde den samme lyd findes i islandsk og
gengives almindeligvis med *ei*, så det er den skrivemåde man ville vente i tilpassede
ordformer. Det er lidt overraskende at den findes slet ikke blandt de 18 forekomster
i grundmaterialet, men det viser sig at to tredjedele af dem består af ordtypen
station(bill) ‘stationcar’, et forholdsvis hyppigt importord som dog udelukkende fore-
kommer i utilpasset form, også i GMBL. Der finder man til gengæld eksempler på
tilpassede så vel som utilpassede former af denne variabel i mange andre importord,
fx *teip* vs. *tape* (3 tilpassede forekomster : 4 utilpassede)⁸, *bleiser* vs. *blæzer* (1:4), *sjeik* vs.
shake (5:2) osv.

Den tredje variabel (V3) indbefatter flere forskellige bogstavkombinationer
(*ai(gh)/ay/ea*), som i engelsk repræsenterer diftongen [ɛɪ]. Alle eksemplerne er util-
passede, men bortset fra 2 eksempler på *e-mail* er der kun tale om fraser og engelske
ord som står i parentes (“*my way*”, “*the greatest*” osv.), og en søgning i GMBL viser flere
eksempler på tilpasning i denne variabel, fx *meil* og (*i*)*meila* (verbum) ved siden af
(*e*-)*mail* (9:12), *streit* vs. *straight* (7:38), *ókei* og *ókey* vs. *okay* (87:2) og *breik* vs. *break* (2:2).

Grundmaterialet har ingen eksempler på V4 (eng. *a* [ɪ]). Det eneste importord
som jeg er kommet på som repræsentant for denne variabel, er *squash*, og det har vi
søgt efter i GMBL. Der fandtes 96 forekomster af den tilpassede form *skvass* (som her
ville blive regnet for neutral mht. V4), et eksempel på tilpasningen *skvoss* og 4 på den
engelske ortografi. Det må tilføjes at netop dette ord er blevet omtalt officielt mht.
dets tilpasning til islandsk med anbefaling af formen *skvass* (se Ari Páll Kristinsson
1990), og den form bruges hos mange sportsklubber og i selve squashforeningens
navn: *Skvassfélag Reykjavíkur*.⁹

Variabel V5 indbefatter engelsk *o* med udtalen [ɔ]. Som oftest beholdes den
engelske skriftform med *o*, som også findes i islandsk, sædvanligvis med en fonetisk
tilpasning som i de integrerede importord *poppi* ‘pop’ og *rokk* ‘rock’. I enkelte tilfælde
gengives *o* dog med *ó* som i *póstmáðernismi*, vel at mærke med en anden fonetisk
tilpasning, dvs. til diftongen [oʊ], men det kan skyldes lighed mellem de pågældende
ord og ældre importord med *ó*. Det bekræftes af en søgning i GMBL, hvor det eneste
importord som findes med *ó*, er *mónitor* ‘monitor’, mens andre ord som fx *nóbóddi*
‘nobody’ (som subst.), *droppa* ‘drop’, *gloss* ‘lip gloss’ og *djobb* ‘job’ beholder *o*-et.

Der er kun 2 eksempler på V6 (eng. *a(w)/o* [ɔ]). I det ene er skriftformen
uændret, men eftersom ordet *alternator* udtales med [ɑ] (tilpasset udtale), analyseres

⁸ Tallene henviser til eksempler fra GMBL i perioden 1986–2000 med hovedvægt på artikler fra 2000; der er ikke tale om en meget grundig undersøgelse, så tallene må kun betragtes som en indikation af forholdet mellem tilpassede og utilpassede ordformer.

⁹ Jf. <http://www.skvass.co.is>; se også fx <http://www.veggssport.is>.

det som neutral. I det andet er *a* tilpasset til *o* ifølge udtalen, dvs. *olrat* ‘allright’. Der fandtes også få eksempler i GMbl, men de pågældende ord skrives (og udtales) med *o*, fx *sjortari* (jf. eng. *short*). I grundmaterialet er der slet ingen eksempler på V7 (eng. *au* [ɪ]), og i GMbl fandt vi kun et eneste eksempel på ordet *audition* i utilpasset form.

Derimod har grundmaterialet mange eksempler på V8 (eng. *e/ea/ee/ey/ie/y/u* [i(̃)], I, II), og i over halvdelen af dem er skriftformen tilpasset til *í*, fx *blíkynslóð* ‘beat-generation’, *partí* ‘party’ og *steríó* ‘stereo’. I GMbl findes der også mange importord med denne variabel, og forholdet mellem tilpassede og utilpassede former er lidt varierende fra ord til ord, fx *bít* vs. *beat* (7:5), *frílans* vs. *freelance* (1:2) og *rimix* vs. *remix* (1:26), men i nogle tilfælde er der næsten udelukkende tale om den tilpassede form, fx *partí*, *díll* (e. *deal*) og *díler* ‘dealer’, *frík* ‘freak’ og *gír* ‘gear’. Til denne variabel hører også ord med *u* udtalt som [I], som fx engelsk *business*, som tilpasses vanligvis som *bisness* eller *bisniss* i islandsk (jf. ÍO 2002). Dette ord er ikke “moderne” i vores forstand, og der er ingen forekomster i vores materiale med denne variant. Derimod findes der nogle eksempler på tilpassede så vel som utilpassede former af adjektivet *bisví* vs. *busy* (4:3) i LIT.

Grundmaterialet har kun 2 eksempler på V9 (*are/air* [ɛ]), begge utilpassede, dvs. *mobair* og hybridordet *Tup(p)erwarehouseimur*, og et tilpasset eksempel på V10 (*ea* [ɛ]), *bedd* (eng. *head*), med bogstavet *e* som er det som man ville vente i begge tilfælde mht. udtalen. Der findes heller ikke mange eksempler i GMbl. Den førstnævnte variabel optræder i yderligere eksempler på *mobair* (15) og et par på den tilpassede form *móber* (2), samt nogle eksempler på ordet *skver* (eng. *square*). Der fandtes også enkelte eksempler på den sidstnævnte, både på tilpassede ordformer som fx *reddí* (eng. *ready*) og *hev(v)í* (eng. *heavy*) og utilpassede former som fx *deadline* og *dreadlocks*.

Når det gælder V11 og V12 (eng. *er/or* og *a* i tryksvag stavelse, alle udtalt som [ɪ]), har importordene næsten udelukkende uændret stavning (og antagelig tilsvarende udtale). De eksempler der analyseres som tilpassede under V11, har suffiksvarianten *-ari*, fx *hamborgari* ‘hamburger’, så her er der tale om morfologisk snarere end ortografisk tilpasning.

Der er kun 4 eksempler på variabel V13 (eng. *er/ir/ur* [ɛ]) mellem to konsonanter). Ordet *pervert* analyseres som neutralt, eftersom udtalen i islandsk stemmer med den uændrede skriftform. De andre ord er blevet tilpasset, dvs. *nörd* ‘nörd’ og *hamborgari* ‘hamburger’. Selv om der er stor variation i disse eksempler, indikerer eksempler fra GMbl at den almindelige tilpasningsstrategi er at skifte vokalen ud med *ö* som i *nörd*, fx i *flört* ‘flirt’, men der findes også utilpassede ordformer i databasen, fx *commercial*.

Eksemplerne på variabel V14 (eng. *i/ie/igh/ui/y* [ɔI]) er for få til at give et solidt resultat vedr. forholdet mellem tilpassede og utilpassede ordformer, og GMbl hjælper ikke meget. I grundmaterialet er der 2 utilpassede ordtyper, *slides* og *timer*, og 2 tilpassede, *olrat* ‘allright’ og *nælon* ‘nylon’. Ordet *slides* findes også kun i utilpasset form i GMbl (7 eksempler), hvorimod der er eksempler både på *nælon* og *nylon* (5:7). Andre ord som forekommer både i tilpasset og utilpasset form, er fx *gæd* vs. *guide* (1:248) og *frístal* vs. *freestyle* (12:71), og deres relative andel tyder på at den utilpassede variant er hyppigere i denne variabel.

Ved tilpasning gengives variabel V15 (eng. *o/ou/u* [ø]) enten med *ö*, som ligger nær den engelske udtale, fx i *töffari* (jf. eng. *tough*) og *fönk* ‘funk’, eller med *ú*, fx i

substantivet *kúlt* ‘kult’ og verbet *púttu* ‘putte (i golf)’, og så udtales ordene med [v]. Den sidstnævnte variant skyldes enten indflydelse fra skriftformen eller fra de ældre importord *kúltúr* ‘kultur’ og *púttu* ‘sætte, anbringe’, som er indlånt fra eller via dansk. Eksempler fra GMbl tyder på at ö er en mere almindelig erstatning for det engelske bogstav, fx *pöbb* ‘pub’, *plögga* (eng. *plug*) og *bömmur* (eng. *bummer*), og at det varierer fra ord til ord hvilken form der er den hyppigste, den tilpassede eller den utilpassede, fx *fönk* vs. *funk* (34:15), *möffins* vs. *muffins* (20:28).

Der er omtrent lige mange tilpassede og utilpassede forekomster af V16 (eng. *o/oa/ou* [↔Y]). Islandsk har en tilsvarende rundet diftong [ov] som svarer til bogstavet ó, og ved tilpasning af importord erstattes det engelske symbol med islandsk ó, fx i *kók* ‘coke’ og *bingó* ‘bingo’. Forekomsterne fra grundmaterialet er tilstrækkelige til at give et forholdsvis godt overblik over forholdet mellem tilpassede og utilpassede former. Nogle importord findes både i tilpasset og utilpasset form: *kók* vs. *coke* (1:2), *stereo* vs. *sterió* (4:1) og *video* vs. *videó* (3:2), og i GMbl findes der tilpassede eksempler på ord som kun forekommer i utilpasset form i grundmaterialet, fx *módem* vs. *modem* (3:1). Variabel V17 indbefatter en anden repræsentation af samme lyd som i V16, dvs. *o* eller *ow*. Der findes ingen eksempler i grundmaterialet, og det er kun lykkedes at finde et tilpasset eksempel i GMbl, *sjóv* ‘show’. Der er kun 2 eksempler på hver af variableerne V18 (eng. *ou/ow* [αY]) og V19 (eng. *oi/oy* [ɪ]) i grundmaterialet, alle utilpassede, og det lykkedes heller ikke at finde eksempler på den sidstnævnte i GMbl. Derimod resulterede søgningen i et antal eksempler på V18, både tilpassede og utilpassede ordformer, fx *sánd* vs. *sound* (43:182), *lási* (eng. *lousy*; 8), *dánlóda* (eng. *download*; 1) og *blackout* (4).

Der er forholdsvis flere utilpassede end tilpassede eksempler på V20 (eng. *oo/ui/iow/ue/u* [(φ)v]), men antallet af forekomster er ikke særlig stort. Begge de tilpassede ordformer knytter sig til ordet *blús* ‘blues’, som også findes flere gange i GMbl, tilpasset så vel som utilpasset i omtrent samme omfang. Andre ordformer fra GMbl er fx *skúbb* og *skúbba* ‘scoop’ (11) og *bjútt(-)* (eng. *beauty*; 6). Derimod findes der slet ingen eksempler på den sidste vokalvariabel, V21 (eng. *ou* [Y]), som fx i *tourist*), hverken i grundmaterialet eller i GMbl.

5.2. Konsonanter

Der blev udvalgt 16 konsonantvariable til undersøgelsen, og ligesom vokalvariablene drejer det sig udelukkende om tilpasning af engelske importord. En oversigt over forholdet mellem tilpassede og utilpassede eksempler ses i tabel 10, hvor såkaldt neutrale eksempler (jf. 5.1.) er skilt fra i en kategori for sig.

Tabel 10: Ortografisk tilpasning af engelske konsonanter

<i>Variabel:</i> <i>engelsk(e) bogstav(er) og lyd</i>	<i>Tilpasset</i>		<i>Neutral</i>		<i>Utilpasset</i>		<i>N i alt</i>
	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	
K1: c [σ]	1	25	0	—	3	75	4
K2: c/ch/ck [κ]	16	35	0	—	30	65	46
K3: qu [κω]	0	—	0	—	0	—	0
K4: ch [τΣ]	1	25	0	—	3	75	4
K5: tch [τΣ]	0	—	0	—	0	—	0
K6: sh [Σ]	5	83	0	—	1	17	6
K7: g [δZ]	0	—	8	100	0	—	8
K8: j [δZ]	1	4	19	83	3	13	23
K9: g [γ]	0	—	29	100	0	0	29
K10: gh/ph [ϕ]	2	50	0	—	2	50	4
K11: th [T]	1	33	0	—	2	67	3
K12: w [ω]	0	—	0	—	8	100	8
K13: x [κσ]	0	—	49	100	0	—	49
K14: y [ϕ]	0	—	0	—	0	—	0
K15: z [ζ]	1	33	0	—	2	67	3
K16: VC (kort stavelse)	23	50	8	17	15	33	46
<i>I alt</i>	<i>51</i>	<i>22</i>	<i>113</i>	<i>48</i>	<i>69</i>	<i>30</i>	<i>233</i>

De fleste konsonantvariabler er entydige i den forstand at hver variabel drejer sig om et eneste bogstav eller bogstavskombination som repræsenterer en bestemt lyd, med undtagelse af K2 og K10, som omfatter nogen variation (henholdsvis *c*, *ch* eller *ck* og *gh* eller *ph*). Nogle af bogstaverne bruges ikke i islandsk, fx ikke *c*, *q* og *w*, og skiftes derfor ud med et islandsk bogstav ved ortografisk tilpasning af importord. Mange af de engelske konsonantfonemer findes heller ikke i islandsk, hverken affrikater, [ω] eller det stemte *z*-lyd. Tilpasningen af importord indbefatter en omtolkning af disse fonemer, og i nogle tilfælde kan det variere lidt, hvilken islandsk lyd eller lydforbindelse de erstattes med. De samlede resultater i tabel 10 ligner vokalresultaterne, idet de neutrale varianter viser sig at være gennemsnitlig den største kategori med næsten halvdelen af forekomsterne, mens de tilpassede varianter udgør den mindste kategori. I denne forbindelse må man huske at resultaterne stammer fra en analyse af de enkelte konsonantvariabler, ikke af ordformerne i deres helhed, og en ordforekomst, som analyseres som utilpasset mht. en bestemt konsonantvariabel, kan også indeholde en anden konsonant- og/eller vokalvariabel som er mere eller mindre tilpasset.

Til forskel fra vokalerne danner fordelingen af varianter i konsonantvariablerne et ganske klart mønster. I hver enkelt variabel er der enten tale om tilpassede versus utilpassede forekomster eller kun om neutrale ordformer mht. den pågældende

variabel. Der er kun to undtagelser, K8 og K16. Bogstavet *j* i den førstnævnte findes både i engelsk og islandsk, men med forskellig udtale, henholdsvis [ʤ] og [ϕ]. I sådanne tilfælde kan tilpasningen ske på to måder: enten kan skriftformen ændres i retning af islandsk ortografisk gengivelse af den engelske udtale, eller udtalen rette sig efter den oprindelige engelske skriftform. I den anden variabel er der tale om tilpasning af korte stavelser som ikke findes i islandsk. Det sker sædvanligvis ved at vokalen forbliver kort, mens konsonantbogstavet fordobles, fx i *poppp* 'pop', og ordformer med dobbelt konsonant analyseres derfor som tilpassede, men de øvrige som utilpassede. I de eksempler der er blevet kategoriserede som neutrale, er det derimod vokalen der er blevet lang, og derfor er en konsonantfordobling ikke at vente. Da islandsk ortografi ikke gør forskel på korte og lange vokaler, forbliver den engelske skriftform uændret. I grundmaterialet mangler der eksempler på tre af konsonantvariablerne, og der er kun få eksempler på flere af de andre. Der er derfor søgt efter ekstra eksempler i GMBL, og disse er inkluderet i den følgende redegørelse for de enkelte variabler.

De to første variabler omhandler bogstavet *c* i engelske importord, dels med udtalen [σ] (K1) dels med udtalen [κ] (K2; inklusive kombinationerne *ck* og *ch*). Der er kun 4 eksempler på den første variabel, hvoraf kun et er tilpasset, *konseptúalism*. I GMBL findes derimod flere engelske importord i tilpasset form, fx *djúsi* og *djúsi* (eng. *juice/juicy*; hundreder af eksempler), *næs* vs. *nice* (46:333), *(-)feis* (eng. *face*; 2) og *flís* vs. *fleece* (81:1). Der er langt flere eksempler på *c* som repræsentant for en klusil, og omtrent en tredjedel af dem er tilpasset, bl.a. den ovenfor nævnte ordform *konseptúalism*, samt *skanni* 'scanner', *kikk* (eng. *kick*) og flere eksempler på *rokk* 'rock'. Flere eksempler findes i GMBL, både på de samme ord som i grundmaterialet og andre, fx *tackling* (i fodbold) som forekommer én gang i utilpasset form i grundmaterialet, mens forekomsterne i databasen kun viser tilpassede former, *takling(ar)* (18) samt et eksempel på verbet *tækla*; i dette tilfælde fører søgningen altså til store ændringer i talforholdet som det fremgår af tabel 10. Andre importord fra GMBL er fx *beikon* vs. *bacon* (96:161), *klín* (eng. *clean*; 3), *comeback* (8) og *teknó* vs. *techno* (50:60). Blandt forekomsterne var sætningen *Það er kúl að vera klín!* 'Det er cool at være clean (dvs. uafhængig af narkotika)', som viser to tilpassede eksempler på V2.

Variabel K3 (eng. *qu* [κω]) findes slet ikke i grundmaterialet, men en søgning i GMBL har bl.a. ført til eksempler på *kvilt* vs. *quilt* (1:7) og *skvass/skvoss* vs. *squash* (30:6) samt de tilpassede ord *skvera* (eng. *square* 'ordne'; 4) og *skvísa* 'flot pige' (fra eng. *squeeze*; 11).

De to næste variabler drejer sig om den ustemte affrikat [τΣ], som er skrevet enten som *ch* (K4) eller *tch* (K5) i engelsk, dvs. variabler som indbefatter både et fonem og et bogstav som ikke findes i islandsk. I grundmaterialet er der kun 4 eksempler på den førstnævnte og ingen på den anden. Af de 4 eksempler på K4 er der kun et som er tilpasset, verbet *tékka* (*á*) 'tjekke' (islandsk *é* = *je* [ϕE]). Eksempler på dette ord, som findes i GMBL, er også tilpassede, men ellers findes der både tilpassede og utilpassede ordformer med denne variabel, fx *bröns* vs. *brunch* (3:34), *töts* (eng. *touch*; 1), *böns* (eng. *bunch*; 1) og *tsjilla/tjilla* vs. *chilla* (5:3) og *seríós* vs. *Cheerios* (1:91). Det fremgår af eksemplerne at det varierer ganske meget hvordan lyden/bogstavkombinationen tilpasses, og det beror bl.a. på dens stilling i ordet. I forlyd erstattes *ch-* med *t(j)-* eller *s(j)-*, og i helt nye ord endda med *tsj-*, en konsonantfor-

bindelse som efterligner den engelske lyd, men er lige så fremmed for islandsk fonotaks som *c* er for ortografien. I udlyd skiftes det engelske *-ch* derimod ud med *-s* eller *-ts*; den sidstnævnte bogstavkombination forekommer almindeligvis ikke i hjemlige ordformer, undtagen former hvor *-s* er en bøjningsendelse, fx *báts* (genitiv af *bátur* 'båd'). Nogle få eksempler på K5 findes også i GMbl, både tilpassede og utilpassede: *skets* vs. *sketch* (3:1), *strets* vs. *stretch* (2:2), *sviss* eller *svissa* (eng. *switch*; 9) og *matsa* (eng. *match*; 1). I næsten alle tilfælde erstattes *-tch* med *-ts* i islandsk.

Den næste variabel (K6) indbefatter også et fremmed fonem der repræsenteres med en bogstavkombination som heller ikke findes i islandsk, dvs. *sh* [ʃ]. Der er 6 eksempler i grundmaterialet, men de repræsenterer kun 2 forskellige ordtyper, hvoraf den ene, *hass* 'hash', er tilpasset. Flere eksempler findes i GMbl, fx *flassbakke* vs. *flashback* (5:2), *sjeik* vs. *shake* (5:2) og *sjóv* (eng. *show*; 7). Ved tilpasning skiftes *sh*-regelmæssigt ud med *sj*-i forlyd og med *-ss* i udlyd (jf. også DEA).

De næste to variabler retter sig mod den stemte affrikat i engelsk, gengivet med *-g*- i indlyd (K7) og *-j*- i forlyd (K8). Begge bogstaver bruges i islandsk, men de repræsenterer andre lyde end i engelsk, og islandsk har tilmed ingen affrikater. De 8 eksempler i grundmaterialet som indbefatter K7, er alle kategoriseret som neutrale, dvs. de beholder den samme skriftform som i engelsk, men udtales antagelig med en klusil. I alle eksemplerne står *g* foran eller mellem vokaler, men i GMbl findes også eksempler på et ord med *dg* i engelsk, dvs. *bridge*, som tilpasses som *brids* eller *bridds* uden *g*. Den neutrale kategori, ordformer som er skrevet og udtalt med *-j*-, er også langt den største i K8, men eftersom den består udelukkende af eksempler på det etablerede importord *jeppi* 'jeep', er det tvivlsomt om de resultater vi har fra grundmaterialet vedr. forholdet mellem kategorierne i denne variabel, er repræsentative. Søgning i GMbl tyder på at en engelskpræget udtale gengivet med *-dj*- er hovedreglen i tilpassede moderne importord med denne variabel, fx i *djamm* og verbet *djamma* (eng. *jam*; over 100), *djók/djóka* (eng. *joke*; 27), *djús* og *djúsi* (eng. *juice* og *juicy*; over 500) osv. I ældre importord finder man derimod gerne *-j*-, men så er udtalen sædvanligvis [ϕ], fx *jóker* 'joker (i kortspil)' (jf. også DEA).

Variabel K9 (eng. *g* [ɣ]) er ikke af interesse i islandsk sammenhæng, eftersom bogstavet bruges i begge sprogene for nogenlunde det samme lyd. Derimod findes konsonantforbindelserne *gh*, *ph* (K10 [ϕ]) og *th* (K11 [T]) ikke i ortografien selv om islandsk har lydene som de repræsenterer. I grundmaterialet er der kun 2 ord med K10, hybridordet *Geometric morphometrics tölfræði* med utilpasset ortografi, og det etablerede importord *töffari* 'en tough fyr'. I tillæg findes *röff* (eng. *rough*; 11) og *töff* (eng. *tough*; 36 eksempler) i GMbl, men ingen ord med *ph*. Fra SO og DEA kan man dog nævne tilpassede ordformer som fx *beddfónn* (eng. *headphone*). Ved tilpasning erstattes *ph* og *gh* altså med *f* i overensstemmelse med udtalen. I modsætning til de andre nordiske sprog har islandsk lyden [T] lige som engelsk. I islandsk gengives lyden med bogstavet *þ*, ikke *th*, og det har en anden distribution end i engelsk, fordi det (næsten) udelukkende forekommer i forlyd. På grund af denne forskel er tilpasningen af engelsk *th* interessant, også i islandsk, men desværre er der kun få eksempler på denne variabel. I grundmaterialet er der to utilpassede og et tilpasset eksempel, det sidstnævnte med *th* i indlyd som gengives som *t* og antagelig udtales som sådant, dvs. *etanól* (eng. *ethanol*). I GMbl fandtes et ortografisk utilpasset eksempel på *synthesizer* og 8 eksempler på det tilpassede ord *þriller* (eng. *thriller*).

Hverken bogstavet *w* eller den tilsvarende lyd (K12) findes i islandsk, og alle forekomsterne i grundmaterialet viste sig at være utilpassede. Det fremgår derimod af eksempler fra GMBL at *w* skiftes ud med *v* ved tilpasning, fx i *twist* 'twist' (38), *tvíd* vs. *tvéed* (7:12) og *sviss* eller *svissa* (eng. *switch*; 9). Der er både ortografisk og fonetisk parallelitet mellem engelsk og islandsk mht. næste variabel (K13; engelsk \times [kʊ]) og den er derfor ikke af interesse i islandsk sammenhæng. K14 drejer sig om bogstavet *y* i forlyd, hvor udtalen er [ø]. Både skrifttegnet og lyden findes i islandsk, men med en helt anden funktion end de har i engelsk, idet *y* symboliserer en vokal i islandsk, den samme lyd som bogstavet *i*, og [ø] gengives sædvanligvis med bogstavet *j*, som man derfor ville vente som erstatning for det engelske *y*. I grundmaterialet mangler der eksempler på denne variabel, og de er heller ikke lette at finde i GMBL, men ordformer som *jess* (eng. *yes*; 17) og *jóga* vs. *yoga* (165:23) vidner om hvordan den tilpasses. Bogstavet *z* findes ikke i islandsk retskrivning, men brugtes før i tiden for at symbolisere det samme lyd som *s* i bestemte sammenhæng. Islandsk har heller ikke det stemte lyd [ʒ] (K15), og *z* udtales vanligvis som ustemt i importord. Følgelig kan man vente at det skiftes ud med *s* ved ortografisk tilpasning. Der er kun 3 eksempler på variabelen i grundmaterialet, et af dem tilpasset på akkurat denne måde, og det samme gælder ordformer fra GMBL, fx *bleiser* vs. *blæzer* (1:5), *kreisi* (eng. *crazy*; 2) og *sombí* vs. *zombí/zombie* (1:33).

Den sidste konsonantvariabel (V16; engelsk kort stavelse) omfatter en stavelsestype som ikke findes i islandsk, hvor enten vokalen eller konsonanten altid er lang. Når engelske importord med kort stavelse tilpasses til islandsk, forlænges derfor den ene af lydene, som oftest konsonanten. Lange konsonanter skrives som dobbeltkonsonant, mens vokallængde ikke markeres ortografisk (vokalen er sædvanligvis lang når den står i udlyd eller følges af kun én konsonant). Denne variabel er en af de konsonantvariabler som viser den højeste andel af tilpassede forekomster, dvs. 50 %, men i modsætning til de andre variabler med mange tilpassede former (jf. K6 og K10) ligger der forholdsvis mange eksempler til grund for resultatet, og de kan let suppleres fra GMBL og andre kilder. Som eksempler på tilpassede ordformer kan nævnes *popp* 'pop', *bedd* (eng. *head*), *gigg* (eng. *gig*), *djobb* 'job', *bögg* og *bögga* (eng. (to) *bug*) osv. Den neutrale kategori består af to ordtyper, *dragdrottning* 'dragdronning' og *Internet*, som får forlænget vokal i stedet for lang konsonant og derfor beholder en uændret skriftform ifølge beskrivelsen ovenfor. Dette er en langt sjældnere tilpasningsstrategi, og *Internet* kunne faktisk analyseres som et hybridord snarere end et tilpasset direkte importord, dvs. at engelsk *net* (kort vokal) er blevet skiftet ud med det islandske ord *net* (lang vokal). Så ville kun *drag* være tilbage i denne kategori, og i GMBL findes der også et eksempel på ordformen *dragg* ved siden af langt flere forekomster af *drag*.

5.3. Sammenfatning af den ortografiske tilpasning af importord

Som opsummering har jeg kategoriseret alle forekomster af importord mht. deres ortografiske tilpasning, og resultaterne vises i tabel 11. Klassificeringen omfatter hele ordformer, og baseres ikke på enkelte variabler.

Tabel 11: Ortografisk tilpasning

	<i>Ortografisk tilpassede import- ord</i> A	<i>Ortografisk neutrale importord</i> B	<i>Importord med fremmed ortografi</i> C	Total	<i>Fraser/ kodeveksling</i> D
N	209	106	121	436	22
%	48	24	28	100	

De ortografisk tilpassede importord (A) indbefatter ordforekomster hvor der er sket tilpasning (dvs. ændring) i mindst én ortografisk variabel. Hvis der optræder flere variable i ordformen, er de enten også tilpasset eller de kan være neutrale. Ortografisk neutrale importord (B) består af ordforekomster som behøver ingen ændring for at “se islandske ud”, dvs. de indbefatter hverken fremmede bogstaver eller en forbindelse mellem skrift og udtale som strider imod islandske normer. Importord med fremmed ortografi (C) er ordforekomster som ikke er tilpasset islandske skriftnormer. Der kan enten være tale om et fremmed bogstav eller kombination af bogstaver eller en unormal forbindelse mellem skrift og udtale.

Kategoriseringen var for det meste uden problemer. I enkelte tilfælde kan det spille en rolle hvis man går ud fra ophavssproget eller et mellemsprog som ordet er antagelig importeret fra. Islandske har fx lånt ordet *parket* fra dansk *parket* selv om ophavet er i fransk *parquet*; hvis man går ud fra fransk, er der tale om tilpasning (A), men om en neutral ordform (B) hvis man regner ordet som indlånt fra dansk. Jeg har kategoriseret ordet som tilpasset (A), men det er et arbitrært valg. Andre tilfælde indebærer et objektivi valg mht. udtale, fx har jeg kategoriseret *latex* og *alternator* som neutrale (B) pga. at den vanlig(st)e udtale i islandske er [α], dvs. den er blevet tilpasset ud fra skriftformen.

Næsten halvdelen af importordene er tilpassede, og i tillæg er omtrent en fjerdedel af dem neutrale mht. ortografi. Ord med fremmed ortografi udgør derimod mindre end en tredjedel af alle importordene.

6. Opsummering og diskussion

I afsnit 4 og 5 ovenfor er materialet som ligger til grund for vores undersøgelse analyseret variabel for variabel, først mht. den morfologiske tilpasning, både orddannelse og bøjning, og så den ortografiske tilpasning af vokaler og konsonanter. De samlede resultater viser at der i de ortografiske variable er sket en tilpasning i gennemsnitligt 20–30 % af tilfældene i de engelske importord som forekommer i de islandske avistekster (jf. tabel 9 og 10). Andelen af tilpassede former er noget højere mht. den morfologiske tilpasning, fx har næsten 40 % af ordforekomsterne klare morfologiske kendetegn som viser at de er blevet tildelt genus i islandske (jf. tabel 5). Det må dog tages i betragtning at en kategori af såkaldte umarkerede eller neutrale varianter vejer ganske tungt i mange tilfælde. I morfologien er der mange bøjnings-

former som systematisk er uden endelse, også i hjemlige ord, og eftersom der til dels er tale om meget hyppige former som fx størstedelen af de neutrale substantiver i nominativ og akkusativ, kan det forventes at sådanne ordformer udgør en væsentlig del af de umarkerede eksempler i undersøgelsen. På grund af dette blev tildelingen af genus ikke bare undersøgt i de enkelte ordforekomster, men også i hver ordtype ud fra alle foreliggende eksempler, både mht. morfologiske og syntaktiske træk. Denne analyse forhøjede andelen af tilpassede importord fra 45 % i ordforekomster (morfologiske og/eller syntaktiske træk) til 57 % i ordtyper, og yderligere eksempler fra GMbl på substantiver som kun forekommer i neutrale former i grundmaterialet, viste at hele 84 % af ordtyper har fået tildelt genus i islandsk (jf. tabel 6).

Der er to slags neutrale varianter af de ortografiske variable, enten skriftformer som ikke behøver nogen tilpasning for at harmonere med islandske retskrivningsnormer, eller former hvis udtale er blevet tilpasset på en måde som ikke kræver nogen ortografisk tilpasning. I det første tilfælde er det sædvanligvis tale om at alle eksempler på den pågældende variabel kategoriseres som neutrale, og disse variable har en virkning på det gennemsnitlige resultat om forholdet mellem tilpassede og utilpassede ordforekomster (jf. tabel 9 og 10). Hvis man ser bort fra de variable som ikke kræver nogen tilpasning og kun har neutrale varianter (fx K13; engelsk/islandsk \times [κσ]), bliver den gennemsnitlige procentdel af neutrale eksempler betydelig lavere og samtidig forhøjes andelen af både tilpassede og utilpassede forekomster og forholdet mellem dem skærpes. Dette gælder især konsonanterne hvor 4 ud af de 16 variable har overvejende eller udelukkende neutrale varianter, og andelen af denne kategori i de samlede resultater er hele 48 %. Ved at udelade disse variable synker procenttallet til 18 %, og samtidig forhøjes andelen af tilpassede og utilpassede varianter til henholdsvis 35 % vs. 47 %.

Metodikken i undersøgelsen går ud på at analysere variableerne hver for sig. Det fører til at man koncentrerer sig om de enkelte ortografiske eller morfologiske træk snarere end ordformerne i deres helhed (jf. dog 4.3. og 5.3.) eller på forbindelsen mellem variable, fx mellem den ortografiske og morfologiske tilpasning. I tillæg er der lagt størst vægt på at analysere ordforekomsterne, og resultaterne bygger for det meste på dem, mens de samlede eksempler på bestemte lemmaer har kun undtagelsesvis været taget i betragtning. Der er derfor snarere tale om tilpasning af enkelte ordformer (dvs. forekomster) end af ord (dvs. ordtyper). For delvis at opveje denne begrænsning har jeg til slut kategoriseret ordtyperne mht. om de viser klare træk på ortografisk og/eller morfologisk tilpasning i mindst en af forekomsterne fra grundmaterialet. Resultatet, som vises i tabel 12, kan ses som et forsøg på at vise tilpasningen af importordene, men ikke bare de enkelte variable eller eksempler.

Tabel 12: Oversigt over den ortografiske og morfologiske tilpasning af importord i procent

		Ortografisk			I alt
		+	?	-	
Morfologisk tilpasning	+	27	3	3	33
	?	17	13	26	56
	-	1	1	9	11
I alt		45	17	38	100

+ = tilpasset; ? = neutral; - = utilpasset

Importord som både er morfologisk og ortografisk tilpassede, udgør 27 % af ordene, men hvis man tilføjer de ord som enten er morfologisk tilpassede og neutrale mht. ortografi eller omvendt, stiger andelen af tilpassede importord til 47 %. De eventuelt utilpassede importord udgør derimod 36 % af det samlede ordmateriale, hvis vi går ud fra at størstedelen af dem som er ortografisk utilpassede, men morfologisk neutrale eller omvendt, faktisk er utilpassede. Fremdeles er der 13 % af ordene som hverken har ortografiske eller morfologiske kendetegn på om de er tilpassede eller ej, og det skyldes delvis materialets ringe omfang. Det viser fx ordet *fax*, som knytter sig til tre forskellige variable: V1 (*a* [Θ]), K13 (*x* [κσ]) og M1 (genus af substantiver). Ingen af de ortografiske variable kræver nogen tilpasning til islandsk, og selv om ordet forekommer hele 45 gange i avisteksterne og dermed er langt den hyppigste ordtype i grundmaterialet, er der kun forekomster på formen *fax* i en sammenhæng som ikke antyder noget om den morfologiske tilpasning. Ordet analyseres derfor som neutralt mht. alle tre variable, til trods for at skriftformen harmonerer fuldstændig med islandsk retskrivning, og at det er let at finde eksempler på at ordet er tilpasset som et intetkønsord og bøjes regelmæssigt som sådant, fx findes ordformerne *faxið* (nom., bestemt), *faxi* (dat. sing.) og *faxinu* (dat. bestemt) i GMbl.

Grundmaterialets ringe størrelse begrænser undersøgelsen på mange måder, og det påvirker måske analysen af islandsk mere end mange af de andre sprog. Dels er der forholdsvis få eksempler på importord i de islandske tekster, og dels er selve tekstmængden og dermed det absolutte antal af ordforekomster mindre på grund af at de enkelte avisnumre er mindre af omfang end i de større sprogsamfund. I mange tilfælde er der kun et enkelt eksempel af de importord, som forekommer i materialet. Ofte er det klart af sammenhængen at der er tale om fremmede ord der bruges som sådanne i den islandske tekst, fx som citatord, som en forklaring eller som benævnelse på et fremmed kulturobjekt eller fænomen som ikke har noget islandsk navn, og ofte er det tilkendegivet ved brug af parentes, anførselstegn osv. Importord af denne type vidner i og for sig om sprogkontakt og eventuel indflydelse fra et fremmed sprogsamfund, men tilpasning af sådanne ord er næppe at forvente. Derfor er det ikke givet at de skal medtages i en undersøgelse af importords tilpasning til modtagerssprogets grammatiske system, selv om det er blevet gjort her. Derimod er der også mange forholdsvis udbredte og etablerede importord som kun forekommer en enkelt gang i grundmaterialet, og det skyldes antagelig materialets ringe omfang. Et

lille materiale giver mindre mulighed for at skelne mellem disse to typer importord end et større materiale, fx på grund af kriterier som et minimalt antal eksempler, og dermed sætte en pålidelig begrænsning for ordenes inklusion i undersøgelsen. På den måde kunne undersøgelsen koncentreres om importord som virkelig bruges gentagne gange og lidt efter lidt bliver en del af modtagersprogets ordforråd, dvs. de ord som ventes at tilpasse sig og derfor skulle være af størst interesse.

Som diskuteret ovenfor er det også tilfældigt hvilken form af ordet der forekommer i materialet, fx om det er en ordform som vidner om ordets bøjning på en utvetydig måde. I et lille materiale med kun én eller meget få forekomster af hvert ord er der desuden fare for at forekomsterne ikke er repræsentative (nok) for det pågældende importord mht. dets tilpasning. Et tydeligt eksempel på dette i vores materiale er formerne *voke* og *kóke*; der er i alt 3 forekomster hvoraf 2 har den utilpassede form, mens forholdet mellem formerne i GMBL 2000, hvor der er langt flere eksempler, er omvendt, dvs. 21 af den utilpassede ordform versus 55 af den tilpassede.

Den nuværende undersøgelse skiller sig fra andre undersøgelser af importord i islandsk, idet den indbefatter en grundig og omfattende analyse af alle moderne importord som forekommer i et klart afgrænset materiale, mens de fleste ældre undersøgelser bygger på en mere tilfældig indsamling af eksempler (fx Kress 1966, Eyvindur Eiríksson 1982, Guðrún Kvaran og Ásta Svavarsdóttir 2002). Et afgrænset materiale ligger dog til grund for Helga Hilmisdóttirs (2000) undersøgelse af morfologisk tilpasning i ungdomssprog. Til trods for de forskellige begrænsninger som drøftes ovenfor, er resultaterne fra denne undersøgelse derfor en vigtig tilføjelse til det som vi allerede ved om importord i islandsk og deres tilpasning, ikke mindst mht. forholdet mellem tilpassede og utilpassede ordformer. Desuden er de et vigtigt grundlag for sammenligning med de andre nordiske sprogsamfund.

Referencer

- Ari Páll Kristinsson. 1990. Skvass eða squash. Nýyrði eða slettur. I: *Málfregni* 8, s. 26–28.
- Ari Páll Kristinsson. 2004. Offisiell normering av importord i islandsk. I: Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.), *“Det främmande” i nordisk språkpolitik*, s. 30–70. (Moderne importord i språka i Norden II.) Oslo: Novus forlag.
- Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- Ásta Svavarsdóttir. 2003. Tilpasning af importord i islandsk. I: Sandøy, Helge (red.), *Med 'bil' i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord*, s. 75–81. (Moderne importord i språka i Norden I.) Oslo: Novus forlag.
- Ásta Svavarsdóttir. 2004a. English borrowings in spoken and written Icelandic. I: Duszak, Anna og Urszula Okulska (red.), *Speaking from the margin: Global English from a European perspective*, s. 167–176. (Polish Studies in English Language and Linguistics 11.) Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Ásta Svavarsdóttir. 2004b. English in Icelandic. A Comparison between generations. I: *Nordic Journal of English Studies* 2,3, s. 153–165.
- Baldur Jónsson. 1987. Íslensk orðmyndun. I: *Andvari* 112. (Nýr flokkur 29), s. 88–102.

- Chrystal, Judith-Ann. 1988. *Engelskan i svenske dagspress*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 74.) Stockholm: Esselte studium.
- DEA = Görlach, Manfred (red.). 2001. *A Dictionary of European Anglicisms. A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Eyvindur Eiríksson. 1982. English Loanwords in Icelandic: Aspects of Morphology. I: Filipovic, Rudolf (red.), *The English Element in European Languages*, Vol. 2, s. 266–300. Zagreb: Institute of Linguistics, University of Zagreb.
- GMbl = Gagnasafn Morgunblaðsins. Database: www.mbl.is.
- Graedler, Anne-Line. 1998. *Morphological, Semantic and Functional Aspects of English Lexical Borrowings in Norwegian*. (Acta Humaniora 40.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir. 2002. Icelandic. I: Manfred Görlach (red.), *English in Europe*, s. 82–107. Oxford: Oxford University Press.
- Halldór Halldórsson. 1994. *Stafsetningarorðabók með skýringum*. 4. udg. Reykjavík: Almenna bókafélagið
- Helga Hilmisdóttir. 2000. Den morfologiske anpassning av främmande inslag i isländskt ungdomsspråk. I: Anna-Brita Stenström, Ulla-Britt Kotsinas og Eli-Marie Drange (red.), *Ungdommers språkmoter*. Nord 2000:26, s. 141–156. København: Nordisk Ministerråd.
- ÍO 2002 = *Íslensk orðabók*. 2002. 3. udg. Red.: Mördur Árnason. Reykjavík: Edda.
- ÍO 1963/1983 = *Íslenske orðabók banda skólum og almenningi*. 1963/1983. Red.: Árni Böðvarsson. Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs. / 2. udg. 1983.
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002. *Rocka, hipt og snacksy. Om engelske i norske språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Jón Hilmar Jónsson. 1980. Om skrivemåte og böyning av fremmedord i islandsk. *Språk i Norden* 1980, s. 61–67.
- Kress, Bruno. 1966. Anglo-Amerikanisch und Isländisch. *Nordeuropa* 1, s. 155–165.
- Leksikografisk instituts skriftsprogssamling (Ritmálssafn Orðabókar Háskólans). Tilgængeligt for søgning på www.lexis.hi.is.
- LIT = Leksikografisk instituts tekstsamling (Textasafn Orðabókar Háskólans). Delvis tilgængelig for søgning på www.lexis.hi.is.
- Ljung, Magnus. 1988. *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm: Trevi.
- ROB = *Réttitunarorðabók banda grunnskólum*. 1989. Red.: Baldur Jónsson. Reykjavík: Námsgagnastofnun og Íslensk málnefnd.
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden III.) Oslo: Novus forlag.
- SO = Mördur Árnason, Svavar Sigmundsson & Örnólfur Thorsson. 1982. *Orðabók um slangur slettur bannorð og annað utangarðsmál*. Reykjavík: Svart á hvítu.
- STOB = *Stafsetningarorðabókin*. 2006 Red.: Dóra Hafsteinsdóttir. Reykjavík: Íslensk málnefnd og JPV útgáfa.

Tilpasning af importord i det færøske skriftsprog

Hanna Simonsen og Helge Sandøy
Færøernes Universitet, Tórshavn, og Universitetet i Bergen

1. Indledning

1.1. Den sprogpoltiske situation

– Hvordan skal vi skrive de fremmede ord, som kommer ind i vores sprog? – Jamen, hvad skal vi med importord i det færøske skriftsprog? Vi skal holde vores sprog rent! At anerkende tilstedeværelsen af importerede ord og endda vedtage normer eller skrivemåder for disse er det samme som at kapitulere!

Dette er en tænkelig diskussion, selv om der næppe er mange, som sætter det så skarpt op – og dog. Ét er, hvad man kan tillade sig i talesproget, men når det gælder skriftsproget, er der en tendens til at stille mere præcise krav til rigtighed, og det gælder nok ikke bare færøsk.

Det nuværende færøske skriftsprog er forholdsvis ungt, og der har hele tiden fra dets tilblivelse været en slags kamp mod de mange danismer i sproget. Disse skyldes både den lange periode i færøsk historie med dansk skriftsprog, men også den kendsgerning, at færinger på en måde er bilingvale. I hjemmestyreløven fra 1948 står, at færøsk er hovedsproget på Færøerne, men dansk skal læres godt og grundigt, og at dansk kan bruges i alle offentlige anliggender. Talesproget har altid været færøsk, men har været under stor påvirkning af dansk i flere hundrede år og fået en stor mængde dansk ordmateriale. Derfor har arbejdet med det færøske skriftsprog i en vis grad drejet sig om at fremhæve det færøske særpræg ved at rense sproget, især for ord fra dansk.

Denne undersøgelse drejer sig om moderne importord fra andre sprog end de nordiske. I de senere år er det blevet klart for de fleste, at påvirkningen fra engelsk er dominerende, og at det ikke mindst skyldes de mange nye kommunikationsmuligheder og nye tekniske hjælpemidler. Brugere af disse nye faciliteter benytter i starten de engelske benævnelser, men efterhånden kommer så spørgsmålet, om man skal finde et færøsk afløsningsord eller normalisere det udenlandske til færøsk. De importerede ord giver vores sprog flere nuancer, som vi har brug for. Ellers blev de ikke importeret, hævder Hjalmar P. Petersen i artiklen *Innlønt ord i føroyskum* (1995: 7).

1.2. Formål

I denne artikel¹ skal vi prøve at besvare følgende spørgsmål:

- hvor stor en andel af importordene er tilpasset, og hvor stor en del er ikke tilpasset?
- hvordan tilpasses importordene i det færøske skriftsprog, når de tilpasses?
- hvilke ord tilpasses ikke, og hvorfor?

1.3. Materiale

Det primære materiale til denne undersøgelse er fra underprojektet "Omfanget av importord i skriftspråka i Norden" (jf. Selback & Sandøy 2007). Det drejer sig om *moderne* importord, dvs. ord, som er etableret i modtagersproget efter 1945, og i forbindelse med registreringen af importordene blev det besluttet, at importord fra de andre skandinaviske sprog ikke skulle tages med.

De færøske importord er hentet fra tre færøske aviser, *Dimmalætting* og *Sosialurin*, som er kategoriseret som hovedstadsaviser, og *Norðlýsið*, som er en regionalavis. Alle aviserne er abonnementsaviser. Materialet er fra fire numre af hver af aviserne, to numre fra 1975 og to fra 2000, dvs. 12 færøske avisnumre, som i alt tæller 184 081 (løbende) ord (jf. Selback 2007). Aviserne er følgende:

Dimmalætting, 3. april og 6. september 1975 (34 449 løbende ord, 50 importord)
Dimmalætting, 6. april og 9. september 2000 (42 961 løbende ord, 221 importord)
Norðlýsið, 5. april og 12. september 1975 (16 790 løbende ord, 8 importord)
Norðlýsið, 7. april og 8. september 2000 (19 105 løbende ord, 45 importord)
Sosialurin, 9. april og 6. september 1975 (16 768 løbende ord, 28 importord)
Sosialurin, 6. april og 9. september 2000 (54 008 løbende ord, 301 importord)

Fra disse færøske aviser ekserperede Hanna Simonsen forekomsterne af moderne importord, som blev skrevet sammen med en kontekst ind i en database og kodet der. Ud fra dette avismateriale udarbejdede Bente Selback i november i 2003 en liste, som indeholdt de ord, som blev registreret. Listen over de moderne importord i færøsk bestod af i alt 825 ordforekomster, som var blevet ekserperet fra aviserne, og forekomsterne repræsenterede i alt 338 leksemer.² For 1975 var frekvensen af importord 15 per 10 000 løbende ord i færøsk avissprog, og i 2000 var frekvensen kommet op i 63 regnet på samme måde, og afgrænser vi os til redaktionel tekst, steg frekvensen fra 12 til 27. (Selback 2007: 38, 44f.)

¹ Arbejdsfordelingen mellem de to forfattere har været, at Hanna Simonsen har ekserperet alt materialet, skrevet det ind i databasen, lavet en fuldstændig analyse og skrevet første udkast til artikel. Helge Sandøy har siden gennemgået databasen og analyserne og revideret artikelteksten med udgangspunkt i retningslinjer fra de sidste diskussioner i gruppen for dette delprojekt.

² Materialet blev kvalitetssikret i forbindelse med "omfangs-projektet" og blev da ændret lidt, sådan at tallene for ordforekomster og leksemer blev mindre end i listen pr. 30.11.2003, jf. Selback (2007: 38).

Resultaterne i rapporten om omfanget af importord (Selback 2007) viser, at nærmere 90 % af importordene kommer fra engelsk, og ca. 7 % er internationaliser. Derfor vil denne artikel hovedsagelig dreje sig om tilpasning af engelske importord til det færøske skriftsprog. Men selv om importordene har deres oprindelse i engelsk, er flere af dem utvivlsomt kommet ind i det færøske sprog via dansk eller andre nordiske sprog.

Denne undersøgelse gælder moderne importord, som er defineret til at omfatte tiden efter den anden verdenskrig. For at fastsætte importordenes etablerings-tidspunkt i færøsk, dvs. hvornår importordene er optaget i sproget (før eller efter 1945), blev norske, danske og engelske ordbøger benyttet i forbindelse med registreringen i omfangs-projektet, da der ikke findes færøske ordbøger over nyord, som giver oplysninger om, hvornår et ord er set for første gang i sproget. Men ud fra dette blev f.eks. *ajourføra* og *betong* ikke taget med, eftersom det er brugt før krigen, mens *privatisera* og *au pair* ser ud til at være kommet i 1960-årene og er dermed medtaget i vores database. Betydningsudvidelser som er sket efter 1945, som f.eks. i *harðdiskur* og i *element* og *sektor* i sammensætningerne *betongelement* og *figgjarsektor* er også taget med; alle stammerne i disse ord fandtes i sproget før 1945, men *diskur*, *element* og *sektor* har fået en klart ny betydning, som var ukendt før.

I omfangs-projektet blev udenlandske navne ikke ekserperet (f.eks. programtitlen *Room service*), og heller ikke eksempler på kodeveksling, som var defineret til at omfatte syntagmer af mere end ét ord, f.eks. *who cares?* (jf. Selback & Sandøy 2007: 20). I dette delprojekt om morfologisk og ortografisk tilpasning blev det vedtaget at fjerne mere fra det oprindelige materiale, nemlig også alle forkortelser (f.eks. *BA-útbúgving*, også syv tilfælde af akronymer som *AIDS-ráðið*), for forkortelser optræder ikke morfologisk på helt samme måde som andre substantiver. Dette gør, at materialet nu er noget mindre end det førstnævnte: det samlede antal leksemer (opslagsord) på listen er nu 346, og forekomsterne af dem er 653.

Det færøske avismateriale i dette projekt er begrænset og viser muligvis ikke alle varianter af importordenes skrivemåder, og derfor har vi også benyttet den elektroniske tekstbank på *Føroyamálsdeildin* (Institut for færøsk sprog og litteratur ved Færøernes Universitet), som består af blandede tekster, både litterære og faglige, samt hjemmesider, chat o.l., både for at bestemme frekvensen og for at finde flere varianter, jf. punkt 5.4. Det blev også overvejet at anvende et søgeprogram, f.eks. Google, men det blev opgivet, da det er for tidskrævende at gennemgå alle poster og finde dem, som kan bruges.

For at finde en færøsk norm for stavning af importord har vi benyttet følgende færøske ordbøger, som er forholdsvis nye: *Føroysk orðabók* udgivet i 1998 (FO), *Donsk-føroysk orðabók* udgivet i 1995 (DFO95), *Donsk-føroysk orðabók* udgivet i 1998 (DFO98) og *Ensk-føroysk orðabók* udgivet i 1992 (EFO). Forkortelsen i parenteser bruges i henvisninger til ordbøgerne andre steder i denne artikel.

1.4. Metode

Med udgangspunkt i en liste over aktuelle sproglige variabler, som Anne-Line Graedler har udarbejdet, har man for dette projekt valgt nogle sproglige variabler ud,

som skal undersøges for hvert sprog. De sproglige variabler, som skulle analyseres, var i alt 37 ortografiske variabler (21 for vokaler, 16 for konsonanter) og 8 morfologiske variabler. Som det vil fremgå nedenunder, er ikke alle disse variabler aktuelle i alle de undersøgte sprog, og enkel-dobbelt konsonant (jf. *rom* – *romm*) er for færøsk omdefinert til en ortografisk variabel (i modsætning til i dansk). Resultaterne for de morfologiske variabler bliver behandlet i afsnit 4 og de ortografiske i afsnit 5. Især med henblik på morfologisk tilpasning har det været nødvendigt at se nærmere på selve ordforekomsternes kontekst.

Ved gennemgangen af materialet er ordforekomsterne delt i tre hovedgrupper efter form: 1) *tilpasset*, 2) *neutral* og 3) *udenlandske*. Denne tredeling gælder både for morfologi og ortografi.

Når et importeret ord skal bruges i et målsprog, kommer det meget ofte i konflikt med de sproglige systemkrav, som gælder i målsproget. De mest iøjnefaldende brud på systemkravene er, at stavemåden ikke giver det samme forhold mellem skriftbillede og lydbillede, som man kender fra målsproget. Men i enkelte tilfælde er den udenlandske skrivemåde på importordet neutral, for den kan også læses med en udtale i målsproget, der er fonologisk acceptabel, som tilfældet er for ordet *internet*. Også syntaktisk og morfologisk sættes der krav, når et ord optræder i en sætning. Straks et importord skal stå i bestemt form eller i flertal, må det få en form, som repræsenterer enten kildeprogets eller målsprogets morfologi, for *disc* må da hedde enten *the disc* eller *discen*. Men i ubestemt form kan det ofte have en form, som ikke kræver nogen grammatisk markering fra det ene eller andet sprog, som f.eks. *disc*, som dermed er morfologisk neutral. Ortografisk har samme ord dog en udenlandsk form.

I en del syntaktiske tilfælde kan sproget stille krav om, at importordets genus skal vises i en hosstående artikel eller et adjektiv, dvs. at importordet selv kan være morfologisk (og ortografisk) neutralt, men det kan komme morfosyntaktisk til udtryk, at ordet er blevet tillagt egenskaber fra målsprogets grammatik, som i tilfældet med genus, som alle substantiver i de nordiske sprog må have, mens de ikke har det i engelsk. I f.eks. *Hann fekk ein langan mail* viser både artiklen og adjektivet, at importordet bliver brugt som et maskulint ord, og ordet, som ellers ikke viser færøske træk, har altså fået egenskaber fra færøsk grammatik. Dermed ser vi, at ordene altså kan være morfosyntaktisk tilpassede, udenlandske eller neutrale.

Hvordan de ortografiske, morfologiske og morfosyntaktiske krav er, varierer fra sprog til sprog, og kategoriseringerne som tilpasset, udenlandsk og neutral vil variere. Det, som kan være neutralt i ét sprog, må markeres som tilpasset eller udenlandsk i et andet; sprogene har altså ulige systemkrav til tilpasning, noget som vi bør være opmærksomme på ved sammenligning mellem sprogene. I et bøjningsrigt sprog som færøsk er der færre muligheder end i de skandinaviske for at have morfologisk umarkerede former, og det vil sige, at sprogbrugeren oftere skal gøre et valg mellem enten tilpasset eller udenlandsk morfologi. Først og fremmest kommer det af, at skandinavisk ikke har kasusbøjning, og dermed kan mange af substantiverne i ubestemt form være ”uden morfologi”. Det vil blive illustreret nedenunder.

2. Baggrund

2.1. Tidligere forskning

Når det gælder tidligere studier af påvirkning fra engelsk, er Tórður Jóanssons doktorafhandling *English loanwords in Faroese* fra 1997 den mest omfattende. Afhandlingen er skrevet fra en leksikografisk og sproghistorisk vinkel og vurderer enkelte ord grundigt. Kapitel 7 ”Nýkomin lán. Lánorð frá umleið 1940 til 1995” gør først rede for den historiske baggrund og behandler derefter eksempler på nye importord, som er mere eller mindre tilpasset i det færøske sprog.

Ulla Clausén har skrevet afhandlingen *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna* (1978). Bogens sektion 5.1. omhandler tilpasning til det færøske sprogs lydssystem og gør rede for, hvad der sker med fremmede ord, som lånes ind i færøsk. Enten overtages de med den stavemåde (og den udtale), de har i långiversproget, eller de tilpasses til det færøske sprogsystem. De fremmede ord, som overtages uforandrede (hun kalder dem citatord), er ofte tilfældige lån, og de markeres i skrift af og til med citationstegn, men selv låneord, som har fået fodfæste i færøsk, kan beholde det fremmede skriftbillede (f.eks. *service, show, skylight, week-end*). Sektion 5.2. omhandler morfologisk tilpasning med bøjning og en del om, hvilken genus importordet får i forhold til långiversproget.

Björn Hagström skriver i sin artikel ”Hví hevur nekarin fepur” (1977) om form, udtale og stavning af danske låneord i færøsk, og Hjalmar P. Petersen har bl.a. skrevet artiklen ”Innlænt orð í føroyskum” (1995), som behandler ”indlånte” ord i det færøske sprog, bl.a. hvordan de udtales og staves.

Tórður Jóansson er den eneste af de ovennævnte, som alene skriver om påvirkning fra engelsk. De andre behandler i større grad indflydelse fra det danske sprog, men henviser dog til, at mange importord fra andre sprog må regnes for at være blevet importeret via dansk.

2.2. Normer og standard i det færøske skriftsprog

Det færøske skriftsystem er baseret på en ca. 150 år gammel officiel retskrivning. Det er altså en meget ung retskrivning i forhold til f.eks. dansk og islandsk. Vores skriftnorm er nu blevet taget i brug på mange områder. Sammenfattende kan siges, at skriftsproget i aktiv brug er bare godt og vel 100 år gammelt. I løbet af 1900-tallet har vi f.eks. fået færøsksprogede aviser, færøsk kirkesprog, færøsk som undervisningssprog, et stigende antal færøske skolebøger og anden færøsksproget litteratur, ordbøger, grammatikker, færøsk fagsprog og terminologier inden for en hel del fagområder. Færøsk er nu i brug inden for de fleste samfundsområder (Jacobsen 2000).

De ordbøger, som er omtalt i 1.3., opfattes af mange færinger som udtryk for en norm for det færøske skriftsprog, og nok især den færøske ordbog fra 1998 (FO). Den dansk-færøske fra 1995 (DFO95) repræsenterer en anden linje end den på Færøerne efterhånden så velkendte puristiske linje. Når der tales om purisme, gælder

det normalt leksikalsk purisme, således at man prøver at finde et færøsk ord i stedet for et fremmed ord.

Det færøske sprognavn, som blev oprettet i 1985, har været meget tilbageholdende med standardisering af importord i færøsk, muligvis fordi man har været bange for, at man derved giver importordene det blå stempel. Følgerne af denne laissez faire-politik på importordsområdet bliver særligt synlige i ordbøgerne, som praktiserer forskellig retskrivning af disse ord. ”Derfor er der ortografikaos på importordsområdet” og ”Vi mangler helt enkelt en standard for retskrivning af fremmedord i færøsk”, skriver Jacobsen (2001: 57).

De nyere ordbøger (fra 1990-erne) og grammatikkerne anses af mange sprogbrugere som normer. Der er forholdsvis mange importord med i de nyere ordbøger sammenlignet med de ældre, og af og til kommer sprognævnet med udtalelser om stavemåder for importord.

Undervisningsmaterialet i skolen spiller også en rolle. Det færøske alfabet, som fandtes i læsebogen *Pisubókin* fra 1958, var *a, á b, d, ð, e, f, g, h, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, r, s, t, u, ú, v, x, y, ý, æ, ø*. I forhold til det danske alfabet er *ç, q, w, z* og *å* ikke med, men i tillæg har vi diftongerne *á, í, ó, ú* og *y*. Den færøske modersmålsordbog (FO) fra 1998 har et afsnit om retskrivningsregler og beskriver alfabetet. Men her er *x* ikke med. Man kan således tænke sig, at det især er bogstaverne *ç, q, w, z* og *x*, som har brug for tilpasning. Men da alle færøske skoleelever også lærer det danske sprog, lærer man i en tidlig alder det danske alfabet, og disse bogstaver har derfor altid eksisteret i færingens bevidsthed og er derfor ikke vanskelige at anvende. Ellers er forskellen mellem dansk og færøsk skrivemåde primært de færøske diftonger *á, í, ó, ú, ý* og *ei, ey, øy* samt *ð*.

3. *Hvad sker med importordene, når de kommer ind i færøsk?*

Ordmaterialiet i denne database er relativt begrænset, og ordene er meget ”springende” og afhængige af temaet i artiklerne de aktuelle dage. Det er nok et resultat af, at importordene ikke tilhører funktionsordene (eller de grammatiske ord) i sproget. Således har de enkeltvis ikke høj frekvens, og dermed bliver det meget tilfældigt, hvornår de bruges, og hvilke som bruges. Ser man på de to år, 1975 og 2000, er der kun tre importord, som findes i materialet fra begge år: *T-shirt* har én forekomst i 1975 og tre i 2000, *stationcar* har syv forekomster i 1975 og seks i 2000, og *pick-up* findes med én forekomst for hvert af årene. Eksempler på forskellige sammensætninger med *gospel*- som forled findes begge årene. De mest frekvente importord i 2000 er *bingo* (82 forekomster i alt, dvs. som eget ord og i sammensætninger) og *fax* (54 forekomster), *internet* (47), *e-mail* (29), og ingen af dem fandtes i 1975. Mange af de nye ord er edb-ord og tekniske udtryk, f.eks. *modem, ram, cd-rom, dvd-rom, chip-set, boot-chip, interface* og *frame*, som er forholdsvis nye i sproget. De har først været anset som fagsprog, men er i de senere år blevet hvermands eje.

En del importord har nok en tid en usikker status i sproget. Ordene kan have præg af at være et navn eller et fabriksmærke mere end et ordinært appellativ. Vi ser f.eks. i en annonce, at der først står *Discman*, og derefter bliver genstanden omtalt som *Diskmaður*, dvs. med et oversat ord.

4. Morfologi

4.1. Oversigt og variable

Nedenfor gives først en oversigt over det samlede omfang af tilpassede, neutrale og udenlandske former. Senere vil de enkelte kategorier blive diskuteret og analyseret videre.

Tabel 1: Hovedoversigt over morfologisk tilpasning

Tilpassede former	Neutrale former			Udenlandske former	Sum N (%)	Fraser / citater
	D Morf. neutrale, men morfosyntaktisk tilpassede importord N (%)	E Morfosyntaktisk neutrale importord N (%)	F Ord i lister N (%)			
A+B+C Morfologisk tilpassede importord N (%)	33 (5)	73 (11)	189 (29)	14 (2)	653 (100)	12

I det ekserperede materiale var der 12 tilfælde af fraser eller kodeveksling, dvs. sætninger eller fragmenter på mere end ét ord (f.eks. *who cares?*). De vil blive holdt udenfor i den videre behandling af materialet. Som vi ser, udgør de morfologisk tilpassede ordforekomster altså flertallet (53 %), men de neutrale er også nærmere halvdelen, og forekomsterne med udenlandsk morfologi har et ubetydeligt omfang på 2 %.

I gennemgangen af ordmaterialet, som omfattede 653 forekomster, blev ordene delt op i ordklasser. Fordelingen er: 614 substantiver, 28 adjektiver, 6 adverbier og 5 verber. Denne stærke overvægt af substantiver i importordmaterialet gælder også de andre undersøgte sprog, og den viser, at ordimporten er mest præget af at skulle referere til genstande og begreber (jf. Sandøy 2007: 139ff.). Tilpasningsprocenten for de enkelte ordklasser vises i tabel 2.

Tabel 2: Morfologisk og morfosyntaktisk tilpasning fordelt på ordklasser

	Substantiver			Adjektiver			Adverbier			Verber			I alt
	Tilp. (A+B+ C)	Uden- Neu-trale (D+E+F)	landske (G)	Tilp. (A+B+ C)	Uden- Neu-trale (D+E+F)	landske (G)	Tilp. (A+B +C)	Uden- Neu-trale (D+E+F)	landske (G)	Tilp. (A+B+ C)	Uden- Neu-trale (D+E+F)	landske (G)	
I alt inden for ord- klassen – N (%)	313 (51)	287 (47)	14 (2)	26 (93)	2 (7)	0	0	6 (100)	0	5 (100)	0	0	653
Fordeling mellem ordklasserne i %	94			4			1			1			100

De morfologisk tilpassede ord udgør tilsammen 53 % og de udenlandske bare 2 %, jf. tabel 1. Som også nævnt ovenfor nærmer dermed de morfologisk neutrale sig halvdelen af alle forekomster. De ordforekomster, der direkte ”demonstrerer”, at de ikke tilpasser sig den færøske morfologi, udgør således en ubetydelig del af importordforekomsterne, der igen udgør en beskednen del af de løbende tekstord.

53 % er altså morfologisk tilpassede; i tillæg kommer at 5 % af forekomsterne er morfosyntaktisk tilpassede (kategori D). Alle 33 forekomster er substantiver, og de viser gennem artikel eller adjektiv der står til substantivet, at de har fået tildelt genus (altså en morfosyntaktisk egenskab).

Tabel 3: Morfologisk tilpasning af importord (præcisering af tabel 1)
Procent af samlet materiale (N=653)

A.	B.	C.
<i>Hybrider med importord som førsteled (eks. box-motorar)</i>	<i>Hybrider med importord som efterled (eks. páskabingo)</i>	<i>Tilpasning i afledninger og bøjede ord (eks. designararnir, komprimeraðum)</i>
<i>N (%)</i>	<i>N (%)</i>	<i>N (%)</i>
151 (23)	45 (7)	148 (23)

Som morfologisk tilpassede regner vi de ordforekomster, som har tilpasset sig det færøske bøjningssystem og/eller orddannelsessystem. Der er her tale om både sammensatte og ikke sammensatte ord, jf. tabel 3. For de sammensatte gælder, at de har mulighed for morfologisk tilpasning i både førsteled og andetled i form af bøjningsendelser. For førsteledet gælder det genitivendelsen, eller også kaldet sammensætningsfugen. Hybridkonstruktioner, hvor et importord er sammensat med et færøsk ord, medregnes også i de morfologisk tilpassede, selv om importordet ikke er bøjet, eftersom de ved blot at stå i sådanne stammesammensætninger også viser en morfologisk egenskab, som er typisk nordisk: at danne sammensatte ord. Kategorien *Hybrider* (jf. nedenfor under pkt. 4.2.) udgør en stor andel af de tilpassede ordforekomster.

Til den sproglige variabelliste valgte projektgruppen otte morfologiske variabler, af hvilke disse var aktuelle for færøsk:

- M1 Genustildeling
- M2 Bøjning af adjektiver og participier
- M3 Verbalbøjning
- M4 Flertalsbøjning
- M5 Verbalsubstantiver på -ing eller -ning
- M8 Nomen agentis-suffikset

Desuden er det for færøsk aktuelt at undersøge tilpasningen af substantiver til *kasusystemet*, som vi nedenunder noterer som variabel M9.

4.2. Orddannelse

a. Sammensætninger / hybrider (kategorierne A og B)

Som vist i tabel 1 og 3 er der flere måder, ordene tilpasses på. De fleste tilpassede importord forekommer i sammensætninger, og når en sammensætning består af et færøsk og et importeret led, bliver den kaldt hybrid. 23 % af importordforekomsterne står som forled i sådanne hybrider og 7 % som efterled. Orddannelse ved sammensætning er en sprogspecifik morfologisk egenskab, og et ord er i nordisk defineret ved at have bare ét ordtryk. Engelsk, der er den største ordeksportør til færøsk, har ikke helt det samme system, da det ofte har en nominalgruppe med flere tryk, som modsvarer vore sammensætninger, således at f.eks. *gospel concert* er et sammensat nominal af substantiv + substantiv med to tryk på samme måde som *a documentary series* har to tryk og er opbygget af et adjektiv + substantiv. På færøsk bliver disse ord til *gospeltónleikur* og *dokumentarrøð* med ét tryk i hvert af ordene. De nordiske sprog er stærkt præget af at bruge sammensætninger.

Et ikke ukendt fænomen i vore sprog er at unnlade at skrive sammensatte ord sammen; det gælder både i importord og hjemlige ord. Det er ikke tema i denne undersøgelse, og forekomster som *live kvold* bliver derfor regnet som sammensat, dvs. som *livekvold* efter officiel retskrivning. Det afgørende kriterium er ét fælles hovedtryk i læsemåden.

I en sammensætning er efterleddet det vigtigste led, ved at det afgør alle morfologiske egenskaber til hele sammensætningen (som f.eks. bøjningsklasse), og det giver sammensætningen dens semantiske hovedafgrænsning, dvs. at et *jetflogfar* er et *flogfar* (altså 'fly'). Forleddet *jet* betegner eller modificerer, hvilken type fly vi refererer til.

Forleddet er altså en "beskeden" modifikator, og sproget tillader næsten hvad som helst at udgøre et forled. Vi kan altså sige, at dette er den enkleste form for eller laveste grad af tilpasning til sproget. Ord med tydelig citat-funktion eller klar allusion til det fremmede sprog kan danne forled, og her kan også importord let stå, som ikke har fået nogen præcis betydning. Når der er skrevet *playstationspæl*, er *spæl* 'spil' med for at give den nøjagtige oplysning om, hvad genstanden er, altså en type spil. Tilsvarende bliver det forklaret i *researcharbeiði*, at der er tale om en slags arbejde. På engelsk er *research* nok. Men ved denne sammensætning er også alle morfologiske spørgsmål afgjort, for sammensætningen skal bøjes som *spæl* eller *arbeiði*. Dette er altså den enkleste måde at importere ord på, for man hjælper til med at oplyse om det nye ords betydning, og man kommer let fra alle morfologiske valg, som må gøres for helt nye ordstammer brugt som selvstændige ord.

Et forled står oftest i nogen form, dvs. i stammesammensætninger. Men mange forled kræver dog en sammensætningsfuge, som i færøsk skal svare til genitivformen. I *servararakstur* står *servara* i genitiv (*servari* er nominativformen), men i *bingotrumlur* har *bingo* ikke nogen sammensætningsfuge. Ordet er en ren stammesammensætning. Bare 8 af de 149 hybrider med importord som forled har forleddet i genitiv, og alle disse otte har et forled, som tilhører enten de svage hankøns- (*servari*) eller svage hunkønsord (*kasetta*). Ingen importord af de stærke klasser kræver dermed sammensætningsfuge, og det afviger fra tendensen i hjemlige ord, der f.eks. det stærke *bátur* eller *gás* næsten uden undtagelse danner sammensætning med fuge. Importord af

denne hybridtype bryder således ikke med nogen regel, men med en tendens på dette punkt.

Der kræves mere, for at et importord skal kunne stå som efterled i en hybrid. Da må ordet være så integreret, at det også har fået tildelt køn, dersom det er substantiv. Vi ser, at disse hybrider bare udgør 7 % af importordene. 42 af de 45 ordforekomster står uden at noget suffiks kræves af konteksten; hele 30 af disse gælder annoncer af forskellige former for *bingo* (*barnabingo*, *påskabingo*, *seyðabingo*), dvs. at sidsteleddet er morfologisk umarkeret, ud over at det netop viser denne evne til at danne sammensætning. I denne kategori har 3 ord et færøsk bøjningssuffiks som f.eks. *figgjarsektorin* 'den økonomiske sektor' (akk. sg. best.f.).

Af de i alt 196 sammensætninger i dette materiale er 18 skrevet med mellemrum, dvs. i strid med færøske staveregler – til trods for at de er udtalt med bare ét hovedtryk.

b. Afledningsmorfologi
Verbalsubstantiver (M5)

Vedrørende den morfologiske variabel M5, dvs. dannelsen af verbalsubstantiver, er endelsen i dette materiale altid *-ing* (og ikke *-ning*), og dette afledningssuffiks giver altid hunkønsord. Eksempler fra materialet er: *bowling*, *downloading*, *filming*, *digitalisering*, *globalisering*, *indoktrinering* og *privatisering*.

Tabel 4: Verbalsubstantiver af importerede verber (M5)

	<i>Neutralt suffiks -ing</i>	<i>Udenlandske suffiks -ning</i>	<i>I alt</i>
<i>Verbalsubstantiv</i>	7 (100 %)	0	7 (100 %)

I dette materiale er *catering* ikke medregnet, eftersom et tilhørende verbum ikke eksisterer. (Materialet i tabel 4 er medregnet i substantiverne i tabel 2 ovenfor.)

Afledningssuffikset *-ing* er det traditionelle færøske i denne funktion, men former med *-ning* kan undertiden forekomme, jf. f.eks. Sandøy & Petersen (2007) om færøsk talesprog, hvilket viser påvirkning fra dansk, dvs. at også moderne engelske importord kan komme via dansk. Det færøske suffiks *-ing* falder sammen med det engelske, og det kan derfor ikke regnes som tilpasset, men må kategoriseres som neutralt.

Nomen agentis på -ari (M8)

Den kategori af tilpassede maskuliner, som der er flest eksempler på, er den såkaldte *nomen agentis på -ari* (M8). I en kort artikel i *Málting* 1/2001 skriver Marius Staksberg bl.a., at den mest produktive afledningsendelse i færøsk i dag vel er *-ari*. Oprindeligt blev den benyttet til at danne substantiver for 'den handlende' af verber, f.eks. substantivet *hjálpari* af infinitiven *hjálpa*, og *rennari* af *renna*, men i moderne færøsk er denne afledningsendelse blevet særdeles almindelig, og anvendelsesområdet er blevet udvidet, således at disse ord ikke længere alene bruges om personer, men også om apparater og redskaber, f.eks. *trolari* af *trola* og *skannari* af *skanna*.

Substantiver med *ari*-suffikset bøjes som svage maskuliner. I materialet er der i alt 44 forekomster, f.eks. i nom.sg.: *radari*, *miksari*, *kontainari*, *scotari*, *scootari*, *designari*. I akk. og dativ sg. findes *trailara*, *printara*, *lasara*, *subwoofara*, *radara*. Genitivformer benyttes i sammensætningerne *kontainara-lás* og *servara-rakstur*.

Det ser ud til, at det er nemt og naturligt at hæfte en *ari*-endelse på fremmede ord, og der er langt mellem ordene med en *er*-endelse, som ikke er blevet tilpasset. I dette materiale findes to eksempler, begge i rubrikannoncer. ”Synthesizer bíliga til sølu” og ”JVC reciver/forsterkari til sølu fyri hálvan prís, uml. 2.000,- kr.”. I det sidste tilfælde kunne man påstå, at vedkommende ved at sætte en færøsk beskrivelse efter skråstregen viser, at han/hun ikke synes, det er godt nok at skrive *reciver* (altså med stavefejl for *receiver*).

Tabel 5: Substantiver dannet med nomen agentis-suffiks (M8)

	Med tilpasset <i>ari</i> -suffiks	Med engelsk <i>er</i> -suffiks	<i>I alt</i>
	N (%)	N (%)	N (%)
<i>Nomen agentis-subst.</i>	44 (96)	2 (4)	46 (100)

4.3. Bøjningsmorfologi

Tabel 1 og 3 viser, at der er 148 forekomster af tilpasset aflednings- og bøjningsmorfologi (dvs. kategori C) og 14 af udenlandsk morfologi (i G)³, som vi nu analyserer nærmere.

a. Substantiver og kasusbøjning (M9)

Substantiver, som udgør det overvejende materiale i denne undersøgelse, bøjes i det færøske sprog i tal, kasus og bestemthed, og de inddeles i forskellige stærke og svage klasser, som bliver udtrykt i forskellige bøjningsparadigmer. For eksempel har de fleste stærktbøjede hankønssubstantiver endelsen *-ur* i nominativ sg.: *narkomanur*. Den bestemte endelse i sin aktuelle kasusform føjes til kasusendelsen i den ubestemte bøjningsform, dvs. at når bestemthedsendelsen i nom. sg. i maskuliner er *-in*, bliver den fulde ordform f.eks. *gospelfestivalurin*.

Bøjningsparadigmet har fire kasus. At der ingen eksempler er i genitiv af importordene, kan ikke overraske, da brugen af genitiv er meget begrænset i moderne færøsk; den anvendes i højtidelig stil og i faste vendinger. (Men førsteledet i sammensætninger står ofte i genitiv.) Det ser altså ikke ud til, at genitiv bruges i de moderne importord.

De fleste importord er maskuliner, og af disse er de fleste stærke og følger ar-klassen. Ud over ét eksempel, nemlig *biomasi*, forekommer svage maskuliner bare i de importerede ord, som har fået nomen agentis-suffikset, jf. sektion 4.2. og tabel 5.

³ I tillæg kommer 12 tilpasninger med færøsk suffiks, som allerede er registrerede under hybridkategorierne (8 under A, 4 under B i tabel 3). Det bliver i alt 160 tilpasninger. Men i behandlingen under 4.3. og 4.4. holdes A og B udenfor for ikke at dobbeltføre dem under tilpasning.

Det giver 45 svage maskuliner af 103. Af de 52 ordforekomster i femininum er 7 svage. I neutrum er så at sige alle importord stærke.

I de stærke klasser i både femininum og neutrum er den ubestemte form uden endelse og således neutral i både nominativ og akkusativ ental, i femininum også i dativ. Desuden er de fleste neutrumsord i flertal nominativ og akkusativ endelsesløse og således neutrale i forhold til tilpasning. Men alle bestemte former har endelse og må dermed markere enten tilpasning eller udenlandsk form. I tillæg har de svage klasser endelse i alle kausformer, og dermed er der ingen neutrale former. Tabel 6 viser at substantiver har en høj andel af neutrale former, dvs. at de kan let bruges uden at bryde direkte mod færøsk grammatik.

Tabel 6: Tilpasning i substantivernes kasusbøjning (M9)

Bøjningskategori	Tilpasset form (C)	Neutral form (D+E+F)	Udenlandsk form (G)	Totalt
Maskuliner – stærke	25	31	2	58
Maskuliner – svage	45	0	0	45
Femininer – stærke	8	35	2	45
Femininer – svage	7	0	0	7
Neutrumer – stærke	34	127	5	166
Neutrumer – svage	1	0	0	1
Uklart genus	0	94	5	99
I alt	120	287	14	421

Eksempel på udenlandsk form i maskulinum er *e-mail* (2), som i dativ står uden endelse, hvor færøsk kræver -i. I neutrum dativ ental kræves også -i, men disse står uden: *telefax*, *voice modem* og *interface*. Disse ord falder heller ikke ind under den underklasse på udlydende tryksvag vokal, som mangler denne i-endelse. Skriftformen i *interface* kunne siges at hindre en tillagt i-endelse – selv om den kunne tænkes i udtalen. At ordet står i dativ, fremkommer af kasusmarkeringen ellers i samme led: *einum infrareyðum interface*. Derimod får f.eks. *cholesteroli* den traditionelle færøske dativendelse -i i ental.

En del af ordene, som har været etableret i det færøske sprog i mange år, er alligevel ikke blevet fuldstændig morfologisk tilpasset i skriftsproget, f.eks. *bingo* og *kilo*. De får ikke tilføjet bøjningsendelse i skrift, men står aller oftest i ”nøgen” form i alle kasus både i ubestemt og bestemt form. De ord, det gælder, er neutrumsord. I vores materiale ses det i eksemplet ”Árliga páskabingo verður ...”, hvor endelsen normalt skulle have været -ið (altså *bingoið*), som dog høres i talesprog af og til. Neutrumsord med stammeudlydende tryksvagt -o volder tydeligvis ”morfologiske problemer”. Bare en lille gruppe importord har tryksvag udlydende *o* i stammen, og de er alle importord fra nyere tid, dog nogle ældre end 1945. Måske adskiller denne ordgruppe sig så tydelig, at den kan etableres som en egen bøjningsklasse – vel at mærke i neutrum, for substantiver på tryksvagt -o i stærkt femininum følger den almindelige bøjning. I ét tilfælde står også et flertalsord ubøjet i en ”dativ-position”

efter *av*: ”stórt úrval av T-SHIRTS”, og her brydes den ellers ”vandtætte” regel om at dativ flertal skal have endelsen -um.

Et søg i tekstbasen ved Føroyamálsdeildin på Færøernes Universitet gav 1299 forekomster af *bingo* og ingen af *bingoið*. Ved læsning af færøsk ser man også samme tendens for neutrumsordet *data*, som altså ikke følger den traditionelle svage bøjningsklasse med f.eks. *eyga*. Her kan en altså se en mere generel tendens til, at færøsk grammatik er ved at ændres pga. ordimporten, og at ordimporten har skabt en ny bøjningsklasse i neutrum, dvs. en uden bøjning, og at den vil omfatte ord/stammer på udlydende tryksvage vokaler. (Det sidste vil da også sige, at den gamle svage klasse i neutrum er blevet uproduktiv.)

b. Substantiver i flertal (M4)

Brug af s-pluralis er ikke særlig udbredt i færøsk. Men importord står også sjældent i flertal. Af 26 flertalsforekomster er 9 med udenlandsk form. I 1975-aviserne står *T-shirts* i en annonce om modetøj, og *sidelights* (2 forekomster) i et læserbrev, både i overskriften: ”Heimlig *sidelights*” og i selve brevtteksten. I 2000-aviserne er følgende fundet: *overheads* (2), *slides* (2), *headphones*, *joypads* og *long drinks*. De to første, *overheads* og *slides*, er fra samme stillingsannonce i to forskellige aviser, hvor man søger en medarbejder, som bl.a. skal kunne ”framleiða tilfar, overheads, slides, tíðindatilfar, ...”. De tre næste er fra rubrikannoncer: *Headphones* og *Long drinks* er overskrifter, mens *Joypads* er midt i teksten i den lille rubrikannonce: ”Playstation við skermi, 2 Joypads, 4 M-kort og nógvum góðum spølum (...)”. Samtlige eksempler har det til fælles, at de hverken er tilpasset færøsk stavemåde eller bøjning, men de ser ud til at trives godt i nærkontakt med færøske ord, f.eks. ”Tráðleysar Headphones”.

38 % med udenlandsk form er en meget høj andel. Ingen af disse ord står sådan i teksten, at der kræves bestemt form, så vi ser ikke, hvordan ”problemet” med suffikset i bestemt form løses. (De 9 indgår i de 14 i tabel 2 og 6.)

Tabel 7: Substantiver i flertal (M4)

	Tilpasset form (C)	Neutral (D+E+F)	Udenlandsk form (dvs. -s) (G)	I alt
Bøjningskategori	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)
Flertalsuffixs	15 (58)	2 (8)	9 (35)	26 (101)

c. Morfologisk tilpasning af adjektiver (M2)

Adjektiverne kongruerer i bøjning med det substantiv eller pronomen, som det beskriver. Der er i alt 24 adjektiver (medregnet pf.participierne i ”adjektivfunktion”) i hele materialet. Af de 24 er 23 tilpasset bøjningssystemet, og 1 må anses som neutralt (*elektrónisk* i n.nom.pl.). I 1975-aviserne var der kun leksemet *elektroniskur* i 5 forekomster⁴ i sine aktuelle bøjningsformer. I 2000-aviserne var der 19 forekomster af

⁴ Neutrumstilfældene af *elektroniskt* fungerer adverbialt (jf. *gjald og slutningur fer fram elektroniskt*), men de er her regnet som adjektiv med hensyn til ordklassetilhørlighed.

følgende leksemer: *digitalur*, *elektroniskur* (8), *faktuellur*, *karismatiskur*, *komprimeraður*, *kreiativur* (3), *rasistiskur* (3) og *stressaður*. At de tilpasses og kongruerer med substantivet, viser følgende eksempler: ”Hón er millum *kreiativnu* leikararnar á Stjórnu-liðnum” og ”... og ikki inni á teimum *stressaðu* stjórakontórunum”. I tillæg kommer adjektivet *frustrerandi*, som er en præes. part.-form og derfor ikke bøjes i køn, kasus og tal, men har den færøske endelse -andi (eng: -ing, da: -ende).

Som neutrale regnes disse, hvor heller ikke det færøske bøjningssystem kræver noget suffiks i nominativ ental femininum og nominativ flertal neutrum: *har nýtt verður elektronisk dataviðgerð*, *Elektrónisk kassaapparátir vóru eisini*.

Tabel 8: Kongruensbøjning af adjektivet (og participiet) (M2)

	Tilpasset form (C)	Neutral form (D+E+F)	Udenlandsk form (G)	I alt
Ental stærk b.	9	0	0	9
Flertal stærk b.	3	1	0	4
Svag bøjning	11	0	0	11
I alt	23 (96 %)	1 (4 %)	0	24 (100 %)

Flere av disse adjektiver er dannet med et ældre færøsk orddannelsessuffiks (-sk, -andi), og det kan indvirke på tendensen til tilpasset kongruensbøjning.

d. Morfologisk tilpasning af verber (M3)

Den svage *kalla*-klasse er meget produktiv, dvs. ikke blot bøjes nye verber efter denne bøjning, men den har også tendens til at tiltrække traditionelle verber fra andre grupper (jf. Petersen 1995: 7). Der er kun fem verber i vores materiale, og de er alle morfologisk tilpasset, fire infinitiver: *designa*, *faxa* (2), *meyla*, og en (1) perf.part., *leasað*. For de to første gælder, at de har fået tilføjet infinitiv-endelsen -a til det importerede *design* og *fax*; mens *meyla* også er ortografisk tilpasset (*mail* > *meyl*). *Leasað* har fået endelsen -að – i tråd med *kalla*-bøjningen – i stedet for den engelske endelse -ed. Ud fra disse eksempler kunne man muligvis slutte, at verber, som bliver importeret, nødvendigvis må tilpasses bøjningssystemet. Det virker utænkeligt, at det vil fungere med ubøjede verber. Det samme er også tilfældet for de øvrige nordiske sprog.

Tabel 9: Tilpasning i verber (M3)

	Tilpasset (C)	Udenlandsk (G)	I alt
Infinitiv	4	0	4
Perf. participium	1	0	1
I alt	5 (100 %)	0	5 (100 %)

I tillæg kan nævnes to participier (*stressaðu*, *komprimeraðum*), som er regnet til de bøjede adjektiver ovenfor.

4.4. Genustildeling (M1)

Af de 120 tilpassede substantiver under kategorien C (jf. tabel 6) er 70 maskulinum, 15 femininum og 35 neutrum eller henholdsvis 58 %, 13 % og 29 %. Disse tal kan sammenlignes med fordelingen mellem de tre genera i FO, som viser henholdsvis 24 %, 21 % og 21 % (Zakariassen 1994: 93), og vi ser, at maskulinum i særdeleshed, men også neutrum, har præference ved genustildelingen i importord. Resultatet er interessant, når vi samtidig ved, at maskulinum nominativ er en markeret form (-ur), medens femininum og neutrum ingen endelse har og altså er neutrale. Som vi har set ovenfor, er nominativ stærkt repræsenteret i formerne af importord. Således repræsenterer genustildelingen ingen ”undvigelsesstrategi”.

For de morfologisk tilpassede ordforekomsters vedkommende kan man som regel se ud fra endelsen, hvilket genus det pågældende importord har fået. Det er sværere med de udenlandske og morfologisk neutrale, men i nogle tilfælde kan man se det ud fra konteksten, netop pga. at genus er en morfosyntaktisk egenskab, idet den styrer formen på adjektiver, pronominer og artikler, der står til substantivet, jf. nedenfor om den morfosyntaktiske tilpasning.

De integrerede importord får altid tildelt et genus, også ord, som har en kort levetid i sproget. Her findes ingen undtagelse. Heller ikke er der nogen undtagelse, hvor flertalsformen med -s er brugt, som vi ser af eksemplet i overskriften *TRÁÐ-LEYSAR HEADPHONES*, hvor adjektivet *tráðleysar* markerer hunkøn flertal (nominativ og akkusativ).

Hvilket køn får så de importerede substantiver? Clausén (1978: 61) skriver, at ”Valet af genus är ofta godtyckligt”. Mange ord, det være sig danske eller fremmede importeret via dansk, som i dansk har fælleskøn, får maskulint genus og dermed nominativendelsen -ur (f.eks. *filmur*, *kapitalur*, *musikkur*), men de kan også blive femininum, uden nominativsændelse (f.eks. *kanal*, *café*, *tomat*) eller svage med endelsen -a (f.eks. *jingla*, *servisa*). Verbalsubstantiver på -ing (eks.: *diskriminering*) og ord på -iÓN (*konfirmatiÓN*) samt oprindeligt græske ord om videnskaber på -i (*teologi*, *geografi*) er femininum. Danske neutrumssubstantiver har som regel samme genus i færøsk, f. eks. internationale ord som *atom*. Det gælder også ord med endelsen -arí (*kondittarí*, da. *konditor*) og mange fremmede ord på -i, f.eks. *akademi* og *fotografi*.

At *bingo* er neutrum, skyldes muligvis, at *bingo* også er blevet kaldt *bingospæl*, og *spæl* er neutrum. En lille gruppe ord med udlydende -o findes allerede i neutrum, også sådanne, som har et andet køn i skandinavisk, jvf. for eksempel *radio*, *sjampo*, *kakao*. Men de fleste ord på -o er dog feminine.

At *keyboard* er neutrum (*Eitt keyboard til sølu*), virker logisk, da *borð*, som det engelske ord let associeres til, er neutrum. Andre eksempler på neutrumsord er *kick*, (*Fá títt lúnsins kick*) og *joystick* (*tvø joystick*). I materialet er der eksempler på *data* og *dáta*, og eksemplet ”øll data” viser, at *data* her er neutrum pluralis. Det færøiserede *dáta* (sing.) og *dátur* (plur.), som er femininum, findes ikke i materialet. Det fremgår videre af adjektivet *hvít*, at *leðurlook-babylift* er femininum: ”Hvít leðurlook babylift”.

Det kan tage lidt tid, før genuset på et importeret substantiv bliver helt fast. Importordet *festivalur* har vaklet mellem femininum og maskulinum, da eksemplet ”eina festival” (fem.) både er set i et billedmagasin fra 1975 og af og til høres i daglig

tale, nu hvor der bliver holdt så mange festivaler året rundt. Eksemplerne i dette materiale viser maskulinformen *gospelfestivalur* (4 forekomster).

Substantivet *guitar* er blevet tilpasset til *gittari* /'git:ari/, som er maskulinum, men også lokalt til *gitar* /gi'ta:r/, som er femininum (DFO95), og *bilur* var først femininum, som *bil*, før det blev maskulinum. Dette gælder dog ikke kun for nye importord. I færøsk findes etablerede ord, som også har forskellige genus i forskellige dialekter. Et eksempel er *ein køkur* 'et køkken', som er mest udbredt i denne form som maskulinum, men som i enkelte dialekter hedder *ein køk* og er femininum. Det samme gælder også arveord som fuglenavnet *lomvi*, som både hedder *ein lomvigi* (m) og *ein lomviga* (f), og andre ord som *ein ramma* (f) 'en ramme' og *ein rammi* (m). Dialektforskelle med hensyn til genus også i nye importord er derfor ikke noget specielt set fra den færøske sprogbrugers synspunkt.

4.5. De morfologisk neutrale former

Når et ord bare står med en stammeform i en position, hvor den færøske grammatik heller ikke kræver nogen bøjningsform med suffiks, er det morfologisk neutralt. Det vil sige, at man ud fra denne form og position ikke kan afgøre, om sprogbrugeren har en intention om at markere færøsk eller udenlandsk "loyalitet".

a. Morfosyntaktisk tilpasset (D)

Et substantivs genus er en morfosyntaktisk egenskab, dvs. at det ikke blot bestemmer substantivets bøjningssuffiks – hvilket gerne omtales som en klasseegenskab – men at det også bestemmer valget af andre ords bøjningsform. Det vil sige, at adjektiver, pronominer og artikler, der står til substantivet, får en form, der afhænger af substantivets køn (og tal og kasus). Det gælder både, når disse ord står attributivt, og når de står prædikativt til subjektet eller objektet.

Adjektiver og participier afslører altså genus på substantiver, som f.eks. i *innbygt modem*, hvor t-et viser, at *modem* er et neutrumsord. Eksempel på pronominer har vi i *Annaðhvørt bingo gávukort á 1/2 krøv og annaðhvørt ...* hvor *annaðhvørt* 'hvert andet' viser neutrum, og i *Playstation og tvey joystikk til sølu* er det talordet *tvey*, som viser neutrum.

En artikel står ofte sammen med et adjektiv, som i *Leiga eina nýggja parabol ella sjónvarp við móguleika fyri keypi*. Her viser både artikel og adjektiv, at *parabol* er et hunkønsord i akkusativ. I alle disse tilfælde viser altså det morfologisk neutrale substantiv, at det er morfosyntaktisk tilpasset, ved at det fremviser sine grammatiske egenskaber i andre ord. På dette punkt forholder de sig på samme måde som hjemlige ord. I dette materiale gælder det i 33 tilfælde, jf. tabel 1 ovenfor.

b. Morfosyntaktisk neutrale (E)

Ofte står intet adjektiv eller noget andet ord til substantivet, således at det også morfosyntaktisk står neutralt. Det er det sædvanlige ved kollektive eller ikke-individualiserende substantiver, som f.eks. i *Eisini hevur verið arbeitt við videoframleiðslu og sjónvarpslýsingum umframt design og framleiðslu av heimsiðum*. Her mangler artikel både ved det hjemlige ord *framleiðslu* og importordet *design* – og det sidste er altså også morfologisk neutralt. Men også når individualiseringen ikke er en pointe i den

semantiske reference for et konkret substantiv, kan artiklen sløjfes, og dermed kan man finde på den ene side *Er í eini T-shirt, sum fjalir búkin* og *Eitt keybord til sølu* og på den anden side *Playstation til sølu*. Denne variation i artikelbrugen findes også ved hjemlige ord, og denne frihed kendes også fra de skandinaviske sprog. Men i skriftlig færøsk kan man også finde det arkaiske træk, at artiklen sløjfes ved klart individuel reference, som i *Finnur er partur av jet-set*, hvor *jet-set* i skandinavisk kræver artikel. (Islandsk viser her derimod ingen artikel.) (Derimod er *partur* et ikke-individualiseret substantiv og behøver ingen artikel i noget nordisk sprog.)

Man kan tænke sig, at det er nemmere at bruge et nyt importord i en sådan position, hvor der er få morfologiske krav. Men i tilfældet med *jet-set* skulle ordet have stået i dativ ental, og man skulle derfor også forvente endelsen *-i*, hvis ordet er et maskulinum eller et neutrumsord. Her er der altså en mulighed for, at ordet viser udenlandske træk både morfologisk og morfosyntaktisk, dvs. *jet-set* for *einum jet-seti*.

I vores materiale forekommer denne morfosyntaktisk neutrale position i 73 tilfælde, dvs. i 11 % af det totale materiale. Disse indgår i de morfologisk neutrale under E+F i tabel 1.

c. Ord i lister (F)

En stor del af ordforekomsterne er fra annoncer og står ofte som opremsning o.l., hvor det er naturligt at bruge nogen form. Størstedelen af annoncerne er små rubrikannoncer med begrænset plads, og den kortfattede stil bliver accepteret i denne forbindelse (se eksempler i afsnit 6). Her står overskrifterne og også teksten gerne uden verbal og andre syntaktiske led, dvs. at importordet står i sætningsfragment uden syntaktiske relationer, som kræver bestemt form eller anden bøjning. På den måde står denne kategori den forrige meget nær, og det giver mange tilfælde af morfosyntaktisk neutrale positioner, som f.eks. *AU-PAIR Í USA*. I denne kategori findes alle tilfælde af *E-mail*: og *Fax*: foran adresser og numre til slut i annoncerne; de udgør et stort antal. Kategorien F omfatter 189 i vores materiale, dvs. 29 % (og indgår i E+F i tabel 1).

Normalt står substantiverne i nominativ i sådanne positioner, men de kan undertiden også forekomme i akkusativ i færøsk, hvis de skal opfattes som objekt for et ikke-specificeret verbum. I kasussystemet adskiller denne position i lister sig ikke meget fra andre syntaktiske positioner, og den lader sig ikke let sammenligne med de skandinaviske sprog. I tabel 1 er E + F derfor slået sammen.

En del af de udenlandske ordformer i denne position har navnekarakter, f.eks. *stationcar, pick-up, sedan* i tekster som *1/2 ára gamal Taunus stationcar, við skaða, til sølu*. Man kan tænke sig, at også sådanne positioner kan være en gunstig indfaldsport for en del nye importord, for her kræves meget lidt syntaktisk eller morfologisk markering.

4.6. Sammenfatning af morfologisk tilpasning i færøsk

Clausén (1978) skriver, at et fremmed ord som regel tilpasses konsekvent til det færøske sprogs morfologiske system, mens Petersen (1995) lidt mindre afgjort skriver, at det kan forekomme, at man undlader at bøje de fremmede ord eller

beholder en fremmed endelse, men normalt prøver man at tilpasse fremmede ord til det færøske bøjningssystem. Resultaterne i tabellerne ovenfor dokumenterer at disse beskrivelser stemmer.

5. Ortografi

5.1. Oversigt og variable

Tabel 10: Oversigt over ortografisk tilpasning

<i>Ortografisk tilpassede importord</i> N (%)	<i>Ortografisk neutrale importord</i> N (%)	<i>Importord med udenlandske ortografi</i> N (%)	<i>Sum</i> N (%)
82 (13)	289 (44)	282 (43)	653 (100)

Af de 653 ordforekomster er kun 83 ortografisk tilpasset, og det er konsonanterne, som udgør den største andel. Vokaler er tilpasset i kun 6 ordforekomster. På den anden side har overraskende mange importord, nemlig 44 %, en uproblematisk (neutral) skrivemåde, som gør dem lette at importere.

I tabellen ovenfor er det regnet i ord, sådan at et ord, som der er forandret noget i, regnes som tilpasset. Men ofte kan det i samme ord være flere bogstaver eller træk, som kunne være tilpasset, dvs. at samme ord kan være aktuelt for flere variable. I gennemgangen nedenfor vil vi regne i forekomster af variable, og derfor bliver summen af tallene større end dem ovenfor.

I det fælles nordiske projekt blev der opsat 37 ortografiske variable, henholdsvis 21 for vokaler og 16 for konsonanter, som skulle gennemgås i hvert sprog. Fællesvariablene V4, V12, V21, K3, K5, K7, K9 og K14 findes der ingen forekomster af i dette avismateriale, og variabel V11 er i færøsk opfattet som en morfologisk variabel, jf. nomen *agentis*-suffikset ovenfor.

I den første vokal-variabel, nemlig engelsk *a* udtalt som kort [æ] (som i *fan*, *scanner*), harmonerer den engelske og færøske *a* så godt, at bogstaven altid bevares som *a* i færøsk, som i *krasj* (eng. *crash*). Denne vokal er altså neutral.

5.2. Vokaler

Den ortografiske tilpasning i avismaterialet er altså minimal, især når man ser på vokalerne. Vokalerne fra eksportørsproget bevares som regel, selv om de ikke harmonerer med det færøske sprogs lydssystem.

Tabel 11: Vokalvariabler med antal forekomster

Variabel	Engelsk stavemåde	Engelsk udtale	Eksempler (Tilpassede i kursiv)	Forekomster – N (%)		
				Tilpassede	Neutrale	Udenlandske
V1	a	[æ]	panelinum	0	4	0
V2	a	[ei]	data, <i>kunningardáta</i> , frame	1	36	0
V3	ai, aigh, ay, ea	[ei]	<i>kontainari</i> , <i>treydari</i> , <i>meyla</i> , mail	3	0	50
V5	o	[ɔ]	<i>elektrónisk</i>	1	39	0
V6	a, aw, o, oa	[ɔ:]	transportaradeilir	0	1	3
V7	au	[ɔ:]	au pair	0	0	10
V8	e, ea, ee, ey ie, u, a, y	[i(:), io]	business, freelance	0	0	15
V9	are, air	[ɛa]	au pair	0	0	5
V10	ea	[e]	deadline	0	0	5
V13	er, ear, ir, ur	[ɔ:]	researcharbeiði	0	6	5
V14	i, igh, ie, ui, y	[ai]	design	0	1	19
V15	o, ou, u	[ʌ]	pick-up	0	0	2
V16	o, oa, ou	[əu]	downloading	0		3
V17	ow, o	[əu]	bowling	0	127	1
V18	ow	[au]	powerstýring	0	0	12
V19	oy	[oi]	spoularar (=spoiler)	0	2	0
V20	oo, u	[u:] [ju]	scootari, <i>scotari</i> , <i>turbolens</i>	2	1	10
<i>Totalt</i>				7 (2)	217 (60)	140 (38)

I ovenstående tabel ses, at der kun findes 7 eksempler på tilpasning af vokaler i et materiale på 362 forekomster af de aktuelle variabler, dvs. at i 2 % af forekomsterne har vokalen fået en markeret tilpasning. Det gælder ét eksempel i V2 med *a* > *á*, tre eksempler i V3 med *ai* > *ey*, ét i V5 med *o* > *ó*, og to i V20 med *oo*, *u* > *o*. I 7 af de 17 variabler findes bare udenlandske skrivemåder. Nedenfor omtaler vi nogle af variablerne nærmere.

V2: *a* > *á*, *á* med eng. udtale [ei], eks. *data*⁵, *catering*.

I alle tilfælde undtagen ét bevares bogstavet *a*. I det ene tilfælde er ordet normativt blevet forandret til skrivemåde med diftongen *á* [ɔa], dvs. *data* > *dáta*, som der findes én forekomst på: *kunningardáta*. I samme artikel findes også et eksempel på *data* med *a*.

Eftersom det lange *a* [a:] allerede er etableret i færøsk nutidssprog (og længe før 1945), ret nok pga. en del importord, først og fremmest danske, må – i vores deskriptive perspektiv – skrivemåden og den korresponderende udtale [a:] regnes at

⁵ Her sigtes der til britisk udtale.

være i overensstemmelse med færøsk sprogstruktur, og skrivemåden *data* bliver derfor her regnet som neutral. (Her tager vi altså ikke hensyn til den engelske udtale, bare til at skrivemåden passer til færøsk struktur, og dvs. at den også åbner for en læseudtale som passer i færøsk struktur.) Det normerede *dáta* er derimod tilpasset skrivemåde. De yngre ord i denne kategori, som f.eks. *catering*, bliver udtalt med [Ei] i færøsk, dvs. at her bruges ikke den bogstavrette udtale. Men skrivemåden strider ikke mod færøsk ortografi og er således neutral.

V3: *ai, aigh, ay, ea* > *ai, ei, ey*, med eng. udtale [ei], f.eks. *container, mail*.

Her er der 3 eksempler på tilpasning af *ai* til *ey*, nemlig substantivet *treylari* (2) og verbet *meyla* (1). Ordet *meyl* forekommer i mange flere tilfælde med engelsk skrivemåde, altså *mail* eller *e-mail*. Det engelske ord *trailer*, som i færøsk har fået suffikset *-ari*, udtales både /*trailari*/ og /*treilari*/, og resultaterne her kunne tyde på, at udtalen med [ai] er mest udbredt, da det i materialet findes 12 forekomster med *trailari*. (Denne tolkning bygger på den tendens, at ord, der er morfologisk tilpasset, er det også ortografisk, jf. pkt. 6.) I tekstbanken var der 88 forekomster med *ai* og kun 8 med *ey*, jf. afsnit 5.4. Ordbøgerne FO og DFO95 har *treylari* med, mens DFO98 har både *treylari* og *trailari*, dog med bemærkningen "(tln)", dvs. talesprog i modsætning til det skriftsproglige *eftirvognur*. Udtalen af *trailari* er også med [ei].

Skrivemåden *ai* findes i nogle ældre ord, men er meget sjælden i færøsk (bare i *mai, kai, mais*), eftersom udtalen [ai] er skrevet *ei*. Af eksemplerne i tabellen ovenfor ses, at denne udenlandske skrivemåde også kommer ind i moderne importord, også sammen med tilpasning andetsteds i ordet, f.eks. i *kontainari*. Det kan tyde på at skrivemåden *ai* ikke opleves som fremmed.

V5: *o* > *o, ó*

Selv om *o* normalt bevares i færøsk, eftersom den engelske udtale svarer godt til den færøske udtale af samme bogstav, er der én forekomst med *ó*, som udtales [oo]. Det er adjektivet *elektrónisk* i avisen *Norðlýsið* fra september 1975. Alle de 12 andre eksempler på *elektroniskur* er med *o*, så det ser ud til at være en engangsforeteelse. Ordbøgerne har alle medtaget ordet med *o* og ikke *ó*. Skrivemåden med *ó* repræsenterer entydig en færøsk tilpasning, mens skrivemåden med *o* er neutral.

V6: *a, aw, o* > *o, ó, a, á*.

Her forekommer *keyboard* tre gange, dvs. med udenlandsk skrivemåde. Den ene forekomst af *transportara* er neutral.

V7: *au* > *av, o*

Ordene *autistar* og *au pair* forekommer fem gange hver. Denne skrivemåde er ikke-færøsk. I det første tilfælde er udtalen [au], og den kunne gengives med *av* (altså *avtistar*). Det gøres dog ikke, og denne fremmede skrivemåde findes også i nogle andre ord. Det andet ord kunne man gengive som *o per* på færøsk for at komme i overensstemmelse med udtalen, men det gøres heller ikke.

I variablerne *V8*; *V9*, *V10*, *V13*, *V14*; *V15*, *V16*, *V17*, *V18* og *V20* er der heller ikke brugt færøske skrivemåder, selv om det ville være muligt at angive udtalen inden for den færøske ortografiske struktur.

V19: *oi* > *oy*

Den engelske diftong *oi* svarer godt til den færøske *oy*, men ordet *spoiler* er dog to gange skrevet *spoularar*, som ikke passer til det færøske ortografiske system, og som er forkert i engelsk.

5.3. Konsonanter

I nedenstående tabel 12 ses de konsonanttilpasninger, som findes i materialet. Her er 75 eksempler på tilpasning af konsonanter, og tre af de seksten fælles nordiske variabler i projektet er ikke aktuelle i vores materiale.

Tabel 12: Ortografisk tilpasning – konsonanter

Var- iabel	Engelsk stavemåde	Engelsk udtale	Eksempler (Tilpassede i kursiv)	Forekomster – N (%)		
				Tilpassede	Neutrale	Udenlandske
<i>K1</i>	c	[s]	<i>rasistiskur</i>	3	0	26
<i>K2</i>	c, ck, ch	[k]	<i>plastikk, joystikk, kombivognur, skannari, trukkur</i>	52	0	45
<i>K4</i>	ch	[tʃ]	<i>kanalir</i>	3	0	3
<i>K5</i>	tch	[tʃ]	<i>hatchback</i>	0	0	1
<i>K6</i>	sh	[ʃ]	<i>t-shirt</i>	0	0	6
<i>K7</i>	g	[dʒ]	<i>digitala</i>	0	2	0
<i>K8</i>	j	[dʒ]	<i>jinglur</i>	0	6	5
<i>K10</i>	gh, ph	[f]	<i>headphones</i>	0	0	1
<i>K11</i>	th	[θ]	<i>synthesiser</i>	0	0	1
<i>K12</i>	w	[w]	<i>webbloysnir</i>	0	0	6
<i>K13</i>	x	[ks]	<i>bauxit</i>	2	0	66
<i>K15</i>	z	[z]	<i>synthesiser</i>	0	0	1
<i>K16</i>	enkel/dobbel konsonant		<i>jet-set, poppbólkin</i>	15	0	33
<i>I alt</i>				75 (27)	8 (3)	194 (70)

I tabellen ovenfor kan følgende kommenteres:

K1: *c* > *s*

Man ser ikke så gerne *c* i færøsk, og som regel bliver det tilpasset til *s* eller *k* efter udtalen. Her står *c* foran fortungevokal og bliver til *s*. I materialet findes der kun ét

leksem, *rasistiskur* (med 3 forekomster). I 9 andre forekomster blev *c* brugt efter engelsk mønster, f.eks. i *receptionistar*.

K2: $c > k$:

Tabel 12 viser en lille overvægt for forekomster af tilpasning: 52 mod 45. Både engelsk og færøsk skrivemåde findes i alle positioner, som initialt (*kerimi, camping*) og finalt (*trukkek, hardback*) og i forskellige konsonantgrupper (*diskeman, scroll, mikro*).

Der er nogle eksempler på ord, som findes både i tilpasset og udenlandsk form. I materialet findes 4 forekomster af *joystick* i nøgen form og andre 4 forekomster på *joystikke* og *joystikkei*, hvor det fremgår, at de er neutrumsord i nominativ og dativ ental. Alle forekomster er fundet i rubrikannoncer, og det kommer altså an på, hvem det er, som skriver annoncen. Det kan muligvis tolkes som en tilfældighed, hvorvidt importordet tilpasses eller ej, men vi kan lægge mærke til, at det ortografisk tilpassede også har et færøsk dativsuffixs.

K4: $cb > k, kj$

Udenlandsk form har f.eks. *chipset*, det eneste eksempel på færøsk skrivemåde er *kanalir*, som forekommer tre gange.

K5: $tch > k, kj$; K6: $sb > sj$; K8: $j > dj$; K10: $ph > f$; K11: $th > t$, K12: $w > v$

I disse variabler har alle forekomster engelsk skrivemåde. Dog er forekomsterne ikke mange.

K13: $x > ks$

x er ikke med i det færøske alfabet, det bliver normalt til ks , hvis det tilpasses. Det sker i kun 2 tilfælde i dette materiale mod 66 med det udenlandske x .

K15: $z > s$

Her er ét tilfælde, og intentionen er sandsynligvis ikke at have nogen tilpasning, men ved en skrivefejl har z og s byttet plads: *synthesizer*.

K16: *enkel eller dobbelt konsonant*

Alle eksempler, som er fundet i materialet, er tilpasninger af enkelt konsonant til dobbelt: *disketta* (2), *kassetta* (6), *motelli*, *modellheimurin*, *faxprogramm*, *poppbólkur*, *bussur* (2), *bauxitt*. Dette er tilpasninger til den færøske regel om at kort vokal skal følges af to konsonanter i trykstærk stilling. Der er altså 15 forekomster af tilpasning, men hele 33 med udenlandsk form. Eksempler på tilpasning fra dobbelt til enkelt konsonant er ikke fundet.⁶

⁶ Her kunde måske også to forekomster med *plastikk* regnes med. (Stavemåden med *kk* kan komme af at ordet oprindeligt er importeret fra fransk *plastique*. I færøsk findes både udtale med tryk på sidste stavelse og udtale med tryk på første.)

5.4. Et tillægsmateriale

Da materialet for dette projekt i færøsk er begrænset, er det vanskeligt at hævde, at denne tendens gælder for færøsk generelt. Derfor er der også blevet søgt i den færøske tekstbank på Føroyamálsdeildin, og nogle resultater fra en søgning på variablene V3 og V20 ses i tabel 13. Denne tekstbase er på 7 millioner løbende ord.

Tabel 13: Ortografisk tilpasning i aviser og tekstbase – antal forekomster

	Aviser 2000		Tekstbank
	Red. tekst	Annoncer	
<i>V3: Eng: ai</i>			
Email/e-mail	6	23	172
Maila	0	0	17
Meyl	0	0	32
meyla	0	1	28
trailari	6	6	100
treylari	2	0	8
kontainari	0	2	53
konteinari	0	0	2
konteynari	0	0	10
<i>V20: Eng: oo</i>			
scotari	0	1	0
scootari	0	1	71
skootari	0	0	2
skutari	0	0	84

Ud fra eksemplerne i tabel 13 kan man vurdere, om der er sammenhæng mellem resultaterne fra aviserne og tekstbanken. Vedrørende *e-mail/mail* ses, at *e-mail* er udbredt både i aviser og tekstbank. Det kommer bl.a. af, at e-mail-adresser oplyses mange steder.

Vedrørende *trailari* og *kontainari*, $ai > ai, ei, ey$, passer forholdet mellem tilpasning til *ai/ey* i aviserne nogenlunde til fordelingen i tekstbanken. *Trailari* har 12 forekomster i aviserne og 100 i tekstbanken, mens *treylari* har 2 forekomster i aviserne og 8 i tekstbanken. (Ordbøgerne har både *trailari* og *treylari*.) Aviserne i 2000 har kun 2 forekomster med *kontainari* (i annoncer), men tekstbanken har 53 med */ai/*, 2 med */ei/* og 10 med */ey/*. Ordbøgerne har hverken *kontainari* eller *konteynari* med, og muligvis er grunden, at man har afløsningsordet *bingja*.

Det engelske ord *scooter* er i normeret færøsk tilpasset til *skutari*, og alle ordbøgerne har det med. Dette avismateriale har dog ingen forekomst af *skutari*, men derimod på både *scootari* og *scotari*. Den sidste skrivemåde med *o* ville have fungeret på færøsk, hvis udtalen var med [ɔ]. (Denne udtale fandtes tidligere.)

6. Sammenfatning og diskussion

6.1. Morfologi og ortografi

Resultaterne af undersøgelsen viser, at den morfologiske tilpasning i skrift falder lidt mere naturligt end den ortografiske. Som vist i tabel 1 er 53 % af ordene morfologisk (og 5 % morfosyntaktisk tilpasset); af tabel 10 fremgår det, at 13 % af ordene er ortografisk tilpasset. Det gjaldt på ordniveau, på variabelniveau bliver procenttallet i praksis det samme, nemlig 82 af 640. Når vi sammenligner vokal- og konsonanttilpasninger, ser vi, at de sidste er langt hyppigere, her målt på variabelniveau:

Tabel 14: Tilpasninger regnet på variabelniveau

	<i>Tilpassede</i> N (%)	<i>Neutrale</i> N (%)	<i>Udenlandske</i> N (%)	<i>I alt</i> N (%)
<i>Vokaler</i>	7 (2)	217 (60)	139 (38)	363
<i>Konsonanter</i>	75 (27)	8 (3)	194 (70)	277
<i>I alt</i>	82 (13)	225 (35)	333 (52)	640 (100)

Af de 653 ordforekomster er 76 både morfologisk og ortografisk tilpasset, dvs. 12 % af det totale antal ord. Af de morfologisk udenlandske har alle også ortografisk udenlandsk form. Der er således en vis sammenhæng, men pga. at den ortografiske tilpasning er så lille, bliver tallene for samsvar små.

Tabel 15: Sammenhæng mellem morfologisk og ortografisk tilpasning

	<i>Morfologisk tilpasset</i> (A+B+C)	<i>Morfologisk neutral</i> (D+E+F)	<i>Udenlandsk morfologisk form (G)</i>	<i>I alt</i>
<i>Ortografisk tilpasset</i>	76	6	0	82
<i>Ortografisk neutral</i>	187	102	0	289
<i>Ortografisk udenlandsk form</i>	81	187	14	282
<i>I alt</i>	344	295	14	653

En del af ordene (81 eller 12 %) er kun tilpasset morfologisk.

6.2. Udvikling 1975–2000

I tabel 16 kan vi se, hvordan import- og tilpasningssituationen er forandret fra 1975 til 2000. Af de i alt 86 ordforekomster i 1975-avisene er 70 % morfologisk tilpasset, bare 3 % har udenlandsk morfologisk form (f.eks. *T-shirts*, *sideligbts*), resten er neutrale (f.eks. *pick-up*, *viny*). For året 2000 er tilpasningsprocenten gået ned til 56 for morfologi, men forskellen er at flere nu er neutrale.

Tabel 16: Morfologisk og ortografisk tilpassede, neutrale og udenlandske ordforekomster i 1975 og 2000

	<i>Morfologisk</i>				<i>Ortografisk</i>			
	<i>Tilpassede</i>	<i>Neutrale</i>	<i>Udenlandske</i>	<i>Totalt</i>	<i>Tilpassede</i>	<i>Neutrale</i>	<i>Udenlandske</i>	<i>Totalt</i>
	<i>A+B+C</i>	<i>D+E+F</i>	<i>G</i>	<i>N</i>	<i>Tilpassede</i>	<i>Neutrale</i>	<i>Udenlandske</i>	<i>N</i>
	<i>N (%)</i>	<i>N (%)</i>	<i>N (%)</i>	<i>(%)</i>	<i>N (%)</i>	<i>N (%)</i>	<i>N (%)</i>	<i>(%)</i>
<i>1975</i>	60	23	3	86	14	39	33	86
	(70)	(27)	(3)	(100)	(16)	(45)	(38)	(99)
<i>2000</i>	284	272	11	567	69	250	249	567
	(50)	(48)	(2)	(100)	(12)	(44)	(44)	(100)

I ortografien er der en lille reduktion i tilpasning fra 1975 til 2000, fra 16 til 12 procent, og de udenlandske former er tilsvarende højere. Det er således vanskeligt at hævde, at der er sket nogen særlig forandring i tilpasningsgrad eller -mønster i løbet af denne periode på 25 år.

6.3. Genreforskelse

En del af forklaringen på, at så stor en del af importordene ikke tilpasses i 2000, kan findes i de mange rubrikannoncer, som indeholder importord. Fordelingen mellem redaktionel tekst og annoncer, og mellem annoncer i annoncedelen og på tekstsiderne, er ændret fra 1975 til 2000, og denne ændring er tydelig i tabel 17.

Tabel 17: Importordforekomster i 1975 og 2000 – delt op i genrer

	<i>Red. tekst</i>	<i>Annoncer N (%)</i>			<i>I alt</i>
	<i>N (%)</i>	<i>i annoncedel</i>	<i>i tekstdel</i>	<i>I alt</i>	<i>N (%)</i>
<i>1975</i>	49 (57)	26	11	37 (43)	86
<i>2000</i>	140 (25)	366	61	427 (75)	567

Af de 86 ordforekomster fra 1975 var altså 49 i redaktionel tekst og 37 i annoncetekst, dvs. fordelingen i procent var henholdsvis 57 og 43. I aviserne fra 2000 er fordelingen en helt anden, nemlig 25 % i redaktionel tekst og 75 % i annoncetekst. Dette betyder, at der er tre gange så mange importord i annoncer som i redaktionel tekst. Det kan også indvirke på tilpasningsprocenten. Det kan også være interessant at se nærmere på de genrer og reklameemner, hvor der forekommer flest importord.

Tabel 18: Importordforekomster i to aviser – fordelt på genrer

	<i>Red. tekst</i>	<i>Annoncer N</i>			<i>Antal i alt</i>
	<i>N</i>	<i>i annoncedelen</i>	<i>i tekstdelen</i>	<i>I alt</i>	
<i>Dimmalætting</i> 6. april 2000	21	76	3	79	100
<i>Socialurin</i> 9. sept. 2000	20	105	21	126	149

Aviserne *Dimmalætting* fra 6. april 2000 og *Sosialurin* 9. september 2000 bliver brugt til illustration. Af de 100 ordforekomster i *Dimmalætting* er 79 i annoncetekster, og af disse 79 er 76 registreret på annoncesider, hvor der alene findes annoncer, mens kun 3 findes på tekstsiderne. Af de 149 ordforekomster i *Sosialurin* er 127 i annoncetekster, og af disse er 105 registreret på annoncesider, hvor der alene findes annoncer, mens 21 findes på tekstsiderne. Annoncedelen består af mange rubrikannoncer, de fleste indrykket af privatpersoner, som ønsker at sælge eller købe alt fra babyudstyr til pc'er og biler, f.eks.:

TOSHIBA FARTELDA 233 Mhz, 46 b harddisk, 96 mb Ram, netkort, modem, innbygd diskettu og CD-rom drev, 12 ” skerm við tasku og Win.95	Eitt playstationspæl við tveimum Demodiskum, einans 450 kr. ella við umbýti.
--	---

Sprogstilen er anderledes, bl.a. på den måde, at der er særdeles sparsomt med verber i disse annoncer. Det drejer sig også mere om at sælge end om retskrivning, og man kan gå ud fra, at der her ikke tænkes så meget over, om stavemåden er engelsk eller færøsk.

I rapporten *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jmføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn* står bl.a., at der i det færøske materiale er fem gange så mange importord i annonceteksterne som i de redaktionelle tekster, og om grunden til det siger Bente Selback:

”Kva kan så forklara den store skilnaden? Føremålet med annonsane er oftast å selja eit eller anna produkt. Det er viktig å presentera produktet for eventuelle kjøparar, og det skal gjerast på liten plass. Det er berre det viktigaste som er med, noko som kan gje eit preg av oppramsing til dømes av tekniske spesifikasjonar. Importorda kan då koma tettare enn i andre tekstar.”
(Selback 2007: 40.)

Her spiller genre og teksttype også en rolle, da en stor del af disse ord forekommer i rubrikannoncer, hvor privatpersoner f.eks. ønsker at sælge en computer, og hvor faciliteterne bare remses op som i tekniske beskrivelser på engelsk.

6.4. Scootari eller scotari – hvorfor ikke skutari?

Som afslutning vil vi komme med et eksempel på et importord, som er tilpasset helt morfologisk, men bare delvis ortografisk. Det er køretøjet med den engelske benævnelse *scooter*, som nu er blevet meget populært igen. Alle de ordbøger, som er anvendt i denne gennemgang, har formen *skutari* med, som har gennemgået flere tilpasninger. Den første var nok, at endelsen -er blev til -ari. Derefter *sc* > *sk* og *oo* > *u*, som er udtalestavemåde. Men til trods for disse tilpasninger i skriftnormen finder vi i materialet kun eksemplerne *scootari*, som fremdeles ses af og til, og *scotari*, som er sjældnen. Ingen *skutari*. Hvorfor?

Det gælder for de fleste variabler, at engelsk stavemåde gennemgående er bevaret. Muligvis er behovet for at ændre stavemåden, så den bliver mere færøsk, ikke særlig stort hos mange sprogbrugere. De fleste færing er op til omkring 60 års alderen har kendskab til engelsk, og alle er vant til fremmede ord i hverdagen, specielt ved læsning af udenlandske tekster, og her især danske tekster, hvor de fleste nye importord bevarer den engelske stavemåde. De engelske stavemåder bliver således mønsterdannende, og den normative politik for at bogstaver anderledes er svag, ja, ikke-tematiseret. En anden forklaring kunne være, at mange sprogbrugere vægrer sig ved at skrive importord med færøsk stavemåde, da man derved viser, at man accepterer importordene. Det ligger så dybt i færingerne, at man i størst mulig grad bruger originale færøske ord eller afløsningsord for importordene, når man skriver, og man skaber en vis afstand til importord ved at benytte ufærøsk skrivemåde.

Ved den morfologiske tilpasning er forholdet modsat: Både *scootari* og *scotari* er morfologisk tilpasset med suffikset -ari. Den morfologiske tilpasning i importordene er meget stærk, og bare få tilfælde bryder med færøsk morfologi i dette materiale, hvilket kan tolkes sådan, at systemkravet stiller sig anderledes på det grammatiske niveau.

Referencer

- Clausén, Ulla. 1978. *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till behysning av språksituationen på Färöarna*. Stockholms Universitet. Stockholm.
- DFO95 = *Donsk-føroysk orðabók*. 1995. 3. útg. Red. Hjalmar P. Petersen, Marius Staksberg. Føroya Fróðskaparfelag. Tórshavn.
- DFO98 = *Donsk-føroysk orðabók*. 1998. Red. Anfinnur í Skála, Hanne Jacobsen, Jonhard Mikkelsen, Zakarias Wang. Stíðin. Hoyvík.
- EFO = *Ensk-føroysk orðabók*. 1992. Red. Anfinnur í Skála, Jonhard Mikkelsen, Zakarias Wang. Stíðin. Hoyvík.
- FO = *Føroysk Orðabók*. 1998. 1. útg. Red. Jóhan Hendrik W. Poulsen, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacobsen, Anfinnur Johansen, Zakaris Svabo Hansen. Føroya Fróðskaparfelag og Fróðskaparsetur Føroya. Tórshavn.
- Føroysk Orðabók - teldutøk*. 1999. 1. útg. Red. Jóhan Hendrik W. Poulsen, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacobsen, Anfinnur Johansen, Zakaris Svabo Hansen. Føroya Fróðskaparfelag og Fróðskaparsetur Føroya. Tórshavn.
- Jacobsen, Jógvan í Lon. 2001. Standardfærøsk eller standard i færøsk? I: *Språk i Norden*. S. 47-65.
- Jóansson, Tórður 1998. *Ensk lánorð í føroyskum*. Tórshavn. Fannir. [Engelsk udgave: *English loanwords in Faroese*, 1997.]
- Nudansk Ordbog*. 1986. 13. udg. Red. Christian Becker-Christensen, Lars Hetoft, Carol Henriksen og Peter Widell. Politikens Forlag A/S. København.
- Petersen, Hjalmar P. 1995. Innlænt orð í føroyskum. I: *Málting* nr. 1, s. 2-8.
- Sandøy, Helge. 2007. Avispråket i Norden – ei jamføring. I: Bente Selback & Helge Sandøy (red.), *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføringa av påverknaden i ordforrådet i sju*

- nordiske språksamfunn*, s. 127–155. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Sandøy, Helge & Hjalmar P. Petersen. 2007. Tilpassing av importord i færøysk talemål. I: Pia Jarvad & Helge Sandøy (red.), *Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning*, s. 53–72. (Moderne importord i språka i Norden 7.) Oslo: Novus forlag.
- Selback, Bente. 2007. Færøysk. I: Bente Selback & Helge Sandøy (red.), *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføringa av påverknaden i ordforrådet i sju nordiske språksamfunn*, s. 37–48. (Moderne importord i språka i Norden III.) Oslo: Novus forlag.
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.), *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføringa av påverknaden i ordforrådet i sju nordiske språksamfunn*, s. 127–155. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Staksberg, Marius. 2001. Nomina agentis. I: *Málting* nr. 1, s. 31.
- Vestergaard, E. 1958: *Pisubókin I*. (3. útgáva). Tórshavn: P.f. H.N.Jacobsens Bókahandil.
- Zakariassen, Peter. 1994. Eg dvøljist við tøl. I: *Sýnisstubbbar*, s. 91–93. Tórshavn.

Bacon eller beiken?

Tilpassing av moderne importord i norsk

Helge Omdal
Universitetet i Agder, Kristiansand

1. Innleiing

Delprosjektet om tilpassing av importord i norsk skal undersøke i hvor stor grad og hvordan moderne importord tilpasses i norsk skriftspråk. Med «moderne importord» forstår vi importord som er kommet inn i det aktuelle språket etter 1945. Dette årstallet er det naturlig å ta som utgangspunkt i og med at det spesielt er etterkrigstida som markerer den særskilte og omfattende engelsk-amerikanske innflytelsen på mange områder, ikke minst kultur og språk.

For det norske skriftspråket fins det enkelte beskrivelser av tilpassingsstrategier som en til dels kan bygge på (se f.eks. Sandøy 2000 og 2004, Johansson & Graedler 2002). Det er likevel viktig å være klar over at tilpassinga både i skrift og uttale kan være annerledes i dag enn for 50 eller 100 år siden. Normeringsmyndighetene har for en stor del en annen ideologi og politikk i dag enn tidligere, og den offisielle normeringspolitikken har til dels fungert tilfeldig og har vært skiftende. Dessuten har forutsetningene blant språkbrukerne for å ta i bruk og eventuelt tilpasse importord til norsk vært annerledes tidligere enn i dag, bl.a. fordi allmennutdanninga har et ganske annet omfang i vår tid enn hos våre beste- og oldeforeldre. I dag er det først og fremst engelsk-amerikansk som er det långivende språket (eller «eksportspråket» for å bruke en term som passer sammen med «importord»), og den språklige forskjellen mellom engelsk og norsk er annerledes enn mellom f.eks. fransk og norsk, eller tysk og norsk. I tillegg har gjennomsnittsnordmannen av i dag atskillig større fremmedspråklig kunnskap enn tidligere, framfor alt når det gjelder engelsk. De fleste nordmenn er i dag i kontakt med skriftlig engelsk, mens nordmenn før krigen ofte fikk kontakt med engelsk gjennom det muntlige språket. Slike forhold kan være avgjørende for hvordan den språklige tilpassinga skjer.

Når en taler om tilpassingsstrategier i skrift, er det viktig å være klar over at slike strategier kan være styrt av normeringsmyndighetene, og de kan være mer eller mindre tilfeldige strategier som benyttes av grupper av språkbrukere. I enkelte tilfeller blir f.eks. skrivemåter eller bøyningsformer tatt i bruk uten at de har fått et offisielt stempel fra Språkrådet eller departementet. I andre tilfeller blir godkjente skrivemåter ikke tatt i bruk av språkbrukerne, eller språkbrukerne (i form av f.eks. enkeltpersoner eller avisredaktører) ønsker slett ikke å ta dem i bruk. Ofte ser en eksempler på at strategien med avløserord for importord ikke er vellykka, mens forslag fra enkeltpersoner kan bli populære og tas i bruk av alle uten noen forutgående forslagsprosedyre. Forholdet mellom «rett» og «feil» skifter også i takt

med normeringsmyndighetenes vedtak, slik at tilpassinga på ulike tidspunkt kan ha vært styrt i sterkere eller svakere grad. Derfor må en være åpen for at tilpassinga i skrift ikke alltid er å se på som «naturlig» eller spontan språkutvikling. Det at myndighetene for de forskjellige nordiske språksamfunna ikke har samme ideologi eller språkpolitiske oppfatninger, vil naturligvis ha avgjørende betydning for om en i norsk finner mer eller mindre omfattende tilpassing enn i et annet nordisk språk. Like ens kan både myndighetenes språkpolitikk og den særskilte språkstrukturen ha betydning for hva slags tilpassing en finner i de forskjellige språksamfunna.

2. Materiale

Om det norske ordmaterialet i A-undersøkelsen opplyser Selback (2007: 49) at det hadde et omfang på om lag 600 000 ord, som var henta fra fem ulike aviser og ni avisnummer av disse – noen fra 1975 og andre fra 2000.

Materialet som jeg har hatt til disposisjon for norsk, består av fem avisnummer av dette utvalget, med slikt antall ordforekomster av moderne importord:

Tabell 1: Avisnummer og ordforekomster

<i>Avisnummer</i>	<i>Antall ordforekomster</i>
<i>Dagbladet</i> 04.04.1975	190
<i>Aftenposten</i> 06.09.1975	232
<i>Lofotposten</i> 03.04.1975	31
<i>Aftenposten</i> 16.09.2000	1445
<i>Lofotposten</i> 06.04.2000	307
<i>Sum forekomster av moderne importord (norsk materiale)</i>	2205

Fra avismaterialet er alle importorda som er kommet inn i norsk etter 1945, blitt ekserpert, og de har så enten blitt mata inn i en FileMaker-database eller blitt koda i teksten. Hver ordforekomst er klassifisert etter bl.a. ordklassetilhørighet, eksportør-språk, teksttype, sjanger og årstall (1975 eller 2000). Min undersøkelse baserer seg på de fem FileMaker-filene for de fem avisnummera i tabell 1. De 2205 ordforekomstene fordeler seg på 982 importerte ordtyper (leksem).

At antallet avisnummer og dermed tekstoffanget som ligger til grunn for denne undersøkelsen, er en god del mindre enn det som Selback oppgir for det norske materialet (Selback 2007: 50), har sammenheng med at enkelte avisnummer ikke blei lagt i FileMaker-filer på samme måten som de fem avisnummera jeg har analysert.¹

¹ Dette gjelder *Sunnmørsposten* 03.04.1975, *Dagbladet* 07.04.2000, *Bergens Tidende* 11.09.2000 og *Aftenposten* (red. stoff) fra 04.04.2000.

2.1. *Vurdering av ordmaterialet*

Det er interessant å merke seg at gjennomsnittstallet for andelen importord i avistekstene er langt mindre enn det folk flest gir uttrykk for når de karakteriserer mengden av nye importord, altså her faktisk under én prosent. Likevel samsvarer dette tallet bra med andre tilsvarende undersøkelser, sjøl om andelen importord naturligvis kan variere sterkt etter teksttype, sjanger osv. Denne variasjonen poengterer Selback (2007: 53), og presenterer samme sted noen gjennomsnittstall for importorda i det norske materialet i de to teksttypene annonsetekst og redaksjonell tekst. Selback (ibid.) sier at

«talet på importord i ein avistekst varierer svært mykje med teksttypen. I annonseteksten er så mykje som 1,7 % av alle orda moderne importord. I den redaksjonelle teksten er det tilsvarende talet 0,7 %. Importord er altså mykje vanlegare i annonsetekst enn i redaksjonell tekst. Den store skilnaden på dei to teksttypene er eit mønster som går att i alle dei undersøkte mottakarspråka [...]»

Selback spør seg hva grunnen kan være til denne store forskjellen, og viser til at de to teksttypene skiller seg fra hverandre med omsyn til hvem avsenderne er, hva som er formålet med tekstene, hvordan de er oppbygde, og kanskje like viktig: hvem som er aktuelle mottakere. Om formål og målgrupper for de redaksjonelle tekstene og annonsetekstene sier Selback (2007: 54):

«Dei fleste av dei redaksjonelle tekstane vender seg til ei breitt samansett lesargruppe. Tekstane må vera utforma slik at det saklege innhaldet når fram til flest modleg.

Annonsar kan i ein del tilfelle ha smalare målgrupper enn dei redaksjonelle tekstane. Det kan opna for at ein bruker mange importerte faguttrykk. I annonsar, til dømes for tekniske produkt, vert det ofte ramsa opp ei rekkje spesifikasjonar. I slike oppramsingar er det gjerne tett mellom importorda.»

Også når en deler de to teksttypene inn etter sjanger, f.eks. tekstanonse, melding, omtale, lederartikkel, nyhetsartikkel, intervju og petit, finner Selback at det er variasjon – aller mest innafor kategorien redaksjonell tekst. Her er tekstsjangeren melding på topp, med nesten like mange forekomster som i annonsetekster, nemlig 155 forekomster per 10 000 ord, mens sjangeren petit nesten er uten importord.

Emnet for teksten har også betydning for forekomsten av importord. Fritid er et emne som åpenbart fremmer bruk av importord, bl.a. gjelder det reisereportasjer med frekvente ord som *booke*, *cruise* og *charter*, og her er andelen av importord omtrent som for annonsekategorien. Emnet personalia har derimot bare et beskjedent innslag av importord.

Det er nok slik at utvalget av avisstoff som er blitt gjort tilgjengelig for undersøkelsen om tilpassing av importorda i norsk, har ei viss «slagside» i retning hovedstadspressen og konservativt språk – og sannsynligvis også annonsespråk. Delen

med redaksjonelt stoff fra *Aftenposten* 2000 (som ikke kom med) kunne sannsynligvis ha bidratt til å «balansere» det øvrige stoffet fra *Aftenposten* 2000, som i svært stor utstrekning er annonsestoff.

Forholdet mellom de to teksttypene annonsestoff og redaksjonell tekst varierer en del for de nordiske språka som er undersøkt. Det at annonsedelen er så stor for det norske materialet, kan likevel tenkes å gi seg utslag ikke bare i andelen av importord, men også når det gjelder typer og kategorier av importord som er registrert. Sannsynligvis kan det norske materialet derfor gi et noe skeivt inntrykk når en sammenlikner med de andre språka, bl.a. fordi en i teksttypen annonse tradisjonelt finner en annerledes språkbruk enn i redaksjonelle tekster. Dette kommer bl.a. til uttrykk ved utstrakt bruk av ufullstendige setninger eller setningsemner, og en generell tendens til språklig «nedkorting» på grunn av annonsekostnader o.l. Dette kan igjen tenkes å ha betydning for vurderinga av om såkalte «nakne» former kan oppfattes som naturlige i språket eller ikke, dvs. om de kan oppfattes som integrerte eller ikke-integrerte. Jeg kommer tilbake til dette spørsmålet lenger ute i artikkelen.

Når det gjelder utviklinga i omfanget av moderne importord i etterkrigstida, er sammenlikninga gjort mellom perioden 1945–1975 (dvs. for 1975-avismaterialet) og perioden 1945–2000 (for 2000-avismaterialet). For det samla norske materialet opplyser Selback (2007: 60) at det gjennomsnittlige tallet på importord per 10 000 ord for 1975-materialet er 29, mens det for 2000-materialet er nærmere fem ganger så høgt, nemlig 138. Det er naturlig at mengden importord auker i 25-årsperioden, så lenge det heile tida komme nye importord inn i språket. Ettersom *moderne importord* er definert som importord nyere enn 1945, vil det naturlig nok være flere importord for perioden 1945–2000 (i 2000-materialet) enn for perioden 1945–1975 (i 1975-materialet). Dersom en ville undersøke forholdet mellom mengden av importord i to like lange tidsbolker, burde en for 2000-materialet ha valgt en like lang tidsperiode som for 1975-materialet (dvs. 30 år), og undersøkt importord som var yngre enn 1970. Med et noenlunde jevnt tilsig av importord gjennom heile perioden ville en vel ha venta ei dobling av importordsandelen i 2000-materialet i forhold til i 1975-materialet, mens det i realiteten har vært nesten ei femdobling. Det er mye, og talla kan sannsynligvis tolkes slik at importordopptaket i norsk har skutt fart etter krigen.

Også et annet forhold ved fordelinga av materialet i de to tidsbolkene skal nevnes. Ifølge Selback (2007: 49) er omfanget av det norske materialet fra 1975 og 2000 langt mer ulikt enn for de andre undersøkte språka (antall ordforekomster fra 1975 utgør bare 21 prosent av det samla materialet i denne undersøkelsen). En slik ubalanse som gir materialet fra 2000 ei så kraftig overvekt, vil nok trekke opp det totale tallet på importord i norsk, noe som en bør ta med i vurderinga av resultatata.

Selback (2007: 65) konkluderer med at av de undersøkte nordiske språka er det i norsk det er funnet flest moderne importord. Det store flertallet av importorda er – naturlig nok – substantiv, og de fleste kommer – heller ikke uventa – fra engelsk. Videre er det langt flere importord i annonsetekstene enn i de redaksjonelle tekstene, og i annonsetekstene er det særlig emnet teknikk som skiller seg ut med høg importordfrekvens.

2.2. Ordtyper og ordforekomster som ikke er tatt med

Ved nærmere gjennomgang av de opplista 982 forskjellige ordtypene (leksema) er antallet blitt redusert med ca. 17 %. Dette skyldes at det var bestemt å ikke ta med bl.a. ordkategorien initialord (TV, FN o.l.). Unntak er gjort for akronymer, som i utgangspunktet er initialord, men som blir uttalt som «normale» ord (f.eks. *Nato*). Andre ordkategorier som er utelatt, er navn eller ord med navnekarakter, varemerker o.l. Her er noen eksempler: *bureau de dame*, *airdale terrier*, *Chili Con Carne*, *Greenwich Mean Time*. Derimot er navn som ledd i sammensetninger tatt med, f.eks. *Tottenham-fan*, ettersom forekomsten av *fan* her er hovedsaka. I flere tilfeller var det vanskelig å sette grenser, f.eks. har jeg strøket *the world famous ski jump*, men likevel ikke *ski jump*. I alt er det strøket 170 (17 %) av de oppførte 982 ordtypene. Som vist i tabell 2 består materialet nå av 813 ordtyper.

Når det gjelder antall ordforekomster (2205), slår strykinga samla sett ikke merkbart annerledes ut. For noen ordtypers vedkommende er det her tale om svært mange ordforekomster (belegg), mens det for andre ordtyper kanskje bare er tale om ett enkelt belegg. I *Aftenposten* 16.09.00 er det i alt strøket 244 ordforekomster (av 1445). En svært stor del av disse gjelder initialorda TV og ISDN: Det forekommer heile 199 tilfeller med TV (bl.a. kabel-TV, satellitt-TV, tekst-TV, TV, TV-uttak), videre er det 23 tilfeller med ISDN (ISDN, ISDN-linje, ISDN-telefon. Likevel ser vi (jf. tabell 3 under) at omfanget av strykinga av ordforekomster ikke er så forskjellig fra omfanget av strykinga av ordtyper. I alt er det samla antallet ordforekomster (2205) redusert med 383 til 1822, og strykinga er dermed også her på 17 %.²

Tabell 2: Endelig antall ordtyper (leksemer) og ordforekomster

	Opprinnelig antall i materialet	Strøket	Endelig antall
Ordtyper (leksemer)	982	170 (= 17 %)	813
Ordfore-komster	2205	383 (= 17 %)	1822

Av materialet utgjør antall ordforekomster fra 1975 (etter strykninger) bare ca. 20 %, og fra 2000 dermed ca. 80 %. En skulle kanskje vente at det var flest ordforekomst-strykninger i det nyeste materialet (fra 2000) – bl.a. på grunn av den tiltakende bruken av frekvente initialord i tida etter krigen – men det er ingen vesentlig forskjell. Det er likevel grunn til å minne om at grunnlaget for prosenttallet for 1975-materialet er temmelig spinkelt. Av tabell 2 går det også fram at det for det samla materialet ikke er noen forskjell i andelen strøkne ordtyper (leksemer) og andelen strøkne ordforekomster (i begge tilfeller ca. 17 %).

² Tellingene er gjort flere ganger, men de endelige talla i tabellene kan være mindre eksakte enn de synes. Dette skyldes at det i mange tilfeller ligger skjønsmessige vurderinger til grunn for sortering av ordmaterialet i underkategorier, og at det under arbeidet blei gjort enkelte justeringer i kriterier for utvelgning av ord til undersøkelsen.

2.3. Ordforekomster i forhold til eksportørspåk

I det norske materialet er det ikke tatt med eventuelle importord fra de andre skandinaviske språka (dansk og svensk). Det er neppe grunn til å tru at utslaget ville ha vært særlig stort for importord til norsk fra svensk og dansk (jf. Leira 1982). Det store flertallet av de moderne importorda i det norske materialet – faktisk mer enn 90 % av ordforekomstene – kommer fra engelsk, og dette er en bekreftelse på påstanden om at det uten sammenlikning er engelsk som har påverka ordtilfanget vårt mest etter krigen. I *Aftenposten* 2000 har jeg funnet 51 ordforekomster som er registrert med ikke-engelsk eksportørspåk (dvs. 3,5 %). Her er det aktuelle utvalget:

Tabell 3: Importord med ikke-engelsk opphav

<i>Ordforekomster</i>	<i>Eksportørspåk</i>
<i>thriatblon</i> (8)	engelsk/internasjonalisme
<i>judo</i> (9)	japansk/engelsk
<i>salsa</i> (4)	spansk
<i>fincas</i>	spansk
<i>marina</i>	engelsk/italiensk
<i>bistroen</i> (2)	fransk
<i>laminat(-)</i> (18)	latin/internasjonalisme
<i>spa</i>	internasjonalisme
<i>sambaen</i>	engelsk/portugisisk
<i>patio</i>	spansk
<i>thalasso</i> (4)	gresk
<i>merbau</i>	indisk/malayisk

De ordforekomstene som framkommer i denne oversikten, har et tilfeldig preg, og å fastsette av eksportørspåk er også i mange tilfeller både vanskelig og usikkert.

3. Morfologi

3.1. Ordstruktur og tilpassing

Hva skjer når importerte ord skal brukes i norsk setnings- og tekstsammenheng? Hvordan tilpasses importorda til norske bøyingskategorier? Det kan f.eks. være interessant å studere hva slags verbbøyning importorda får, hva slags kjønn substantiva tildeles, og hva slags flertallsformer de får, og om adjektiver tilpasser seg normal norsk adjektivbøyning. Det er klart at den morfologiske tilpassinga skjer gradvis, enkelte importord tilpasses raskt, andre kanskje aldri. Det er også forskjeller mellom ordklassene når det gjelder morfologisk tilpassing, slik at en del substantiv kan forekomme med engelsk bøyning (flertalls-*s*), mens verb nesten alltid bøyes som på norsk. Jeg skal nå gå inn på ulike slag av morfologisk tilpassing som vi finner for

importorda i materialet. Det er her ordforekomstene – ikke ordtypene – som skal telles, grupperes og analyseres.

Importorda i materialet består av to hovedkategorier, *direkte importord* og *hybride importord*. De direkte importorda er for en stor del usammensatte ord, men kan også være sammensatte i grunnspråket (enten de skrives som ett eller to ord), f.eks. *boatwax*, *carport*, *nonalcoholic*, *offwhite*. Hybridorda er sammensetninger av en importorddel og en heimlig del. Importorddelen kan enten stå som førsteledd (*avocado-grønn*, *au pair-formidler*) eller som sisteledd (*billedcomputer*, *bikini-linning*). Normalt er sisteleddet det «tunge» leddet i norske sammensetninger – både semantisk og grammatisk. Et *rekkehus* er ikke ei rekke, men et hus, og det er det siste leddet *-hus* som eventuelt får bøyningssending, f.eks. *dokkehuset*. Derfor er det spesielt interessant å se om vi finner bøyde former når det importerte ordet står i sisteleddet i slike delvis tilpassa ord som hybridord kan oppfattes å være.

For å få en oversikt over morfologisk tilpassing av importorda, har jeg først gått gjennom ordforekomstene og gruppert orda i to hovedkategorier: *sammensatte* og *usammensatte* ord. Sammensatte ord grupperes i tre: 1) med importord som førsteledd, 2) med importord som både første- og sisteledd, 3) med importord som sisteledd. Til gruppa med importord både i første- og sisteleddet er det også tatt med enkelte såkalte fraser, f.eks. *pommes frites*, og sammensetninger med mer enn to ledd, f.eks. *punkrockalbum*. Oversikten over antallet importord i hver gruppe er gitt i tabell 4.

Tabell 4: Sammensatte og usammensatte importord (i prosent)

<i>Sammensatte importord</i>			<i>Usammensatte importord</i>	<i>Til sammen</i>
<i>førsteledd</i>	<i>Importord som første- og sisteledd</i>	<i>sisteledd</i>		
13	4	8	75	100
	25			

Vi ser at importorda oftest opptrer i usammensatt form (75 %), og usammensatte importord i ubøyd form utgjør faktisk over halvparten av alle importordbelegga (55 %). Bare en mindre del av importorda fins i bøyd form.

Et viktig spørsmål er hvordan en skal definere disse ordkategoriene i forhold til morfologisk tilpassing eller ikke-tilpassing. Et skille på formelt grunnlag er det etter mitt syn vanskelig å fastsette. Det er nok slik at vi for de bøyde formene uten videre vil anta at det her har skjedd ei morfologisk tilpassing, men på grunnlag av ubøyde former er det ofte vanskelig å fastslå om det har funnet sted ei morfologisk tilpassing eller ikke. Slike former kan gjerne oppfattes som «nøytrale» med tanke på morfologisk tilpassing dersom de forekommer i en tekstsammenheng der vanlige norske ord også forekommer i ubøyd form. I norsk er det mulig å bruke ord i mange sammenhenger og mange posisjoner uten at de må tildeles ei grammatisk ending. Slike muligheter fins ikke i alle språk, det er f.eks. vanskelig i islandsk og finsk: «Her kan vi si at det er selve språksystemet, dvs. språkets lyder og grammatiske struktur, som tvinger fram en tilpassning» (Johansson & Graedler 2002: 141).

Når det gjelder sammensetninger med et importordledd (hybrider), oppfattes sammensetninger med importordet som førsteledd, f.eks. *bluesrock-artister*, gjerne som mer «naturlige» med tanke på morfologisk integrering enn sammensetninger med importord som sisteledd. Dette har sammenheng med at bøyingsformer o.l. står til sisteleddet i sammensetninger, og derfor vil eventuell manglende bøyning da bli merkbar. I tilfellet *bluesrock-artister* er det manglende grafisk tilpassing (*bluesrock*), men vi kan ikke på grunnlag av denne ene forekomsten avgjøre om det også er manglende morfologisk tilpassing. For språkbrukeren som – bevisst eller ubevisst – har valgt å plassere importordet som førsteledd i en sammensetning, kan det være tale om en «unnavvikingsstrategi»: Språkbrukeren velger en språklig uttrykksmåte som ikke gjør det nødvendig å markere bøyingsending, dvs. språkbrukeren kan unngå å ta stilling til det eventuelle «problemet» ved å velge å plassere importordet som førsteledd, f.eks. *CD-plate, recortandekke*.

På den andre sida er heller ikke forekomster av usammensatte importord i ubøyd form uten videre å kategorisere som eksempel på ikke-tilpassing – ubøyde former fins jo i «normal» bruk i mange sammenhenger, f.eks. «Som *mann* vil han ikke innse at ...», «Barna storkoser seg med *sjokolade/pommes frites*». Det er først når en språkbruk med manglende bruk av bøyingsformer blir påfallende eller «unaturlig», og språkbrukerne reagerer, at et eventuelt importord tilkjenner morfologisk ikke-tilpassing eller ikke-integrering. Antakelig ville enkelte ha reagert på et slikt eksempel som dette: «Er du fornøyd med den *know how* som firmaet har på dette feltet?» Men heller ikke her er forekomsten av ubøyd form et udiskutabelt eksempel på ikke-integrering, ettersom det i norsk også blir brukt såkalt enkel bestemmelse i en god del sammenhenger. Substantivet *soldat* kan forekomme både i bestemt og ubestemt form i f.eks. «Den norske *soldat*» (tittel på ei soldathandbok) eller «den norske *soldaten*» – og i slike tilfeller er det gjerne slik at den ubestemte forma tilkjenner et mer generelt innhold enn den bestemte. Men det kan også være tale om bl.a. ulike stilistiske forhold. Ofte finner vi en hyppigere bruk av enkel bestemmelse i konservativt bokmål/riksmål – og overført på vårt materiale antakelig i sterkere grad i redaksjonelt stoff i *Aftenposten* enn i *Lofotposten* og *Dagbladet*.

3.2. Vurdering av ubøyde former

Materialet som består av til sammen 1822 importordbelegg, er studert med tanke på påviselige brott mot morfologisk tilpassing til norsk. I denne forbindelse er det aktuelt å diskutere om ubøyde former kan oppfattes som eksempler på manglende morfologisk integrering. Etter det som er bestemt for denne prosjektdelen, skal såkalte nakne former rubriseres i tre kategorier, her sitert etter møtereferat:

«(Morfologisk) *tilpasset*: fx ”jeg holdt deadlinen”

(Morfologisk) *utilpasset*: fx ”jeg holdt deadline_”

Neutral/umarkert form: fx ”min deadline” (her kan det ikke avgjøres om der er tale om tilpassing eller ej)»

Som nevnt kan det i norsk (og i andre språk) i mange tilfeller være slik at en bruker et nytt ord i ubøyd form for å unngå ei «tvangstilpassing» – og på den måten unngår en å måtte ta stilling til f.eks. genusspørsmålet. Johansson & Graedler (2002) omtaler denne tendensen til å bruke «nakne» former av substantivet ved lånord:

«I entall hender det også at engelske substantiv forekommer uten noen endelse i tilfeller hvor vi ellers ville forvente bestemthetsbøyning etter norske regler. [...] Slike «nakne» former av substantivet forekommer ikke bare ved lånord, men det kan virke som det er enklere å bruke dette mønsteret ved fremmede former. [...] Men også andre ord har lett for å forekomme uten endelse i bestemt form. I *Anglisismedatabasen* hadde ingen eksempler med ordet *deadline* noen endelse i bestemt form:

Kong Harald rakk *deadline*, men kom likevel ikke fram i tide. (*Dagbladet* 11.1.94)

jf.: Kong Harald rakk *frist-en*, men [...]

Denne måten å unngå bøyning på ved å utnytte språkets «smutthull» kan kanskje ses på som en fjerde integreringsstrategi, en *unngåelsesstrategi* [...]» (Johansson & Graedler 2002: 182.)

Uten særskilt vurdering av konteksten og tekstsjangrene er det neppe grunnlag for å rubrisere f.eks. ordforekomsten *camcorder* som et eksempel på manglende morfologisk tilpassing. Dette ordet kan gjerne forekomme i ubøyd form i visse teksttyper eller tekstsammenhenger uten at det virker påfallende. Eksempel fra *Lofotposten* 2000: «8 mm Camcorder med Digital Zoom og Advanced DSPIII». I annonsetekster er denne bruken relativt vanlig, noe som til dels også henger sammen med at enkle annonser med flere ord koster mer enn annonser med få ord. Andre eksempler på annonsetekster med naken form (her demonstrert uten importord) kunne f.eks. være «20' motorbåt til leie ...», «Fine bilder med *fotoapparat* fra FOTOSHOP A/S». Ettersom de aller fleste moderne importorda i norsk er substantiv – faktisk 86 % av ordforekomstene og 90 % av leksema (Selback 2007: 51) – blir rubrisering og tolking av naken substantivform svært utslagsgivende for vurderinga av graden av morfologisk tilpassing av importord.

Spørsmålet om morfologisk integrering i norsk kan ikke avgjøres bare i forhold til oversikten i tabell 4 over morfologisk struktur i importorda (sammensatte – usammensatte ord osv.). Det er derfor nødvendig å analysere materialet grundigere. Jeg skal nå ta for meg spørsmålet om ubøyde former og vurdere en del ordforekomster med tanke på om manglende bøyingsformer kan oppfattes som «unaturlig» språkbruk i forhold til kontekst og sjanger – og dermed altså som eksempler på manglende morfologisk integrering.

Som tidligere påpekt består det norske avismaterialet for en stor del av annonsetekster – og i langt større omfang enn for det finlandsvenske, danske og finske materialet. En kan faktisk tale om ei skeivdeling for det norske materialet i forhold til materialet fra disse andre språka. I og med at importordforekomsten er

om lag dobbelt så høg i annonsetekster som i redaksjonelle tekster, sier det seg sjøl at ordforekomster for de norske importørda i påfallende grad tilhører teksttypen annonser. Vurderinga av hva som kan oppfattes som morfologisk integrert eller ikke, blir som nevnt ofte litt annerledes for ordforekomster fra annonser enn fra redaksjonelle tekster, og for det norske materialet er inntrykket at ikke-sammensatte ordformer i svært stor grad dreier seg om vurdering i forhold til tekstsjangeren annonse.

Vurderinga av de enkelte ordforekomstene er ikke alltid like enkel, bl.a. fordi annonsene ofte inneholder korte tekstsekvenser. Men i det store og heile er inntrykket mitt at det er svært få tilfeller der ubøyde former vil oppfattes som ikke-integrerte. Her er en del eksempler (aktuelle belegg i kursiv, gruppert i *ann*(onser) og *red*(aksjonell tekst):

Dagbladet 1975

1. *Dekke-layout*, innredning og seilføring blir her en helt annen (red.)
2. ... som er engasjert i den tekniske kontroll på alle stadier under *design*, bygging, installasjon og drift (ann.)
3. Amerikanerne presterte frekk *forchecking* og gav aldri opp en puck (red.)
4. Rosenborg har israelsk *musical* med engelsk tale (red.)
5. Han kan låne *snooscooter* fra politiet i Hammerfest om han trenger! (red.)
6. Heller *stress* enn buss! (red.)

Aftenposten 1975

1. *Au pair* i utlandet (ann.)
2. den internasjonale *biennale* for barnebokillustrasjoner (red.)
3. sentrumsbygg, *fancy* arkitekturådhus og veier på kryss og tvers (red.)
4. Det nye *senter* er meget fleksibelt anlagt (red.)

Lofotposten 1975

1. *Electrophorese* gikk Peugeot over til allerede i 1968 (ann.)

Lofotposten 2000

1. I tillegg er butikkene fulle av «*action*» og overraskelser (ann.)
2. 8 mm *Camcorder* med Digital Zoom og Advanced DSPIII (ann.)
3. *Fax 77 68 94 76* (ann.)
4. Besøk oss på *internett* (ann.)
5. *mobil 905 37 248* (ann.)
6. Torsdag er det fest og feiring med *pizza* (ann.)
7. *Prosjektleder* vil også forberede saker for politisk behandling (ann.)
8. *prosjektleder* Jan Morten Andreassen (ann.)
9. Dersom du liker *punk* (red.)
10. Det er på tide at jeg avslører min *sexy* hemmelighet (red.)
11. behov for å beholde Mega som *sponsor* (ann.)

Aftenposten 2000

1. Årsaken er frykten for *rasisme*, sier han til TeamTalk (red.)
2. *SALSA* tors. 21. sept., begynner kl. 18.00, litt øvet kl. 20.00 (ann.)

Bare få av disse ordforekomstene kan oppfattes som i strid med tekstsjangeren, enten det er redaksjonelt stoff eller annonse. Det er ikke mulig å avgjøre om tekstforfatteren her har brukt ubøyde former som en unnvikingsstrategi – nesten overalt kan vi erstatte importordet med et integrert ord i samme bøyingsform. I eksempel 2 fra *Dagbladet* 1975 står *design* i ubøyd form, men noe annet ville være uventa i og med paralleliteten til de etterfølgende substantiva (... under *design*, bygging, installasjon og drift). Legg også merke til *den tekniske kontroll* i samme eksemplet. I eks. 3 kan en være i tvil om *forchecking* her er naturlig å bruke i ubøyd form, men *frekk* tilsier ikke-neutrum (som normalt for *-ing*-ord). Paralleller med ubøyd form ville ellers være f.eks. *Amerikanerne viste ringeakt/velvilje...* (eks. 3), og (eks. 5) *Han kan låne fiskeutstyr ...* Fra *Aftenposten* 1975 eks. 3 (*fancy*) og *Lofotposten* 2000 eks. 10 (*sexy*) må formene sies å være utilpassa, ettersom denne adjektivkategorien på *-y* ikke har fått «normalnorsk» bøyning.

Det norske systemet med enkel og dobbel bestemt form skaper visse problemer for tolkinga av nakne former. I eldre dansk-norsk var enkelt bestemt form normalt (det var dette som var korrekt i «ekte» dansk), men det har skjedd store endringer i de norske språkvanene de siste generasjonene. I dag er det mulig å finne f.eks. både *den nye tid* (enkel bestemt form) og *den nye tida* (dobbel bestemt form), men den første gir andre stilistiske signaler enn den siste, bl.a. et inntrykk av konservativt språk/bibelspråk (også nynorsk). Det er da som nevnt heller ikke tilfeldig at dette trekket (enkel bestemt form) gjerne er mer frekvent i *Aftenposten* enn i andre aviser, uten at f.eks. *Aftenposten* 1975 eks. 2 (den internasjonale *biennale*) eller eks. 4 (Det nye *senter*) kan brukes som noe «bevis» i den ene eller andre retningen i denne sammenhengen. Personlig reagerte jeg da jeg så seint som 14. juli 2005 i *Aftenposten* leste dette: «Det lokale redningsselskap kommer ikke til å delta på årets Husøydager og Foldvikmarkedet i Troms.» Likevel er det svært vanskelig å fastslå når bruk av enkelt bestemt form er «unaturlig» eller i strid med moderne norsk språkbruk.

Som oppsummering vil jeg gi uttrykk for at spørsmålet om de såkalte nakne formene skal vurderes som tegn på manglende morfologisk integrering i norsk, knapt kan besvareres med annet enn «muligens i enkelte tilfeller». Og jeg har funnet få nakne former som klart kan oppfattes som ikke-integrerte. For å kunne oppfatte dem og kategorisere dem som ikke-integrerte («utilpassa»), bør en i alle fall være overbevist om at det her er tale om en unngåelsesstrategi.

Denne bruken av nakne former som for en stor del kan karakteriseres som nøytral i en morfologisk tilpassingssammenheng, vil kunne oppfattes som en aktuell mulighet, eller som et tenkelig alternativ til andre måter å introdusere importord på i norsk. Men ut fra avismaterialet som er brukt som grunnlag for denne studien, kan jeg likevel ikke se at dette alternativet er utnyttet på en påfallende måte. Og grunnen til at denne muligheten ikke ser ut til å være utnyttet i større grad enn tilfellet er, har kanskje sammenheng med at norsk med sitt språkssystem og sin språkstruktur gir flere andre muligheter for gradvis og varsom morfologisk integrering enn språk som f.eks. finsk og islandsk.

3.3. Morfologisk tilpassing – variabler og resultat

Som et felles grunnlag for undersøkelsen av morfologisk tilpassing i de nordiske språka valgte prosjektgruppa å ta utgangspunkt i åtte morfologiske variabler (M-variabler) i den grad de var relevante for det enkelte språket:

- M1 genustilknytning
- M2 adjektivbøyning (f.eks. *-e* i pl.)
- M3 verbalbøyning (f.eks. preteritum *-ed* (*booked*))
- M4 flertallsending på *-s* («kaps»-dannelser)
- M5 *-ing* eller *-ning*
- M6 dobbelkonsonant eller beholdt enkelkonsonant (f.eks. eng. *hot* > *hott*)
- M7 «unordisk» bruk av apostrof ved genitiv og andre steder
- M8 særskriving/sammenskriving

I det norske materialet har jeg funnet relativt få eksempler der ordforekomster viser brott på morfologisk tilpassing til norsk. Det er derimot svært mange tilfeller av ubøyde former, men de kan som nevnt etter mi vurdering ikke uten videre telles med blant de morfologisk «utilpassa».

I norsk er ikke M5 en aktuell variabel å undersøke, ettersom norsk har begge suffiksa (*-ing* og *-ning*) som aktuelle alternativer, og ikke noen preferanse for *-ning*, som f.eks. i svensk. Videre er M6 å betrakte som en ortografisk faktor i norsk, snarere enn en morfologisk variabel, og den omtales derfor under tilpassing i skrift (del 4). Heller ikke finner jeg det riktig å tolke «unorsk» bruk av apostrof som genitivsmerke (M7, f.eks. *Per's verksted*) eller særskriving (M8, f.eks. *kassett spiller*, *dual band telefon*) som manglende morfologisk tilpassing. Slike tendenser gjør seg også gjeldende allment i norsk (*rådyr steik*, *lamme lår*) – kanskje særlig i «friere» former for skriftspråk, som annonseblader, plakater og mer uformell språkbruk. Det er ellers ikke alltid samsvar mellom morfologisk og grafisk tilpassing, slik at en kan finne flere eksempler på morfologisk tilpassing uten grafisk tilpassing, f.eks. *daycruiseren*, *cruiset*, *goalet*, *goalgetteren*, *carporter*.

M1: tildeling av genus (kjønn)

Importord som er substantiv, må i norsk «finne sitt genus». Dersom utgangspunktet er dansk eller tysk, er det tenkelig at ordet kan beholde samme kjønn som det hadde, men ikke nødvendigvis. Importord fra engelsk er derimot i utgangspunktet uten genus, og det vil være interessant å studere om og i hvor stor utstrekning importorda tilpasses til det norske genussystemet, og i så fall hva slags mønster en finner for tildeling av kjønn.

Med tanke på ikke-norske lesere er det nødvendig først å kommentere det norske genussystemet. For norsk under ett er det ikke mulig å si at det eksisterer et to- eller tre-genussystem. Nynorsk og bokmål er ulike på dette punktet, og det er i bokmål forholdet er mest «flytende». Mens nynorsk har et gjennomført tre genus-system: hankjønn (m.), hokjønn (f.) og intetkjønn (n.), har en i dagens bokmål i prinsippet valget mellom to eller tre grammatiske kjønn. Dersom en ønsker å benytte en nynorskknær variant av bokmål, kan en gjennomføre nesten samme genusfordeling av

orda som den som er fastsatt for nynorsk. Og dersom en ønsker å bruke en såkalt konservativ eller moderat bokmålsvariant, kan en operere med et tokjønnsystem som tilsvarer dansk-norskens system i perioden før fornorskingspolitikken blei påbegynt, dvs. med «felleskjønn» (utrum, tilsvarende m. og f. i nynorsk). De fleste bokmålsbrukerne i dag benytter likevel i sterkt varierende grad hokjønnsformer (karakterisert ved bestemthetsendinga *-a* i entall, f.eks. *sola, tida, dronninga, jenta, bona, keua*), slik at en kan tale om «to komma litt» eller «to komma mye» (ev. 2,x) når det gjelder antall genus som brukes av bokmålsfolk. I praksis er det likevel slik at visse ord «må» ha hokjønnsending også i bokmål dersom tekstforfatteren ikke ønsker å markere seg med sterke språklige særegenheter. Av eksempla over kan en antakelig oppfatte *jenta, bona* og *keua* som nærmest obligatoriske *a*-former i bokmål, *sola* og *tida* som relativt gangbare og umarkerte (i variasjon med *solen* og *tiden*), mens *dronninga* nok vil markere en klarere nynorskknærhet.

På grunn av den store valgfriheten i det norske morfologiske systemet kan en ikke alltid på formelt grunnlag fastslå kjønn og grammatisk form presist for en enkeltforekomst av en ordforekomst. Ei form som *massemedia* kan (i bokmål) være ubestemt form flertall (alternativ til *-medier*), men også bestemt form flertall (alternativ til *-mediene*). Dersom en ikke hadde noe grunnlag for å avgjøre kjønn for flertallsforma *kassetter*, kunne *-er*-endinga i *kassett* ha vært m., f. eller n. i bokmål, eller eventuelt f. dersom teksten var nynorsk. Som regel er det likevel i slike tilfeller mulig å treffe et skjønnsbasert valg ut fra andre forhold ved språket og teksten, og for nordmenn er ofte genus kjent (og eventuelt normert), slik at det framstår som sjølsagt for språkbrukerne at *kassetter* er flertall av hankjønnsforma *kassett*. Genus for ord som *album* og (*bydels*)*senter* (definert som importord på grunn av nye betydninger) har for lengst fått fastsatt genus. Når en skal registrere valg av kjønn for substantiva i importorda, må en likevel nøye seg med å ta hensyn bare til formelle kjennetegn. Slike kjennetegn er naturligvis ubestemt eller bestemt artikkel (*en* eller *et*), men det kan også være morfosyntaktiske forhold, f.eks. indikerer en *-t* i adjektivet *sterk* at substantivet er intetkjønn.

Mange av de store norske avisene praktiserer et relativt konservativt bokmål. Allment kjent for si konservative språkform – og aktuell som hovedleverandør av det norske grunnlagsmaterialet – er *Aftenposten*. I det norske importordmaterialet kan en dermed ikke vente å finne annet enn et ubetydelig innslag av hokjønnsformer. Dette er et relevant poeng i sammenheng med at nesten alt tekstgrunnlaget i det norske materialet har bokmål som utgangspunkt, samtidig som nettopp *Aftenposten* (som de aller fleste ordforekomstene er henta fra) er den største bidragsyteren. Av praktiske grunner er det derfor ved variabelen *M1: tildeling av genus (kjønn)* bare skilt mellom to genuskategorier: utrum («felleskjønn») og nøytrum (intetkjønn).

Resultatet av variabel *M1* framgår av tabell 5. I alt er det funnet 1447 substantiv, og av disse har 53 utenlandsk morfologi (for det meste engelsk pl. på *-s*). De resterende fordeler seg som i tabell 5.

Tabell 5: M1, tildeling av genus (kjønn) – N (%)

<i>Utrum</i>			
<i>(Felleskjønn)</i>	<i>Intetkjønn</i>	<i>Nøytral</i>	<i>I alt</i>
95 (7)	38 (3)	1261 (90)	1394

Det er grunn til å merke seg at det bare er en svært liten del av substantiva som forekommer med genuskjennetegn (10 %), og av substantiv uten utenlandsk morfologi er storparten felleskjønn (7 %), mens bare 3 % er intetkjønn. For engelske lånord generelt i norsk er forholdet at bare 10–20 prosent av substantiva er intetkjønn (Johansson & Graedler 2002: 183–184). Det som likevel her er mest iøynefallende, er den store andelen av substantiv uten genusmarkering. Dette skyldes delvis at en del av importorda forekommer som første sammensetningsledd (f.eks. *rock* i *rockeoperaen*), og siden det er sisteleddet som avgjør eventuell genusmarkering og genustilknytning, inngår de i kategorien nøytral. Avismaterialet består dessuten for en stor del av annonser, og der forekommer importorda sjeldnere enn ellers i en naturlig setningssammenheng. De omtalte nakne formene ser dessuten ut til å være en naturlig inngangsport for importorda. For øvrig viser Margrethe Heidemann Andersen (se artikkel i denne boka, under variabel M1) til en undersøkelse i dansk av Katrine Bønlykke Olsen (2002), der importorda også i svært stor grad er nøytrale i genussammenheng: «Hele 91 % af substantiverne i singularis ubestemt er i hendes materiale uden køn, mens det samme tal for singularis bestemt form er 32 %.»

M2: Morfologisk tilpassing av adjektiv

Adjektiv kan vanligvis bli bøydd i kjønn (*stor* m. og f., *stort* n.) og tall (*store steiner* m. pl., *store bus* n. pl.). Også bestemt form av adjektivet (uansett kjønn) får samme ending som i flertall (*det store huset*, *de store busa*). Men en god del adjektiv blir ikke bøydd i kjønn, f.eks. *norske*, som har samme form i m. og n. (likevel *frisket*, *rasket* n.). Uten tillegg av *-t* i intetkjønn står også adjektiv med bestemte suffiks, bl.a. *-lig*, men disse adjektiva blir likevel bøydd i tall (*norske fjorder*, *vennlige barn* pl.). Det fins atter andre adjektiv som er heilt uten bøyning, f.eks. *nymotens*, *ekstra*, *grepa*, og opprinnelige partisippformer med endinga *-a*, som *klistra*.

I materialet er det i alt 248 adjektiv, og i tabell 6 er det gitt en oversikt over hvor mange av dem som forekommer i bøydd form, hvor mange som er ubøyde, og hvor mange av adjektiva som er nøytrale i forhold til bøyningsskjennetegn.

Tabell 6: M2, Morfologisk tilpassing av adjektiv – N (%)

<i>Bøydd</i>	<i>Ubøydd</i>	<i>Nøytral</i>	<i>I alt</i>
167 (67)	13 (5)	68 (27)	248

Som vi ser, er forholdet mellom bøyde og ubøyde forekomster av adjektivet motsatt av hva det var for substantiv. De bøyde adjektivformene utgjør to tredeler av

belegga, mens det er mindre enn en tredel nøytrale. De ubøyde formene er ubetydelige i antall (5 %).

En svært stor del av adjektivbelegga gjelder bøyde og ubøyde forekomster av *attraktiv*, som er en gjenganger i boligannonsene, og tilpassinga av akkurat dette importordet (registrert første gang i 1963, jf. Leira 1982) har vært uproblematisk. Det inngår i mønsteret for ei etablert gruppe adjektiv i norsk, f.eks. *aktiv*, *massiv*, *sensitiv*, og i denne gruppa adjektiv er engelsk skrivemåte med endinga *-ive* (som i *creative*) sjelden å se i materialet. Adjektiva er i stor grad tilpassa i skrivemåte og morfologi. Et eksempel på full morfologisk integrering og tilpassing er det engelske *pop*, som også forekommer med suffikset *-ete* og fordobling av *t*: «det mest poppete ...»

De ubøyde adjektiva utgør som nevnt bare 5 %, men de bør kommenteres ettersom de representerer importord som virker mer resistente mot tilpassing enn andre adjektiv. Her finner vi bl.a. opprinnelige partisippformer som *advanced* og *rigged* («29' Ketch-rigged motorseiler»), adjektiv med endingene *-ic* og *-y*: *metallic*, *non-alkoholic* (sic), *dynamic*, *fancy* og *sexy* («min sexy hemmelighet»), og *outboard* («et outboard seil»). Det er likevel grunn til å merke seg at så mye som om lag to tredeler av adjektiva opptrer med norske bøyingskjennemerker, og at storparten av de resterende adjektivbelegga unngår markering med ikke-norske morfologiske eller morfosyntaktiske kjennetegn, og slik opptrer i nøytral form. Dermed kan adjektiva se ut til å være en ordklasse som lett blir integrert i det norske språkssystemet.

M3: Verbalbøyning

Det som er av interesse ved denne variabelen, er om engelskens preteritumsending på *-ed* i svake verb er overført sammen med importordet. Egentlige verbalformer i preteritum forekommer i ett tilfelle – og da med tilpassa norsk ending: *goalet*. Ellers er det tale om partisippformer brukt adjektivisk. Med engelsk skrivemåte *-ed* er det to forekomster: *-rigged* og *advanced*. Til sammen seks forekomster har norsk ending: *designet*, *spesialdegnet*, og fire med varianter av *(hel)transistorert(e)*. Variabelen engelsk preteritumsending på *-ed* ser med andre ord ut til å være av liten betydning for det norske utvalget av moderne importord.

M4: Flertallsending på *-s*

Av den relativt beskjedne andelen ord med manglende morfologisk tilpassing til norsk dreier det seg om substantiv med engelsk *s*-pluralis i 43 tilfeller: Heile 29 av dem er forekomster av *down(-)lights* (annonser i *Aftenposten* 2000), videre *fans* (5 belegg, bl.a. «jordnære, gamle fans vil finne seg til rette», *Løfotposten* 2000), *fansen*, *musicals* (men ikke den fornorska forma *musikaler*), *bulkcarriers*, *cruises*, *bits*, *sidesteps*, *apartments*, *poster*, *takrails* og *terylene-slacks* (fins bare i pl.). Dessuten forekommer *fincas* (eksemplet er fra spansk, *finca* sg.): «Stort utvalg av leiligheter, rekkehus, eneboliger, fincas og div. hospits til salgs», *Aftenposten* 2000) – i tillegg til to tilfeller av *pommes frites* (fra fransk, skrivemåten normert slik i norsk).

Utvalget av ord med engelsk *-s*-flertall kan virke noe tilfeldig, særlig den store forekomsten av *down-lights* i ett avisnummer. På den andre sida er det mange av importorda som opptrer med norsk flertallsending, bl.a. *parkaser*, *satellitter*, *trailere* *fasiliteter* (50 forekomster i annonsetekster i *Aftenposten* 2000, inkludert én forekomst

av *kursfasiliteter* og én med skrivemåten *faciliteter*), *carporter*, *spotter* (men ingen *spots*) og *oljerigger*.

For opprinnelig engelsk flertallsform på *-es* ser importorda ut til raskt – og i regelen – å tilpasse seg norsk morfologi. Flertallsformer på *-s* forekommer sannsynligvis oftest i sammenheng med bestemte importord. I dette materialet er det to tredeler av substantiva som har norsk ending i ubestemt form flertall, mens én tredel har engelsk *-s*-ending, se tabell 7. Det er likevel grunn til å påpeke at utvalget av forekomster på *-s* i materialet kan virke noe tilfeldig og ikke minst være prega av at de for en stor del er henta fra annonsetekster.

Tabell 7: M4, Flertallsending av substantiv i ubestemt form – N (%)

<i>Med -s</i>	<i>Norsk ending</i>	<i>I alt</i>
43 (34)	83 (67)	126

3.4. Oppsummering om morfologisk tilpassing i norske

Av de moderne importorda i det norske materialet er det bare en liten del (3 %) som kan kategoriseres som ikke-tilpassa norsk morfologi. Det er her stort sett tale om et beskjedent antall adjektiv (13) og ord med engelsk flertallsending *-s* i ubestemt form av substantiv (43). Heile 97 % av det norske ordmaterialet kan en dermed ikke karakterisere som morfologisk «avstikkende». Orda glir mer eller mindre naturlig inn i de norske tekstsammenhengene – enten som morfologisk tilpassa (47 %), eller som morfologisk nøytrale (50 %).

Det er all grunn til å merke seg denne graden av morfologisk tilpassing, eller kanskje rettere sagt den morfologiske «nøytraliteten» i forhold til eksportørspåka. Dette kan ha sammenheng med at det er et nærere forhold mellom det engelske morfologiske systemet og det tilsvarende norske, enn det er f.eks. mellom engelsk og islandsk (se Ásta Svavarsdóttirs artikkel i denne boka), engelsk og færøysk (Simonsen & Sandøy, denne boka) eller engelsk og finsk, og som det litt overraskende kan se ut til å være mellom engelsk og svensk (jf. Mickwitz, denne boka).

Men det overraskende lille antallet ord som er markert med ikke-norsk morfologi har sannsynligvis først og fremst sammenheng med at norsk i så stor grad tillater bruk av ubøyde former/«nakne» former. Denne muligheten kan til dels fungere som en unnvikingsstrategi, jf. drøftinga i del 2.2 av bruken av ubøyde former.

Tabell 8: Oversikt over morfologisk tilpassing (norsk)

	<i>Morfologisk tilpassa importord</i>			<i>Morfologisk nøytrale importord</i>			<i>Ord med utenlandsk morfologi</i>	<i>Totalt</i>	<i>Fraser/ kodeveksling</i>
	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	<i>G</i>		
N	229	159	377	85	781	130	61	1822	27
(%)	(13)	(9)	(21)	(5)	(43)	(7)	(3)	101%	
N		765			996		61		27
(%)		(43)			(55)		(3)		

A: Hybridord med importord som førsteledd, eks. *mailadresse*
 B: Hybridord med importord som sisteledd, eks. *takrails*
 C: Avleiinger og bøyde ord, eks. *poppete*
 D: Morfologisk nøytrale, morfosyntaktisk tilpassa ord, eks. ... *med dobbel carport*
 E: Morfologisk og morfosyntaktisk nøytrale ord, eks. ... *ledige plasser på cruise*
 F: Importord uten setningskontekst, ord i lister, eks. ... *2 boder, kabel-tv, calling*.
 G: Ord med fremmed (utenlandsk) bøyningssending, eks. *downlights*

4. Tilpassing i ortografi

4.1. Om materialet fra 1975 og 2000

Ganske annerledes enn for den morfologiske tilpassinga av importorda er forholdet når det gjelder spørsmålet om tilpassing i ortografi (stavemåte). Dette kommer jeg tilbake til etter først å ha kommentert forholdet mellom det norske importordmaterialet fra 1975 og 2000.

1975-materialet utgjør bare 20 % av det samla ordforekomsttallet (se tabell 1), og det er derfor i minste laget som grunnlag for statistisk sammenlikning mellom de to avispråk-årgangene. Likevel er det grunn til å peke på at det eldre materialet oppviser en litt høyere prosentdel ikke-tilpassa ordforekomster (46 %) enn det 25 år yngre 2000-materialet (42 %). Det ville være rimelig å anta at tendensen var omvendt, i og med at mange nye importord er kommet til i den mellomliggende 25-årsperioden. I tillegg må en anta at mange av de moderne importorda fra 2000 er så «ferske» at de da ennå ikke hadde blitt tilpassa norsk skrivemåte. Den gradvise norvagiseringa av importord som de norske språknormeringsmyndighetene har stått for gjennom heile perioden, kan antakelig ha gitt seg utslag i en mer tilpassa (norvagisert) skrivemåte i enkelte tilfeller i det nyeste materialet. Et aktuelt eksempel er norvagiseringa av *(tele)fax* > *telefaks*, som nettopp skjedde i denne perioden.³ Uten

³ På spørsmål til Språkrådet om tidspunktet for endring av skrivemåten fra *x* til *ks* svarer Marit Hovednak: «Ordet står ikke i Tanum 1983, men *telefaks* står i både Bokmålsordboka og

ei slik rettskrivingsendring ville vi neppe ha funnet så mange eksempler på *faks* i materialet. Generelt kan en på basis av det relativt beskjedne omfanget av 1975-materialet likevel ikke dra sikre slutninger om endringer i praktiserte skrivemåter, men det er i alle fall heller ikke grunnlag for å konkludere med at en merker at det har foregått ei kontinuerlig tilpassing i skrift i avismaterialet i denne perioden uavhengig av offisielle rettskrivingsvedtak.

4.2. Hva bryter med norske skrivereregler?

Mange udiskutabelt klare importord har ei bokstavering (en grafotaks) som gjør at de ikke bryter med tilsvarende norske regler, f.eks. *banker*, *e-mail*, *euro*. Eventuell tilpassing til norsk kan da ofte være relevant å undersøke med tanke på uttalen, som kan være etter norsk eller engelsk mønster, mens spørsmålet om tilpassing i skrift derimot er «nøytralisert». Dersom det gjelder et uttrykk som *fly now*, vil en anta at uttalen for begge orda er etter engelsk mønster, sjøl om *fly* i seg sjøl er nøytralt med tanke på skrift. Men antakelig vil et skifte i skrivemåten fra *now* til *nå* føre med seg ei tilsvarende endring i uttalen av *fly*. Importord av den mer «klassiske» typen vil som regel være tilpassa alt i utgangspunktet, eller gli inn i en norsk skrivemåte med ubetydelige justeringer (*amphetamine* > *amfetamin*, *cognitive* > *kognitiv*, *mantra*, *multimedia*). For ei ordform som *ride-simulator* kan det muligens være forutsatt engelsk uttale, men ut fra skriftbildet kan en heller ikke utelukke en «fullnorsk» uttale. Også i tilfeller der vi har eldre innarbeidde ord, men som nå rubriseres som importord på grunn av ny betydning (*album*), blir det vanligvis lite behov for ytterligere tilpassing i skrift. Slike ordformer kategoriseres som ortografisk nøytrale importord. For at et ord skal registreres som ikke-tilpassa i skrivemåte, skal det være et merkbart avvik fra norske skrivereregler.

Jeg har i oversiktstabellen (tabell 9) satt opp hvor mange ordforekomster og hvor stor prosentdel av ordforekomstene som bryter med norske skrivereregler på forskjellig vis, og som derfor grupperes i kategorien «importord med fremmed ortograf». Enkelte ord bryter også på mer enn ett punkt, f.eks. *daycruiser*, der både *ay*, *c* og *ni* er klare importordsmarkører på norsk. Ut fra antall ordforekomster som bryter med norsk skriftmønster, kan en ikke slutte hvor mange «enkelttreff» (konsonanter, diftonger osv.) det samla er for brott mot norske skrivereregler, men ut fra eksemplet med *daycruiser* forstår en at det vil være en god del flere enn antall ordforekomster. Dette får en et bedre inntrykk av når en sammenlikner oversiktstabellene for vokaler og konsonanter i tabell 10 og tabell 11.

Dette med brott mot norske skrivereregler er ofte enkelt å fastslå, som i *mozzarella* (*zz*), *discotheque* (*c*, *th*, *que*), *outboard* (*ou*, *oa*), *light* (*gh*), *friends* (*ie*, *s-pl.*), *crew* (*c*, *w*), *juice* (*ni*, *c*, «stum» *e*) osv. Men for all del: Norske skrivereregler er ikke alltid like konsistente og

Nynorskordboka i førsteutgaven fra 1986, med forklaring om at det er en kortform av *telefaksimile*. I redigeringen av ordbøkene tok redaksjonene opp med Språkrådet ting som burde normeres, men så vidt jeg forstår, regnet vi det som opplagt at skrivemåten måtte være med *ks* fordi *faksimile* allerede hadde slik skrivemåte. Dermed regnet vi det som et uproblematiske nyord, sjøl om vanlig skrivemåte på den tida var med *x*. »

gjenspeiler slett ikke alltid uttalen. Det er ikke vanskelig å finne eksempler: Etter kort vokal skrives en konsonant normalt dobbelt (*ratt* n.) i norsk, men ikke i *at* (konj.) Heller ikke brukes dobbelt *m* i utlyd (*tom*), og i noen tilfeller skrives dobbelt *n* i utlyd (*tinn, sann, sinn*), i andre tilfeller ikke (*min, han, sin*). Som regel er det likevel relativt enkelt å fastslå hva som ville ha vært «normalnorsk» skrivemåte for et importord, men det fins en del tilfeller der avgjørelsene mine i denne sammenhengen er skjønnsmessige, og jeg er innforstått med at andre kanskje ville ha vurdert enkeltord og skrivemåter på en annen måte enn det jeg har gjort.

Det aller meste av den ortografien i ordutvalget som bryter med norsk skrivemåte, har si årsak i engelskens bokstaveringsprinsipper. Bare i få tilfeller dreier det seg om andre språk, som i enstaka belegg med bl.a. fransk *à*, eller tysk *ü*.

Tabell 9: Ortografisk tilpassing – oversikt (norsk)

	Ortografisk tilpassa import- ord	Ortografisk nøytrale import- ord	Importord med utenlandske ortografi	I alt	Fraser/ kodeveksling
N	796	253	770	1822	27
(%)	(44)	(14)	(42)	(100)	

4.3. Ikke-tilpassa ord (i ortografien)

Oversikten som er brukt, baserer seg på Anne-Line Graedlers variabelliste (for norsk, jf. oversikten «Staveendringer i engelske lånord i norsk» i Johansson & Graedler 2002: 164–166), som har vært utgangspunkt for delundersøkelsene av tilpassing i skrift av importord i nordiske språk. Variabellista gjelder staving av engelske vokaler og konsonanter i norske importord, og kan oppfattes som ei «maksimumsliste» i forholdet engelsk–norsk. For hvert enkelt nordisk språk er variabellista justert og komplettert etter behov. Det kan diskuteres om en del av variablene muligens ikke skulle ha vært med her, ettersom noen av dem i hovedsak baserer seg på forholdet mellom skrift og uttale. Og det som er rubrisert som «unorsk skrivemåte», er i egentlig forstand ikke alltid unorsk. Slik sett kan en ikke si at *gn* i *lasagne* strir mot norske skrivereregler (vi har f.eks. *ligne, Signé*). Her er det likevel mer enn *gn*-sekvensen som gjør at ordet virker fremmed. Like ens kan en ikke påstå at *u* i engelsk *punk* skiller seg mer ut enn *u* i *dunk* i norsk skrift, men det er av interesse å ta med *punk* likevel, bl.a. fordi denne ordforma også ofte forekommer ved sida av den tilpassa skrivemåten *ponk*. Ved registrering av ikke-tilpassa ord i skrift må en derfor benytte litt «romsligere» kriterier for hva slags skrivemåter en rekner som ikke-tilpassa. Det er bl.a. ofte slik at det som er årsak til mangelfull tilpassing i språket, er en tilpassa norsk uttale som da kommer i «konflikt med» den ikke-tilpassa utenlandske skrivemåten. Derfor ønsker en i norsk og andre språk i varierende grad ofte å regulere skrivemåten slik at den blir i samsvar med importspråkets egne prinsipper for forholdet mellom skrift og uttale, jf. det nylig presenterte eksemplet *punk* – *ponk*.

4.4. Ortografisk tilpassing – vokaler

Jeg gir nå først en oversikt over vokalvariablene, med opplysninger om antall tilfeller blant ordforekomstene i materialet som viser tilpassing og manglende tilpassing i skrift i de undersøkte importorda. Noen av de variablene som er aktuelle for norsk, blir seinere kommentert, og det blir gitt aktuelle eksempler fra materialet.

Tabell 10: Ortografisk tilpassing av engelske vokaler

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Eksempler	Antall forekomster		
				Tilpassa	Nøytrale	Utenlandske
V1	a	[Ø]	fan	207	3	
V2	a	[ɛI]	racism	12	1	
V3	ai(gh)/ay/ea	[ɛI]	e-mail, stayertype		43	
V4	a	[]	squash			
V5	o	[]	boxer			
V6	aw/a/o	[]+	score	2	2	
V7	au	[]]	exhaust	4	2	
V8	e/ea/ee/ey/ie/u/a/y	[u(̃), I↔]	collie, hands-free, medley	1	34	24
V9	are/air	[ɛ↔]	airbag, au pair		3	
V10	ea	[ɛ]	head			
V11	er/or	[↔]	entertainer			
V12	a	[↔]	dungaree			
V13	er/ir/ur	[ɛ]]	flirt		3	
V14	i/ie/igh/ui/	[αI]	drive-in, design	179	48	
V15	o/ou/u	[ø]	punk	15	10	3
V16	o, oa, ou	[↔Y]	toast	22	176	9
V17	ou/ow	[↔Y]	show, bowling	3	2	
V18	ou/ow	[αY]	power, downlights		30	
V19	oi/oy	[] ɪ]	oil carrier		2	
V20	oo/ui/iew	[((ø)u)]	snøscooter, cruise	1	6	69
V21	ou/oo	[Y(↔)]	tourist, booking			
N	I alt	916		39	636	241
(%)		(100)		(4)	(69)	(26)

Av i alt 916 belegg på variabelrelevante skrivemåter av vokal i importord fra engelsk er størstedelen (69 prosent) å oppfatte som nøytrale i forholdet mellom engelsk og

norsk språk, mens en firedel (26 prosent) kjennetegnes av en ikke-norsk skrivemåte. Bare i fire prosent av tilfella er skrivemåten tilpassa norsk.

Vi legger merke til at det bare er noen få variabler som når opp i et tosfira beleggtall, nemlig variablene V3, V8, V14, V18 og V20. Utenom disse fem variablene, som sammenlagt står for 214 av de til sammen 241 belegga på utilpassa skrivemåte, er det for de andre variablene bare sporadiske forekomster. Dermed er det antakelig grunn til å anta at det i hovedsak er for de nevnte fem variablene at norvagisering ville ha størst betydning.

Når vi sammenlikner vokaler og konsonanter med tanke på antall forekomster av eksempler på tilpassa, nøytrale og ikke-tilpassa skrivemåter (henholdsvis 916, jf. tabell 10, og 1197, jf. tabell 11), er det klart at langt de fleste forekomstene av ikke-tilpassa språktrekk blant ordforekomster i materialet gjelder konsonanter (651 tilfeller mot bare 241 for vokaler). Men for et par konsonanter (*ç*, *x*) er det også tale om en «overhyppighet» i forhold til andre konsonanter, i og med at det bare i disse to tilfella dreier seg om flere hundre belegg. Også for vokalene gjelder det at visse ordformer fins i stort antall. Det er likevel vanskelig å oppgi noe eksakt tall for ordforekomster i forhold til vokal- eller konsonanttilpassing, siden enkelte skrivemåter kan rubriseres under mer enn én variabel. Et eksempel er *cruise*, som i vokalismen har skrivemåten *ui* og konsonanten *c* (i tillegg til «stum» *e* – som ikke er egen variabel). Vi kan altså registrere *cruise* under to variabler, men ved eventuell norvagisering ville sannsynligvis alle tre forholda endres samtidig (til *krus*). Slik sett blir resultatet av at vi ofte markerer og teller sammen forekomster av ikke-tilpassa ordformer under mer enn én variabel, litt problematisk å forholde seg til, ettersom antallet ikke gir et eksakt bilde av hvor vi finner de største «problemområda» når det gjelder ikke-tilpassing av importord.

Kommentarer til noen av vokalvariablene

V3

Eksempler på denne variabelen er bl.a. *daycruiser* (flere belegg) og *stayertype* (skrivemåten *ay* for /ei/). For skrivemåten *ai* der uttalen er forutsatt å være /ɛi/, fins belegg på ordforekomstene *containere* og *e-mail* (32 ganger).

V8

Det er flere forekomster av ei og samme ordform: *medley* (*ey* for /ɪ/). Når det gjelder *ee* for /i:/, er det enkelttilfeller av disse ordformene: *beef*, *handsfree*, *widescreen*, *teen-age*, *cruisespeed*, *free lance-journalist*. Videre er det belegg på *ea* (for /i:/): *beagle*, *steambad* og *feature*.

V9

For skrivemåten *ai* der en uttale [ɛ↔] er forutsatt, forekommer *airbag* og *au pair*.

V14

Her er det flere ulike ordformer, men noen av dem opptrer i stort antall, bl.a. *downlights*. Enstaka tilfeller er *drive-in*, *design*, *light*, *line dance*, *online*, *gospelnight*, mens *design* forekommer et par ganger.

V15:

I materialet fins *crew cut* og *punk* (*u* for /a/ (norsk /ø/)). *Punk* forekommer én gang i *Lofotposten* 2000, men det er interessant å observere at den norvagiserte skrivemåten *pønk* forekommer 12 ganger i det samme avisnummeret.

V16

Aktuelle eksempler fra materialet er bl.a. *boat* og *toast*.

V17

I ordeksemplara *show* og *bowling* forutsetter skrivemåten *ow* uttalen /ou/ el. /âu/.

V18

Belegg på denne variabelen er *power*, *layout* og *penthouse*, og i tillegg mange forekomster av *downlights*.

V20

For skrivemåten *ui* med forutsatt uttale /u/ er det stort sett *cruise* (også *day cruiser*) som utgjør eksempla. Andre ordformer der uttalen er /u/, men skrivemåten er *oo*, er *book*, *junk*, *food*, *snøscooter*, *booking*, *zoom* og *pool*.

Av andre vokalforhold (utenom variabellista) kunne det være naturlig å nevne den ikke uttalte («stumme») vokalen *-e* finalt i ordet, som i eng. *tape* /teip/. Det fins en god del belegg med en slik *-e*, som også kan oppfattes som et ikke-tilpassingssignal. Som nevnt (bl.a. i samband med eksemplet *cruise*) er dette særtrekket i forholdet mellom skrift og uttale ofte bare ett av flere i samme ordforekomsten. Vokalen *-e* i utlyd kan i engelsk antakelig oppfattes som lengdemarkering av den trykksterke vokalen, og den markerer dermed forskjellen mellom lang *i* (uttalt [ai]) i *time*, til forskjell fra kort *i* i mannsnavnet *Tim*. Ved norvagisering av skrivemåter som dekkes av vokalvariablene i tabell 10, f.eks. i orda *juice*, *comeback* og *feature*, vil derfor også den «stumme» *e*-en i utlyd falle bort, slik de alternative norske skrivemåtene *jus* og *teip* er eksempler på.

4.5. Ortografisk tilpassing – konsonanter

Det blei valgt ut 16 konsonantvariabler til undersøkelsen, og som for vokalvariablene dreier det seg om tilpassing av moderne importord fra engelsk. En oversigt over forholdet mellom tilpassa, nøytrale og ikke tilpassa skrivemåter i ordksemplara er vist i tabell 11.

Den siste variabelen (enkel/dobbel konsonant) gjelder enkel- eller dobbelskriving av konsonant i utlyd etter kort vokal. Her skiller norsk (og svensk) seg fra engelsk (og dansk). Etter norske regler ville engelsk *strip* ha skrivemåten *stripp* (og den forekommer også i materialet). Annerledes er forholdet i innlyd, der både engelsk og dansk har dobbelskriving, f.eks. *stripper*. Som nevnt under del 4.2. er det likevel riktig å minne om at det norske rettskrivningssystemet ikke alltid er like konsistent i forhold til disse reglene.

Tabell 10: Ortografisk tilpassing av engelske konsonanter

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Eksempler	Antall forekomster		
				Tilpassa	Nøytrale	Utenlandske
K1	c	[s]	center	87		17
K2	c, ch, ck	[k]	cabin cruiser	279		169
K3	qu	[kw]	squash	1		1
K4	ch	[tʃ]	touch	1		9
K5	tch	[tʃ]	ketchup			
K6	sh	[ʃ]	show	20		8
K7	g	[dʒ]	budget		15	1
K8	j	[dʒ]	judo	1	12	
K9	g	[g]	game			
K10	gh, ph	[f]	tough			4
K11	th	[θ]	thriller	2		13
K12	w	[w]	twist			13
K13	x	[ks]	sex	73		392
K14	y	[j]	yoga			
K15	z	[z]	blazer	2		4
K16	enkel/dobbel konsonant		pop, strip, bag	53		20
I alt – N (%)		1197 (100)		519 (43)	27 (2)	651 (54)

Det som først og fremst slår ut i oversikten over de ikke-tilpassa konsonantene, er de «ikke-norske» bokstavene *c* og *x*. Til sammen utgjør disse forekomstene 579 tilfeller av i alt 651. Dermed ser de andre konsonantvariablene ut til å spille en mindre vesentlig rolle for manglende samsvar i skrift mellom de nyere engelske importorda og norsk. Det er ikke usannsynlig at dette forholdet blant annet kan ses i sammenheng med den langvarige norske tradisjonen med norvagisering av importord.

*Kommentarer til noen av konsonantvariablene**K13 x (for ks)*

Godt over halvparten av de ikke-tilpassa ordforekomstene i materialet gjelder bruken av den «unorske» bokstaven *x*, der norsk bruker *ks*. Og i nær 300 tilfeller gjelder det ordet *fax* (også noen forekomster i sammensetninger: *telexfax*). Men i tillegg er det også mange forekomster av den tilpassa skrivemåten (*tele*)*faks* – som nå lenge har vært den offisielt korrekte skrivemåten (se fotnote til del 4.1.). I dag har jeg inntrykk av at den norske skrivemåten har vunnet fram, men i forretningsliv og annonser var det åpenbart en del bruk av *x* også i 2000-materialet. Vi kan i denne sammenhengen vise til at det i enkelte norske avisredaksjoner ofte er motstand mot å ta i bruk nyere korrekte skrivemåter, kanskje spesielt i norvagserte ordformer, og der vil de da muligens «rette» eventuelle forsøk på bruk av slike skrivemåter. Og ettersom storparten av materialet i dette tilfellet er fra *Aftenposten* (1975 og 2000), og det nettopp er «Aftenpost-redaksjonen som praktiserer sterkaste språkstyring» (Sandøy 2000: 151–152), er det ikke usannsynlig at det store antallet *fax*-belegg i forhold til *faks*-forekomster ikke er representativt for språkbruken i norske aviser generelt. Et søk i avistekstarkivet *Atekst* for heile året 2000 gav da også 164 treff på *fax* og 1349 treff på *faks*. Derfor er det naturlig å forklare det store innslaget av *fax*-former i dette materialet med at det nettopp gjelder *Aftenposten* og i stor grad annonser, mens *Atekst* ikke omfatter annonsetekster.

Bokstaven *x* forekommer også i noen andre tilfeller, som *telex*, og i en del forekomster av *sex* (også *sexy*, *sexlivet*, *sex-club*). Antallet forekomster av (*tele*)*fax* og *sex* hadde sannsynligvis vært et annet dersom materialet var henta fra andre avissjangrer, og dersom utvalget av annonser hadde vært annerledes, og avisa f.eks. hadde vært *Dagbladet* istedenfor *Aftenposten*.

Trass i at det er et overveldende antall tilfeller av ikke-tilpassa skrivemåter som skyldes bokstaven *x*, er det viktig å minne om at dette her i stor grad skyldes et par uvanlig frekvente ord.

K2 c (for k), ck (for kk)

Også den «unorske» bokstaven *c* er et klart kjennetegn på manglende tilpassing til norsk skrivemåte, og *c* fins i variabelutvalget dessuten i K1, K4 og K5. I tilfellet med *c* for *k* er det også snakk om uvanlig mange forekomster. Annerledes enn ved *x* for *ks* er det ved *c* for *k* tale om fordeling på mange ulike belegg. Eksempler er *cola*, *coca*, *cruise*, (*dør*)*calling*, *carport*, *handicappede*. Mange av forekomstene har sammenheng med annonser. I dag har skrivemåten med *k* i *handikap* stort sett slått gjennom, og en finner realtvt ofte også navnet på den kjente drikken skrevet *kola*. Den engelske skrivemåten *ck* for norsk *kk* er det en del eksempler på i materialet. Her forekommer *backing*, *jackpot* og *rock*. Det siste ordet har lang fartstid i norsk, men skrivemåten *rock* er i dag normert slik i bokmål og nynorsk, dvs. at skrivemåten fortsatt ikke er norvagsisert, trass i at ordet vel må reknes med til allmennspråket.

K1 c (for s)

I langt de fleste tilfella med bokstaven *c* i materialet vil den norske alternative skrivemåten være *k* (se over). Men det fins også en del tilfeller der den engelske

skrivemåten tilsvarer uttalen /s/ og like ens en norsk skrivemåte med *s*. Dette forekommer i ordformer som *line dance*, *fancy*, *feriecenter*, *servicesentra*, *faciliteter*, *performance*. Det er ikke et stort antall, og noen av disse skrivemåtene er tydelig på retur i forhold til de norvagenserte skriftformene med *s*. I seinere år er det blitt sjeldnere å se f.eks. *center* skrevet slik (istedenfor *senter*). Like ens kan jeg nevne at i *Aftenposten* 2000, der det eneste tilfellet med *faciliteter* forekommer, er det samtidig et stort antall forekomster med *fasiliteter*. Av dette kan vi slutte at skrivemåten med *c* istedenfor *s* ikke er noe iøynefallene trekk i språkmaterialet.

K4 ch /tch/ (for sj /tsj/)

Her er det bare 9 forekomster, og det dreier seg om former som *chef*, *chili*, *charter*, *charterturer* og *charterpriser*.

K12 w (for v)

W oppfattes også som en «unorsk» bokstav, og den forekommer lite i materialet – mest i ordformer som *wok* og *web*.

K16 enkel/dobbel konsonant

Engelsk har normalt enkelskriving av vokal i utlyd etter kort og lang vokal. I norsk er regelen at konsonanten dobbelskrives etter kort vokal i utlyd – og bare enkelskrives etter lang vokal. Annerledes er forholdet i innlyd, der det også i eksportørspåket forekommer dobbelskriving etter kort vokal (*sit*, men *sitting*). I materialet er likevel antallet ordforekomster som viser manglende tilpassing på grunn av enkelskriving av konsonant etter kort vokal, relativt lite. Eksempler: *airbus*, *jackpot*, *drive-in*, *pop swing*, *hip*, *hiten*, *pop* (men: *poppete*), *wok*, *web*.

5. Oppsummering

Denne gjennomgangen av norsk avismateriale for åra 1975 og 2000 har etter mitt syn gitt flere interessante resultat.

Når vi tar for oss de enkelte ordforekomstene og studerer dem med tanke på om de morfologisk er tilpassa til norsk eller ikke, er det *forbausende få tilfeller som viser brott på morfologisk tilpassing*. Dette betyr ikke nødvendigvis at det har foregått «aktiv» tilpassing av importorda til et norsk morfologisk system, men snarere at importorda kan inngå i det moderne og morfologisk forenkla norske språkssystemet relativt problemfritt. I så måte viser det norske importordmaterialet et annet tilpassingspotensiale enn det tilsvarende materialet i finsk, islandsk og færøysk, som har morfologiske systemer (først og fremst kasussystem) som gjør at innpassing av et importord i disse språka møter flere og andre problemer – og markerer «utlendigheten» til et importord på en annen måte enn i norsk.

Det er grunn til å merke seg denne graden av morfologisk tilpassing, eller rettere sagt den morfologiske «nøytraliteten» i forhold til eksportørspåket engelsk. Dette samsvarer også med oppfatningene om et nærere forhold mellom det engelske morfologiske systemet og det tilsvarende norske, enn det er f.eks. mellom engelsk og islandsk, engelsk og færøysk eller engelsk og finsk. I denne sammenhengen er

dessuten spørsmålet om «naken» form av substantiv er å se på som eksempel på morfologisk tilpassing eller ikke-tilpassing, aktualisert i forbindelse med den norske og den svenske/finlandssvenske undersøkelsen. Antakelig kan bruken av engelske substantiv i ubestemt form i norsk (og sannsynligvis tilsvarende i svensk og dansk) fungere som en måte «å unngå bøyning på ved å utnytte språkets 'smutthull' [og] kan kanskje ses på som en fjerde integreringsstrategi, en *unngåelsesstrategi* [...]» (Johansson & Graedler 2002: 182). Denne muligheten har nok spesielt stor betydning nettopp for introduksjonsfasen for et importord, og den videre morfologiske tilpassinga kan deretter skje litt etter litt og etter behov. Det at det i norsk kan finnes en slik mulighet, understreker igjen hvor tilpassingselastisk det norske morfologiske systemet kan fungere i praksis i forhold til mange ikke-skandinaviske språk.

Forholdet er et annet når en sammenlikner den morfologiske tilpassinga av importorda med spørsmålet om importordas tilpassing i stavemåte. Av de til sammen 1822 ordforekomstene er bare 770 (42 %) markert på et eller annet vis som ikke-tilpassa i skrift i samsvar med norske skrivereregler (tabell 9), dvs. godt under halvparten av importorda i løpende tekst. De «deseforstyrrelsene» en norsk avisleser på denne måten får i forhold til ikke-tilpassa moderne importord, er derfor ikke særlig frekvente, og neppe heller spesielt forstyrrende. Den manglende skrifttilpassinga i de 770 ordforekomstene kan skyldes brott mot norske skrivereregler mer enn ett sted i ordet, som i *widescreen*. Storparten av disse belegg gjelder manglende tilpassing av «unorske» konsonanter, særlig bokstaver som *x* og *v*. (Her er det for øvrig påfallende hvordan de forskjellige språkbrukerne i ulike nordiske land på grunnlag av sine språkssystem har en egen forståelse av hva som er det nasjonale bokstavutvalget.) Enkelte ord i materialet forekommer i stort antall, f.eks. *fax*.

Det har vært påpekt under gjennomgangen at materialet er noe skeivt sammen-satt ved at uforholdsmessig store deler av det er annonsetekster og forholdsvis lite er fra redaksjonelle tekster. Også det høye antallet forekomster av visse ord har sannsynligvis sammenheng med omfanget av annonsetekster. Dermed må en være forsiktig med å gi uttrykk for at enkeltresultata er dekkende for norsk avisspråk generelt. Likevel gir gjennomgangen et inntrykk av at tilpassinga i skrift har nådd langt, og at det for en stor del er ord som ikke hører til allmennspråket, som ikke er tilpassa i avismaterialet fra 1975 og 2000. Etter Språkrådets vedtak er det nå først og fremst ord som er blitt en del av allmennspråket, som det er aktuelt å normere etter norske skriveprinsipper. Men for enkelte ord som for eksempel *pizza*, *sex* og *charter* – som alle forekommer i stort antall – ser tilpassing i skrift for tida ikke ut til å være aktuell. (Det samme gjelder ordet *taxi*, som Norsk språkråd foreslo å norvagisere, men departementet overprøvde vedtaket, og *taxi* er fortsatt den normerte skrivemåten i bokmål – trass i at skrivemåten *taksi* i lengre tid har vært godkjent i nynorsk).

Det kan se ut til å være mulig å oppdage en «tilpassingsprogresjon» for forskjellige norske aviser. *Aftenposten* er – ikke ument – på etterskott i forhold til norske aviser generelt, noe som kommer fram med antall forekomster av *fax* vs. *faks*. Dette understreker at tilpassinga av importord i et språk er en kontinuerlig prosess, og ikke bare er avhengig av vedtak om offisielle skrivereregler for importord i norsk.

Men alt i alt er inntrykket mitt at den større åpenheten som det norske morfologiske systemet representerer for importord – og som ser ut til å gjøre denne prosessen mindre problematisk i norsk enn i mange andre språk – likevel ikke har gitt

noen flodbølge av importord i norsk i forhold til i nabospråka våre. Det som ellers kan se ut til å være tilfellet, er at importorda i norsk språk gjennom den kontinuerlige norvageringsprosessen har fått et noe mindre utenlandsk «utseende» enn i våre nabospråk, og da særlig i dansk, slik at de for leseren og språkbrukeren ikke så ofte framstår som tydelig markerte importord og ikke-norske innslag i det norske.

Referanser

- Jarvad, Pia. 1999. *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002.: *Rocka, hipt og snacksy. Om engelske i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Leira, Vigleik. 1982. *Nyord i norsk 1945–1975*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olsen, Katrine Bønlykke. 2002. *Engelske bøjning i dansk. En undersøgelse af engelske importords integration i det danske bøjningssystem – og af ordstrukturens rolle heri*. (Upublicert speciale fra Københavns Universitet. Kan læses på internetadressen <http://home19.inet.tele.dk/boenlykke/Universitetsarbejde/Special/X.htm>.)
- Sandøy, Helge. 2000. *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk*. Oslo: Landslaget for norskundervisning LNU/Cappelen Akademisk Forlag.
- Sandøy, Helge. 2004. Norvagering og fornorsking. I: Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.), «*Det främmande*» i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord, s. 107–141. Oslo: Novus.
- Selback, Bente. 2007. Norsk. I: Selback & Sandøy, s. 49–66.
- Selback, Bente & Helge Sandøy. 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverkningen i ordforrådet i sju språksamfunn*. (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Simonsen, Hanna & Helge Sandøy. 2008. Tilpasning af importord i skriftsprog [Artikkel i denne boka.]
- Stene, Åsta. 1945. *English loan-words in Modern Norwegian. A Study of Linguistic Borrowing in the Process*. London: Oxford University Press/Oslo: Johan Grundt Tanum Forlag.
- Svenska språknämnden (utg.). 1986. *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. Stockholm: Norstedts.

Tilpasning af engelske importord i dansk skriftsprog

Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad¹
Dansk Sprognævn, København

1. Indledning

Det danske sprog har siden o. 1945 været udsat for en ganske kraftig påvirkning fra engelsk, i lighed med alle andre vesteuropæiske sprog. Formålet med denne rapport er at undersøge hvordan og i hvilken udstrækning disse moderne importord fra især engelsk tilpasses dansk ortografi og morfologi. Rapporten er en del af det nordiske samarbejdsprojekt ”Moderne importord i sprogene i Norden”, hvis formål det er at undersøge og sammenligne de strategier man anvender i de nordiske lande i forhold til optaget af primært engelske lån.

2. Normering og tilpasning

Den ministerielle *Bekendtgørelse om Retskrivningen* fra 1892 indeholder en vejledning til stavning af fremmedord. Denne vejledning var aktuel indtil 1997 (se nedenfor) og har derfor haft stor betydning for fremmedordenes tilpasning i dansk. De fremmedord der behandles i bekendtgørelsen, er primært ord af græsk, latinsk og fransk oprindelse, mens engelske lån, der på daværende tidspunkt var ret fåtallige, kun behandles i et ret begrænset omfang. I bekendtgørelsen står der at de engelske stavemåder *cb*, *sh* og *w* skal skrives som på engelsk, altså fx *punch*, *sherif* og *shirting* (men dog *ansjos* af *anchovies*, *sjal* af *shawl* og *sjippe*, der er en forvanskning af *skjip*). Om *w* står der i bekendtgørelsen at det ”bruges i Ordene Whig, Whisky og Whist (...) ellers skrives v”.

Derudover findes der nogle retningslinjer for fordanskningen af engelske lån, retningslinjer som 1892-bekendtgørelsen altså ikke nævner. Det gælder fx *c* der bliver til *k* når *c* et ikke står foran fortungevokal, jf. stavemåder som *boykot* og *kricket*. Derudover bliver *ph* til *f* i ord af græsk oprindelse, jf. stavemåder som *foto* (af *photo*), *pamflet* (af *pamphlet*) og *radiofoni* (af *radiophony*). Et oprindeligt *x* i engelske lån bevares nogle gange, fx i *foxtrot*, *mixture* og *sex*, mens det andre gange erstattes af *ks*, fx i *bokse*, *fikse*, *mikse* (der dog veksler med *mixe*). Desuden bliver engelsk dobbeltkonsonant erstattet af enkeltkonsonant i ord som *boykot* (engelsk *boycott*) og *mandril* (engelsk *mandrill*) (Sørensen 1995: 37 f.).

¹ Fordelingen mellem forfatterne har været at MHA har udarbejdet den oprindelige version af analysen og lavet det første udkast til artiklen. PJ har siden gennemgået databasen og analysen af de fonetiske og morfologiske variable med udgangspunkt i de sidste beslutninger i fællesprojektet om måden at kategorisere variablene på og har revideret artiklen som følge af dette.

1892-bekendtgørelsen blev i 1997 afløst af *retskrivningsloven*. I denne lov præciseres det at ord fra engelsk som hovedregel skal skrives på samme måde som i engelsk (Nyt fra Sprognævnet 1997/3:3 f.), og det er altså denne regel der hovedsagligt følges når engelske importord i dag optages i dansk.

Et sprogs bøjning er som regel mindre modtagelig over for forandringer end ordforrådet. Erik Hansen skriver således at forudsætningen for ordforrådets bevægelighed og foranderlighed er at grammatikken, altså bøjning og syntaks, er i orden (Hansen 1988: 113). Det kan derfor ikke undre at engelske importord som hovedregel bliver tilpasset dansk bøjning. Den vigtigste undtagelse fra denne regel er pluralisbøjningen af engelske substantiver hvor det engelske pluralis *-s* i mange tilfælde bevares. I visse tilfælde, fx ofte ved ord der ”betegner en flerhed, er samlingsnavne eller kollektivbetegnelse” (Skautrup 1953: 204), er et ord indlånt i sin flertalsform og bevarer normalt denne pluralisform i dansk, også når ordet bruges i singularis. Det gælder fx *kiks* (af *cakes*) og *turnips*.

Ved andre ord er vaklen mellem en dansk og en engelsk pluralisbøjning, og der er ikke nogen klar systematik i pluralisbøjningen af de engelske substantiver. Ifølge Sprognævnets tidligere formand, professor Erik Hansen, kunne man i princippet let simplificere reglerne ved enten at indføre danske eller engelske pluralisendelser overalt (Hansen 1998: 74 ff.). Sprognævnet har dog ikke lovhjemmel til at gennemføre så drastiske ændringer i dansk retskrivning, og selv hvis man indførte ændringer i den retning i den næste udgave af Retskrivningsordbogen, ville det med Erik Hansens ord ”resultere i en udbredt civil ulydighed” (Hansen 1998: 76). Ifølge Henrik Galberg Jacobsen er det desuden spørgsmålet om Sprognævnet har viljen til at gennemføre sådanne ændringer. I 1994 betegnede han den daværende Retskrivningsordbogs holdning til det engelske pluralis *-s* som ”temmelig afvisende, så afvisende at den undertiden kan grænse til benægtelse af fakta” (Galberg Jacobsen 1994: 13 f.). I den nyeste udgave af Retskrivningsordbogen fra 2001 tillades der flere pluralis *s*’er end tidligere, men stadigvæk ikke helt så mange som i sprogbrugen (Bonlykke Olsen 2003, Heidemann Andersen m.fl. 2004: 166).

3. Om undersøgelsen

3.1. Materiale

Det danske materiale består af ordforekomster (= ord i løbende tekst) fra avistekster i 1975 og 2000. Disse tekster har været excerperet i forbindelse med en undersøgelse af hyppighed i importordene i MIN-projektet (Selback & Sandøy 2007). Der blev excerperet i alt 6 avisnumre fordelt på 3 forskellige aviser, nemlig *Ekstra Bladet*, *Politiken* og *Århus Stiftstidende*. *Ekstra Bladet* er en tabloidavis der kan købes i løssalg over hele landet, mens både *Politiken* og *Århus Stiftstidende* er abonnementsaviser. *Politiken* er primært en avis for københavnere, mens *Århus Stiftstidende* hovedsageligt læses af århusianere.

Alle aviser er blevet excerperet, og det samlede materiale består af omkring 350.000 løbende ord. Herfra er importord yngre end 1945 lagt ind i en database med oplysninger den nøjagtige form et ord optræder i sammen med baggrundsvARIABLE

som avistype, årstal, ordklasse, långiversprog, genre og kontekst (Selback & Sandøy 2007).

Ifølge Selback & Sandøy (2007, s. 67) består materialet af 1324 leksemer som repræsenterer 2964 ordforekomster i de i alt 353.547 løbende ord. Som en karakteristik af tekstmaterialet vises i tabel 1A (efter Selback & Sandøy 2007) fordelingen mellem annoncetekst og redaktionel tekst, i tabel 1B ses fordelingen efter årstal, og i tabel 1C ses fordelingen på ordklasser.

Tabel 1A: Moderne importord efter genre

<i>Teksttype</i>	<i>Forekomster</i>	<i>Leksemer²</i>	<i>Antal løb. ord</i>	<i>Antal pr. 10.000 ord</i>
Annoncetekst	1265	537	79592	159
Red. tekst	1699	850	273955	62

Tabel 1B: Moderne importord efter årstal

<i>År</i>	<i>Forekomster</i>	<i>Leksemer³</i>	<i>Antal løb. ord</i>	<i>Ord pr. 10.000 ord</i>
1975	592	318	150812	39
2000	2372	1069	202735	117

Tabel 1C: Moderne importord efter ordklasse i procent

<i>Ordklasse</i>	<i>Forekomster</i>	<i>Leksemer</i>
Substantiv	87,8	87,2
Adjektiv	9,8	9,3
Verber	2,3	3,2
Adverbier	0,1	0,3
Interjek.	0,1	0,1

Tabel 1A viser at 43 % af importordsforekomsterne stammer fra annoncer, og nærmere eftersyn viser at det især er *Ekstra Bladet* der har leveret materiale. Det viser sig at der er en overrepræsentation af sexannoncer i *Ekstra Bladet* i forhold til de andre aviser, annoncer med brug af særlig terminologi med hyppig brug af engelske gloser. Det drejer sig om annoncer hvor forskellige former for sexydelser opremses i form af enkeltord i nøgen form, fx ”Pigestripteaseshow, stripteaseundervisning, mandestripteaseshow, pigeonanishow, topløs-servering, BodyTequila”. Importordene fra *Ekstra Bladet* stammer således fra tekster som er bygget anderledes op end

² I Selback & Sandøy (2007) er der denne fodnote om at antallet af leksemer i alt afviger fra antallet 1324 som nævnt ovenfor: ”Tala på importerte leksemer er rekna ut i dei to teksttypane kvar for seg. På grunn av at somme av leksema er dei same i dei to oppteljningane, kan det vera misvisande å slå dei to tala saman.”

³ Se fodnote 2.

almindelig løbende tekst, og der er flere eksempler på kodeveksel og ubøjede importord i materialet fra *Ekstra Bladet* end i materialet fra de øvrige aviser. Det betyder at mange af de importord der stammer herfra, ikke er tilpasset dansk struktur på samme måde som hvis de optrådte i en sætning. Desuden finder man en del usædvanlige fremmedord og usædvanlige sammensætninger af fremmedord.

Tabel 1B viser at antallet af importord er øget fra 1975 til 2000. Det gælder både antallet af forekomster for de enkelte ord og antallet af forskellige leksemer. Det kommer næppe bag på nogen, men det er bemærkelsesværdigt at det drejer sig om en tredobling. Det kan hænge sammen med *Ekstra Bladets* sexannoncer.

Tabel 1C viser heller ikke overraskende at det er substantiver man låner; de ord som er bærere af indholdet, er i fokus i importen.

I Selback og Sandøy fremgår det endvidere at engelske importord i dette danske materiale står for de 88,2 % af forekomsterne, svarende til 2614 forekomster; internationalismer til 6,3 %, svarende til 187 forekomster, og andre sammen med tysk, fransk osv. til 5,4 %, svarende til 160 forekomster. Det er værd at bemærke at det globalt dækkende engelsk sammen med internationalismene som også præger hele verdens nye ordforråd, dækker 94,5 % af det importerede ordstof.

3.2. Ord der ikke er kommet med i undersøgelsen

Ordene er gennemgået med henblik på alder i *Ordbog over det Danske Sprog, Supplement til Ordbog over det Danske Sprog* eller *Nye ord i Danske* (Jarvad 1999), og de ord der viste sig at være ældre end 1945, er udgået, fx *fair* (1894), *sex* (1938) og *evergreen* (1941). Sammensætninger hvori disse ord optræder, er udgået hvis sammensætningen som helhed er ældre end 1945. Er sammensætningen yngre end 1945, er den derimod bibeholdt. Det betyder at fx *sexbombe* er taget med fordi denne sammensætning ifølge *Nye Ord i Danske* er fra 1955.

Materialet indeholder en del gamle lån der i nyere tid har fået en ny eller udvidet betydning. Ifølge supplementet til *Ordbog over det Danske Sprog* blev *fokus* i betydningen '(hvad der er) centrum for opmærksomhed, interesse; midtpunkt' indlånt i 1920, og det er derfor for gammelt til at komme med i rapporten. I den billedlige brug 'i centrum' er ordet derimod indlånt i 1966 (*Nye Ord i Danske*) og skal derfor med. Det kan i øvrigt være vanskeligt at afgøre om et ord bruges i den ene eller den anden betydning, fx i sætningen ”Kvindekroppen har været i fokus hele sidste århundrede”, og det må derfor ofte i disse tilfælde bero på en personlig vurdering om et importord skal med eller ej.

Proprier (dvs. personnavne, geografiske navne, firmanavne, navne på organisationer og varemærker) er efter en fælles vedtagelse ikke taget med i undersøgelsen. Det betyder at proprier som *Dem Reich*, *Den Monetære Union*, *Johnny-boy* og *Invincible Summer Tour* (navn på turne) ikke er taget med. Sammensætninger hvori der optræder et proprium, fx *Dancer in the Dark-t-shirt* (*Dancer in the Dark* er titlen på en Lars von Trier-film fra 2000), er dog taget med.

Forkortelser som *ABS*, *cd*, *dna* og *tv* er udgået. Også sammensætninger hvori disse forkortelser optræder, fx *cd-rom*, *color-cd*, *tekst-tv* og *tv-apparat*, er sorteret fra. Akronymmer der udtales som selvstændige ord, fx *modem* og *hi-fi*, er taget med, og også

afkortninger som *info* (for *information*) og *net* (for *internet*) er dog medtaget. I materialet findes der en del eksempler på kodeveksel, dvs. syntagmer af mere end ét ord, og de er heller ikke taget med. Det gælder fx *art montage*, *asian babies* og *certified management consultant*. Derudover er enkelte ord slettet når der fx pga. fejl i registreringen ikke er sammenhæng mellem ordtypen og den kontekst ordet optræder i. I alt er 642 ordforekomster, svarende til 239 forskellige ord, ordforbindelser, forkortelser og navne udgået af disse årsager. Tilbage bliver til brug for denne undersøgelse 2322 ordforekomster. Engelsk lån er i fokus i undersøgelsen, men det mindre antal lån fra andre sprog er medtaget i undersøgelsen på lige fod med de engelske lån. Ordforekomsterne fordeler sig på årene 1975 og 2000 og på avis som det fremgår i tabel 2.

Tabel 2: Fordelingen af importordsforekomster efter år og avis

<i>Avis/år</i>	1975	2000	<i>I alt</i>
Ekstra Bladet	103	745	848
Politiken	217	681	898
Århus Stiftstidende	109	467	576
<i>I alt</i>	429 (18 %)	1893 (82 %)	2322

Som det fremgår af tabellen, er der langt flere importord i aviserne fra 2000 end i aviserne fra 1975, omkring 4½ gang så mange. Det største antal importord i 1975 er fra *Politiken*, mens *Ekstra Bladet* og *Århus Stiftstidende* ligger på linje med omkring halvdelen af *Politikens* antal. I 2000 er *Ekstra Bladet* klart førende, igen sikkert pga. de mange sexannoncer, *Politiken* tredobler sit forbrug af importord, og *Århus Stiftstidende* firdobler.

3.3. Variable, metode og supplerende undersøgelser

De sproglige variable der bliver analyseret her i rapporten, stammer fra en norsk undersøgelse af engelske importords tilpasning til norsk skriftsprog (Johansson & Graedler 2002) og tager derfor ikke højde for hvordan lån fra andre sprog bliver tilpasset. Da størstedelen af de moderne importord (nemlig 87 %) ydermere kommer fra engelsk, handler denne rapport næsten udelukkende om tilpasningen af engelske importord til dansk skriftsprog, mens lån fra andre sprog kun bliver sporadisk behandlet.

Der undersøges i alt 37 ortografiske variable (V1-V21 for vokalerne og K1-K16 for konsonanterne) og 8 morfologiske variable (M1-M8). Det er dog ikke alle variable der er relevante for alle de nordiske sprog. Fx skal oprindelige enstavelsesord med kort vokal plus konsonant (*job*, *bag*) have konsonantfordobling på norsk og svensk (*jobb*, *bagg*), men ikke på dansk (variabel K16). Dvs. at et eksempel som *job* vil blive klassificeret som et utilpasset lån på fx norsk, hvor det strider mod de norske retskrivningsregler, mens det i den danske undersøgelse bliver klassificeret som et neutralt importord fordi det ikke er i uoverensstemmelse med dansk retskrivning.

Alle ordforekomster fra det danske materiale er blevet indtastet i en tabel med angivelse af avis, årstal, genre og ordklasse. Med udgangspunkt i de opstillede variable der er blevet gennemgået en for en, har vi ved hvert enkelt ord noteret om det er blevet tilpasset eller ej, hvorefter det er noteret hvilken tilpasning der er tale om. Derefter har der været muligt manuelt at optælle hvor mange ord der er blevet tilpasset, hvor mange der er neutrale, og hvor mange der slet ikke er blevet tilpasset.

I arbejdet med at gruppere ordene i forskellige variable, viste det sig at en række ord ikke havde en repræsentant i variabelrækken. Fx handler V11 for vokalerens vedkommende om ændringen af *-er* i engelske lån som *entertainer* til *-ar* (nynorsk *enterteinar*). Da denne ændring imidlertid aldrig forekommer i engelske importord i dansk, er variabelen ikke aktuell i dansk og er derfor ikke medtaget i undersøgelsen. Det gælder endvidere at ord som både kan være tilpasset, utilpasset eller neutral, ikke altid indeholder en lyd som er medtaget som variabel her. Sådanne ord, som fx det tyske importord *verfremdung* med *v* for *f*, er ikke medtaget under nogen variabel, men det er alligevel regnet med i hovedoversigten over den fonetiske tilpasning i tabel 13.

Det danske materiale er stort sammenlignet med fx det islandske og det færøske materiale. Pga. materialets omfang har det ikke været nødvendigt med egentlige supplerende undersøgelser. Imidlertid findes der et dansk speciale fra 2002 hvor en studerende, Katrine Bønlykke Olsen, har lavet en grundig og udførlig analyse af den morfologiske tilpasning af engelske importord i dansk. Da der i specialet findes resultater som er umiddelbart sammenlignelige med vores resultater, har vi inddraget Bønlykke Olsens undersøgelse der hvor en sammenligning har været mulig.

Katrine Bønlykke Olsens materiale består af en sprogbrugsundersøgelse og en strukturanalyse af 560 nøje udvalgte ord inden for de tre ordklasser der kan bøjes, nemlig substantiver, adjektiver og verber. De undersøgte ord er valgt ud fra *Nye Ord i Danske*. Kriterierne for udvælgelsen var at ordene skulle indeholde fremmed, dvs. engelsk, ordstof, og at de skulle kunne bøjes. Den faktiske brug af de valgte importord er undersøgt i *Den Danske Ordbogs* gæstekorpus (DDO) på 36 mio. løbende ord. Selvom dette korpus med Bønlykke Olsens ord er et velsammensat og repræsentativt korpus, var der så få forekomster af nogle af de lavfrekvente importord at hun ved ord med mindre end 100 forekomster i DDO også valgte at søge i Polinfos database *Danske Medier*, som nu kaldes *Infomedia*. DDO's gæstekorpus dækker årene 1983-1992 og fordeler sig på forskellige medier, genrer og emner og på såvel offentligt som privat sprog, ungdomssprog som voksensprog, skriftsprog som talesprog. Danske Medier dækker årene 1995-2001 og indeholder over 2 millioner artikler fra dagblade, magasiner og telegrambureauer.

4. Morfologisk tilpasning

4.1. Oversigt og variable

Ordforekomsterne er i første omgang blevet opdelt i 3 hovedgrupper, nemlig ”Morfologisk tilpassede importord”, ”Neutrale importord” og ”Importord med udenlandsk morfologi”. Til de ”Morfologisk tilpassede importord” hører alle de ordforekomster der er blevet tilpasset dansk bøjning. Herunder regnes også hybrider

(der jo består af et dansk ord og et importord) idet selve det at danne sammensætninger med et dansk ord betragtes som en morfologisk egenskab. Et eksempel er *bistandsprojekter* i sætningen ”Han påstår at jeg siger man skal undgå bistandsprojekter”.

De ord der er klassificeret som ”Morfologisk neutrale importord”, består af substantiver der i sig selv er ubøjede, men hvor det fremgår af konteksten at ordet er blevet tildelt køn. Det gælder fx *action* i sætningen ”Fed action baseret på en virkelig historie” hvor adjektivet *fed* viser at *action* er fælleskøn. Disse ord tilhører af denne grund underkategorien ”Morfosyntaktisk tilpassede importord” (D i tabel 7). De ”Morfosyntaktisk neutrale importord” (E) indeholder de morfologisk neutrale importord hvor det ikke af konteksten er muligt at afgøre om ordet er tildelt køn eller ej, fx *action* i denne sætning: ”Her får man noget for pengene: gys, science fiction, drama, realisme, action og lidt kærlighed.” Importord der står i lister, står i et syntaktisk friere forhold til konteksten, eller de kan endog mangle en syntaktisk relation. Derfor står de i egen kategori (F).

De importord der er grupperet under ”Importord med udenlandsk morfologi”, er de ord der er bøjes i eksportsprogets morfologi og dermed ikke på dansk, fx *airguides* i følgende eksempel ”det særlige Spies-fænomen *airguides*”.

M1: Tildeling af køn

I dansk har vi to køn, intetkøn og fælleskøn. Fælleskøn er langt mere almindeligt end intetkøn, også i importord. Ifølge Jarvad er 90 % af de ord der findes i *Nye Ord i dansk 1955–1975*, fælleskøn. Det svarer omtrent til normalfordelingen hvor hjemlige danske ord er fælleskøn i ca. 80 % af tilfældene (Jarvad 1995: 72 f.).

Materialet består af 1640 substantivforekomster i alt. Heraf er 1104 forekomster i ental og tabel 3 viser fordelingen mellem intetkøn, fælleskøn og neutral.

Tabel 3: Tildeling af køn

<i>Intetkøn</i>		<i>Fælleskøn</i>		<i>Neutral</i>		<i>I alt</i>	
N	%	N	%	N	%	N	%
116	11	203	18	785	71	1104	100

Som det fremgår af tabellen, er der kun 11 % af substantiverne der optræder i intetkøn, mens 18 % optræder i fælleskøn. Den største gruppe udgøres dog af de substantiver der er neutrale, dvs. hvor man ikke kan afgøre om de optræder i intetkøn eller fælleskøn. Det gælder fx *filmfestival* i ”selv om ingen danske film har deltaget i årets filmfestival i Venedig er der dog alligevel lidt dansk islæt i bybilledet”. Bønlykke Olsen opererer i sin undersøgelse ligeledes med fælleskøn, intetkøn og neutrale substantiver, og også her fylder den sidstnævnte gruppe meget. Hele 91 % af substantiverne i singularis ubestemt er i hendes materiale uden køn, mens det samme tal for singularis bestemt form er 32 %. Hun konkluderer dog også at af de ord der får tildelt køn, er fælleskøn mest brugt, mens intetkøn forekommer forsvindende lidt (2002: 80). I begge undersøgelser er fælleskøn altså mere almindeligt end intetkøn, og

det tyder på at moderne importord på dette punkt følger det danske mønster når det gælder forholdet mellem fælleskøn og intetkøn.

M2: Morfologisk tilpasning af adjektiver

Adjektiver bøjes normalt i køn og tal efter det substantiv det lægger sig til. Adjektiver der lægger sig til et substantiv i singularis ubestemt form intetkøn, tildeles *-t* (*et rødt bus*), mens adjektiver der lægger sig til et substantiv i singularis ubestemt form fælleskøn, har nøgen form (*en rød kat*). Singularis bestemt form markeres ved begge køn med *-e* (*det røde bus*, *den røde kat*), og pluralis markeres også med *-e* (*røde katte*).

Der er i alt 191 adjektiver i materialet. 25 af dem er hybrider med et importord som førsteled og et dansk ord som sidsteled (fx *actionfyldt*, *fitnessstrænet*, *zenagtig*), og de medregnes ikke da bøjningen ikke udsiger noget om tilpasning. Der er så 166 adjektiver tilbage. Tabel 4 viser hvor mange af dem der er bøjet, hvor mange der er ubøjet, og hvor mange der er neutrale.

Tabel 4: Tilpasning af adjektiver

Bøjet		Ubøjet		Neutral		I alt	
N	%	N	%	N	%	N	%
65	39	5	3	96	58	166	100

Som det ses, er det under halvdelen af de importerede adjektiver der bliver bøjet. Det gælder fx *hot* der i sætningen ”Helsingørperlen, Grønnehavevejs allerhotteste pige-kollektiv” er bøjet i superlativ bestemt form, og *digital* i sætningen ”I nogle af landets kommuner har man indført såkaldte Personlige Digitale Assisterter”, hvor *digitale* er bøjet i pluralis.

Blandt de bøjede adjektiver findes en del eksempler på engelske adjektiver der også er tilpasset i orddannelsen idet de er overgået til brug af det tilsvarende danske suffiks, fx *-isk* i *elektronisk* (*electronic*) og *euforisk* (*euphoric*) *-tiv* i *kreativ* (*creative*) og *kognitiv* (*cognitive*) og *-ibel* i *fleksibel* (*flexible*).

Over halvdelen af adjektiverne er neutrale, dvs. at det ikke er muligt at afgøre om de er blevet tilpasset dansk bøjning eller ej. Det gælder fx *classic* i ”classic/evergreen”, *bronzemetallik* i ”Opel Rekord (...) bronzemetallik” og *kinky* i ”lille, superslank, kinky blondinebabe”. I det sidstnævnte tilfælde er *kinky* som forventet i nøgen form da det lægger sig til et substantiv i ubestemt form fælleskøn, men det er ikke til at afgøre om skribenten har valgt den forventede danske form eller benyttet den engelske form ubøjet.

Der er blot 5 eksempler (svarende til 3 %) på ubøjede adjektiver. Nogle af dem har nærmest en substantivistisk funktion. Det gælder *black-white* i ”nystartede black-white”, *sexy* i ”19-årig sexy” og *macho* i ”følsom macho”. *Sexy* optræder desuden i 3 tilfælde som et ”almindeligt” ubøjet adjektiv, fx i ”Sexy romantiske piger”. Og så er der endelig et enkelt eksempel på *digital* der optræder ubøjet i ”digital billedcenter”.

M3: Verbalbøjning

Her undersøges det om præteritum participiumsformerne af de engelske verber beholder deres engelske *-ed*-form, eller om de tilpasses dansk med *-et* eller *-ede*. Der er i alt 49 præteritum participiumsforekomster i materialet. Kun to, nemlig *booked* og *coated* har bevaret den engelske endelse *-ed*. Resten, fx *gearet*, *tacklet* og *lamineret*; *topseedede* og *supersexede* er tilpasset med danske bøjningsformer. I alt 94 % af præteritum participiumsformerne er med andre ord danske. Også i Bønlykke Olsens undersøgelse er *et*-formen langt den hyppigste i præteritum participium: 79 % af forekomsterne har dansk *-et* ("blev musikalsk back'et op af Fenders"), 3 % har engelsk morfem *-ed* ("en blended sauce"), og 18 % har dansk *-ede* "at de ikke er gearede til den indsats" (2002: 88). Den danske præteritum participiumsform er altså omtrent enerådende.

M4: Pluralisendelse på *-s*

I ubestemt form pluralis får danske substantiver *-r*, *-e* eller nulmorfem. Når engelske substantiver optræder i dansk, har de forskellige muligheder for flertalsbøjning, deriblandt engelsk pluralis *-s*. Et substantiv der i ubestemt form pluralis ender på *-e* eller *-er*, får pluralisendelsen *-ne* i bestemt form. Hvis det i ubestemt form pluralis har nulmorfem, får det pluralisendelsen *-ene* i bestemt form. Hvis den ubestemte form pluralis ender på *-s*, dannes bestemt form pluralis som hovedregel uden *-s* (*jokes - jokene*, *checks - checkene*), medmindre det drejer sig om ord der kun eller overvejende forekommer i pluralis (*jeans - jeansene*, *chips - chipsene*) (Hansen & Lund 1994: 116).

I materialet er der i alt 166 substantiver der bliver bøjet i pluralis. Tabel 5 viser hvor mange af dem der har *s*-pluralis, og hvor mange der har en anden (dansk) pluralisform.

Tabel 5: Pluralisbøjning af substantiver i ubestemt form

Dansk bøjning		<i>S</i> -pluralis		<i>I alt</i>	
<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%
126	68	58	32	184	100

Som det ses, er der en tredjedel af substantiverne der har engelsk bøjning i ubestemt form pluralis, fx *airbags*, *dreamgirls*, *drømmebodies*, *greenkeepers* og *filmbits*. I enkelte tilfælde er der variation mellem en dansk og en engelsk pluralisform. Det gælder *airquider/airquides*, *singler/singles* og *teenagere/teenagers*. I Bønlykke Olsens undersøgelse er det 50 % af substantiverne der har *-s*-pluralis, og den engelske pluralisform er således mere udbredt i hendes undersøgelse end i vores. Det kan skyldes at hendes materiale er større og mere sammensat, og at pluralis *-s* er mindre udbredt i avisgenren end i andre genrer, fx talesproget, som også indgår i Bønlykke Olsens materiale.

I bestemt form pluralis bruges næsten udelukkende *-erne* (*filmbitlisterne*) eller *-ene* (*centrene*). Der er kun to eksempler på *-sene* (hvor man altså har dannet bestemt form pluralis ud fra den engelske pluralisform *-s*), nemlig *molotovcocktailsene* og *fansene*. Også Bønlykke Olsen kommer frem til at dansk bøjningsform i bestemt form pluralis er

næsten enerådende. Kun 1 % af substantiverne i hendes undersøgelse har engelsk præg. Konklusionen er at den engelske pluralisform er udbredt i ubestemt form, og at dansk bøjningsform stort set er enerådende i bestemt form pluralis.

M5: *-ing* eller *-ning*-afledning

Suffikset *-ing* eller *-ning* omdanner danske verber til verbalsubstantiver efter nogle bestemte regler (Jarvad 1995: 201 ff.). Suffikset *-ing* bruges fortrinsvis hvis verbet i sin grundform ender på *-n* eller *-r*, fx *kloning*. Hvis verbet i sin grundform ender på *-l*, bruges der nogle gange *-ing*, andre gange *-ning*. Er vokalen i verbet lang, bruges *-ing* fortrinsvis (*betaling*), er vokalen kort, bruges *-ning* fortrinsvis (*skylning*). Hvis verbet i sin grundform ender på *-l* med en eller flere konsonanter koblet på foran, bruges *-ing* (*pendling*). I andre tilfælde bruges *-ning*, fx *mobning*. Dette mønster følges af de engelske lån hvis de er blevet akklimatiseret (fx *kidnapning*). Er de ikke det, tildeles de som oftest *-ing* som på engelsk, også der hvor man skulle forvente *-ning*. I visse tilfælde eksisterer en regelret dansk dannelse med *-ning* ved siden af en engelsk *-ing*-dannelse: *bookning/booking*. Mønstrer er med andre ord noget broget, og valget mellem *-ing* og *-ning* kan således vise tilpasningen.

Der er i alt 92 forekomster af ord med endelserne *-ing* eller *-ning* i materialet, med eksempler som *blending*, *booking*, *mobning* og ordet *spanking*, som dominerer materialet med 28 forekomster. 11 forekomster i materialet er neutrale. Det gælder fx *skanning*, hvor det ikke kan afgøres om der er tale om en dansk *-ning*-form eller en engelsk *-ing*-form plus konsonantfordobling. Det gælder også ord som *bowling*, *healing*, der alle i deres grundform ender på *-l*.

Tabel 6: Fordelingen af afledningen *-ing/-ning*

Tilpasset med <i>-ning</i>		Utilpasset med <i>-ing</i>		Neutral		I alt	
N	%	N	%	N	%	N	%
11	12	70	76	11	12	92	100

M6: *Dobbeltkonsonant > enkeltkonsonant* eller omvendt

Engelske verber får i skriften konsonantfordobling efter danske regler, fx *droppe*, *quizze* og *mobbe* (Hansen & Lund 1994: 119). Der er i materialet 10 verber der efter reglerne skal have konsonantfordobling, og der er ingen brud på denne regel, jf. eksempler som *chatte* og *rappe*. Der er således 100 % tilpasning.

M7: *Apostrof i genitiv*

Genitiv ender i dansk som hovedregel på *-s*, mens den på engelsk ender på *'s*. Den engelske genitivform vinder indpas i dansk således at man ofte støder på eksempler som "Jørgen's hus" og "Frankrig's præsident". I engelsk bruges apostrof og *s* ikke kun i navne, men også i andre ord i ental, men denne brug (fx *drengens's forældre*) er dog stadig ualmindelig i dansk (Hansen 1992: 2). Variablen er ikke relevant i denne undersøgelse da alle proprier er taget ud af materialet. Vi finder kun et enkelt eksempel som også er atypisk ved at ordet er en forkortelse: *Nato's*.

M8: Særskrivning/sammenskrivning

På dansk foreskriver retskrivningen at to ord der danner en betydningsmæssig og trykmæssig helhed, sammenskrives: *statsminister*, *velfærdsstat*. På engelsk skrives sådanne sammensætninger som regel i to ord: *Prime Minister*, *welfare state* (Sørensen 1995: 39). Men ofte møder man stavemåder som *fadøl* for *fadøl* og *foto ramme* for *fotoramme* i danske tekster, og disse særskrivninger henføres gerne til engelskpåvirkning. Det er dog næppe kun en engelskpåvirkning idet særskrivning af denne type sammensætning findes også i gamle tekster hvor der ikke kan være tale om engelskpåvirkning. En forklaring på dette kan være graden leksikalisering af sammensætningen. Stærkt leksikaliserede sammensætninger sammenskrives, mens svagt leksikaliserede sammensætninger særskrives (Bakken 1995: 273).

Ofte ser man endvidere sammensætninger skrevet med bindestreg, fx *alpe-bue*, *clock-radio*, *air-guider*. Også disse henføres gerne til engelskpåvirkning, men også her er det tvivlsomt om det er det. Retsskrivningsordbogen (3. udg., 2001) giver mulighed for at man kan anvende bindestreg i sammensætninger med usædvanlige eller svært læselige ord- og bogstavsammenstød (§ 63) for at lette læsningen af et ord, og denne pædagogiske bindestreg er hyppig, fx *bossanova-ånden*, *bicentennial-komite* og *guitar-riff*.

Materialet er gennemgået med hensyn til kun brugen af bindestreg. Der er en del eksempler på ord der både skrives med og uden bindestreg i materialet, fx *air-guide* vs. *airguide*, *disc-jockey* vs. *discjockey* og *cross-over* vs. *crossover*, og bindestregen er fortrinsvis i substantiverne. I alt er der 89 forekomster i hele materialet af 1942 forekomster, svarende til 4 %.

4.2. *Sammenfatning af den morfologiske tilpasning*

Nedenfor i tabel 7 gives en oversigt over ordforekomsternes fordeling på de 3 hovedgrupper. Et ord som *bookinger* viser tilpasning i pluralis, mens det er utilpasset med hensyn til afledningen *-ing/-ning*. Det er ikke ualmindeligt at ord kan være både-og, men i den samlede optælling her er et ord regnet som tilpasset hvis mindst én variabel viser tilpasning, uden hensyn til om der er en eller flere variable i samme ord som er utilpassede eller neutrale. Deraf følger det at utilpassede ord er ord med mindst en utilpasset variabel og ingen tilpasset. Det betyder at et ord kun tælles med én gang. I denne optælling er hele materialet på 2322 ord brugt som grundlag for opdelingen i tilpassede, utilpassede og neutrale ord.

Tabel 7: Hovedoversigt over den morfologiske tilpasning

<i>Morfologisk tilpassede importord</i>		<i>Neutrale importord</i>		<i>Importord med udenlandske morfologi</i>		<i>Sum</i>		<i>Fraser</i>
<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>	<i>%</i>	<i>N</i>
1361	59	849	37	112	5	2322	101	47

Tabel 7 viser at noget over halvdelen af ordforekomsterne er morfologisk tilpasset, mens noget over en tredjedel er neutrale. Det er bemærkelsesværdigt at kun 5 % af ordforekomsterne har udenlandsk morfologi, og her er det *-s*-pluralis (*airbags*) og *-ing*-afledningen (*spanking*) der dominerer.

I tabel 8 er de morfologisk tilpassede importord opdelt i hybrider med importord som førsteled, og som andetled og den tredje er bøjede og afledte ord. Det er således en specificering af første kolonne i tabel 7, og procenten er udregnet på basis af det samlede antal (N = 2322).

Tabel 8: Oversigt over den morfologiske tilpasning (N = 2322)

<i>Morfologisk tilpassede importord</i>						
A. <i>Hybrider med importord som førsteled, Fx beat-amatør</i>		B. <i>Hybrider med importord som sidsteled, Fx sommeraction</i>		C. <i>Afledninger og bøjede ord, Fx airguider</i>		<i>Sum</i>
N	%	N	%	N	%	N %
545	23	389	17	427	18	1361 58

Denne del af tabellen viser er der er flest hybrider med et importord som førsteled (kategori A). Denne type importord har mulighed for hjemlig bøjning og evt. også hjemlig afledning ved det hjemlige sidsteled, og dette kan måske være en forklaring på at der er flere hybrider med importord som førsteled end med importord som sidsteled (B). Kategori C svarer i omfang til hybriderne med importord som sidsteled (B), og denne kategori omfatter både afledte ord og bøjede ord, fx *zenagtig*, *charter-turistinde*, *airguider* og *dopedede*.

I tabel 9 er de morfologisk neutrale importord opdelt i undergrupper. Det er således en specificering af anden kolonne i tabel 7, og procenten er udregnet på basis af det samlede antal (N = 2322).

Tabel 9: Fordelingen af de morfologisk neutrale importord i undergrupper (N = 2322)

<i>Morfologisk neutrale importord</i>						
D. <i>Morfosyntaktisk tilpassede importord, fx efter den deadline</i>		E. <i>Morfosyntaktisk neutrale importord, Fx vi er tæt på deadline</i>		F. <i>Ord i liste, sætningsfragment, Fx 38-70 mm zoom</i>		<i>Sum</i>
N	%	N	%	N	%	N %
212	9	340	15	297	13	849 37

Her viser tabellen at det morfosyntaktisk neutrale importord (E) er mest almindeligt, og at det tilsvarende morfosyntaktisk tilpassede importord (D) er langt mindre almindeligt. Den særlige kategori hvor importordet optræder i en liste eller som et sætningsfragment (F) udgør en omtrent lige så stor del som det morfosyntaktisk

neutrale importord (kategori E). Det betyder at de allerfleste tilfælde af morfologisk neutrale ord står i en kontekst hvor der i dansk ingen syntaktiske krav er til grammatiske markeringer som kan afsløre tilpasning eller ej.

Tabel 10: Fordelingen af de morfologisk utilpassede importord i undergrupper (N = 2322)

G.		Morfologisk utilpassede importord				I.		Sum	
<i>-s-pluralis, fx airbags</i>		H. <i>Ubøjet adjektiv, fx sexy romantiske piger</i>				<i>-ing-bøjning, fx crowdsurfing</i>			
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
58	2,5	5	0,2	49	2,1	112	4,8		

Denne tabel viser at antallet af morfologisk utilpassede importord er meget sjældne, og at de fordeler sig omtrent ligeligt på *-s-pluralis* og *-ing-bøjningen*.

5. Ortografisk tilpasning

5.1. Vokaler

Importordene er gennemgået med hensyn til de valgte variable og deres placering i de 3 hovedgrupper som kan være på tale, nemlig ”tilpasset”, ”utilpasset og ”neutral”. I den første gruppe findes de tilpassede importord hvor ortografien er blevet ændret så den svarer til den danske udtale. Den anden gruppe indeholder de vokaler og vokalkombinationer hvor den engelske ortografi er bibeholdt. Også bogstaver der er danske, men ikke udtales på dansk (fx *a*'et i *laser*) findes i denne gruppe. I den sidste er de ”neutrale” vokaler og vokalkombinationer, dvs. vokaler og vokalkombinationer der er i overensstemmelse med både engelsk og det danske retskrivningssystem. Til gruppen hører også vokaler hvis udtale er blevet tilpasset dansk, fx *animation*, hvor *a* udtales *ei* på engelsk, men *a* på dansk. Ortografien stemmer altså her overens med udtalen, selvom skriftformen egentlig ikke er blevet forandret.

I kategoriseringen af et ord er der ofte flere fonetiske træk i ordet som har mulighed for at vise tilpasning eller utilpasning, eller som er neutrale, fx *airquiderne* som er utilpasset med hensyn til variabelen *-air-* udtalt (ære) og *-ui-* udtalt (ai). Ordet *fokus* er neutralt med hensyn til /o/ udtalt (ou) på engelsk, men /o/ udtalt (o) på dansk og tilpasset med hensyn til /c/ > /k/. Ordet *luxusbody* er utilpasset med hensyn til /x/ som ikke bliver til /ks/, vokalen /o/ er neutral idet lyden på engelsk svarer til en tilsvarende lyd som også skrives med /o/ på dansk, og slutteligen er /y/ udtalt (i) på dansk en utilpasset skrivemåde i dansk.

Tabel 11: Engelske vokalers tilpasning til dansk

Variabel Engelsk(e) bogstaver og lyd	Antal forekomster				I procent		
	Tilpas- set	Neutral	Utilpasset	I alt	Tilpas- set	Neutral	Utilpas- set
V1: a [æ]	0	306	0	306	0	100	0
V2: a [ei]	0	85	45	130	0	65	35
V3: ai, ay, ea [ei]	0	13	125	138	0	9	91
V4 a [ɒ]	0	0	0	0	0	0	0
V5 o [ɒ]	0	244	0	244	0	100	0
V6 a, aw, o [ɔ:]	0	22	4	26	0	85	15
V7 au [ɔ]	0	0	7	7	0	0	100
V8 e, ea, ee, ey, ie, u, a, y [iə, i(:),i]	0	31	165	196	0	16	84
V9 are, air [eə]	0	0	17	17	0	0	100
V10 ea [e]	0	0	4	4	0	0	100
V11 er [ə]	0	0	4	4	0	0	100
V12 a [æ]	0	14	23	37	0	38	62
V13 er, ir, ur [ɛ:]	0	55	65	120	0	46	54
V14 i, igh, ie, ui [ai]	0	67	23	90	0	74	26
V15 o, ou, u [ʌ]	3	87	50	140	2	62	36
V16 o, oa, ou [əʊ]	0	0	21	21	0	0	100
V17 ou, ow [əʊ]	0	0	11	11	0	0	100
V18 ow [aʊ]	0	0	4	4	0	0	100
V19 oy [ɔɪ]	0	0	53	53	0	0	100
V20 oo, ui, iew [(j)u:]	7	0	0	7	100	0	0
<i>I alt</i>	<i>10</i>	<i>924</i>	<i>621</i>	<i>1555</i>	<i>1</i>	<i>59</i>	<i>40</i>

Variabel 1 drejer sig om gengivelsen af den engelske vokal *a* der findes i ord som *fan* og *skanner*. Denne vokal bliver på dansk udtalt nogenlunde på samme måde som i engelsk, og i alle tilfælde er vokalen da også skrevet på samme måde som i engelsk, fx *kompatible* og *fax*. Variabel 2 handler også om den engelske vokal *a*, men her bliver den udtalt som en diftong [ei] på engelsk. 35 % af tilfældene er utilpassede, fx *date* og *babe*, hvor *a*'et på dansk gengives i udtalen som på engelsk, mens der er 65 % neutrale ordforekomster, fx *radarstyret* og *radio*. Den tredje variabel, V3, omfatter stavemåderne *ai(gh)*, *ay* og *ea*, der i engelsk gengives af diftongen [ei]. Her er langt den almindeligste gengivelse på dansk utilpasset, fx *aids* og *playboy*.

V4 handler om vokalen *a*, der i et ord som *squash* fx bliver gengivet [å] som i norsk (*skvåsy*). Der er ingen forekomster i materialet. Den næste variabel (V5) drejer sig om *o* udtalt [ɒ]. Som regel beholdes den engelske skriftform med *o* i de indlånte engelske ord, og det er da også tilfældet for alle de 244 ordforekomster fra det danske materiale, fx *pop* og *liftløff*, der altså er neutrale. Variabel V6 omfatter engelsk *a*, *aw* og *o* gengivet med [ɔ:] i udtalen. I 22 af de 26 danske eksempler (fx *porno*, *score*) er den engelske stavemåde bibeholdt, og tilpasningen er neutral, mens 4 forekomster

har en utilpasset ortografi, fx *small*. I materialet findes der kun 7 eksempler på variabel 7 (engelsk *au* der gengives [ɔ] i udtalen). Alle eksempler, fx *holocaust*, er utilpassede. V8 omhandler engelsk *e*, *ea*, *ee*, *ey*, *ie*, *u*, *a* og *y* der i engelsk tale gengives [iə, i(:), i]. Her er der i alt 196 ordforekomster, og 165 forekomster er utilpassede, fx *beat* og *fleece*, mens 31 forekomster er neutrale, fx *hippier* og *polyamid*. V9 (vokalkombinationerne *are* og *air* udtalt [eə]) er repræsenteret ved 17 ordforekomster, og de er alle utilpassede, fx *airguide*.

V10 omhandler *ea* der i udtalen gengives [e]. De 4 eksempler der findes i materialet, er utilpassede, fx *deadline*. V11 er repræsenteret ved 4 ordforekomster, der er utilpassede, fx *service*. I materialet er der ingen eksempler på at V12 falder sammen med V1: vokalen *a* der gengives [æ], og der er defor ingen forekomster. V13 handler om *er*, *ir* og *ur* der i udtalen bliver gengivet [ɛ:]. Her er der 23 utilpassede (bl.a. *burger* og *merchandise*) og 14 neutrale ordforekomster, bl.a. *servo* og *univers*. V14 omhandler *i*, *igh*, *ie* og *ui* der gengives [ai]. Her er der 65 utilpassede ordforekomster fra materialet, bl.a. *deadline* og *design*, og 55 neutrale ordforekomster, bl.a. *profil* og *mikro*. Den næste variabel, V15, omfatter skriftens *o*, *ou* og *u* der i talen gengives [ʌ]. Denne variabel omfatter 67 utilpassede ordforekomster, fx *brunch* og *cover*, og 23 neutrale ordforekomster, bl.a. *kult* og *ultimativ*. Variabel V16 omhandler *o*, *oa* og *ou* der i udtalen gengives [əʊ]. Denne variabel er repræsenteret ved 50 utilpassede ordforekomster (bl.a. *coated* og *cross-over*) og 87 neutrale, deriblandt *asbestose* og *bingo*.

V17 omfatter *ow* der udtales [əʊ]. Variablen er repræsenteret af 21 utilpassede ordforekomster, bl.a. *flow* og *show*. Der er kun 11 ordforekomster (fx *downstairs* og *powertrio*), der repræsenterer V18, dvs. vokalkombinationen *ow* (udtalt [aʊ]). De er alle utilpassede. Også den næste variabel, V19, der omhandler tilpasningen af *oy*, udtalt [ɔi], er repræsenteret af et ret lille antal ordforekomster. Her er der i alt 4 forekomster (bl.a. *playboy* og *boyband*), og de er alle utilpassede. Den næstsidste variabel, V20, handler om tilpasningen af *oo*, *ui*, *iew* der udtales [(j)u:]. Her er der 53 ordforekomster (bl.a. *barbielook* og *booked*), og de er alle utilpassede. V21, dvs. *ou* der udtales [u], er kun repræsenteret af 7 ordforekomster (nemlig *charterturist* og *charterturistinde*), og de er tilpassede. V21 er dermed den eneste variabel hvor der har fundet en tilpasning sted. I resten af materialet er variablene enten indlån i neutral eller utilpasset form, og dvs. at de engelske vokaler i denne undersøgelse næsten aldrig bliver tilpasset dansk ortografi.

5.2. Konsonanter

Importordene er igen blevet inddelt i 3 hovedgrupper, nemlig ”Utilpasset”, ”Neutral” og ”Tilpasset” efter de principper der er beskrevet under vokalerens tilpasning.

Tabel 12: Engelske konsonanters tilpasning til dansk

Variabel Engelsk(e) bogstav(er) og lyd	Antal forekomster				I procent		
	Tilpasset	Neutral	Utilpasset	I alt	Tilpasset	Neutral	Utilpasset
K1 c [s]	8	0	207	215	4	0	96
K2 c,ch, ck [k]	176	0	295	471	37	0	63
K3 qu [kw]	0	0	4	4	0	0	100
K4 ch [tʃ]	11	0	14	25	44	0	56
K5 tch [tʃ]	0	0	9	9	0	0	100
K6 sh [ʃ]	0	0	41	41	0	0	100
K7 g [dʒ]	0	19	17	36	0	53	47
K8 j [dʒ]	0	9	26	35	0	26	74
K9 g [g]	0	3	4	7	0	43	57
K10 gh/ph [f]	20	0	1	21	95	0	5
K11 th [θ]	5	0	8	13	38	0	62
K12 w [w]	0	73	0	73	0	100	0
K13 x [ks]	19	0	259	278	7	0	93
K14 y [j]	0	0	0	0	0	0	0
K15 z [z]	2	0	9	11	18	0	82
K16 Enkeltkonsonant	0	9	8	17	0	53	47
<i>I alt</i>	<i>241</i>	<i>113</i>	<i>902</i>	<i>1256</i>	<i>19</i>	<i>9</i>	<i>72</i>

Den første variabel, K1, drejer sig om konsonanten *c* der bliver udtalt [s] i fx *juice*. Der er i alt 215 eksempler på denne variabel (fx *center* og *concept*), og de 207, dvs. langt de fleste er utilpassede. K2 drejer sig om skriftens *c*, *ch* og *ck*, der alle bliver udtalt [k] i ord som *picnic* og *tackle*. Her er der 471 ordforekomster i materialet. Af disse er to tredjedel (295) utilpassede, mens en tredjedel er tilpassede. Blandt de utilpassede findes ord som *cocktail*, og *metallic*, mens der blandt de tilpassede findes ord som *projekt*, *bioteknologi* og *skanner*. Den næste variabel, K3, handler om skriftens *qu* der udtales [kw]. Denne udtale kan i skriften blive afspejlet som *kv* (som i det gamle låneord *kvæker* af *quaker*). Der er kun få (4) ordforekomster i materialet, og de er utilpassede, fx *square(dans)*.

K4 er skriftens *ch* (udtalt [tʃ]) som i *choke* og *lunch*. Af de 25 ordforekomster er 11 tilpassede, fx *tjek*, mens resten er utilpassede, fx *charter* og *coache*, er utilpassede. K5 handler om *tch* (udtalt [tʃ]) i fx *ketchup*. Også her er alle ordforekomster (i alt 9) utilpassede. Det drejer sig bl.a. om *match* og *scratche*. Også alle 41 ordforekomster i den næste variabel, K6, er utilpassede. Variablen drejer sig her om *sh* (udtalt [ʃ]) i ord som *pusher* og *shop*. K7 handler om skriftens *g* [dʒ] i ord som *budget*. Her er der i alt 36 ordforekomster. 17 af dem er utilpassede, bl.a. *image* og *bondage*, mens 19 er neutrale, fx *digital* og *logistik*. Variabel K8 omfatter skriftens *j* (udtalt [dʒ]) i ord som *junk*. Her er der i alt 26 ordforekomster fra materialet, hvor 9 er neutrale, fx *jetset*, og 26 er utilpassede, fx *job*. Den næste variabel, K9, handler om skriftens *g* i et ord som *gang*.

Her er der i alt 7 ordforekomster, hvoraf 3 er neutrale, fx *bogey*, mens 4 er utilpassede, fx *bagel*.

Der er i alt 21 ordforekomster der repræsenterer K10 der handler om skriftens *gh* og *ph* i ord som *rough* og *photo*. Der er 1 ordforekomst der er utilpasset (*photo*), og 20 der er tilpassede fx *sofistikeret* og *mobiletelefon*. Den næste variabel, K11, er *th* (udtalt [θ]) i et ord som *thriller*. Her er der 8 tilpassede ordforekomster (fx *metadon* og *etnisk*) og 5 utilpassede, bl.a. *thriller*, *rebirthing*. K12 omfatter skriftens *w* der udtales [w] i ord som *wire* og *twist*. Her er der i alt 73 ordforekomster, fx *white* og *speedway*, og de er alle neutrale. I den næste variabel, K13, er det *x*, udtalt [ks], der er i fokus. Her er der i alt 278 ordforekomster, og de er næsten alle neutrale. Kun 19 ordforekomster er tilpassede, bl.a. *books* og *fleks(job)*. Det skal understreges at en meget stor del af de utilpassede ordforekomster repræsenterer det samme lemma, nemlig *sex*, der optræder i alt 192 gange. K14 handler om *y* der bliver udtalt [j] i fx *yoyo*. Denne variabel er der ikke nogen eksempler på i materialet. Den næstsidste variabel, K15, handler om *z*, udtalt [z] i fx *blazer*. Her er der 9 ordforekomster, fx *bronze* og *zoom*, og de er utilpassede. Den sidste variabel, K16, fordeler sig omtrent ligeligt mellem neutral (fx *dub*, *rap*) og utilpasset (fx *grill*).

5.3. Sammenfatning af den ortografiske tilpasning

Undersøgelsen af engelske importords tilpasning til dansk ortografi har bekræftet at engelske importord som regel beholder deres oprindelige ortografiske struktur når de anvendes i dansk. Størstedelen af importordene bliver således indlånt i neutral form (dvs. hvor den engelske og den danske skriftform stemmer overens) eller i utilpasset form (hvor fremmede bogstaver og bogstavkombinationer er bibeholdt). Så godt som ingen af de engelske vokaler er i undersøgelsen blevet tilpasset dansk, mens knap en femtedel af konsonanterne er blevet tilpasset. Her er dette især tilpasningen af *c*, *ch* og *ck* til *k* der dominerer.

I de foregående afsnit er importordenes tilpasning til dansk analyseret ved at gennemgå de forskellige variable en for en. Antallet af variable er større end antallet af ordforekomster som følge af at der kan være flere variable i et ord. Rekorden er *fistfuckingcocktail* med (mindst) 5 variable. Her følger et overblik over hvor mange af ordforekomsterne der enten er tilpasset, neutral eller utilpasset. Her følges det samme princip som ved den morfologiske oversigt, nemlig indeholder ordet én tilpasset variabel, regnes ordet i kategorien tilpasset, indeholder ordet variable som er neutrale og et utilpasset træk, regnes det som utilpasset, resten er neutrale. Hvert ord regnes altså bare én gang. I tabel 13 ses en optælling af de enkelte ordtyper opdelt i kategorierne tilpasset, neutral eller utilpasset.

Tabel 13: Hovedoversigt over den ortografiske tilpasning

Ortografisk tilpassede importord		Ortografisk neutrale importord		Ortografisk utilpassede importord		Sum	
N	%	N	%	N	%	N	%
299	13	661	28	1362	59	2322	100

Som det fremgår af tabellen, er det 13 % af ordforekomsterne der er blevet tilpasset dansk. Det drejer sig først og fremmest om et oprindeligt *c* der er blevet tilpasset til *k* i ord som som i *konfrontere*, *kreativ*, *kult* og *diskette*. Af andre eksempler kan nævnes tilpasning af *x* til *ks* i *boks* og *ekstremistisk* og tilpasning af *ph* til *f* i *sofistikeret* og *amfetamin*. En del af de tilpassede ord er internationalismene, dvs. nydannede ord af græsk eller latinsk materiale, og det understreger at der i dansk kun lidt tilpasses i ortografien når det drejer sig om engelsk import.

28 % af ordene er neutrale, dvs. at der er sammenfald mellem dansk og engelsk stavemåde og udtale. Det gælder fx *pop*, *print* og *film*. To tredjedele af ordene er utilpassede, dvs. at de har beholdt deres engelske stavemåde. Det drejer sig fx om *action*, *beat*, *brunch* og *discount*, mens en tredjedel enten tilpasses eller falder sammen med dansk ortografisk system.

6. Konklusion

Denne rapport viser moderne (primært engelske) importords tilpasning til dansk morfologi og ortografi. I indledningen er der gjort rede for at engelske lån som hovedregel skal skrives som på engelsk når de bruges i dansk, og at de som oftest bliver tilpasset dansk bøjning. Denne undersøgelse viser at de moderne importord som udgangspunkt følger begge hovedregler. Det vil sige at de engelske importord næsten altid bliver skrevet som på engelsk. De vigtigste undtagelser fra denne regel er tilpasningerne af *c*, *ch* og *ck* til *k*, *x* til *ks* og *ph* til *f*, der især finder sted i ord af græsk eller latinsk oprindelse. Importordene bliver som oftest bøjet på dansk, undtagen i pluralis ubestemt form hvor engelsk bøjning også har god hævd. *Ing*-bøjning er desuden mere almindelig end *-ning*-bøjning, men derudover er dansk bøjning omtrent enerådende.

Referencer

- Andersen, Margrethe Heidemann & Erik Hansen & Pia Jarvad, & Jørgen Schack. 2004. Dansk fra skandinavismen til i dag. I: Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.), "Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord, s. 142–174. (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus forlag.
- Bakken, Kristin. 1995. *Leksikalisering av sammensetninger. En studie av leksikaliseringssprosessen belyst ved et gammelnorsk diplommateriale fra 1300-tallet*. (Upubl. avhandling

- for graden doctor artium.) Oslo: Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo.
- Dansk Sprognævn. *Retskrivningsordbogen*. 1. udg. 1986, 2. udg. 1996, 3. udg. 2001.
- Hansen, Erik. 1970. *Reklamesprog*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, Erik. 1988. Grammatik: Bøjning og syntaks. I: Erik Hansen & Jørn Lund (red.), *Sproget her og nu*. (Dansk Sprognævns skrifter 14.) København: Gyldendal.
- Hansen, Erik. 1992. Apostrofitis. I: *Nyt fra Sprognævnet* 1992/1.
- Hansen, Erik. 1998. Uløste og uløselige retskrivningsproblemer. I: Hansen, Erik & Lund, Jørn (red.), *Det er korrekt*, s. 69–78. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, Erik & Lund, Jørn. 1994. *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. København: Munksgaard.
- Jacobsen, Henrik Galberg. 1994. Sprogændringer og sprogvurdering. Om nogle aktuelle engelskinspirerede ændringer i dansk og om vurderingen af dem. I: *Danske Studier*, s. 5–28. København: C.A. Reitzels Forlag.
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye Ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Jarvad, Pia. 1999. *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955–1998*. (1. udg.) København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002. *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og sprog-sammfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Karker, Allan. 1980. Stavning og bøjning af fremmedord i dansk. I: *Sprog i Norden*, s. 7–26. (Norsk språkråd. Skrifter 22.)
- Mickwitz, Åsa. 2008. Vad händer med e-mail i svenskan? Om anpassning av importord i svenskan. (Artikel i denne bog.)
- Nudansk Ordbog med Etymologi*. 2001. 2. udg. København: Politikens Forlag.
- Nye ord i Dansk* = Jarvad 1999.
- Nyt fra Sprognævnet* 1992/1 og 1997/3.
- Olsen, Katrine Bønlykke. 2002. *Engelsk bøjning i dansk. En undersøgelse af engelske importords integration i det danske bøjningssystem – og af ordstrukturens rolle heri*. (Upubliceret speciale fra Københavns Universitet. Kan læses på internetadressen <http://home19.inet.tele.dk/boenlykke/Universitetsarbejde/Special/X.htm>.)
- Olsen, Katrine Bønlykke. 2003. Om bøjning af engelske ord i dansk. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2003/2.
- Omdal, Helge. 2008. Bacon eller beiken? Tilpassing av moderne importord i norsk. (Artikel i denne bog.)
- Ordbog over det Danske Sprog*. 1919–1954). Bind 1–27. Nordisk Forlag. København.
- Simonsen, Hanna & Helge Sandøy. 2008. Tilpasning af importord i det færøske skriftsprog. (Artikel i denne bog.)
- Selback, Bente & Helge Sandøy. 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju sprog-sammfunn*. (Moderne importord i språk i Norden 3.) Oslo: Novus.
- Skautrup, Peter. 1953. *Det danske sprogs historie*. Bind 3. København: Gyldendal.
- Svavarsdóttir, Ásta. 2008. “Staffið er mega kúl.” Om tilpasning af moderne importord i islandsk skriftsprog. (Artikel i denne bog.)
- Supplement til Ordbog over det Danske Sprog*. 1992–2001. Bind 1–4. (Udg.: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.) København: Gyldendal.

Sørensen, Knud. 1973. *Engelske lån i dansk*. (Dansk Sprognævns skrifter 8.) København: Gyldendal.

Sørensen, Knud. 1995. *Engelsk i dansk. Er det et must?* København: Munksgaard.

Vad händer med e-mail i svenskan? Om anpassning av importord i svenskan

Åsa Mickwitz
Helsingfors universitet

1. Inledning

Det utländska, och framför allt det engelska, inflytandet på svenskan har uppmärksamats en hel del de senaste 50-60 åren. Inom den svenska språkvärden har man förhållit sig till detta inflytande och på olika sätt försökt anpassa strömmen av främmande språkmateriäl till det svenska språksystemet – eller också i många fall låtit bli att göra det. Åsikterna är delade huruvida ”det främmande” utgör ett hot eller inte mot svenskans struktur och mot svenskan som samhällsbärande språk. Domänförlusten, dvs. när svenskan tappar mark inom vissa samhällsdomäner till förmån för engelskan, har de senaste åren trots allt börjat anses som mera hotfull än den lexikala influensen. Avsikten med denna artikel är inte att ta ställning till huruvida engelskan utgör ett hot mot svenskan – utan snarare att försöka se vad som händer rent formellt/grammatiskt då två språk möts, och hur det dominerande språket (i detta fall fortfarande svenskan) hanterar eller låter bli att hantera detta s.k. ”främmande”.

Mitt specifika syfte med denna studie är att förklara hur den formella anpassningen av importorden sker i svenskan. De frågor jag ämnar besvara är följande: Hur stor del av importorden i mitt material är anpassade och hur stor del är icke anpassade, morfologiskt/morfosyntaktiskt och ortografiskt? Finns det skillnader vad gäller anpassning mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan? Finns det skillnader mellan annonstext och redaktionstext vad gäller anpassning av importord? Jag kommer också i någon mån att ta upp den diakroniska aspekten och diskutera skillnader i anpassning i mitt material från 1975 och i det från 2000.

Med begreppet svenska menas den övergripande svenska som talas och framför allt skrivs inom hela det svenska språkområdet, inklusive Svenskfinland. Med finlandssvenska menas framför allt den talade svenskan i Finland, men begreppet används här främst för att skilja mellan svenskan i Finland och svenskan i Sverige (sverigesvenska).

2. Utgångspunkt

2.1. Tidigare forskning

För att bilda underlag för min studie kommer jag i det följande att redogöra kort för de undersökningar som gjorts tidigare om anpassning av lånord i svenskan.

Det finns få detaljerade undersökningar av hur importord anpassas formellt i svenskan. Chrystal (1988) diskuterar både formell och social integrering i sin doktors-

avhandling om engelskan i tidningsspråk. Hennes material består av dagstidningar från år 1984 och undersökningen begränsar sig till lånord som kommit in efter andra världskriget, dvs. de är inte nämnda i *Svenska Akademiens ordlista 1950* (SAOL 9). Hon konstaterar vad gäller morfologin att de flesta substantiv i hennes annonsmaterial står i ”naken form” – dvs. så att varken genus eller species framgår av kontexten. Det är främst verben som uppvisar den högsta graden av morfologisk anpassning. Också när det gäller stavningen finner Chrystal att lånorden anpassas i liten utsträckning. Hon konstaterar dock att omstavningen från *c* till *k* i ord som *disco* och *musikal* är relativt etablerad. Detsamma gäller dubbelteckningen av konsonant efter kort vokal, t.ex. i ord som *jackpott* och *flopp*. De flesta icke-integrerade lånen hittade hon i kulturartiklarna, medan de interimiska (lån som uppvisar tecken på formell eller social integrering) lånen fanns inom underhållning och sport.

Magnus Ljung (1988) redovisar två undersökningar av tidningsspråk, där den ena bl.a. handlar om vilka attityder personer har till anpassade respektive oanpassade former av engelska lån. De åldersgrupper som var mest negativa till oanpassade former var personer i övre medelåldern samt äldre, medan tonåringarna var mest positiva till de oanpassade orden. Också andra attitydundersökningar visar att äldre personer rent generellt har en mera negativ attityd till lånord (se t.ex. Mattfolk 2006).

2.2. Normering och anpassning

Jag kommer i detta kapitel att kort gå igenom den moderna normen för stavning och böjning av lånord¹.

Normen för stavning och böjning av lånord har naturligtvis också en viss betydelse för bruket. I synnerhet tidningsspråket är kraftigt normerat, men tidningarna följer i vissa fall olika principer. När Catharina Grünbaum, språkvårdare på *Dagens Nyheter*, förespråkade stavningen *rejev* i stället för *rave* blev folk upprörda. Men DN har nu konsekvent genomfört den nya stavningen, i motsats till Svenska Dagbladet – på Språkbankens webbsida (<http://spraakdata.gu.se/lb/konk/>) kan man nämligen hitta former som t.ex. *raveare* i Svenska Dagbladets artiklar. I en kolumn i samma tidning från 1996 gör man narr av DN:s stavningsval och undrar när de tänker byta ut *chips* mot *tjippis*.

Ideologi och tidsanda spelar alltså stor roll när en norm skapas. Normen för hur man stavar och böjer lånord i svenskan är ganska brokig, och har förändrats under årens lopp. SAOL har sedan slutet av 1800-talet alltid setts som en norm för svensk stavning, ordböjning och ordbildning, men även om man i den sjunde upplagan (1900) valde att ta med ett stort antal lånord, uppmanas ändå språkbrukaren att inte välja det främmande ordet eller det främmande böjningssättet framom det svenska. SAOL har således allt mer fått en deskriptiv framtoning. Den senaste och tolfte upplagan av SAOL (1998) bygger mer än tidigare upplagor på det faktiska språkbruket eftersom redaktörerna kunnat stödja sig på stora textdatabaser.

I vissa fall har dock SAOL 12 en starkt normerande funktion, bl.a. när det gäller engelska lånord. Man förhåller sig restriktivt till import och lånord, och också till

¹ För en längre och mera utförlig redogörelse se Ransgart 2004.

engelska böjningsformer (t.ex. *s*-pluralen). För substantivet *partner* anges t.ex. den svenska pluralformen *partner* som första alternativ, och den engelska *partners* som andra alternativ. Den tionde upplagan av SAOL (1973) var än mer restriktiv i det här fallet – i den hade man strukit alla *s*-pluraler. Trots ett visst motstånd från språkvården har dock Svenska Akademiens grammatik (1999: §52) infört *s*-pluralen som en sjunde deklinationsform.

Ett annat problem är hur man skall behandla engelska ord med *ing-form*: t.ex. *doping* och *jogging*. Det finns nämligen ett antal ord som hamnat i svenskan i sin engelska form, som t.ex. *dressing* och *hearing*, och det vore tämligen svårt att introducera former som *dressning* och *hearning*. Numera försvenskas de engelska importorden på *-ing* mycket sällan.

SAOL försöker fungera normerande vad gäller ortografisk anpassning av importord. Man har oftast angett ett försvenskat alternativ till främmande ord – delvis en taktik för att se om en ljudenlig stavning skulle slå igenom (Teleman 2003: 90). En del försvenskningar har haft framgång, såsom ordet *flopp* och *webb* – andra har mött mera motstånd, t.ex. *hitt* och *cupp* (Gellerstam 1998). I den nyaste upplagan av SAOL finns dock ett stort antal främmande ord som inte anpassats ortografiskt till svenskan.

Den försvenskade formen *jos* (av juice) ströks i SAOL 12, eftersom den inte hade stöd i språkbruket. En snabb kontroll i Språkbanken visar faktiskt att beläggen på *jos* i tidningstext är ytterst få: 3 belägg 1998 och 1 belägg 2000.

Målet med den här undersökningen är också att jämföra norm och bruk, och om dessa motsvarar varandra. Speciellt när det gäller finlandssvenskan kan denna aspekt vara intressant, eftersom det inte alltid och inom alla – speciellt finlandssvenska – kretsar varit självklart att finlandssvenskarna följer den sverigesvenska språknormen (se t.ex. Mattfolk & Mickwitz & Östman 2004).

3. Materialet

3.1. Tidningsmaterialet

Mitt material består av sammanlagt 12 svenskspråkiga tidningsnummer (6 sverigesvenska och 6 finlandssvenska). Detta är samma material som används i A-delen inom projektet *Moderna importord i språken i Norden* som behandlar omfånget av importord i finlandssvenskan och sverigesvenskan och i fem andra grannspråk (jfr. Selback u.u.). Det finlandssvenska och sverigesvenska materialet består av 6 tidningsnummer vardera:

De finlandssvenska tidningarna

Vasabladet (VBL) 6 september 1975

Vasabladet (VBL) 12 september 2000

Hufvudstadsbladet (HBL) 8 april och 8 september 1975

Hufvudstadsbladet (HBL) 4 april och 9 september 2000

*De sverigesvenska tidningarna**Expressen* 6 september 1975 och 9 september 2000*Dagens Nyheter* 8 april 1975 och 4 april 2000*Göteborgsposten* 9 november 2000*Sundsvalls tidning* 6 april 2000

Största delen av orden i A-materialet kommer från engelskan (Selback & Sandøy 2007). Det faller sig därför ganska naturligt att fokusera på anpassning av engelska lånord till det svenska språksystemet. I någon mån kommer jag ändå att kommentera anpassningen av importord från andra språk.

Alla importord som har kommit in i svenskan efter 1945 (Sandøy 2002: 85) har excerperats ur tidningsmaterialet och matats in i en File Maker-databas eller kodats i de digitala filerna i själva texten. Excerpteringen är gjord av Bente Selback och Åsa Mickwitz. För varje *ordförekomst* registrerades också ett antal bakgrundsvariabler, bl.a. ordklass, exportspråk, ämnesområde och genre samt den kontext ordet ingick i.

Materialet består av sammanlagt 4 633 ordförekomster efter att jag har uteslutit ett antal ord p.g.a. av deras ålder eller för att de inte är relevanta för undersökningen (se kapitel 3.2. nedan). Fördelningen av antalet *ordförekomster* (dvs. antalet excerperade importord) och *löpord* (det sammanlagda antalet ord i tidningarna) mellan de olika tidningarna och mellan åren 1975 och 2000 ges i tabell 1.

Tabell 1: Antal ordtyper/ordförekomster/löpord per tidningsnummer och år

<i>Tidnings- nummer år 1975</i>	<i>Antal importords- förekomster</i>	<i>Antal löpord</i>	<i>Tidnings- nummer år 2000</i>	<i>Antal importords- förekomster</i>	<i>Antal löpord</i>
Dagens	598	123 855	Dagens	539	78 556
Nyheter			Nyheter		
Expressen	67	26 740	Göteborgs- posten	1558	142 161
HBL april	76	41 891	Sundsvalls tidning	537	54 656
HBL sept	57	31 998	Expressen	340	43 291
VBL	78	29 438	HBL april	239	44 591
			HBL sept	335	52 406
			VBL	209	42 187
<i>Summa 1975</i>	<i>876</i>	<i>253 922</i>	<i>Summa 2000</i>	<i>3757</i>	<i>454 848</i>

Som framgår av tabell 1 är antalet ordförekomster i tidningarna från år 2000 mycket högre än i tidningarna från år 1975. Som det också framgår av resultaten i A-projektet för hela Norden är antalet – och framför allt frekvensen – importord högre i tidningarna från 2000 än i tidningarna från 1975 (Selback & Sandøy 2007). Orsaken till att antalet importord i tidningsnumret av *Dagens Nyheter* från 1975 är så mycket högre än antalet i andra tidningsnummer från 1975, är att det totala antalet löpord i

DN-numret är jämförelsevis högt (123 855). Av samma orsak har *Göteborgsposten*-numret från år 2000 ett mycket högt antal importord.

Jag har gått igenom alla ordförekomster och kategoriserat dem enligt huruvida de är anpassade till svenskans böjning eller stavning, och vilken typ av anpassning de genomgått. Jag har också gjort en skillnad mellan ortografisk och morfologisk/morfosyntaktisk anpassning. Under genomgången kontrollerade jag importtidpunkten för varje ord. Min främsta källa var här *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO) på nätet (www.ne.se) och *Svenska Akademiens ordbok* på nätet (SAOB) (<http://g3.spraak-data.gu.se/saob/>). En del av orden har enligt dessa källor kommit in i svenskan före 1945 och dem har jag därför uteslutit ur den här undersökningen. Selback (2007) använder andra referenser, och detta är orsaken till att antalet ordförekomster i denna undersökning inte överensstämmer med antalet ordförekomster i Selbacks undersökning, trots att undersökningarna är baserade på samma material.

3.2. Uteslutna ordtyper

En *ordtyp*, eller ett lexem (t.ex. *mail*) kan representera många olika *ordförekomster* (t.ex. *mailen*, *mailet*). Jag har kontrollerat åldern på alla ordtyper i materialet. Det är trots allt ofta svårt att avgöra när ett ord har kommit in i svenskan, bl.a. eftersom ordböcker ibland ger motstridiga uppgifter. Jämfört med NEO är SAOB såtillvida mindre användbar i detta avseende eftersom många nyord inte finns belagda i den, dessutom är det sista uppslagsordet för närvarande TALKUMINERA. Även om de flesta importord lånas in ungefär samtidigt i de olika nordiska länderna, finns det skillnader när det gäller vilket år ett specifikt ord har belagts för första gången. Framför allt verkar det som om en del importord i svenskan är av äldre datum än motsvarande importord i norskan.

Orden *magnitud* (1930), *rally* (1932), *rasism* (1938), *sex* (1938) och *bowling* (1925) har alla belagts i svenskan före år 1945, även om de är gränsfall (NEO). Dessa ord har också uteslutits om de förekommer i sammansättningar där det andra ledet inte är ett importord, även om sammansättningen i sig är belagd efter 1945. Sammansättningen har då definierats som ett s.k. nyord. Orsaken till att importord som belagts före 1945 inkluderats i Selbacks undersökning är att de sannolikt inte etablerats i de nordiska språken förrän efter 1945. Jag har valt att sätta den största vikten vid när ordet för första gången belagts i svenskan, och har sålunda uteslutit alla ord som enligt NEO eller SAOB har belagts före 1945.

Materialet innehåller också ord som fått en ny eller en utvidgad betydelse. T.ex. ordet *sektor* kom in i svenskan 1744 från latin i betydelsen 'del av cirkelyta som begränsas av två radier och cirkelbågen mellan dessa' (NEO), och har senare fått en utvidgad betydelse till att gälla även ett avgränsat område i samhället. Enligt SAOB började ordet användas i den betydelsen redan på 1930-talet i svenskan. Därför har ordet *sektor* uteslutits. Ord som har fått en klart utvidgad betydelse efter 1945 har dock tagits med, t.ex. *program* i betydelsen 'dataprogram'.

Ord som har kommit in tidigt i svenskan, men som har fått en ökad användning, har uteslutits; t.ex. *innovation* (1696), *initiera* (1893) och *trend* (1936). Dessa kan anses vara så integrerade i svenskans böjning och stavning, att det inte är relevant att

behandla dem som moderna importord. Jag har också uteslutit en del namn, eller sådana ord som har namnkaraktär. T.ex. det finländska *Citymarket* är namnet på en livsmedelsbutikskedja, och *Härmän kymppi* är en löptävling. Ordet *nät* i betydelsen 'Internet' har också uteslutits eftersom jag ansett det vara ett ersättningsord (dvs. ett svenskt ord som ersätter ett importord) och inte ett importord. Det kan vara problematiskt att dra gränsen mellan ersättningsord och anpassade importord. Ordet *nät* är en polysem med två klart skilda betydelser och kan i teorin betraktas som ett ortografiskt anpassat importord (jfr. ordet *net*). Om *nät* används i betydelsen *Internet* vill jag dock framhålla att det i första hand borde betraktas som ett ersättningsord.

Förkortningar som t.ex. ABS, CD, GSM, NMT, TV o.s.v. har uteslutits eftersom det inte är relevant att behandla förkortningar i denna studie. De uppvisar en annan typ av böjning än apellativer och borde behandlas i en separat undersökning. Akronymer/initialförkortningar som uttalas som enskilda ord t.ex. MODEM, WEB, WAP har däremot inte uteslutits.

4. Morfologisk anpassning

4.1. Vad händer med importorden i svenskan?

Enligt Graedler (1998: 68) har språkbrukarna i första hand två alternativ när de ska använda främmande ord i norska: 1) ordet eller strukturen bevarar sin främmande form och ingen anpassning sker, 2) ordet eller strukturen anpassas till målspråket. Förutom dessa kan språkbrukaren naturligtvis byta ut det främmande ordet mot ett inhemskt ord (ersättningsord).

Fenomenet anpassning definieras ofta som en process där de främmande orden inordnas i det låntagande språkets struktur, och därmed förändras så att de inte bryter mot reglerna i detta språk (Graedler & Johansson 2002: 133-1234). Graedler & Johansson diskuterar formell, social, psykologisk och lexikal integrering. Den *formella* integreringen rör ordens uttal, stavning och böjning, den *sociala* har att göra med ordens utbredning, frekvens och användningsområde, den *psykologiska* med språk-användarens attityder, och den *lexikala* behandlar hur det främmande ordet anpassas till mottagarsspråkets traditionella ordförråd och hur detta ordförråd påverkar hur importordet anpassar sig semantiskt. Den här studien behandlar uteslutande formell anpassning.

Ett par forskare har beskrivit olika skeden för hur anpassning av importord sker i ett mottagarpråk. Kari Anne Rand Schmidt (1982: 364) redovisar t.ex. ett schema på fem skeden vad gäller främmande substantivs integrering i det norska böjningssystemet. Denna skala inbegriper allt från lånade substantiv som inte överhuvudtaget uppvisar tecken på genustillhörighet, till främmande substantiv som har blivit helt integrerade i det norska böjningssystemet. Magnus Ljung (1998: 16) talar om tre olika faser när ett utländskt ord integreras i svenskan. Först förses det tillfälliga lånet med citattecken eller används med uttrycket s.k., t.ex. *Laget gjorde en s.k. touchdown*. Efter en tid övergår en del av de tillfälliga lånen till att bli främmande ord, utan speciella markörer, men med utländsk stavning eller pluraländelse. I den tredje fasen integreras orden helt i svenskan.

Att bestämt kunna fastslå vilket skede som föregår ett annat är naturligtvis svårt, dessutom sker integration på olika sätt för olika ordklasser och inom olika textdiskurser. Flera forskare som undersökt importordens integrering i svenskan har t.ex. konstaterat att orden i väldigt liten utsträckning integreras ortografiskt (t.ex. Chrystal 1988, Söderbergh 1973). Enligt Chrystal (1988: 49) är det numera sällsynt att engelska ord helt och hållet anpassas till det svenska språksystemet. Ordet *tuff* (eng. *tough*) är ett exempel på motsatsen, men det är också ett tecken på att ordet är mycket etablerat i svenskan. Det är också i förhållande till importorden i denna studie relativt gammalt; ordet är belagt för första gången 1923 (NEO). Vad som kanske är mer uppenbart i tidningsspråk på 2000-talet (och i svenska texter överhuvudtaget) än det var för 25 år sedan, är att det numera inte händer lika mycket med importorden när de lånas in i svenskan – de står oftare i sin ursprungliga form, både vad gäller böjning och kanske framför allt när det gäller stavning.

I det följande kommer jag att först diskutera den morfologiska/morfosyntaktiska anpassningen och sedan den ortografiska. Jag kommer genomgående att göra en skillnad mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan, och jämföra dessa två. För den svenska som talas (och skrivs) i Sverige använder jag begreppet *sverigesvenska* och för svenskan i Finland används begreppet *finlandsvenska*.

4.2. Morfologisk/morfosyntaktisk anpassning – metod

I det följande redogör jag för min metod för kategorisering av importorden angående dess morfologiska anpassning. Jag har gått igenom alla ordförekomster i materialet manuellt och kategoriserat orden enligt på vilket sätt eller i hur hög grad de är morfologiskt samt morfosyntaktiskt anpassade till svenskan. Med morfologisk anpassning avser jag i första hand den förändring på ord- och morfemnivå som sker i de främmande orden när de integreras i det svenska böjningssystemet. Jag kommer också delvis att behandla morfosyntaktisk anpassning, dvs. hur importorden integreras i satsen – eller låter bli att integreras.

Till skillnad från den ortografiska anpassningen som berör hur de främmande orden övergår till att stavas enligt svenska stavningsnormer, behandlas inom morfologin hur de främmande orden övergår till att följa ett svenskt böjningsmönster och eventuellt också får en svensk slutled. Till morfologin har jag också räknat bildandet av hybrider.

Jag har utgått från ordförekomsterna (inte ordtyperna) och delat in dem i kategorier beroende på vilken typ av anpassning som skett. Jag skiljer mellan tre olika typer av anpassning; *morfologiskt anpassade importord* – d.v.s. där det har skett en tydlig morfologisk eller morfosyntaktisk integrering av orden, *morfologiskt neutrala importord* – d.v.s. importord som morfologiskt inte uppvisar någon typ av anpassning. Dock kan dessa vara mer eller mindre morfosyntaktiskt eller syntaktiskt anpassade. Den tredje gruppen är *importord med "utländsk" morfologi* – d.v.s. icke anpassade importord.

Till de morfologiskt anpassade orden räknar jag A) sammansättningar där förleden är ett främmande ord och efterleden ett svenskt ord (hybrider), t.ex. *projekt-möte*. Till denna kategori har också sådana sammansättningar förts som har en till svenskan morfologiskt anpassad förled (t.ex. *bokningsystem*). I denna kategori ingår

också B) sammansättningar där förleden är ett svenskt ord och efterleden ett främmande ord (hybrider), t.ex. *huvudsponsor*. Hit räknas utöver de ovan nämnda C) avledningar och ord böjda enligt svensk struktur. Här har placerats icke sammansatta ord i böjd form (t.ex. *spreaden*) och olika typer av avledningar. Till denna kategori har förts ord vars slutled genomgått en fonotaktisk förändring. Importord med engelsk slutled t.ex. *-ing*, *-ic*, *-e*, *-ed*, *-ble* och *-ate* har i många fall försvenskats till *-ning*, *-isk*, *ad*, *-bel* och *-era* (t.ex. *rankning*, *elektonisk*). I denna kategori ingår också andra avledningar, t.ex. verb som avletts av substantiv (*faxa*).

Till kategorin morfologiskt neutrala importord har jag räknat oböjda sådana. Denna kategori har delats in i tre underkategorier. Den första är D) importord som är morfosyntaktiskt anpassade, d.v.s. uppvisar genustillhörighet. Exempel på importord i denna underkategori är ”Han har *en scanner* på handleden” eller ”Han gör *svensk pop*”. Påpekas bör att dessa importord generellt sett är anpassade, men kan betraktas som *morfologiskt* neutrala.

I den andra underkategorin E) har placerats importord som inte uppvisar några tecken på anpassning. Exempel på sådana är t.ex. de kursiverade orden i följande satser; ”val av *fokus*” eller ”De får en negativ bild i *media*”. Den tredje underkategorin F) innehåller importord som förekommer i satsfragment, eller står ensamma. Importord i denna typ av kontext är vanliga i annonstext. Exempel på sådana är ”28” *widescreen*” eller ”billig beg *video*”.

Den tredje kategorin – dvs. icke anpassade importord – innehåller G) importord med utländsk morfologi. Till denna kategori har förts importord som står i klar inkorrekt form i satsen, t.ex. ”Om inte *smurfalizer* kan få dig att le”, men också importord med ”utländsk” morfologi som t.ex. ord med plural-*s* (*scanners*, *tools*) eller ord med slutmorfemet *-ing* (*dating*, *tuning*).

Fraser har inte räknats med i slutsumman, eftersom det bör göras en skillnad mellan enstaka lån och kodväxling. Skillnaden mellan en fras och ett enstaka importord har i första hand gjorts på ordnivå. Ett utrop som t.ex. *wow!* har räknats som ett importord, detsamma gäller lösa sammansättningar som *HITACHI POWER TOOLS*. *Time and letters*, *greetings from* och liknande har kategoriserats som fraser.

Förutom att jag försöker fastställa hur anpassningen av importorden sker, anser jag det också vara av vikt att undersöka i hur hög grad importorden är etablerade i svenskan. För att fastställa importordens etableringsnivå har jag använt SAOL 12. Alla ord som finns belagda i den anser jag vara etablerade i svenskan. Etableringsprocessen, eller kanske snarare integreringsprocessen, för ett specifikt importord kan trots allt inte anses vara över i och med att ordet finns belagt i SAOL – en del främmande ord i SAOL 12 vacklar i böjning och/eller stavning i det allmänna språkbruket (t.ex. *mail/mejl*).

I det följande kommer jag att göra en jämförelse mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan, mellan tidningar från olika tidsperioder, samt mellan annons- och redaktionstext vad gäller denna kategorisering.

4.3. *Finlandssvenska och sverigesvenska*

I det här kapitlet redogör jag för den morfologiska/morfosyntaktiska anpassningen av importorden i de finlandssvenska och sverigesvenska dagstidningarna. Sammanlagt har jag undersökt sex finlandssvenska och lika många sverigesvenska tidningsnummer. Av samtliga ordförekomster som excerperats ur tidningarna har 994 valts ut ur det finlandssvenska materialet och 3 639 ur det sverigesvenska. De ord som utelämnats ur undersökningen är sådana som kommit in i svenskan tidigare än 1945, eller som har tydlig namnkaraktär. Dessa har kategoriserats enligt metoden ovan (kapitel 4.1). En mer detaljerad och kvalitativ redogörelse för orden i de olika kategorierna ges från och med kapitel 5. I tabellerna nedan ses enbart den procentuella andelen av alla importord i de olika kategorierna.

Diagram 2: Morfologisk/morfosyntaktiskt anpassning i finlandssvenskan.
Procentuell fördelning

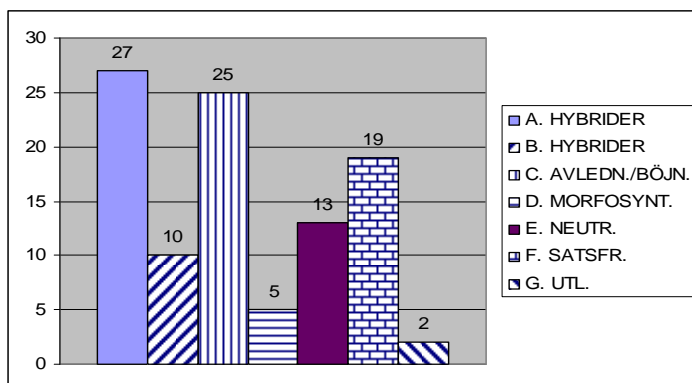
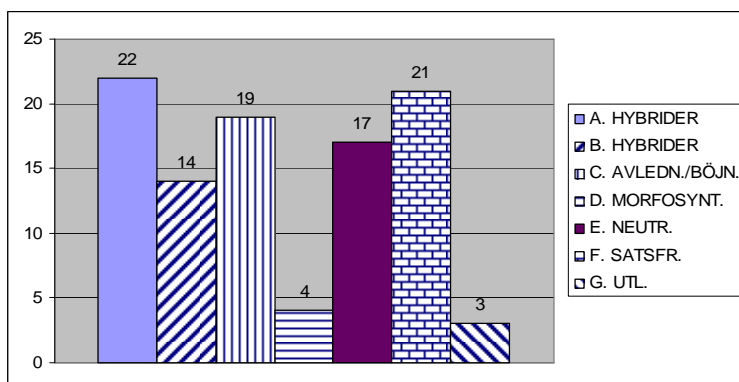

Diagram 3: Morfologisk/morfosyntaktiskt anpassning i sverigesvenskan.
Procentuell fördelning

Som kan ses i tabell 2 och 3 uppvisar de finlandssvenska och de sverigesvenska tidningarna samma typ av kurva vad gäller fördelningen på de olika kategorierna. Generellt sett är största delen av importorden hybrider med utländsk förled och svensk efterled (A). Dessa utgör 27 % av alla importord i finlandssvenskan och 22 % i sverigesvenskan. Följande stora grupp är satsfragmenten i det sverigesvenska materialet (21 %) medan avledningarna och de böjda formerna utgör en stor andel i det finlandssvenska materialet (25 %). Också de neutrala importorden har en högre andel i det sverigesvenska materialet (17 %) än i det finlandssvenska (13%). Rent allmänt tycks en högre andel av de sverigesvenska importorden vara morfologiskt neutrala, d.v.s de är oböjda och fördelar sig i högre grad än de finlandssvenska importorden på kategori E och F. Eventuellt kan man här utläsa en tendens till ett mer normativt språkbruk i finlandssvenskan – man använder importord som är integrerade i svenskans böjningssystem, medan sverigesvenskan är mer öppen för tillfälliga lån som är svåra att integrera morfologiskt och morfosyntaktiskt och som därför hellre placeras i fraser där böjning inte krävs. En hypotes är att skribenterna alltmör är tvungna eller väljer att undvika böjning av främmande ord p.g.a. av det stigande antalet främmande ord i svenskan. Enligt Graedler (1998: 69) är det vanligt att språkbrukare använder lånord i positioner som inte kräver böjning, för att undvika att bryta mot de grammatiska reglerna i svenskan.

Vad gäller importord med utländsk morfologi finns det inte stora skillnader i andel mellan de finlandssvenska och de sverigesvenska tidningarna – 2 % i finlandssvenskan och 3 % i sverigesvenskan. Dessa importord kan betecknas som helt oanpassade. Generellt sett är det dock – enligt dessa siffror – en relativt liten andel importord i svenska dagstidningar som inte anpassas.

Skillnaden mellan språkvarieteterna kan skyllas på ländernas olika språkpolitik. Finlandssvenskan har av tradition hållit sig i den mer puristiska ändan, medan Sverige har varit mer öppen för språkförändringar och för utländskt inflytande. Den svenska språkvården har troligen dock inte så stor makt i Sverige att den skulle kunna påverka tidningsspråket i någon avsevärd omfattning, medan den finlandssvenska tidningen *Hufvudstadsbladet* har en språkvårdare anställd deltid för att språkligt förbättra och redigera journalisternas texter.

Skillnaderna mellan språkvarieteterna är så små att de kan bero på andra faktorer. Materialen är för det första inte helt jämförbara med varandra. Det finlandssvenska materialet är till antalet ordförekomster mycket mindre än det sverigesvenska. Materialen är för det andra även olika till sina karaktärer – det sverigesvenska innehåller en lösnummertidning (*Expressen*) som stilistiskt kan förväntas innehålla mer populärt skriven text – och således kan den antas förhålla sig mer positivt till importord än de mer seriösa dagstidningarna. I det sverigesvenska materialet ingår för det tredje ett nummer av *Göteborgsposten* från september 2000 som innehåller en omfattande annonsbilaga, vilket är orsaken till det höga antalet importord i just det numret.

Inte heller andra forskare som undersökt anpassning av importord har kunnat konstatera skillnader på denna punkt. Chrystal (1988: 185-186) hittade inga skillnader mellan sverigesvenskt och finlandssvenskt tidningsspråk vad gäller den formella anpassningen av lånorden. De skillnader hon kunde påvisa var främst stilistiska och semantiska.

4.4. Tidningar från 1975 och 2000

Jag kommer här att redogöra kort för skillnaden mellan materialet från 1975 och 2000. Det totala antalet importord är högre i tidningarna från 2000 än i tidningarna från 1975 (jfr. tabell 1) i båda materialen. I tabellerna nedan ingår 883 ordförekomster från 1975 och 3812 ordförekomster från 2000.

Diagram 4: Morfologiskt/morfosyntaktisk anpassning i tidningar från 1975.
Procentuell fördelning.

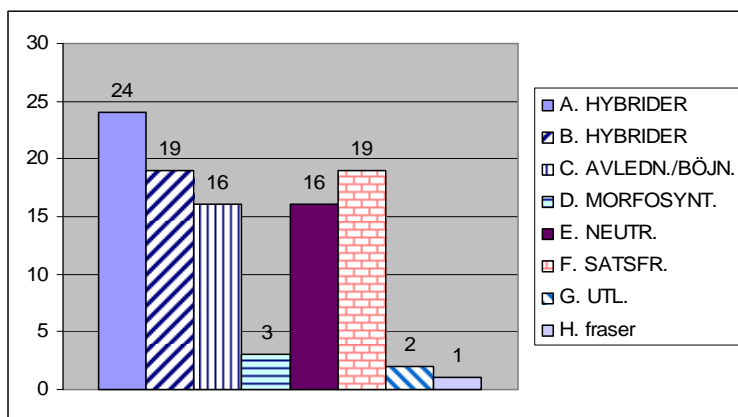
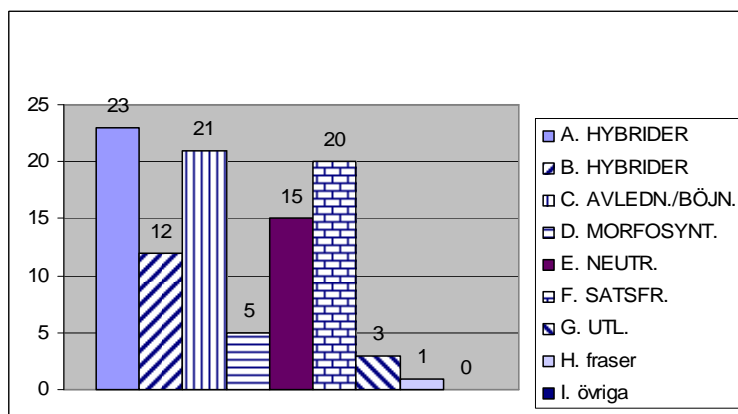

Diagram 5: Morfologiskt/morfosyntaktisk anpassning i tidningar från 1975.
Procentuell fördelning.

Skillnaden mellan materialet från 1975 och 2000 är inte stor. I motsats till vad man kunde tro är andelen importord inte signifikant högre i det nyare materialet än i det äldre. Den största skillnaden som kan märkas är att andelen böjda ord och avled-

ningar är högre i materialet från 2000 än i det från 1975. Kanske är detta ett tecken på att skribenterna allt mer vågar infoga de utländska orden i det svenska grammatiska systemet. Exempel på en kombination av i övrigt ointegrerade importord med svensk ändelse hittar man t.ex. i *Göteborgsposten* från 2000: *fleecciga* och *racet*.

I denna jämförelse ingår också fraser, eftersom man kunde tänka sig att kodväxlingen skulle ha ökat under de 25 senaste åren. Men det visar materialet inga tecken på.

Den jämförelsevis höga andelen hybrider i materialet från 1975 – speciellt kategori B – kan eventuellt bero på att två ordtyper dominerar denna kategori: olika sammansättningar med *-bingo* och *-modell* (50 % av alla ordförekomster i denna kategori).

4.5. Annonstext och redaktionstext

I det följande kommer jag att kort redogöra för skillnaden mellan annonstext och redaktionell text. Här kan man se stora skillnader mellan materialen. Det är kanske i och för sig självklart att så olika typer av textstrukturer påverkar också förekomsten och typerna av importord i texterna. Framför allt påverkas den syntax importorden förekommer i. Jag kommer här att illustrera denna skillnad med *Göteborgsposten* från 2000 som exempel. Jag har valt den tidningen eftersom den innehåller det högsta antalet importordsförekomster av alla tidningar, 1558 st (se bilaga).

Diagram 6: Morfologisk/morfosyntaktisk anpassning i annonstext i *Göteborgsposten* från 2000. Procentuell fördelning

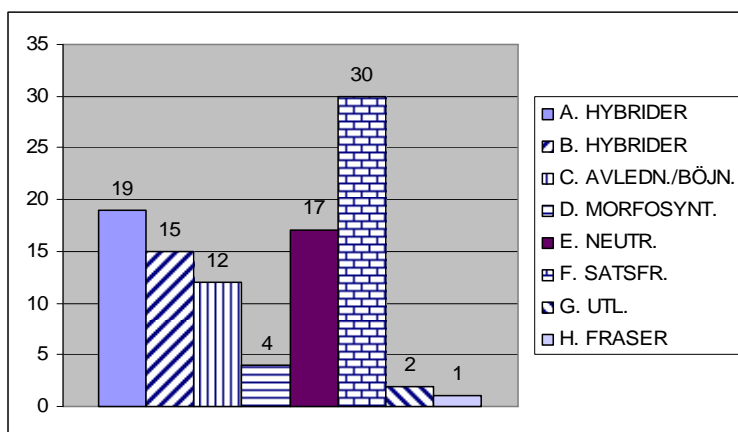
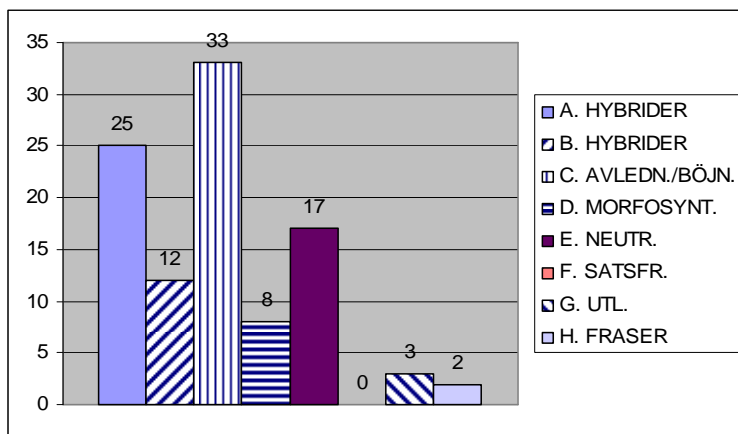

Diagram 7: Morfologisk/morfosyntaktisk anpassning i redaktionstext i *Göteborgsposten* från 2000. Procentuell fördelning

Den största skillnaden vad redaktionstext och annonstext beträffar ligger i huruvida importorden böjs eller inte. I redaktionstexten finns den högsta andelen importord i kategorin avledningar och böjda ord (33 %), medan annonstexten har en nästan lika hög andel importord i meningsfragment (30%). Detta är förstås ganska självklart; redaktionstexten består av artiklar och andra fullständiga texter som kräver att importorden anpassas till svenskans struktur på ett annat sätt än i annonstext. Annonstexten består ofta av korta slående fraser som inte "kräver" lika stor anpassning av det främmande ordet. Exempel på satsfragment i *Göteborgsposten* är *In line flat square bildrör* och *VHS index search system*, d.v.s. frasliknande strukturer som står ensamma (uppräknade eller i rubriker) i annonserna.

Däremot förekommer det inte en högre andel utländska importord i annonserna, som man kanske kunde tro. Inte heller andelen fraser är högre i annonstext än i redaktionstext. Det finns dock en relativt hög andel hybrider med importord som förled (A.) i redaktionstexten (25%) jämfört med annonstexten (19%). Eftersom importorden sällan måste omstruktureras grammatiskt om de placeras som förled i en sammansättning, är det ett lätt sätt för skribenten att undvika böjning av de främmande orden att placera dem som förled i en sådan.

Allmänt sett ligger den stora skillnaden mellan texttyperna som sagt i att redaktionstext och annonstext är uppbyggda på olika sätt och att detta har en avgörande betydelse för importordens struktur och den omgivande syntaxen.

5. Morfologiskt anpassade importord

I det följande kommer jag att diskutera de olika kategorierna närmare samt ge exempel på olika typer av importord i dessa. Diskussionen baserar sig på tabell A. *Morfologisk och morfosyntaktisk anpassning i finlandssvenskan* och tabell B. *Morfologisk och morfosyntaktisk anpassning i sverigesvenskan* som har placerats som bilaga i slutet av

artikeln. Jag inleder diskussionen med de jag kallar för de morfologiskt anpassade orden, som består av hybrider och avledningar/böjda importord.

5.1. Sammansättningar (hybrider)

Det finns olika uppfattningar om huruvida hybrider skall betraktas som en form av anpassning. Enligt Jarvad (1995: 184) är sammansättningar överhuvudtaget det vanligaste sättet att bilda nya ord på. Graden av ett importords integrering anses kunna fastställas utifrån huruvida det uppkommer i sammansättningar med inhemska leder (Clyne 1975: 38). Om ett importord förekommer i en sammansättning med ett svenskt ord kan det alltså karakteriseras som integrerat eller anpassat i någon mån. Också Sandøy (2000: 123) nämner hybrider som en form av anpassning av engelska ord i norskan. Chrystal (1988: 91) konstaterar dock i sin undersökning att helt nya lån kan ingå i sammansättningar med svenska efterleder utan att detta skulle vara ett tecken på någon högre grad av integrering. Graedler (1998: 201) å andra sidan nämner att en av hybridernas funktioner är att introducera nya ord i målspråket, vilket tyder på att den främmande leden kan vara helt ointegrerad och oetablerad. Hon påpekar också att skapande av hybrider med ett importord som förled är ett sätt att undvika formell anpassning så som t.ex. böjning. Jag har dock valt att i denna kategorisering göra en skillnad mellan importord som ingår i hybrider (t.ex. *popkultur*) och övriga importord (t.ex. *pop*) och räknar importord som ingår i hybrider som morfologiskt anpassade i någon mån.

5.1.1. Hybrider med importord som förled (A)

Om man tittar närmare på hybriderna i kategori A framgår att förlederna befinner sig i mycket olika etableringsstadiet. Antalet icke etablerade förleder är ändå färre än vad man eventuellt kunde tänka sig med tanke på att det för skribenten är lätt att undvika böjning av främmande ord genom att bilda hybrider.

Exempel på hybrider med icke-etablerade förleder i det finlandssvenska materialet är *drawbar-skjutreglage*, *silent-violiner*, *Softcare-textilskydd*, *Company-anlutning* och *Linedance kursen*. I det sverigesvenska materialet hittar man liknande hybrider som t.ex. *Champions League-keval*, *Free Play-chans*, *Brotherprodukter* och *Technics-produkt*. Observera att nästan alla dessa konstrueras med bindestreck eller skrivs (enligt engelska regler) isär och alltså inte enligt svenskt mönster samman. Det verkar också som om de icke-etablerade förlederna i många fall har namnkaraktär; *Softcare*, *Company*, *Brother* och *Technics* är sannolikt produktnamn och både *drawbar* och *silent* beskriver vilken typ av skjutreglage eller violin det är frågan om. I det sverigesvenska materialet hittas dock också ett antal exempel på hybrider med appellativer utan namnkaraktär som förled; *scrollmus*, *mute-funktion*, *fullsize-paket*, *flash-minne*, *scart anlutning*, *mainstreammode* och *spitfårepiloterna*. I det finlandssvenska materialet finns bara två sådana exempel – båda är intressant nog finska förleder; *kokoomuskandidater*² och *kyy-pakkaus-tabletter*³.

² *Kokoomus* är det finska högerpartiet (sv. samlingspartiet).

³ *Kyypakkaus* är motgift mot huggormsbett som man får köpa på apoteket (*kyy*=huggorm, *pakkaus*=förpackning).

En intressant skillnad mellan materialen är att de finlandssvenska förlederna uteslutande har någon typ av namnkaraktär, medan det bland de sverigesvenska också finns rena appellativ.

Inom kategorin hybrider med importord som förled hittas också förleder som är mycket integrerade och etablerade i svenskan och därför också mycket frekventa i icke-sammansatta ord, t.ex. *data-*, *basket-*, *stereo-*, *festival-*, *satellit-*, *projekt-*, *rock-* och *disco-*. Men det förekommer också hybrider som t.ex. *touch-programval*, *consensus-princip*, *snowboard-* och *skateboardåkare* – som inte integrerats ortografiskt och som därför känns mindre etablerade även om de är belagda i SAOL 12.

En del av förlederna är morfologiskt anpassade, men de är förvånansvärt få. Sammanlagt 25 (10 %) i det finlandssvenska och 58 (7 %) i det sverigesvenska materialet av hybriderna i kategori A har en anpassad, d.v.s. försvenskad eller modifierad förled. De flesta av dessa förleder har en svensk slutled, t.ex. *bioteknologifond*, *plastindustri*, *dopningsmedel*, *operatörsknuten* och *programmeringsspråk*. Men till de integrerade förlederna har jag också räknat hybrider där förleden får ett foge-s eller ett foge-e, t.ex. *dualbands-telefon* och *mediekort*.

De mest produktiva förlederna i tidningarna från 2000 är sådana förleder som betecknar teknik. Exempel på sådana är (antal belägg inom parentes med de finlandssvenska beläggen först): *Internet-* (18 resp. 33), *mobil-* (23 resp. 21) och *media-/medie-* (8 resp. 5). Flera belägg på *dopnings-* och *hamburgar-/hamburger-* förekommer också. I tidningarna från 1975 är de vanligaste förlederna *super-* (5 resp. 3) och *projekt-* (5 resp. 4).

Bortsett från de få finska orden i det finlandssvenska materialet är det dock svårt att hitta skillnader mellan det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet. De förleder som är produktiva i finlandssvenskan är det också i sverigesvenskan, t.ex. *Internet-* och *projekt-*. Den enda tydliga skillnaden är att det i det sverigesvenska materialet finns belägg på icke-etablerade efterleder och att det förekommer icke-etablerade förleder utan namnkaraktär. Det sista kan kanske tolkas som ett sätt att introducera helt nya ord i svenskan.

5.1.2. Hybrider med importord som efterled (B)

En ofta förekommande hypotes i litteratur om importord är att de orden som fungerar som efterleder i allmänhet är mer etablerade i svenskan än de importord som fungerar som förleder. Efterlederna är sannolikt också i högre grad integrerade i det svenska böjningssystemet. Enligt Edlund & Hene (1996: 106) verkar man kunna tillåta en friare och mer varierande fonotax i början av orden än i slutet. Orsaken är att början av ett ord är viktig för att man skall kunna identifiera och tolka ordet, medan slutet måste kunna anpassas till det svenska böjningsmönstret. Chrystal (1998: 91) konstaterar också att det ställs större krav på anpassning för efterleder. Alla böjda efterleder både i det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet är etablerade i svenskan, exempel på efterleder är *-bokad*, *-grillar*, *-festivalen*, *-gallupar*, *-medierna*, *-projektet*, *-relaterade*.

Jag antog att de oböjda efterlederna skulle uppvisa en lägre grad av etablering rent generellt än de böjda efterlederna, eftersom man inom gruppen oböjda efterleder eventuellt kunde hitta tillfälliga lån som inte är integrerade i svenskan. Så är inte fallet – alla oböjda efterleder i materialet är etablerade i svenskan. Exempel på oböjda importord som fungerar som efterleder är *-profil*, *-projekt*, *-festival*, *-modell*, *-bingo*, *-center*,

-operatör och *-simulator*. I det sverigesvenska materialet fanns i motsats till det finlandssvenska 10 belägg på icke-etablerade efterleder: *rikstotomeetings*, *autorepeat*, *dagsgreenfee*, *tillbehörs-kit*, *sidoairbags*, *TV-tuner*, *traktorfreaks* och *morgonflight*.

Sammanfattningsvis kan man konstatera om hybriderna i det finlandssvenska materialet att de utgör en relativt stor andel av alla importord, ca 37 %. I det sverigesvenska materialet utgör hybriderna faktiskt också sammanlagt 36 % av hela det sverigesvenska materialet även om fördelningen mellan hybrider med importordsefterled och hybrider med importordsförled är något annorlunda än i det finlandssvenska materialet.

Min hypotes att importordsförlederna skulle uppvisa en lägre grad av etablering än importordsefterlederna stämde. Men antalet icke-etablerade förleder var ändå relativt lågt (17 st. i det finlandssvenska och 68 st. i det sverigesvenska materialet), och många av dessa hade någon typ av namnkaraktär. En tendens till att skribenterna skapar hybrider med det främmande elementet som förled för att undvika att ta ställning till böjning, kan man ändå eventuellt se i materialet. Tidningsspråket är mycket normerat och det finns inte utrymme för kreativa nybildningar på samma sätt i en saklig dagstidning som t.ex. i en diskussionsgrupp på nätet.

5.2. Avledning och böjning (C)

Kategori C innehåller avledningar eller övriga substantiv och adjektiv vars slutled försvenskats (*eletronic – elektronisk*) samt böjningar av substantiv (*boomen*). I teorin är avledning och försvenskning av slutled två olika fenomen, men det kan vara svårt att i praktiken dra en gräns mellan dessa (se t.ex. Graedler 1998: 171).

Det finlandssvenska materialet består av en fjärdedel importord (25 %) och det sverigesvenska av ca en femtedel (19 %) som har någon typ av försvenskat slutmorfem, dvs. de är vad jag här kallar morfologiskt anpassade.

Exempel i materialet på importerade substantiv på vilka en svensk böjningsändelse lagts till utan att stammen eller delar av stammen förändrats är *expon* (*expo*), *liftar* (*lift*), *stereon* (*stereo*), *kassetten* (*cassette*), *heatet* (*heat*), *chutneyn* (*chutney*), *modellen* (*model*) och *spreaden* (*spread*). Här ser jag alltså bortfall av *-e* i *kassett* och dubbelteckning av *-l-* i *modell* som ett ortografiskt fenomen snarare än ett morfologiskt (se 4.3 om ortografisk anpassning).

I Graedlers undersökning (1998: 84) var 98 % av de engelska verben morfologiskt integrerade i norskan. Chrystal (1988: 89) påpekar att verben i hennes material uppvisar den högsta graden av anpassning av alla lånord. Orsaken är att verbet spelar en mycket mer central roll i satsens syntax än andra ordklasser (Haugen 1969: 398).

I mitt material har jag inte funnit belägg på icke anpassade verb. Undantag utgörs av utländska verb som ingår i fraser, t.ex. *Let the games begin, mate!* (Göteborgsposten 11.9.2000). De flesta av de importerade verben i materialet har försvenskats med slutleden *-a*, följande exempel är tagna ur både det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet: *faxa*, *dopa*, *surfa*, *researcha*, *sponsra*, *leasa*, *checka*, *botta*, *fighta* och *jogga*, men det finns också några belägg på försvenskade verbfraser, t.ex. *droppade in*, *backat upp*, *klickat fram*, *logga in*. I det finlandssvenska materialet finns ett belägg på *wappa*, som är avlett av akronymen WAP (Wireless Application Protocol).

En relativt stor del av de anpassade importorden har någon typ av försvenskad slutled, d.v.s. de engelska slutlederna *-al*, *-ing*, *-ic*, *-e*, *-ed*, *-ble*, och *-er* har försvenskats till *-ell*, *-ning*, *-isk*, *-*, *-ad*, *-bel*, och *-are*. Exempel på sådana är *virtuell* (*virtual*), *bokning* (*booking*), *elektronisk* (*electronic*), *bokad* (*booked*), *flexibel* (*flexible*) och *hamburgare* (*hamburger*). Största delen av adjektiven hittas inom denna underkategori; suffixet *-ig* verkar vara produktivt för vissa lånord. Samtliga av följande exempel kommer från det sverigesvenska materialet: *fleecig*, *kitschig*, *stressig* och *poppig*.

När det gäller avledningar och vilka importord som är produktiva i avledningar är problemet att man inte kan avgöra huruvida de ord som bildats till samma rot lånats var för sig eller om de bildats till ett och samma lån (Chrystal 1988: 92). Har svenskan lånat både substantivet *fax* (*fax*) och verbet *faxa* (*faxa*), eller är *faxa* en svensk bildning?

De mest produktiva avledningarna till en och samma ordstam är delvis desamma i det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet; *boka*, *bokad*, *bokning*, *bokningar*, *stressa*, *stressigt*, *stressande*, *mobbbar*, *mobbats*, *mobbning*. En snabb genomgång av former på *-ing* och *-ning* i det finlandssvenska materialet visar att det finns 7 belägg på ordet *bokning*, men inte ett enda på *booking*. Det förekommer också ointegrerade importord på *-ing* som t.ex. *timing*, *trading* och *sliding*, som inte har en svensk variant.

Många av de engelska orden följer svenska stavningsregler, och de anpassas därför naturligt till svenskan. T.ex. orden *festival*, *analog*, *digital*, *projekt* i materialet är sådana. Några få ordförekomster i det finlandssvenska materialet har fått en svensk böjningsform trots att de ”bryter” mot de svenska stavningsreglerna och inte i övrigt är etablerade i svenskan, t.ex. *spreaden* och *smurfalizeren*, samt avledningen *Power Clubbare*. Ord som *tiebreaket* och *researchat* är etablerade i svenskan trots att de inte är integrerade ortografiskt. Skillnaden i etableringsnivå hos de integrerade importorden i det sverigesvenska materialet och det finlandssvenska materialet visade sig inte vara stor, det förekom relativt sett fler oetablerade importord bland avledningarna och de böjda orden i det finlandssvenska materialet (6 belägg) än i det sverigesvenska (10 belägg). Exempel ur det sverigesvenska materialet är *bottar*, *catwalken*, *zippa*, *fleeciga*, *equalisern* och *daten*.

De morfologiskt integrerade ordförekomsterna i materialet är en mångfasetterad grupp av importord. Konstateras bör att dessa är – med några få undantag – etablerade i svenskan, de beläggs alltså i SAOL 12. Detta är inte överraskande med tanke på att de fått en svensk böjningsändelse och alltså i de flesta fall är väl integrerade i svenskan. Det finns mycket få intressanta exempel på icke etablerade importord som fått en svensk böjningsändelse eller avledning. Beror då detta på att de icke etablerade mer eller mindre ”tillfällighetslånen” alltid placeras i en position där de naturligt får en neutral form, eller saknas det belägg på sådana i tidnings-språket? Bl.a. denna fråga kommer jag att försöka ge ett svar på i nästa kapitel.

6. Morfologiskt neutrala importord

Kategorin *Morfologiskt neutrala importord* har delats in i tre underkategorier; *D. morfosyntaktiskt anpassade importord*, *E. morfosyntaktiskt neutrala importord* och *F. ord i meningsfragment*. Dessa kategorier har skapats eftersom en stor del av importorden står i en

sådan position att det är svårt att avgöra om de kan räknas som anpassade eller inte. I dessa kategorier fokuseras på morfosyntax och syntax. Skillnaden mellan morfologisk och morfosyntaktisk anpassning är att morfologiskt anpassade importord på något sätt har förändrats på ordnivå, t.ex. de har fått en svensk böjningsändelse, medan morfosyntaktiskt anpassade importord är morfologiskt ”orörda” men har tilldelats genus och kan därför sägas vara anpassade på en annan nivå i satsen. De morfosyntaktiskt anpassade orden har dock definierats som morfologiskt neutrala.

6.1. Morfosyntaktiskt anpassade importord (D)

De morfosyntaktiskt anpassade importorden utgör en relativt liten del av alla importord i materialet; 5 % (51 ordförekomster) i det finlandssvenska och 4 % (157 ordförekomster) i det sverigesvenska materialet.

De flesta importord förekommer i satser där den obestämda artikeln *en/ett* föregår ordet; t.ex. *en behaglig air, en scanner på handleden, en digital-tv-box*, men det förekommer också andra typer av satser där importordets genus framkommer mer subtilt, via olika typer av attribut; *norsk boom, sveltig action, svensk speedway*.

Största delen av dessa importord är naturligtvis helt integrerade och etablerade i svenskan, men det finns exempel i materialet på icke etablerade importord som tilldelats genus, t.ex. *Han tar sin short board...*, *köp en packline!* Några importord har placerats inom citattecken, men trots det tilldelats genus t.ex. *Någon ”happy-end” blev det inte, han är något av en ”cold fish”*.

Den absolut största delen av importorden i denna underkategori är utrer. I kategorin finns några ofta förekommande och i svenskan från tidigare väl integrerade neutrer som t.ex. *ett projekt* och *ett virus* (datavirus). I övrigt har de flesta – också tillfälliga – importord tilldelats *en*-genus. Ett undantag är ordet *go* i Sundsvalls tidning från 2000; *Han njuter av sitt amerikanska go*.

6.2. Morfosyntaktiskt neutrala importord (E)

I denna kategori har placerats sådana importord som är helt neutrala i satsen, d.v.s. det framgår inte av satsens syntax huruvida importorden är anpassade eller inte. I finlandssvenskan utgörs denna grupp av 13 % av alla importord (126 ordförekomster) och i sverigesvenskan av 17 % av alla importord (604 ordförekomster).

Största delen av dessa importord förekommer i redaktionstext. En del av dem är etablerade importord, som bara råkar stå i en sådan position att genus inte framgår. Sådana är t.ex. orden *design* och *aids* i följande satser: *Du kommer att ansvara för design, ... svält och sjukdomar såsom aids ...*

Det förekommer också en stor del icke etablerade importord i den här typen av satser, t.ex. orden *coppermine, relax, print-on-demand* i följande satser: *Processorn är av typen coppermine, Det finns bastu och relax, Möjligheterna med print-on-demand är stora.*

Det är relativt lätt att placera in främmande ord i svenska satser så att ordet inte utsätts för kravet på böjning. Graedler & Johansson (2002:182) konstaterar att norska språkbrukare i många fall försöker undvika att böja främmande substantiv i

bestämd form, och försöker därför placera substantivet i en sådan position där det inte behöver böjas. Importorden i följande kategori har placerats i grammatiskt ”lösa” satser som kräver ännu mindre anpassning av importordet.

6.3. Ord i lista, meningsfragment (F)

I denna kategori har placerats importord som förekommer i lösa satser eller någon typ av meningsfragment, i rubriker eller någon typ av uppräkningslistor. Den här kategorin är relativt omfattande. I finlandssvenskan utgörs den av 19 % av alla importord (184 ordförekomster) och i sverigesvenskan av 21 % (745 ordförekomster). Den absolut största delen förekommer i annonstext, som redan konstaterats.

De flesta av importorden – och här är gränsen mellan fras och ord mycket suddig – står som separata enheter i annonserna. Exempel på detta är *digital studio picture control* i en annons för tv-apparater och *chemical peel* i en annons för hudvårdsprodukter. Importorden i annonserna har en tendens att fungera som ”trendfaktorer” eller som hjälp för marknadsföring av produkten.

Största delen av dessa importord är oetablerade i svenskan. Här fungerar annontexten som en öppen diskurs för de främmande orden – alla typer av främmande ord kan tas in i svenskan.

En del av importorden som förekommer i uppräkningslistor har dock en tendens att bryta mot svenskans pluralregler. Det är naturligtvis mycket svårt att avgöra när en skribent – medvetet eller omedvetet – har försökt undvika böjning av ett främmande ord, men det finns några få exempel i både det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet där man eventuellt kan misstänka denna strategi. T.ex. ordet *airbag* förekommer ofta i fraser av typen *Dimljus, ABS, 4 * airbag* (VBL 12.9.2000). Användning av konstruktionen *4 * airbag* kan då ses som ett försök att undvika ”osvenska” eller otympliga pluralformer av typen *4 airbags* eller *4 airbaggars*.

Annonstexten som texttyp ger skribenten möjlighet att ta in obegränsat med främmande ord och strukturer. I detta fall kan man befogat tala om att annontexten – förstås en del genrer som t.ex. teknik mer än andra – har utsatts för domänförlust till engelska. Här fyller också importorden en annan funktion än i redaktionstexten, de fungerar som ”trendfaktorer”

7. Importord med utländsk morfologi

I kategorin importord med utländsk morfologi har placerats sådana importord som har s.k. ”icke-svensk” morfologi samt sådana importord som på något sätt bryter mot de grammatiska reglerna i satsen. Bland annat plural-*s* och -*ing*-former har räknats som utländsk morfologi, t.ex. importord som *partners* och *trading*. Det är inte helt självklart att betrakta plural-*s* som ett ”utländskt” morfem. *Svenska Akademiens Grammatik* betraktar *s*-pluralen i svenskan som en sjunde deklination, och man bör därför i någon mån se *s*-pluralen som integrerad i svenskans böjningssystem.

Jag vill ändå argumentera för att *s*-pluralen traditionellt har varit en främmande böjningsform i svenskan och det kanske största problemet med den är svårigheten

med den bestämda formen – hur böjs t.ex. ordet *airbags* i pluralis? Det finns dessutom ett stort antal ord med *s*-plural som SAOL inte godkänner.

Andelen importord med utländsk morfologi i det finlandssvenska materialet är 2 % (17 ordförekomster) och i det sverigesvenska materialet 3 % (104 ordförekomster). Största delen av importorden med utländsk morfologi är ord med *s*-plural.

Sammanlagt 10 belägg på *s*-plural finns i det finlandssvenska materialet. Fyra av dessa 10 belägg är icke etablerade i svenskan: *nuggets* (2 belägg), *business starters*, *dreadlocks* samt de frasliknande uttrycken *codes of practices*, *life and letters* och *time and letters*. De övriga, *scanners*, *skateboards*, *evergreens*, *musicals*, *supporters* och *båttrailers* är etablerade i svenskan. Alla dessa utom *evergreen* och *pommes frites* bör enligt SAOL 12 få en traditionell svensk pluralform: *skannrar*, *skateboard*, *musikaler*, *supportrar* och *trailrar*. Varför har skribenten valt den engelska pluralformen? När det gäller *scanners* och *musicals* kan pluralformen bero på att skribenten valt att inte heller anpassa orden ortografiskt.

Sammanlagt finns det 76 belägg på *s*-plural i det sverigesvenska materialet. 30 av dessa är icke-etablerade och utgörs av ord som t.ex. *flares*, *masters*, *daytraders*, *events*, *oneliners*, *vans*, *airbags*, *happenings*, *rails*, *stripes*, *strips* och *bodyboards*. Tre belägg på det spanska ordet *tacos* och ett på *nachos* fanns också.

Stene (1945) påstår att det är främmande och svagt integrerade ord som får *s*-plural i norska. Det gäller också delvis för importorden i mitt material. Ca hälften av orden med *s*-plural kan ses som mycket tillfälliga lån. Men hos de etablerade lånen med *s*-plural finns också ett antal ordförekomster som enligt normen (SAOL 12) borde få svensk pluralform. Av de etablerade orden med plural-*s* finns det 23 belägg på importord i det sverigesvenska materialet som enligt SAOL 12 borde få en traditionell svensk böjningsform i pluralis: *dumpers* (dumprar), *jackpots* (jackpottar), *taxfreeshops* (shoppar), *t-shirts* (t-shirtar), *bredbandstrailers* (trailrar), *förrådscontainers* (containrar), *carports* (carportar), *snowboards* (snowboard) och *skateboards* (skateboard). Resten av importorden med plural-*s* (7 ordförekomster) är sådana som har en *s*-plural som är godkänd av SAOL 12, t.ex. *workshops*, *designers*, *evergreens*, *situps* och *blinkers*.

Sammanlagt 16 belägg på s.k. ”klipsord” (Johansson & Graedler 2002:192) finns i det sverigesvenska materialet, inga i det finlandssvenska. Ett *klipsord*, eller som det kallas på svenska, *kepsord* (Söderberg 1983), kan definieras som ett importord i vilket plural-*s*:et är på väg att bli en del av stammen i det svenska ordet, och därmed får ordet förutom den engelska pluralformen också en svensk sådan. Kepsordet betecknar ofta ett fenomen som kommer i par, jfr. med *hot-pants* (hot-pantsen), *pyjamas* (pyjamasarna) och *jeans* (jeansen), men också andra substantiv som t.ex. *chips*, *tips*, *fans*, *snacks* o.s.v. Åtta av materialets 16 belägg är *fans* eller *fansen* i böjd form. Dessutom förekommer några belägg på *jeans*, *hitsen* och det nya ordet *inlines*.

Sammanlagt 6 belägg på *-ing*-former har hittats i det finlandssvenska materialet. Dessa är *guiding* (3 belägg), *ranking*, *timing* och *trading*. I det sverigesvenska materialet finns det 27 belägg på *-ing*-former där doping är det mest förekommande ordet med 11 belägg. Andra exempel är *ranking*, *supertouring* och *tuning*.

Resten av importorden i denna kategori är sådana som antingen står i en inkorrekt form i satsen, eller så handlar det om ett utländskt attribut till ett svenskt huvudord. Det enda belägget av denna typ i det sverigesvenska materialet är frasen

serviceminded kontorist i Dagens Nyheter från 1975. I det finlandssvenska materialet hittas flera exempel på ord som står i grammatisk inkorrekt form i satsen; *om inte smurfalizer kan få dig att le*, och *efter krocken kom säkerhetsbilen, safety car, in*. Både *smurfalizer* och *safety car* borde stå i bestämd form i satserna ovan.

7.1. Fraser

Fraser har egentligen utelämnats ur den här undersökningen eftersom dessa utgör en helt annan typ av lån än enstaka främmande ord. Utländska fraser i svensk text har här kategoriserats som kodväxling, d.v.s skribenten övergår helt eller delvis till ett annat språk i texten.

Kodväxling förekommer mycket sällan i redaktionstext. Ett undantag från regeln i mitt material utgör dock en kulturartikel i *Expressen* 9.9.2000 skriven av Linda Skugge. Här blandas engelska fraser och satser in i den svenska texten, utan att översättning ges.

”Samantha måste ha killar med stora snoppar och det tar slut med hennes kille efter att hon i parterapi skrikit att ‘din snopp är för liten’. För sina tjejpolar har hon klagat i månader och sagt ‘*it’s like a gherkin*’. Miranda är så trött på att ständigt bli ropad efter på stan av diverse olika killar att hon till sist ställer sig bredbent framför en byggjobbare, som just ropat något som innehåller ordet ‘*sexy*’ och skriker ‘*want to fuck, well, here I am, take me now*’. Killen blir helt paff och tystar ner henne och säger att han är gift. Jag vill också ha sådana där tjejkompisar, de har så fruktansvärt roligt och det är inget skitsnack bakom ryggen. Visst förekommer det en del skitsnack, men det är ÖPPEt skitsnack, de säger rent ut till varandra vad de tycker. Charlotte säger till exempel till Samantha: ‘*Is your vagina listed in New York City guidebooks? Because it should be. Hottest spot in town! Always open!*’”

Övriga exempel på fraser/kodväxling i materialet är *gambling man, let the games begin, matel* och *refreshing tonic*. De flesta fraser förekommer i annonstext.

8. Sammanfattning av den morfologiska anpassningen

En svår uppgift har varit att jämföra det finlandssvenska materialet med det sverigesvenska vad gäller den morfologiska anpassningen, eftersom skillnaden mellan de olika materialen är mycket liten. Båda materialen uppvisar i detta fall ungefär en liknande struktur. Det fanns inte heller stora skillnader mellan materialet från 1975 och 2000. Den enda stora skillnaden finns mellan annonstexten och redaktionstexten. I annonstext förekommer importorden till största del i s.k. satsfragment, där de inte behöver anpassas. Största delen av importorden i redaktionstext är däremot avledningar eller böjda former.

En kvalitativ skillnad mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan tycks vara att en högre andel av orden i kategorierna A och B, d.v.s. hybrider är oetablerade i det

sverigesvenska materialet. Sverigesvenskan har dessutom en högre andel importord i kategorierna E och F, d.v.s. neutrala importord och satsfragment. Dessa ord är alltså oböjda och står i en ”friare” position i satsen, framför allt importorden i satsfragment. Sverigesvenskan tenderar därför eventuellt att förhålla sig öppnare och mindre puristisk till tillfälliga importord än finlandssvenskan, vilket också utgjorde en preliminär hypotes och stämmer överens med ländernas allmänna språkpolitik.

9. Ortografisk anpassning

I detta kapitel redogör jag för den metod jag använt i kategoriseringen av orden vad gäller den ortografiska anpassningen. Jag ger också en definition av begreppet ortografisk anpassning.

Med ortografisk anpassning avser jag hur de främmande orden (importorden) helt eller delvis övergår till att stavas enligt svenska stavningsregler. Det har inte alltid varit lätt att definiera skillnaden mellan ortografisk och morfologisk anpassning, d.v.s. att t.ex. avgöra vad som kan definieras som ”morfologisk slutled” av ett ord. Ska dubbelteckningen av *-l* i det svenska ordet *modell* (jfr engelskans *model*) betraktas som en morfologisk eller en ortografisk förändring? Och hur är det med bortfall av *-e* i ord som *kreativ* (*creative*)?

Jag har valt att definiera dubbelteckning av konsonant i ordslut och bortfall av slut-*e* som ortografisk anpassning, eftersom jag inte anser *-l* och bortfall av *-e* vara produktiva slutleder i svenskan på samma sätt som t.ex. *-isk* i *elektrisk* eller *populistisk*, eller *-era* i ord som *minimera*. Ord som fått vad jag kallar försvenskad slutled t.ex. *operatör*/*operator*, *flexibel*/*flexible*, *iatrogenisk*/*iatrogenic* har därför definierats som morfologiskt anpassade till svenskan.

Jag har gått igenom alla ordförekomster i hela materialet och kategoriserat dessa som ortografiskt anpassade respektive icke anpassade till svenskan. Ordtyperna har därefter kategoriserats enligt vilken typ av ortografisk anpassning som skett. Omstavningen av konsonanterna respektive vokalerna kommer att redogöras för separat.

Jag redogör systematiskt för alla ortografiskt anpassade importord medan bara en del av de ortografiskt icke anpassade orden – de som uppvisar någon typ av främmande stavning. De importord vars stavning sammanfaller med svensk stavning diskuteras inte närmare. Jag fokuserar på de engelska importorden. I detta fall har jag utgått från Johansson och Graedlers schema, som dock är utarbetat för norskan (2002: 164-166). Jag har modifierat schemat för att det skall kunna användas för svenskan.

I kategoriseringen av de icke anpassade ordtyperna har jag i första hand utgått från hur orden uttalas i svenskan, om ordens uttal sammanfaller med stavningen har jag betraktat stavningen som ”icke främmande”. T.ex. ordet *playoff* uttalas /plejåff/ i svenskan och inte bokstavstroget /playoff/, i det fallet har jag ansett att stavningen är ”främmande”. Jag har dock inte betraktat stavningen av *nylon* som främmande eftersom ordet uttalas /nylån/ i svenskan, inte /najlån/ som i engelskan. Till min hjälp har jag haft *Nationaencyklopedins ordbok* på nätet som anger uttal för alla ord. Ord som har ett alternativt ”svenskt” uttal, t.ex. *fan* (/fæn/ respektive /fan/), har betraktats som ett ord där den engelska stavningen sammanfaller med den svenska. Detta

ord har alltså inte inkluderats i kategorin icke anpassade ordtyper, utan i kategorin neutrala.

Den stavning av ord som i denna studie betraktas som ”främmande” eller ”osvensk” bör inte uppfattas som sådan rent generellt. Det är i själva verket mycket svårt att definiera den svenska stavningsnormen – och vilken typ av stavning som avviker från denna.

Jag redogör inte närmare i denna studie för importord vars stavning sammanfaller med svenskans, t.ex. *fax, gallup, festival* osv.

I redogörelsen för de icke anpassade importorden (som uppvisar någon typ av oregelbunden eller främmande stavning) har jag uteslutit helt engelska fraser t.ex. ”*it is not cricket*” och ”*out there*”, främst eftersom det försvårar beräkningarna p.g.a. att en enda fras kan uppvisa många olika typer av främmande stavning, men också eftersom hela engelska fraser i en svensk text snarare bör definieras som kodväxling än som lexikalt inflytande.

Samma ordtyp/lexem kan uppvisa olika slags stavelseförändringar – både i fråga om vokaler och konsonanter – vilket gör att detta räknas upp i tabellerna över både vokalerna och konsonanterna. Om samma ordtyp uppvisar flera olika typer av främmande eller anpassad stavning vad gäller endera vokaler eller konsonanter, har dessa dock kategoriserats enligt endast den ena typen. Ordet *web* har t.ex. kategoriserats enligt att det stavas med enkel konsonant, inte att ordet stavas med initialt *w*. Orsaken är att stavningen med enkel konsonant är intressantare ur svenskt perspektiv eftersom det finns en anpassad variant, dvs. stavning med dubbel konsonant: *webb*.

I samband med varje typ av icke anpassad och anpassad stavning anges alla ordtyper/lexem i materialet som uppvisar denna icke förändrade eller förändrade stavning. För en utredning av det totala antalet ordförekomster med anpassad stavning och det totala antalet ordförekomster med främmande stavning och i relation till övriga importord och det sammanlagda antalet importord hänvisas till tabell 9.

9.1. Importorden och den svenska stavningsnormen

Normen för hur ord stavas i svenskan är inte konsekvent. Vanligt förekommande ord som *och* och *som* kan t.ex. sägas ha en icke regelbunden stavning. I och med engelskans ökade inflytande på 1900-talet blev det ännu svårare att skapa en konsekvent stavningsnorm (Teleman 2003: 89). Den svenska ortografin komplicerades av att importorden ofta behöll sin ursprungliga stavning när de kom in i svenskan. Språkvården kunde tackla problemet på två sätt, endera ändra stavningen efter uttalet (t.ex. *clown* > *klaun*) eller uttalet efter stavningen (/klaun/ > /klovn/). Båda lösningarna var problematiska för dem som i åtminstone någon mån kände till det främmande språkets uttal och stavning. Som nämnts tidigare försökte man från språkvårdarhåll föreslå en svensk, mer ljudenlig, stavning av importorden för att se om den hade genomslagskraft. I SAOL 8 från 1923 föreslogs t.ex. *skaut* och *klaun* vilka utmönstrades i SAOL 10 från 1950.

Det finns en ”kärna av regler” (Garlén 1996: 59) för hur grafemen och fonemen i svenskan bör relateras till varandra, men många lånord stavas inte alls enligt dessa

regler. Olle Josephson (2003: 159) ser t.o.m. en risk för att det svenska ortografiska systemet kan vara i upplösning p.g.a. ”inre svagheter och tryck från engelskan”.

Rättesnöret för hur ord stavas i svenskan är SAOL (Hultman 2003: 23). Detta innebär alltså att alla de ord som finns upptagna i SAOL har en officiellt accepterad stavning. Men som också Teleman (2003: 90) påpekar är det inte svårt att hitta exempel på importord i SAOL 12 som inte har en harmoniserad stavning. I en delundersökning av en del av de importord som excerperats ur *Expressen* 9.9.2000, som ingår i mitt material, valde jag ut de importord som representerar de sex första bokstäverna i alfabetet (A-F) och kontrollerade vilka av dessa importord som finns upptagna i SAOL, och hur dessa stavas.

Tabell 8: Importorden (lexemen) A-F ur *Expressen* 9.9.2000

<i>alround</i>	SAOL
<i>alzheimer</i>	
assist	SAOL
<i>baseboll</i>	SAOL
basket	SAOL
<i>beach credibility</i>	
<i>beachvolleyboll</i>	
bikini	SAOL
blinkers	SAOL
<i>bodyboards</i>	
bodysurfing	
<i>catering</i>	SAOL
<i>catwalk</i>	
<i>centrecourt</i>	SAOL (alt. <i>centercourt</i>)
<i>cha-cha-cha</i>	SAOL
<i>charter</i>	SAOL
<i>chikan</i>	SAOL
<i>coach</i>	SAOL
<i>comeback</i>	
<i>comme vous voulez</i>	
<i>cool</i>	SAOL
<i>cos I'm free</i>	
<i>country</i>	SAOL
<i>date</i>	
<i>design</i>	SAOL
doping	SAOL
drafta	SAOL
<i>dubbelsculler</i>	SAOL
<i>ecstasy</i>	SAOL
<i>fan</i>	SAOL
<i>fighta</i>	SAOL (alt. <i>fajta</i>)
<i>filmteam</i>	SAOL
<i>fleet race</i>	
<i>flower power</i>	

Av tabell 8 framgår att de flesta av orden stavas på ett ”icke-svenskt” sätt (se orden med kursiv). T.ex. diftonger såsom -ou- i *allround* och -oa- i *bodyboards* kan betraktas som osvenska. Detsamma gäller för -c- i början av ord; *catering*, *catwalk* osv. Av dessa 27 ord som uppvisar en från svenskan avvikande stavning finns 17 i SAOL 12, d.v.s. mer än hälften (se den högra spalten med SAOL i kursiv). Notera också att endast två av dessa ord har en alternativ ”svensk” stavning; *centercourt* och *fajta*. Det verkar således vara endast en bråkdel av lånorden som anpassas ortografiskt till svenskan.

9.2. Ortografisk anpassning i det finlandssvenska och sverigesvenska materialet

I det här delkapitlet redogör jag för den ortografiska anpassningen i det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet.

Enligt Graedler & Johansson (2002: 170) finns det i norskan ett tydligt samspel mellan böjning och stavning, dvs. att ortografiskt anpassade ord lättare får en norsk böjningsändelse, t.ex. *krasj/krasjet* (eng. *Crash*). Detta gäller också för svenskan. Om man jämför norskan och svenskan är det dock betydligt vanligare i norskan att engelska importord anpassas till den norska stavningsnormen än det är i svenskan. Tendensen till förnorskning av importord bl.a. vad gäller stavningen har blivit allt viktigare i norsk språkpolitik (Sandøy 2004). Ord som *container*, *squash*, *service*, *ketchup* anpassas till *konteiner*, *skvåsj*, *sorvis* och *ketsjup*. Den svenska språkvården är en aning mindre puristisk rent allmänt än den norska (Vikør 1993: 180), men när det gäller att anpassa stavningen av främmande ord är norskan mycket mer systematisk än svenskan (Josephson 2003: 157).

Enligt bl.a. Chrystal (1988: 94) är det överhuvudtaget mycket få engelska lånord som anpassas till svensk stavning. Hon konstaterar att de ord som har en anpassad stavning är relativt etablerade, och att det finns ett samband mellan anpassad stavning och pluraländelse. Söderbergh (1973) säger att tendensen att försvenska blivit svagare, och att det kan ha språkpsykologiska orsaker. Nuförtiden kan alla svenskar i någon mån engelska vilket inte sätter lika stor press på försvenskning av importorden. Ransgart (2004: 209) konstaterar också att den svenska språkpolitiken (i jämförelse med den norska) ”har varit tvungen att inta ett pragmatiskt förhållnings-sätt”. Att som Leopold eller Tegnér enbart hålla sig till en purism på ortografisk nivå, eller att som Rydqvist enbart förorda lexikalisk purism är inte längre möjligt”. För en längre redogörelse av hur den svenska språkvården förhållit sig till stavning av importord på 1800- och 1900-talet hänvisas till Ransgart (2004).

Det finns inga skillnader mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan när det gäller hur språkvården allmänt förhåller sig till stavning av importord. Finlandssvenskan följer den allmänsvenska normen. Som tidigare nämnts tillåter tidnings-språket sällan avvikelser från den gängse normen och till skillnad från framför allt uttal, men också syntax och i någon mån lexikon och böjning, sammanfaller på det stora hela bruk och norm i finlandssvenskan vad gäller stavningen (Reuter 2000: 11).

9.2.1. Vokalerna

I detta kapitel redogör jag för anpassning av vokaler och vokalkombinationer. Jag kommer också att redogöra för sådana vokaler/vokalkombinationer som är främmande i svenskan (i första hand den engelska stavningen), men som förekommer i mitt material.

I tabell 9 och 10 ges exempel på belägg på ortografiskt icke anpassade respektive anpassade vokaler/vokalkombinationer i de ordtyper som finns i det finlandssvenska och sverigesvenska materialet. De ordtyper som förekommer med både icke anpassad och anpassad stavning i materialet är skrivna med kursiv. Inom parentes anges antalet ordförekomster för alla ordtyper som har belägg både i kategorin *icke anpassade* samt *anpassade ordtyper* samt om antalet ordförekomster för en viss ordtyp är högt.

Som framgår av tabellerna är det få typer av engelska vokalkombinationer som får en förändrad stavning i svenskan. Det förekommer fler ordtyper som uppvisar någon typ av engelsk stavning än det finns ordförekomster som uppvisar anpassad stavning, i både det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet.

Den största gruppen ordförekomster i det finlandssvenska materialet får bortfall av finalt *-e*. Gruppen främmande ord som fått behålla sitt finala *-e* är också ganska stor, och många av de orden uppvisar andra typer av främmande vokaler/vokalkombinationer. För att ge en mera belysande översikt över vilka främmande vokaler/vokalkombinationer som finns i materialet, har jag placerat alla engelska importord med finalt *-e*, förutom *hippie*, i andra kategorier. Det handlar dock om importord som t.ex. *date*, *deadline*, *service*, *overdrive* och *prime*.

Alla importord med bortfall av finalt *-e* i det finlandssvenska materialet är etablerade lån och några har inkluderats i denna undersökning p.g.a deras nya betydelse (t.ex. *profil* och *klimat*). Orden *tejp* och *mejl* har två (2) respektive ett (1) belägg i anpassad form, samtidigt som det förekommer ett (1) belägg på det oanpassade *e-mail*. Det finns också variation vad gäller ordet *frilans*; två (2) belägg på det engelska *freelance* och ett (1) på samma ord med svensk stavning. Det förekommer inga engelska parallellformer till det svenska *boka* i det finlandssvenska materialet.

Det finlandssvenska materialet uppvisar liten variation i antal ordförekomster för parallellformerna, d.v.s. de ordtyper som förekommer både med engelsk och svensk stavning, t.ex. *mail/mejl*. Man kan inte dra några slutsatser om vilken stavningsvariant skribenterna föredrar.

Det sverigesvenska materialet uppvisar däremot en sådan variation. Ordet *mejl* har t.ex. enbart ett (1) belägg medan det icke-anpassade *e-mail* eller *mail* har hela 38 belägg. I SAOL 12 uppges enbart den anpassade formen; *mejl*. Också ordet *fight* har fler belägg i icke-anpassad form (7 st) än i anpassad form (1 st). Ordet *site/sajt* och *tape/tejp* uppvisar också varierande stavning. Orden *live*, *timer*, *guide* och *hype* påträffas enbart med engelsk stavning i det sverigesvenska materialet. Ordet *reiv* har dock genomgående (17 belägg) en svensk stavning och ordet *frilansare* tycks föredras (6 belägg) framom sin engelska parallellform *freelancer*.

Det sverigesvenska materialet har också en något större variation i ordtyper när det gäller den anpassade stavningen (se tabell 6). Här hittar man lexem såsom *tajt*, *fajt*, *fejk* och *sajt*. Ordvariationen i fråga om bortfall av finalt *-e* i orden med försvenskad stavning (t.ex. *kreativ*) är också större i det sverigesvenska materialet (15 ordtyper) än i det finlandssvenska (12 ordtyper).

Tabell 9: Ortografiskt icke anpassade och anpassade importord i finlandssvenskan.
Vokaler

Eng. stavn.	Icke anpassade ordtyper	Ant. ordt.	Ant. ordex	Sv. stavn.	Anpassade ordtyper	Ant. ordt.	Ant. ordex.
a	<u>d</u> ate, milkshake, play <u>m</u> aker, sa <u>f</u> ety	6	9	/ej/	te <u>j</u> p (2)	1	1
a	<u>i</u> mage	1	1	/i/	-		
a, ae	<u>a</u> ction, <u>a</u> erobic, <u>a</u> gility, come <u>b</u> ack	7	8	/ä/	-		
ai, ay	<u>a</u> ids (3), <i>e-m<u>a</u>il</i> (1), trailer, play <u>o</u> ff	4	6	/ej/	<i>me<u>j</u>l</i> (1)	1	2
ai	<u>a</u> irbag	1	13	?	-		
a, aw, au, ua	<u>d</u> rawbar, hydra <u>u</u> lisk, <u>s</u> quash, talk <u>s</u> how,	4	4	/ä?/	-		
i, ie, eye	dead <u>l</u> ine, design (4), drive, <u>e</u> yewear, jive, smurfalizer, <u>t</u> iebreak, <u>t</u> ime	12	23	/aj/	-		
ia	<u>t</u> rial	1	1	?	-		
e	conferens <u>s</u> ervice, public <u>s</u> ervice	2	2	/ö/			
ee	<i>freelancer</i> (2), ever <u>g</u> reen, <u>s</u> creening	5	10	/i/	<i>frilansare</i> (2)	1	2
ea, ey	feature, <u>k</u> eyboard, leasing, retreat	5	6	/i/	-		
ea	<u>s</u> pread, <u>d</u> readlocks, <u>r</u> esearch	3	3	/e/, /ö/			
ea	break dance	1	1	/ej/			
finalt e	hippie (+ ett antal övriga som placerats i andra kategorier)	1	1	-	mobil, klimat	12	58
o	<u>o</u> verdrive, <u>p</u> ole, workshop	3	4	?			
oi	<u>b</u> oiler, <u>s</u> poiler (4), <u>b</u> roiler	3	6	/oj/	-		
ou				/o/	kontring	1	1
ou				/ö/	glamorös	1	2
ou	<u>c</u> ountry, lab <u>o</u> ur, <u>t</u> ouch, <u>s</u> ound	4	6	?	-		
ow	<u>p</u> ower, <u>k</u> now <u>h</u> ow	2	7	?	-		
oo	<u>b</u> oogie <u>w</u> oogie, <u>b</u> oom, <u>z</u> oom	4	4	/o/	boka	1	12
u	<u>b</u> usiness	1	1	/i/	-		
ui	<u>g</u> uide	1	8	/aj/	-		
ui	<u>j</u> uice	1	3	/o/			
y	<u>p</u> olicy	1	1	/i/	-		
	<i>Summa</i>	73	128		<i>Summa</i>	18	78

Tabell 10. Ortografiskt icke anpassade och anpassade importord i sverigesvenskan.
Vokaler

Eng. stavn.	Icke anpassade ordtyper	Ant. ordt.	Ant. ordex.	Sv. stavn.	Anpassade ordtyper	Ant. ordt.	Ant. ordex.
a	b a bysitter, b a seboll, sk a teboard, t a pe (1)	14	26	/ej/	f e jk, r e jv (17), t e jb (4)	3	22
a, ae	a a ction, a e robic, b a ckpacker, b a cksaver,	29	77	/ä/			
ai, ay	m a instream, e- m ail/ m ail (38), p a ylback, p a ylver, r a il, s r ayhood, t r ailer (22), t r ainee	15	111	/ej/	m e jl (1)	1	1
ai	a i r, a i rbag (23), a i rcondition, con a ir	4	27	?			
i, ie	d e sign (33), equaliser, f i ght (7), f i nder, s i deboard, s i te (2), s i ze, w i dscreen (13)	32	100	/aj/	s a jt (3), t a jt, f a jt (1)	3	6
i	b i rdie, t- s hirt, wh i pbird	3	4				
e	r e ceiver	1	2	/i/			
e	p u blic s e rvice, s e rviceminded, s e rvice management, r o om s e rvice	4	4	/ö/			
e, ea	f l eetracing, f r eelancer (1), f r eak, f r eeplay, f r eestyle, g r eenf e e, g r eensilver, h a nds f ree, l e asing (16)	33	109	/i/	f r ilansare (6)	1	6
ea	s e arch	1	1	/ö/			
ea	c l earround	1	1	?			
ea	o v erhead	1	1	/e/			
ey	m e d l ey (8), ch u t n ey (8), discjock e y, k e y	4	18	I			
Finalt e	hip p ie, cho i ce, pict u re, tor i e (+ ett antal övriga som placerats i andra kategorier)	4	6	-	databas, profil,	15	113
o	w o rks h op, w o rks t ation	2	3	?			
o	com o poser, o v erlock, p o le, s o nes, s t roke	5	6	/ou/			
oi	s po iler	1	7	/oj/			
ou	bou l e (7), group i e, tou r	4	10	/o/	kon t ra	1	1
ou	all o und, coun o nselling, coun o ter, coun o try, s o und under o und	6	12	?			
ou	h o urdcourt	1	1				
oa	co o ach, off o ad	2	6	?			
oa	bod o yboard, sh o rtboard	2	2				
ow	ch o w- o w- o valp, d o w o nunder, fl o wer	10	22	?			
oo	b o oking (2), b o om, b o ots, c o ol	13	66	/o/	b o ka (122)	1	122
u	b u siness	1	2	/i/			
u	m u te, t u ner	2	4	/ju/			
ua	g u ard	1	1	/a/			
ui	g u ide	1	10	/aj/			
ui	c u ise, j u ice (7)	2	9	/u, o/			
y	c y ber, inf y nity, p o l y cy, s e x y	4	8	/i/			
y	c y ber, diat y pe, h y pe	3	4	/aj/			
	<i>Summa</i>	206	660		<i>Summa</i>	25	271

Rent generellt uppvisar det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet stora likheter vad gäller ortografisk anpassning av vokaler. Exakt samma typer av anpassade vokalkombinationer hittas i de två materialen och de ordtyper som uppvisar dessa olika vokalkombinationer är i stort sett desamma. Antalet och andelen ordförekomster med främmande stavning är dock större än antalet ordförekomster med anpassad stavning, i båda materialen. Detta är ett tydligt exempel på att svenskan gärna låter bli att anpassa importorden ortografiskt.

I det sverigesvenska materialet kan man tydligare se en tendens att skribenterna föredrar en viss typ av stavning av de engelska importorden. Man föredrar den engelska stavningen av *mail* och *fight*, men den svenska av orden *rejv*, *tejp* och *frilansare*.

I finlandssvenskan utgör de icke anpassade orden med främmande/engelska vokaler/vokalkombinationer 12 % (128 ordförekomster av 1032) av alla ordförekomster. Motsvarande siffra för sverigesvenskan är 18 % (660 ordförekomster av 3763). De anpassade orden utgör ca 7 % av alla ordförekomster både i det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet. I de båda språkvarieteterna anpassas orden ungefär i samma utsträckning, skillnaden ligger i att man i sverigesvenskan har en tendens att använda importord med främmande stavning i större utsträckning. Detta faktum hänger troligen ihop med att det sverigesvenska materialet överhuvudtaget innehåller en högre andel icke etablerade ord, troligen enbart tillfälliga lån, som är i ringa omfattning eller inte alls integrerade i svenskan och som inte heller anpassats ortografiskt (se kapitel 4.3).

9.2.2. Konsonanterna

I detta kapitel behandlar jag icke anpassade samt anpassade konsonanter/ konsonantkombinationer i både det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet. Notera att en del av ordtyperna som räknas upp också behandlas i kapitlet om vokaler, eftersom samma ordtyp kan uppvisa anpassning både vad gäller vokaler och konsonanter.

Chrystal (1988: 94) påpekar att omstavningen av *c* till *k* har fått ett ”visst genomslag” i svenskan, och det kan man också konstatera i mitt material. Faktum är att de absolut flesta beläggen på ortografisk anpassning finns i denna kategori (se tabell 7 och 8). De mest frekventa ordtyperna i kategorin är *projekt* (project), *kassett* (cassette), *elektronisk* (electronic) och *disko* (disco). I det sverigesvenska materialet kan man märka en större variation i ordtyper, vilket sannolikt har att göra med att det är mera omfattande än det finlandssvenska.

I det finlandssvenska materialet förekommer det nästan lika många ordtyper (19) med omstavning av *c* > *k* som det förekommer ordtyper som fått behålla sin stavning med *c* (24). Några av dessa som fått behålla stavning med *c* har tidigare stavats med *k* (t.ex. *cancer*) eller rekommenderas av SAOL en stavning med *k* (*scanner*). De ordtyper som uppvisar alternativa stavningssätt är *disko*/*disco*, *musikal*/*musikal* och *crash*/*krasch*.

Notera att antalet ordtyper i det sverigesvenska materialet där omstavning *c* > *k* inte skett är mycket högre (65 ordtyper) än i det finlandssvenska materialet (24 ordtyper) – och också högre i förhållande till antalet ordtyper som omstavats med *k* (31 ordtyper).

Parallellformerna är också fler i det sverigesvenska materialet. Det finns t.ex. 21 belägg på ordet *kombi* medan den engelska varianten *combi* har 57 belägg. Det anpassade *karavan* har på samma sätt endast ett (1) belägg medan *caravan* har 15. Detta kan bero på kontexten; de flesta av dessa ordförekomster finns i bilannonser. Ordet *avocado* (2 belägg) förekommer enbart i sin engelska form, SAOL ger dock inte den formen som ett alternativ. Likaså förekommer ordet *musical* (2 belägg) med engelsk stavning. Ordet *scanner* förekommer enbart med engelsk stavning i det sverigesvenska materialet (21 belägg) trots att SAOL ger *skanner* som första alternativ.

Några belägg på övergång från *ch* till *k* har påträffats i ordtyperna *bioteknologi* och *karismatisk*. Detsamma gäller övergången *ph* - *f* och *th* > *t*. Sju belägg på omstavning av *le* till *-el* har påträffats i det sverigesvenska materialet i ordet *singel*. Denna omstavning av slutleden kunde eventuellt också tolkas som en morfologisk förändring.

Tabell 11: Ortografiskt icke anpassade och anpassade importord i finlandssvenskan.
Konsonanter

Eng. stav	Icke anpassade ordtyper	Antal ordt.	Ant. ordex	Sv. stav.	Anpassade ordtyper	Antal ordt.	Ant. ordex
c	action, aerobic, calvados, cancer crash (1), disco (1), musical (4), public service, rallycross, safety car, scanner	24	41	/k/	disko (7), diskriminera, kolumnist, krasch (1), kreativ, interkulturell, infrastruktur, interaktion, musikal (1), projekt (41)	19	84
c	recession	1	2	/s/			
ch	technical log	1	1	/k/	bioteknologi, karismatisk	2	15
ch	cha-cha-cha, charter, chikan	3	4	/tj/	-		
sh	milkshake	1	2	/sch/			
gh	ghetto	1	1	/g/			
th	-			/t/	syntetisator/synt	1	2
ph	-			/f/	amfetamin, metamfetamin	2	2
-le	sensible	1	1	/-el/			
w	wagon, western	2	5	/v/			
zz, z	jazz, lipizzaner (15), pizza, smurfalizer, zoom	5	22	/s/ /ts/			
enkel konsonant	airbag (13), hard top, Internet (48), jack pot, jet, non stop, pop, shop, striptease, wap (5), web (1)	11	84	dubbel konsonant	wappa (1), backa upp, flopp, sidsteppa ⁴ , dubba, droppa in, webb (10), modell (24), uppdatera	9	52
	Summa	50	163		Summa	33	155

⁴ Notera att dubbelteckning av vokal också sker i engelskan när ett ord som *sidestep* avleds till substantivet *sidestepping*.

Tabell 12: Ortografiskt anpassade och icke anpassade importord i sverigesvenskan.
Konsonanter

<i>Eng. stav.</i>	<i>Icke anpassade ordtyper</i>	<i>Ant. ord.</i>	<i>Ant. ordex.</i>	<i>Sv. stav.</i>	<i>Anpassade ordtyper</i>	<i>Ant. ord.</i>	<i>Ant. ord-ex.</i>
c	action (10), aerobic, aircondition, cancer (23), caravan (15), carepack, carport, <i>combi</i> (57), comeback, cumbia, dacron, <i>disc</i> (1), discman, discjockey, <i>disco</i> (2), economy, ecstasy (11), <i>micro</i> (2), motorcross, <i>musical</i> (3), organic	65	439	/k/	projekt, kalkylator, reaktor, <i>kombi</i> (21), <i>musikal</i> (6), <i>diskotek</i> (4), krasch, <i>karavan</i> (1), klimat, klona, <i>mikro</i> (2), <i>disk</i> (14)	31	326
c	cyber, fleece, policy, processor (9), race, reciever	6	23	/s/			
cc	access, occasion	2	4	/ks/			
ch	techno, technicolor	2	2	/k/	karismatisk	1	1
ch	autochord, cha-cha-cha, champion	10	30	/tj/			
ch	beach, beachvolley, matcha, stretching, switch	5	11	/sch/			
sh	bush, cash, flash, publishing, shift, show, t-shirt, whiplash	8	17	/sch/			
th	ethernet, deathmatch	2	2	t	empati	1	2
ph	compographic, homophone	2	2	f	amfetamin	1	1
-le				-el	singel	1	7
w, wh	forward, swimmingpool, weekend, whipbird, winder, wireless, woodlock	7	13				
zz, z	jazz, buzzer, pizzeria/pizza (20), zoom (22)	4	44	ts			
enkel konsonant	airbag (23), back up, bag, bit, <i>chat</i> (1), jackpot, jet, kit, non stop, pick up (24), pop, pub (20), <i>rap</i> (3), set, shop, spitfire, spot, stopover, strip, striptease, sub-, wap, waterstop, <i>web</i> (6)	29	270	dubbel konsonant	<i>rapp</i> (8), <i>webb</i> (29), uppdatera, droppa (in), <i>chatt</i> (1), flippa, zippa, modell, topp, tagga	14	86
<i>Summa</i>		142	857	<i>Summa</i>		49	423

Försvenskade former av engelskans enkla konsonant efter kort vokal är relativt frekventa i materialet, t.ex. *web* -> *webb*. Det är först och främst verben som lätt får dubbeltecknad konsonant i inljud (Chrystal 1988: 95): *droppa in*, *sidsteppa*, *wappa*, *hotta*, *slippa* och *zippa*.

Antalet belägg med enkelteckning av konsonant, d.v.s. där orden fått behålla sin engelska stavning är dock högre i båda materialen; 270 ordförekomster i det sverigesvenska materialet och 84 ordförekomster i det finlandssvenska. De flesta av dessa har redan etablerats i svenskan med sin engelska stavning, t.ex. orden *pop*, *pub*, *shop*, *jet* och *jackpot*. SAOL har försökt införa de svenska stavningsalternativen *popp*, *pubb* och *shopp* (se t.ex. Gellerstam 1998), men dessa har inte fått genomslagskraft. Det verkar dock som om de svenska stavningsalternativen *rapp* och *webb* har fått en viss genomslagskraft (se tabell 11 och 12).

Det är mycket svårt att hitta skillnader mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan i fråga om anpassning av konsonantljud. De flesta av ordtyperna som uppvisar anpassad stavning är etablerade i svenskan – i det sverigesvenska materialet förekommer dock något fler exempel på ordtyper som inte finns belagda i SAOL 12: *hotta*, *droppa*, *slippa*, *zippa*, *tagga* samt *klustra*. I det finlandssvenska materialet hittas icke etablerade importord såsom *wappa*, *sidsteppa* och *droppa in*.

I det finlandssvenska materialet utgör orden med icke anpassade konsonanter/konsonantkombinationer 16 % (163 ordförekomster av 1032) av hela materialet, medan motsvarande siffra för det sverigesvenska materialet är 23 % (857 ordförekomster av 3763). Andelen ordförekomster med anpassade konsonanter/konsonantkombinationer är i det finlandssvenska materialet 15 % av alla ordförekomster, och i det sverigesvenska endast 11 %. Det sverigesvenska materialet uppvisar klart en ökad förekomst av ord som har en främmande/engelsk stavning.

9.3. Sammanfattning av den ortografiska anpassningen

I det följande kommer jag att sammanfatta den ortografiska anpassningen materialet. Jag har i min kategorisering i första hand redovisat för de anpassade orden samt de importord med främmande/engelsk stavning i materialet. Jag har utgått från ett schema sammanställt av Johansson & Graedler (2002: 164-166). Jag har inte närmare gått in på stavning av ord från andra språk (främst finska och tyska), t.ex. *kokoomus*, *alzheimer*, *aldeamentos*, och inte heller importord där stavningen mellan engelska och svenska sammanfaller t.ex. i ord som *fax*, *data*, *basket*, *bingo*, *lift* och *monitor*.

Rent generellt kan man konstatera för både finlandssvenska och sverigesvenska att få av importorden är ortografiskt anpassade (se tabell 13). 23 % av alla ordförekomster i det finlandssvenska materialet respektive 17 % av alla ordförekomster i det sverigesvenska materialet är ortografiskt integrerade i svenskan. Det visar att de engelska lånorden glider relativt lätt in i det svenska språksystemet. Att en högre andel ordförekomster i det sverigesvenska materialet inte är ortografiskt integrerade kan eventuellt bero på den generella tendensen med en högre andel icke etablerade importord i detta – om man jämför med det finlandssvenska materialet där etableringsnivån bland importorden är högre. Icke etablerade importord är sällan formellt djupare integrerade i svenskan.

Den stora skillnaden mellan materialen ses i kategori *importord med engelsk stavning* (i tabell 13), där andelen i det sverigesvenska materialet ligger på 35 % (jämfört med 24 % i finlandssvenskan) av alla importordsförekomster. Här framgår tydligt det som konstaterats tidigare; sverigesvenskan har en tendens att i högre grad använda importord som är icke anpassade till svenskan.

I fråga om anpassning av konsonantkombinationer är övergången från *c* till *k* i engelska ord vanligast. En del av dessa (t.ex. *cancer*) har numera ingen alternativ form, medan andra har parallellformer (t.ex. *konsensus/consensus*). Dubbeltecknad konsonant i slutet av ord där engelskan har enkel konsonant är också relativt vanligt i både finlandssvenskan och sverigesvenskan, t.ex. *webb* (web) och *droppa* (drop). När det gäller vokalerna är bortfall av slut-*e* vanligast i båda materialen, t.ex. *mobil* (*mobile*) och *volatil* (*volatile*).

När det gäller orden med parallella stavningsformer kan man se en tendens i det sverigesvenska materialet att skribenterna föredrar engelsk stavning av orden *mail*, *scanner* och *fight*, medan orden *webb* och *rapp* hellre skrivs med dubbeltecknad konsonant än med enkeltecknad.

10. Sammanfattning och diskussion

Syftet med denna studie var att undersöka hur den formella (morfologiska och ortografiska) anpassningen av importord i finlandssvenska och sverigesvenska sker. Underlaget för undersökningen är 6 finlandssvenska och 6 sverigesvenska tidningsnummer från 1975 och 2000. Importorden i dessa tidningar har excerperats inom delprojekt A i projektet *Moderna importord i språken i Norden* vilket behandlar omfånget av importord i dagstidningar i hela Norden. I denna undersökning har jag dock uteslutit vissa ordtyper p.g.a. deras ålder eller för att de inte är relevanta för en undersökning om anpassning. Med moderna importord menas i denna undersökning importord som kommit in i svenskan efter 1945. Det sammanlagda antalet ordförekomster som undersökts är 4633, 994 ordförekomster i finlandssvenskan och 3639 i sverigesvenskan.

Tabell 13: Ortografisk anpassning

N (%)

	<i>Antal och andel ortografiskt anpassade importord</i>	<i>Antal och andel ord där stavningen sammanfaller</i>	<i>Antal och andel importord med engelsk stavning.</i>	<i>Antal importord med övrig stavning. (t.ex. spanska och italienska)</i>	<i>Summa</i>	<i>Fraser</i>
Finlandssvenska	228 (23)	499 (50)	242 (24)	25 (3)	994 (100)	7
Sverigesvenska	632 (17)	1702 (47)	1265 (35)	40 (1)	3639 (100)	55
SUMMA	860	2201	1570	65	4795	105

De frågor jag ville besvara med min studie var följande: Hur stor del av importorden i mitt material är ortografiskt och/eller morfologiskt anpassade? Finns det skillnader mellan de sverigesvenska och de finlandssvenska tidningarna? Har importordens etableringsnivå någon betydelse för i vilken omfattning de anpassas – och finns det skillnader mellan Svenskfinland och Sverige i detta hänseende.

Till de morfologiskt anpassade importorden har jag räknat hybrider, svenska avledningar av importord och importord böjda enligt svensk struktur. Till de morfologiskt neutrala importorden har jag räknat morfosyntaktiskt anpassade importord, morfosyntaktiskt neutrala importord samt importord i meningsfragment. Till icke anpassade importord har räknats ord med utländsk morfologi som t.ex. *-s*-pluralen, ord med *-ing*-form, importord som står i en inkorrekt position i satsen samt attribut som böjs enligt främmande struktur. Fraser har räknats som en separat grupp.

I det finlandssvenska materialet uppvisade 67 % av importordsförekomsterna och i det sverigesvenska 59 % av importordsförekomsterna någon form av morfologisk eller morfosyntaktisk anpassning. 38 % av importorden i det sverigesvenska materialet och 32 % i det finlandssvenska materialet stod i en neutral position i satsen, d.v.s man kunde inte avgöra huruvida importorden var anpassade eller inte. I det finlandssvenska materialet har 2 % av importorden främmande eller utländsk morfologi, medan motsvarande siffra för det sverigesvenska är 3 %.

Den största skillnaden mellan språkvarieteterna är att finlandssvenskan har en högre andel anpassade importord än sverigesvenskan. Detta kan spegla det faktum att den finlandssvenska språkvården är mindre liberal och mer traditionell än den sverigesvenska, och att detta syns i tidningstext.

När det gäller den ortografiska anpassningen är den kvalitativa skillnaden mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan mindre – även om andelen ortografiskt anpassade ord är högre i det finlandssvenska (23 %) än i det sverigesvenska (17 %) materialet. De två olika materialen uppvisar i stort samma ordtyper som är ortografiskt integrerade – vilket naturligtvis har att göra med att finlandssvenskan till 100 % följer den allmänsvenska stavningsnormen. Den stora skillnaden mellan materialen ligger i andelen importord med engelsk stavning; det sverigesvenska materialet har en mycket högre andel (35 %) än det finlandssvenska (24 %). Detta speglar samma tendens som för morfologin; att de finlandssvenska journalisterna i högre grad använder importord som är anpassade till svenskan och därmed skriver enligt en strängare språknorm än de sverigesvenska.

För att närmare kunna greppa fenomenet formell anpassning kunde man tänka sig att upprätta en skala med olika stadier för hur ett importord formellt anpassas i svenskan. I det första skedet tas ordet in i en svensk sats utan att det tilldelas genus eller på annat sätt böjs. Ordet kan stå med citattecken eller med det svenska ordet som förklaring i en bisats – det kan t.o.m. stå i en sådan position att det bryter mot de grammatiska reglerna i satsen. Vartefter ordet blir mer allmänt kan det få genus-tilldelning (eventuellt vacklande till en början?), det används i sammansättningar med inhemska ord, det får en inofficiell svensk stavning samt svenska böjningsform/er (vilket det kan finnas fler varianter av). I det sista skedet har ordet integrerats helt i det svenska böjningssystemet samt fått en traditionell svensk stavning. Det sista skedet uppnås allt mer sällan för importord i svenskan eftersom språkvården gärna numera låter importorden ha kvar den engelska/utländska stavningen.

Denna undersökning visar dock att importorden i de svenska dagstidningarna består av allt från helt anpassade ord till tillfälliga lån som inte uppvisar några tecken på formell anpassning – och också att den svenska språkvården har blivit alltmer liberal när det gäller anpassning av importord: det är de allra nyaste lånen som är formellt och generellt sett minst anpassade till svenskan. Och om dessa någonsin helt anpassas till och integreras i svenskan får framtiden utvisa – men sannolikheten är liten. Snarare kan man märka en motstätt effekt – de alternativa svenska stavningsformerna utmönstras p.g.a. att de inte används i det allmänna språkbruket. I följande upplaga av SAOL kommer troligen den svenska stavningen av ordet *scanner* (*skanner*) att utmönstras. Sen kan man undra: händer detsamma med ordet *mejl*?

Referenser

- Bergman, Gösta. 1962. Om främmande ord och deras anpassning. I: Karl-Hampus Dahlstedt et al., *Främmande ord i nusvenskan*, s. 32–47. (Verdandis skriftserie 17.) Stockholm: Bonniers.
- Chrystal, Judith-Ann. 1988. *Engelskan i svensk dagspress*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 74.) Stockholm: Esselte studium.
- Clyne, Michael G. 1975. *Forschungsbericht Sprachkontakt. Untersuchungsergebnisse und praktische Probleme*. (Monographien Linguistik und Kommunikationswissenschaft 18.) Kronberg: Scriptor.
- Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene. 1996. *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Höganäs: Wiken.
- Garlén, Claes, 1996: Om ord som man inte kan stava till. I: Svenska språknämnden (utg.), *Språket lever. Festskrift till Margareta Westman*, s. 59–69. Stockholm.
- Gellerstam, Martin. 1998. Ordlista i nya kläder – om tolfte upplagan av SAOL. I: *Språkbruk* 1998/3, s. 3–10.
- Graedler, Anne-Line. 1998. *Morphological, Semantic and Functional Aspects of English Lexical Borrowings in Norwegian*. (Acta Humaniora 40.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Graedler, Anne-Line & Stig Johansson. 2002. *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: HøyskoleForlaget.
- Haugen, Einar. 1969. *The Norwegian language in America: a study in bilingual behavior*. Bloomington, Ind.: Indiana University Press.
- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* Köpenhamn: Gyldendal.
- Josephson, Olle. 2003. Prowsy crights eller prausi krajts? Engelskt inflytande, ortografisk norm och språkvårdsideologi. I: Ann-Marie Ivars o.fl. (red.), *Boken om våra modersmål. Festskrift till Mikael Reuter på hans 60-årsdag den 17 maj 2003*. Helsingfors: Schildts.
- Ljung, Magnus. 1988. Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska. Stockholm: Trevi.
- Mattfolk, Leila & Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman. 2004. Finlandssvensk språknormering. I: Sandøy & Östman (red.), s. 219–252.
- Mattfolk, Leila. 2006. Svenskfinland. I: Kristiansen, Tore & Lars S. Vikor (red.),

- Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling.* (Moderne importord i språka i Norden 4.) Oslo: Novus.
- Mickwitz, Åsa 2005. "Juice eller saft – samma smak?" Synonymitet och semantisk överlappning. I: *Svenskan i Finland* 8. Tammerfors universitet.
- Nationalencyklopedins ordbok.* Nätupplagan. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. www.ne.se
- Ransgart, Martin. 2004. Den svenska språkvårdens syn på importord under 1800- och 1900-talet. I: Sandøy & Östman (red.), s. 175–218.
- Reuter, Mikael. 2000. *Översättning och språkriktighet.* Helsingfors: Svensk Språktjänst AB.
- Sandøy, Helge. 2000. *Lånte fjører eller bunad? Om importord i norsk.* Oslo: Landslaget for norskundervisning LNU/Cappelen Akademisk Forlag.
- Sandøy, Helge. 2002. Moderne importord i Norden. Ei gransking av bruk, normer och språkhaldningar. I: *Språk i Norden* 2002, s. 73-100.
- Sandøy, Helge. 2004. Norvagisering og fornorsking. I: Sandøy & Östman (red.), s. 107–141.
- Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman (red.). 2004. *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord.* (Moderne importord i språka i Norden 2.) Oslo: Novus.
- [SAOL 7] Svenska Akademien 1900. *Ordlista öfver svenska språket utgifven av Svenska Akademien.* Sjunde upplagan. Stockholm.
- [SAOL 8] Svenska Akademien 1923. *Ordlista över svenska språket utgiven av Svenska Akademien.* Åttonde upplagan. Stockholm.
- [SAOL 9] Svenska Akademien 1950. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket.* Nionde upplagan. Stockholm.
- [SAOL 10] Svenska Akademien 1973. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket.* Tionde upplagan. Stockholm.
- [SAOL 12] Svenska Akademien 1998. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket.* Tolfte upplagan. Stockholm.
- Schmidt, Kari Anne Rand. 1982. The Adaptation of English Loanwords in Norwegian. I: Rudolf Filipovic (ed.), *The English Element in European Languages*, Vol. 2, s. 338–377. Zagreb: Institute of Linguistics, University of Zagreb.
- Selback, Bente. 2007. Sverigesvensk, Finlandssvensk. I: Selback & Sandøy (red.), s. 87–114.
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføringa av påverknaden i ordforrådet i sju nordiske språksamfunn.* (Moderne importord i språka i Norden 3.) Oslo: Novus forlag.
- Stene, Aasta. 1945. *English Loan-words in Modern Norwegian; A study of Linguistic Borrowing in the Process.* London & Oslo: Oxford University Press, Johan Grundt Tanum Forlag.
- Svenska Akademiens Grammatik.* 1999. Utgiven av Svenska Akademien, Stockholm.
- Svenska Akademiens ordbok. Ordbok öfver svenska språket utgifven av Svenska Akademien.* 1893–. Nätupplagan <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.
- Söderberg, Barbro. 1983. *Från rytters och cowboys till tjuvstrykers. S-pluralen i svenskan. En studie i språklig interferens.* (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 16.) Stockholm: Almqvist & Wiksell.

- Söderbergh, Ragnhild. 1973. Om engelskans inflytande på svenskan. I: *Svenska studier från runtid till nutid tillägnade Carl Ivar Ståhle på 60-årsdagen den 27 juni 1973*, s. 134-145. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 48.) Stockholm: Esselte studium.
- Teleman, Ulf. 2003. *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87.) Stockholm:Norstedts.
- Vikør, Lars S. 1993. *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. (Nordisk språksekretariats skrifter 14.) Oslo: Novus.

TILLEGG

Tabell A: Morfologisk och morfosyntaktisk anpassning i finlandssvenskan

	Morfologiskt anpassade importord N (%) B. Hybrider med A. importord C. Hybrider som Anledningar med import- efterled och böjda ord som (t.ex. ord (t.ex. förd (t.ex. back- tiebreaket, mailadress) spoiler) dopning)			Morfologiskt neutrala importord N (%) D. E. Morfosyn- taktiskt taktiskt anpassade neutrala F. ord (t.ex. importord (t.ex. de fick På kvällen är en det satsfragment deadline polterabend) conditioning)			G Importord med "utländsk" morfologi (t.ex. ett cool hus + supporters N (%))	Övriga N (%)	Sum N (100 %)	Fraser / kod- växlin g N
Vasabladet Sept. 2000	79	14	40	10	22	41	3		209	0
Vasabladet 1975	13	26	13	1	18	6	0	1	78	1
Hufvudstaadsbladet april 1975	26	9	17	3	11	8	2		76	1
Hufvudstaadsbladet sept 1975	20	8	10	2	14	3	0		57	1
Hufvudstaadsbladet april 2000	40	19	76	18	23	59	4		239	2
Hufvudstaadsbladet sept 2000	87	25	93	17	38	67	8		335	2
SUMMA	265 (27)	101 (10)	249 (25)	51 (5)	126 (13)	184 (19)	17 (2)	1	994 (101)	7

Tabell B: Morfologisk och morfosyntaktisk anpassning i sverigesvenskan

	Morfologiskt anpassade importord N (%) A. B. Hybrider Hybrider med import- med import- ord som ord som förd (t.ex. efterled (t.ex. mailadress) backspoiler C.)) dopning)			Morfologiskt neutrala importord N (%) D. E. Morfosyn- taktiskt taktiskt anpassade neutrala F. ord (t.ex. (t.ex. På de fick kvällen är en det satsfragment deadline polterabend) conditioning)			Importord med "utländsk" morfologi (Det är ett cool hus + supporters + en blended sås + doping) N (%))	Övriga N (%)	Sum N (100 %)	Fraser / kod- växlin g N
Expressen 1975	10	4	12	6	29	5	1		67	2
Dagens Nybeter 1975	145	122	89	10	68	149	15		598	2
Expressen 2000	76	44	67	15	56	54	28		340	15
Göteborgsposten 2000	322	223	245	75	264	392	37		1558	22
Dagens Nybeter 2000	134	47	140	20	103	79	16		539	9
Sundsvalls tidning 2000	128	69	152	31	84	66	7		537	5
SUMMA	815 (22)	509 (14)	705 (19)	157 (4)	604 (17)	745 (21)	104 (3)		3639 (100)	55

Tilpassing eller ikke tilpassing? Sammenlikning og resultater

Helge Omdal
Universitetet i Agder, Kristiansand

1. Innleiing

De nordiske språka som er med i denne undersøkelsen om tilpassing av moderne importord, er islandsk, færøysk, norsk, dansk og svensk (både sverigesvensk og finlandssvensk). I utgangspunktet var det også ønske om at finsk skulle være med, men av kapasitetsgrunner blei ikke den finske undersøkelsen gjennomført. Artiklene i denne boka omhandler *tilpassing i skrift*, og da blir både tilpassing i *skrivemåte* (grafemisk tilpassing) og tilpassing i *bøyning* (morfologisk tilpassing) undersøkt.

Dette delprosjektet – *Tilpassing av importord i nordiske språk* – går inn som en del av det overordna forskningsprosjektet *Moderne importord i språka i Norden (MIN)*, som er et stort anlagt forskningsprosjekt. Det blei initiert av Nordisk språkråd og satt i gang høsten 2001, med Helge Sandøy som leder og koordinator. Artiklene i denne boka tar for seg spørsmålet om og i hvor sterk grad moderne importord – og da først og fremst anglo-amerikanske nyord – tilpasses i de nordiske skriftspråka.

1.1. Om å sammenlikne språk

Dansk, norsk og svensk har mange likheter og fellestrekk både språkstrukturelt og i ordforrådet, og de er innbyrdes forståelige språk. Danmark, Norge og Sverige er også et svært enhetlig område ikke bare språklig, men også når det gjelder sosiale og politiske, utdanningsmessige og kulturelle forhold, og de har mange felles tradisjoner og mye felles historie. De to øyspråka islandsk og færøysk har også mye til felles med Skandinavia kulturelt og historisk. De er i liten grad innbyrdes forståelige og er ikke forståelige i forhold til skandinavisk. Når det gjelder den språkpolitiske situasjonen, har alla språka sin egen «profil», og tilsvarende gjelder for det vi kan kalle den sosiolingvistiske situasjonen. Denne ulikheten er tydelig når vi f.eks. sammenlikner forholdet mellom såkalt standardtalespråk og dialekt. Og ulikhetene i form av variasjoner og variasjonsbredde i skriftspråksnormene er påfallende.

Når det gjelder *tilpassing av moderne importord* i de nordiske skriftspråka, som er formålet med dette delprosjektet, er forutsetningene for mulig tilpassing noe ulike i enkeltspråka, slik det vil gå fram av undersøkelsene av hvert enkelt språk. Dette gjelder både morfologisk og grafemisk. Med tanke på *morfologisk tilpassing* er det i de nordiske språka som er med i denne undersøkelsen, ulike morfologiske system som kan ha betydning for om og hvordan importorda eventuelt tilpasses. Også den

grafemiske tilpassinga har ulike forutsetninger og vil måtte tolkes forskjellig i ulike nordiske språk.

Slike forskjeller mellom de nordiske språka kan tenkes å spille en rolle når en vurderer omfanget eller graden av tilpassing i skrift i hvert enkelt språk. I tillegg har ulike språk visse grafemiske rettskrivingstradisjoner, f.eks. har dansk enkelkonsonant i utlyd, som i (*en*) *bat* (men fordobling i innlyd: *hatte*, også i ordformer som *tilbuddet*, *biskopper*, *kendisser*), mens norsk og svensk har dobbelkonsonant (*bati*) etter kort vokal både i utlyd og innlyd. Denne ulikheten i skrivemåte er en refleks av danskens kortstavsforhold, men ikke desto mindre vil et ord som engelsk *web* oppfattes som utilpassa både når det gjelder *w* og *b* i norsk og svensk, som i tilpassa form skulle ha *vebb*. En slik skrivemåte med dobbel konsonant i utlyd ville derimot være «udansk», og etter danske rettskrivingsprinsipper skulle da bare *w* justeres til *v*: *veb*.

Det er også grunn til å nevne de forskjellige *normeringstradisjonene* og *normeringspraksisene* i nordiske språk. Norsk og svensk har tradisjon for ei sterkere normert tilpassing av importord i skrift enn det som er tilfellet i dansk, f.eks. har engelsk *tape* en alternativ norsk skrivemåte *tejp*, og tilsvarende i svensk: *tejp*. Da vil mest sannsynlig eventuelle forekomster av disse skrivemåtene i norsk eller svensk ha sin bakgrunn i offisiell normering. Derimot vil en antakelig kunne oppfatte eksempler på tilpassing av skrivemåter i dansk som noe mer spontane eller folkestyrte på bakgrunn av den danske tradisjonen med stor varsomhet i normering av skriftspråket. Ellers er det grunn til å nevne den uvanlig effektive styringa i retning av offisielt anerkjent norm som vi finner i islandsk, der lojaliteten mot det som anses å være rett og riktig språkbruk, også gjenspeiles i språkbruken som forekommer i avisene. Det islandske avispråket inneholder derfor ikke spesielt mange «overraskelser» i forhold til offisiell norm. Denne lojaliteten mot offisiell islandsk språknorm mangler trulig sitt sidestykke både i Norden og i de fleste andre språksamfunn, og den eventuelle tilpassinga som registreres i avisspråket, er for en stor del et resultat av den offisielle normeringa.

I ulike språk kan det være aktuelt med diverse tilpassingsstrategier. En tenker da helst på strategier som er styrt av av normeringsmyndighetene, men det kan også være mer eller mindre tilfeldige strategier som benyttes av grupper av språkbrukere. I enkelte tilfeller blir f.eks. skrivemåter eller bøyingsformer tatt i bruk uten at de har fått et offisielt stempel fra språkråd, departement eller andre språknormeringsinstitusjoner, mens tilrådde skrivemåter, terminologi eller avløyserord i andre tilfeller ikke blir tatt i bruk av språkbrukerne. Ofte ser en eksempler på at strategien med avløyserord for importord ikke er vellykka, mens forslag fra enkeltpersoner kan bli populære og tas i bruk av alle uten noen forutgående forslagsprosedyre. Derfor må en være åpen for at tilpassinga i skrift ikke alltid er å se på som «naturlig» eller spontan språkutvikling. Like ens kan myndighetenes språkpolitikk ha betydning for hva slags tilpassing en finner i de forskjellige språksamfunna. Det at myndighetene i de forskjellige nordiske språksamfunna ikke har samme språkpolitiske ideologi eller språkpolitiske oppfatninger, vil naturligvis ha avgjørende betydning for om en i ett nordisk språk finner at tilpassinga har vært mer eller mindre omfattende enn i et annet nordisk språk. Slike forhold vil bli kommentert i sammenheng med omtalen av delundersøkelsene.

I tillegg til de språklige og språkpolitiske faktorene som jeg har pekt på her, og som kan innvirke på resultatene av undersøkelsene, kommer andre forhold som har sammenheng med gjennomføringa av undersøkelsene – jeg tenker da i første rekke på *metodiske og tolkningsmessige sider av granskinga*. Sjøl om det i B1-prosjektet var forsøkt presisert og avtalt mange felles undersøkelsesprosedyrer, inndelingsprinsipper, grupperinger av og tolkningsmåter for materialet, forekommer det likevel forskjeller i deler av presentasjonene av enkeltresultata for de språka som er med i undersøkelsen. Dette kan ha ulike årsaker, bl.a. at de som har hatt ansvar for delundersøkelsene, har hatt arbeidsplassen sin forskjellige steder i Norden. I en ideell verden ville prosjektmedarbeiderne ha gått inn i et arbeidsfelleskap, og arbeidet ville ha foregått samtidig for alle språka. Men slik var det ikke mulig å få utført undersøkelsene. Av praktiske og arbeidsmessige årsaker kunne noen starte og langt på veg fullføre undersøkelsen sin før andre var kommet skikkelig i gang, og arbeids- og foreldrepermisjoner gjorde sitt til at arbeidet ikke foregikk parallelt i de fem landa (undersøkelsen av de to svenske delene blei utført i Helsingfors).

2. Materiale

I kapitlet «Innleiing» (denne boka) blir det gjort nærmere greie for utvelgning av materiale (moderne importord) i A-delen av MIN-undersøkelsen, for skillet mellom ordforekomster og leksemer, og for hva slags ordkategorier en skilte ut fra importord-utvalget som skulle granskes

Oversikt over antall forekomster av moderne importord (etter utelating av initialord osv.) som er brukt som materiale i undersøkelsene for hvert språk, er gitt i tabell 1.

Tabell 1: Antall importordforekomster for hvert språk

	<i>Antall ordforekomster</i>
<i>Islandsk</i>	458
<i>Færøysk</i>	653
<i>Norsk</i>	1822
<i>Dansk</i>	2368
<i>Svensk</i>	4633
- <i>Finlandssvensk</i>	994
- <i>Sverigesvensk</i>	3639

Vi ser at det er store forskjeller i antall ordforekomster for de ulike språka, noe som bl.a. har sammenheng med størrelsen på avisene og antallet tilgjengelige aviser. Det var til dels betydelige forskjeller i tekstmengde mellom de forskjellige avisene, f.eks. hadde den norske avisa *Aftenposten* fra 16. september 2000 om lag 175 000 ord, mens det i den færøyske avisa *Nordlys* fra 8. september 2000 bare var om lag 8000 ord. Disse ulikhetene i tekstmengde kommer naturlig nok klart til uttrykk ved sammen-

likninga av samla antall importord i islandsk og færøysk i forhold til de andre nordiske språka.

Islandsk og færøysk har et beskjedent antall ordforekomster til disposisjon for undersøkelsen, og for disse to språka var det naturlig å supplere materialet med ord fra ulike tekstsamlinger og ordbøker. Forfatterne av den islandske og færøyske studien gjør greie for hvordan de supplerte materialet for å få et tilstrekkelig grunnlag for undersøkelsen. Denne typen metodisk tilpassing blei vurdert som en nødvendighet – i og med at omfanget av avisene varierer sterkt. Den svenske delen, som representerer det største nordiske språksamfunnet, har klart flest importordsbelegg, men dersom vi ser på sverigesvensk og finlandssvensk isolert, er omfanget av materialet for den finlandssvenske delen relativt beskjedent. For alle undersøkelsene utgjorde «strykningene» (initialord o.l.) som først var foretatt, en kraftig reduksjon, i både det danske og det norske materialet er det tale om 17 %.

I den enkelte studien blir materialet presentert mer detaljert, men det er grunn til å nevne at antallet importordforekomster i materialgrunnlaget gjennomgående er betydelig større i 2000 enn i 1975 – f.eks. er talla for den svenske undersøkelsen henholdsvis 3757 og 876 (Mickwitz, denne boka), for den norske 1752 og 453 (Omdal, denne boka). Grunnlaget for å studere utviklingstendenser i 25-årsperioden hadde vært mer solid dersom det hadde vært en tallmessig bedre balanse mellom importorda i de to avisårgangene.

Når det gjelder antallet leksemer, er det forståelig nok en god del mindre enn antallet ordforekomster. For de to språka med færrest importordsbelegg, islandsk og færøysk, utgjør leksemntallet litt over halvparten av antallet ordforekomster. I språk med større antall ordforekomster, som norsk og dansk, er leksemntallet derimot godt under halvparten av ordforekomsttallet. Dette kan ha sammenheng med at når materialet utvides og tallet på ordforekomster stiger, skjer det gjerne ved at mange frekvente ord får stadig flere belegg.

3. Morfologi

3.1. Morfologisk struktur i importorda

Det kan ha interesse å studere den morfologiske strukturen i importorda. Importorda i materialet består av to hovedkategorier, *direkte importord* og *hybride importord* – og dermed kan det være nyttig i første rekke å få en oversikt over hvordan fordelinga er mellom usammensatte ord (*direkte importord*) og sammensatte ord (*hybride importord*). Hybrider er sammensetninger av en importorddel og en heimlig del. Om ulike typer hybridord (med importord som førsteledd eller sisteledd) og vurdering av dem i forhold til morfologisk tilpassing, se artikkelen «Innleiing» (i denne boka).

Kategorien *hybrider* utgjør en stor andel af de tilpassa ordforekomstene, men i alle språka utgjør hybridorda likevel en klart mindre del av importorda enn de usammensatte (se tabell 2). Størst er andelen hybridord i dansk (39 %), men også i dansk er det i fordelinga av importord mellom de to kategoriene hybridord og direkte importord tallmessig tydelig overvekt av direkte importord.

Tabell 2: Prosentdel hybride importord

	<i>Med importord som førsteledd</i>	<i>Med importord som sisteledd</i>	<i>Prosent hybride importord i alt</i>
<i>Islandsk</i>	28	5	33
<i>Færøysk</i>	23	7	30
<i>Norsk</i>	13	9	22
<i>Dansk</i>	23	16	39
<i>Svensk</i>	23	13	36
- <i>Sverigesvensk</i>	22	14	36
- <i>Finlandssvensk</i>	27	10	37

Det blir gjerne antatt at sammensetninger med et importord som førsteledd er enkleste måten å «introdusere» et importord på, ettersom importordet da kan stå i opphavlig form (med opphavlig skrivemåte og i ubøyd form), f.eks. *copyright-avtalen*, *mailadresse*. Dersom en tenker seg at dette skulle være en mye brukt praksis i handteringa av importord, ville en muligens ha venta at andelen av denne kategorien importord var relativt høg. Prosentvis varierer kategorien hybridord med utenlandsk førsteledd og nordisk andreledd en del mellom språka. Den er minst i norsk (med 13 % slike sammensetninger). I alle de andre språka finner vi en prosentandel på 20-tallet. I den svenske undersøkelsen er det en mindre forskjell mellom sverigesvensk (med 22 %) og finlandssvensk (med 27 %), uten at Mickwitz (artikkel denne boka) tillegger forskjellen nevneverdig betydning.

Med tanke på fordelinga mellom hybridord med importert førsteledd og hybridord med importert sisteledd, ser vi at kategorien hybridord med importert sisteledd er den minste av de to – til dels betydelig mindre (i islandsk og færøysk). Dette er et interessant poeng ved undersøkelsen av den morfologiske strukturen i importorda, og dermed støttes antakelsen om at sammensetninger med importordet i førsteleddet kan være en enklere måte å introdusere importord på. Og det at utslaga er sterkest i islandsk og færøysk, harmonerer godt med oppfatningene av disse språka som mer «bøyningstunge», og dermed mindre «tilpassingsåpne», enn de skandinaviske språka. I den islandske undersøkelsen beskriver Ásta Svavarsdóttir dette forholdet slik:

«Størstedelen af hybridordene har et importeret førsteled og et hjemligt ord eller suffiks som sidsteled. Derimod er der forholdsvis få hybrider med importord som det sidste led. Denne forskel er interessant mht. at det er sidsteleddet som bøjes, mens det første led i sammensætninger ikke kræver nogen yderligere tilpasning. Det viser sig også at de importord der forekommer som sidste led i hybrider, næsten udelukkende er etablerede og godt tilpassede, fx *kas(s)etta* 'kassette', *grill* og *jeppi* 'jeep'. Til gengæld er mange af de importord der forekommer som det første led i hybridord ortografisk utilpassede, fx *terylenebuksur* 'terylenebukser', *silicone gúmmí* 'silikonegummi' og *zoomlinsa* 'zoomlinse'. I sådanne tilfælde kan den morfologiske tilpasning faktisk siges netop at bestå i selve placeringen, enten ved at sidsteleddet i et

sammensat ord i engelsk bliver oversat, eller ved at der dannes en islandsk sammensætning hvor et hjemligt element er tilføjet til importordet. Ord som fx *Cheddarostur* (eng. *Cheddar + ostur* 'ost') og *bleiserjakke* (eng. *blazer + jakke* 'jakke'), hvor det sidste led er en gengivelse af en (del af) betydningen i det første led snarere end en indholdsmæssig tilføjelse, antyder at der er tale om en morfologisk tilpasningsstrategi i tillegg til den semantiske funktion at gøre betydningen mere gennemskuelig i modtagersproget.»

3.2. Morfologisk tilpassing av importorda

Med tanke på å få en mest mulig felles oversikt over morfologisk tilpassing og ikke-tilpassing i de nordiske språka som er med i undersøkelsen, blei det fastsatt morfologiske underkategorier til bruk for videre gruppering i tre hovedkategorier. Underkategoriene er:

- A: Hybridord med importord som førsteledd, eks. *mailadresse*
- B: Hybridord med importord som sisteledd, eks. *takrails*
- C: Avleiinger og bøyde ord, eks. *poppete*
- D: Morfologisk nøytrale, morfosyntaktisk tilpassa ord, eks. ... *med dobbel carport*
- E: Morfologisk og morfosyntaktisk nøytrale ord, eks. ... *ledige plasser på cruise*
- F: importord uten setningskontekst, ord i lister, eks. ... *2 boder, kabel-tv, calling*.
- G: Ord med fremmed (utenlandsk) bøyningssending, eks. *downlights*

Underkategoriene grupperer seg i disse tre hovedkategoriene:

1. Morfologisk tilpassa ord (A, B, C)
2. Morfologisk nøytrale importord (D, E F)
3. Ord med utenlandsk morfologi (G)

Underkategoriene er oppførte med antall forekomster og prosentandeler i hvert av artikkelbidraga. For oversiktens skyld er også fraser, sitater og kodeveksling tatt med, men er holdt utafør kategoriene som inngår i den samla oversikten. Her skal vi se nærmere på en oversikt av forekomster og størrelse for hver av hovedkategoriene for de forskjellige språka (jf. tabell 3).

Tabell 3: Oversikt over morfologisk tilpassing (i prosent)

	<i>Morfologisk tilpassa importord</i>	<i>Morfologisk nøytrale importord</i>	<i>Ord med uten- landsk morfologi</i>
<i>Islandsk</i>	59	39	2
<i>Færøysk</i>	58	40	2
<i>Norsk</i>	43	55	3
<i>Dansk</i>	57	39	4
<i>Finlandssvensk</i>	62	37	2
<i>Sverigesvensk</i>	55	42	3

Det er forbausende ensarta resultater for alle tre hovedkategoriene i alle språka. Variasjonen innafor morfologisk tilpassa importord er fra 43 % (norsk) til 62 % (finlandssvensk). For kategorien morfologisk nøytrale importord varierer prosentandelen fra 37 (finlandssvensk) til 55 (norsk). Forholdet mellom andel morfologisk tilpassa og morfologisk nøytrale er også interessant å observere. Det er bare norsk som har en større andel nøytrale (55 %) enn tilpassa importord (43 %), for de andre språka er det overvekt av morfologisk tilpassa importord. Men sammenlagt for de to kategoriene er det faktisk for alle seks språksamfunna tale om heile 96–98 prosent importord som morfologisk er markert som tilpassa eller nøytrale, dvs. at bare 2–4 prosent av importorda i disse nordiske språka er markert som direkte ikke-tilpassa. Det er grunn til å merke seg disse små prosenttalla, og at de er små både i formrike språk som islandsk og færøysk og i de morfologisk enklere skandinaviske språka. Talla kan antakelig tolkes slik at importordbruken i de nordiske språka foregår på en lite «konfliktfylt» måte i forhold til det enkelte nordiske språksystemet, og at den nordiske språkstrukturen og det nordiske språksystemet og bøyningssystemet står svært sterkt. Samtidig tyder resultatata på at de nordiske språka er relativt åpne for opptak av importord, dvs. at det fins flere måter å tilpasse dem morfologisk på. Vi har omtalt sammensetninger (hybrider) som én mulighet, særlig når importordet står som førsteledd.

Et annet forhold som utvilsomt er viktig for muligheten for å ta inn importord i nordiske tekster relativt problemfritt, er fenomenet som omtales som «naken form». I flere nordiske språk er det i mange tilfeller slik at en kan ta i bruk et nytt ord i ubøyd form for å unngå ei «tvangstilpassing» – og på den måten slipper en å måtte ta stilling til f.eks. genusspørsmål eller andre bøyingsforhold. Johansson & Graedler (2002: 18) omtaler denne tendensen til å bruke «nakne» former av substantivet ved importord, og sier at det hender at engelske substantiv i entall kan stå uten ending der en ellers ville ha venta bestemthetsbøyning etter norsk mønster. De framholder at det kan virke som det er enklere å bruke dette mønsteret ved fremmede former enn ellers.

«Men også andre ord har lett for å forekomme uten endelse i bestemt form. Denne måten å unngå bøyning på ved å utnytte språkets 'smutt-hull' kan kanskje ses på som en fjerde integreringsstrategi, en *unngåelsesstrategi* [...]»

Bruken av nakne former kan for en stor del karakteriseres som nøytral i en morfologisk tilpassingssammenheng, og vil kunne oppfattes som en aktuell mulighet, eller som et tenkelig alternativ til andre måter å introdusere importord på. Mickwitz (artikkel om svensk i denne boka) viser til en undersøkelse av Chrystal (1988) om engelsk i svensk avisspråk, og kommenterer i den sammenhengen at Chrystal «konstaterar vad gäller morfologin att de flesta substantiv i hennes annonsmaterial står i «naken form» – dvs. så att varken genus eller species framgår av kontexten». Også i dansk er nakne former mye i bruk både i annonsetekster og andre tekstslag, og i skandinavisk avisspråk er det ikke uvanlig i overskrifter. Her er to slike eksempler fra nettavisa til *Politiken* 16.06.2008:

«Flugtbilist forstyrrede kaffedrik i domkirke»
 «Præst er rystet og lettet.»

Ifølge Ásta Svavarsdóttir (artikkel i denne boka) er «nøgne bøjningsformer» også «meget almindelige i islandsk»; der er det ikke avgrensa til overskrifter, ettersom ubestemt artikkel mangler i islandsk.

Dermed framstår muligheten for bruk av nakne eller ubøyde former som en svært aktuell importstrategi for utenlandske ord i nordiske språk.

3.3. Morfologiske variabler

Som et felles grunnlag for undersøkelsen av morfologisk tilpassing i de nordiske språka valgte prosjektgruppa å ta utgangspunkt i åtte morfologiske variabler (M-variabler) i den grad de var relevante for det enkelte språket:

- M1 genustilknytning
- M2 adjektivbøyning (f.eks. *-e* i pl.)
- M3 verbalbøyning (f.eks. preteritum *-ed* (*booked*))
- M4 flertallsending på *-s* («kaps»-dannelser)
- M5 *-ing* eller *-ning*
- M6 dobbelkonsonant eller enkelkonsonant (f.eks. engelsk *hot* > *hott*)
- M7 «unordisk» bruk av apostrof ved genitiv og andre steder
- M8 særskriving/sammenskriving

M1: Tildeling av genus (kjønn)

Importord som er substantiv, må i nordiske språk «finne sitt genus». I de skandinaviske språka dansk og svensk er det tale om to kjønn: nøytrum og utrum («felleskjønn»). Nynorsk har et gjennomført tre genus-system, mens forholdet for bokmål er mer «flytende». Mange av de store norske avisene praktiserer et relativt konservativt bokmål med ubetydelige innslag av femininum, og i den norske delen er det derfor av praktiske grunner bare skilt mellom to genuskategorier: utrum («felleskjønn») og nøytrum (intetkjønn) ved variabelen *M1: tildeling av genus (kjønn)*.

I islandsk blei genustildeling i ca. 330 substantivforekomster analysert. Ut fra både morfologiske trekk og morfosyntaktiske kjennetegn kan en med sikkerhet si at 45 % av disse har fått tildelt genus. Fordelinga mellom m., f., n. og umarkert er henholdsvis 15 %, 10 % og 20 %, mens 55 % er umarkert.

I færøysk har 120 av 421 tilpassa substantiv fått tilpassa bøjningsmorfologien, og av de tilpassa formene er 70 markert for maskulinum, 15 for femininum og 35 for nøytrum (henholdsvis 58 %, 13 % og 29 %). Prosentvis fordeling mellom kjønna for importorda er noe overraskende, og hva slags kjønn det enkelte ordet får i færøysk, er også avhengig av særskilte forhold.

«Disse tal kan sammenlignes med fordelingen mellom de tre genera i FO [Føroysk Orðabók], som viser henholdsvis 24 %, 21 % og 21 % (Zakariassen 1994: 93), og vi ser, at maskulinum i særdeleshed, men også neutrum, har præferanse ved genustildelingen i importord. Resultatet er interessant, når vi samtidig ved, at maskulinum nominativ er en markert form (-ur), medens femininum og neutrum ingen endelse har og altså er neutrale. Som vi har set ovenfor, er nominativ sterkt representert i formerne af importord. Således representerer genustildelingen ingen 'undvigelsesstrategi' [...] Hvilket køn får så de importerede substantiver? Clausén (1978: 61) skriver, at "Valet af genus är ofta godtyckligt". Mange ord, det være sig danske eller fremmede importeret via dansk, som i dansk har fælleskøn, får maskulint genus og dermed nominativendelsen -ur (f.eks. *filmur, kapitalur, musikkur*), men de kan også blive femininum, uden nominativsendelse (f.eks. *kanal, café, tomat*) eller svage med endelsen -a (f.eks. *jingla, servisa*).» (Simonsen & Sandøy, denne boka.)

I norsk er det funnet 1447 substantiv, og av disse har 53 utenlandsk morfologi (for det meste engelsk pl. på -s). For de resterende er det grunn til å merke seg at det bare er en svært liten del av substantiva som forekommer med genuskjenne tegn (10 %), og av disse er storparten felleskjønn (7 %), mens bare 3 % er intetkjønn. (90 % er nøytrale.) Når det gjelder engelske importord generelt i norsk, er forholdet at bare 10–20 prosent av substantiva er intetkjønn (Johansson & Graedler 2002: 183–184). Det som likevel her er mest iøynefallende, er den store andelen av substantiv uten genusmarkering. Dette skyldes delvis at en del av importorda forekommer som første sammensetningsledd (f.eks. *rock* i *rockoperaen*), og tekstmaterialet består for en stor del av annonsetekster. Nakne former ser dessuten ut til å være en naturlig inngangsport for importorda. For øvrig viser Margrethe Heidemann Andersen og Pia Jarvad (se artikkel i denne boka) til en undersøkelse i dansk av Katrine Bønlykke Olsen (2002), der importorda også i svært stor grad er nøytrale i genussammenheng: «Hele 91 % af substantiverne i singularis ubestemt er i hendes materiale uden køn, mens det samme tal for singularis bestemt form er 32 %»

I dansk er felleskjønn langt mer vanlig enn intetkjønn, også i importord. «Ifølge Jarvad er 90 % af de ord der findes i *Nye Ord i dansk 1955–1975*, fælleskøn. Det svarer omtrent til normalfordelingen hvor hjemlige danske ord er fælleskøn i ca. 80 % af tilfældene (Jarvad 1995: 72 f.).» (Andersen & Jarvad, artikkel i denne boka.) Materialet for dansk består av 1806 ordforekomster av substantiv. 10 % av substantiva forekommer i intetkjønn, mens 22 % opptrer i felleskjønn. Den klart største gruppa utgjøres likevel av substantiv som er nøytrale. Tilsvarende forhold er også beskrevet i andre danske undersøkelser av fordeling av genus.

På samme måte som i dansk, er også den aller største kategorien av substantiv som er tildelt kjønn i svensk, utrum.

Det som kommer fram i undersøkelsen av variabelen M1, er at en svært stor andel av substantivforekomstene er nøytrale i forhold til genusmarkering. For øvrig er forholdet når det gjelder den prosentvise fordelinga av substantiv som er markert med genus, at det ikke er store avvik fra det som er vanlig «normalfordeling» i det enkelte språket. Et visst forbehold må tas for færøysk, men antallet substantiv med kjønnstildeling er lite, og tilfeldigheter kan ha spilt en rolle. I færøysk er det dessuten

rimelig å ta hensyn til påvirkning fra dansk, ettersom importorda ofte kommer dit via Danmark.

M2: Adjektivbøyning

Normalt blir adjektiv bøyd i kjønn (*stor* m. og f., *stort* n.) og tall (*store steiner* m. pl., *store bus* n. pl.). Også bestemt form av adjektivet (uansett kjønn) får (i norsk) samme ending som i flertall (*det store huset*, *de store busa*). I de nordiske språka varierer adjektivbøyning noe mellom de skandinaviske språka, men i færøysk og islandsk er bøyningmønster mer utbygd enn i skandinavisk.

En del av importorda er adjektiv, og det er et tegn på tilpassing dersom de opptrer i importørspåket med bøyde former.

I islandsk er antallet adjektivforekomster lite (28) med om lag en halvpart i hver av kategoriene bøyd og ubøyd. Dette er en mindre andel bøyde former enn i de andre undersøkte språka. Konklusjonen er at importerte adjektiv i islandsk vanligvis ikke bøyes, dersom de da ikke har et tilpassa suffiks. Aktuelle suffiks er *-ískur* (som i *póstmóðernískur* 'postmodernistisk'), *-(t)ífur* (i *figuratífur* 'figuratív'), i tillegg til perf. part.-suffikset *-aður* (f.eks. i *stressaður* 'stressa'). Ord med alle tre suffikser har ei regelmessig bøyning ifølge islandske regler.

Også i færøysk er tallet på adjektivforekomster svært lite (24), men alle så nær som ett er tilpassa bøyningssystemet. De fleste har paralleller til islandsk (med tilsvarende suffikser).

Beleggtallet i norsk og dansk er betydelig høyere enn i islandsk og færøysk, og resultat av adjektivundersøkelsen er også svært like i de to skandinaviske språka. Antallet adjektivforekomster i norsk er 248. Motsatt av hva som er tilfellet med substantiva (tildeling av kjønn), forekommer heile to tredeler av belegga med bøyningkjennemerke. Andelen nøytrale er mindre enn en tredel. De ubøyde formene er ubetydelige i antall (5 %), men de representerer importord som virker mer resistente mot tilpassing enn andre adjektiv. Her finner vi bl.a. opprinnelige partisippformer som *advanced* og *rigged* («29' Ketch-rigged motorseiler»), adjektiv med endingene *-ic* og *-y*: *metallic*, *non-alkoholic* (sic), *dynamic*, *fancy* og *sexy* («min sexy hemmelighet»), og *outboard* («et outboard seil»). Likevel er det grunn til å merke seg at så stor del av adjektiva opptrer med norske bøyningkjennemerker, og at storparten av de resterende adjektivbelegga unngår markering med ikke-norske morfologiske eller morfosyntaktiske kjennetegn, og slik opptrer i nøytral form. Dermed kan adjektiva se ut til å være en ordklasse som lett blir integrert i det norske språksystemet.

Nesten nøyaktig tilsvarende fordeling mellom adjektivkategoriene bøyd, ubøyd og nøytral som er funnet i det norske adjektivmaterialet, finner vi også i dansk. Beleggtallet er her 171, mens den prosentvise fordelinga er 66 % bøyd, 30 % nøytral og 4 % ubøyd. De 7 belegga på ubøyd er bl.a. engelskspråklige skriftformer som *asian*, *black*, *sexy* og *macho*. Også i dansk blir konklusjonen at importord som tilhører ordklassen adjektiv, lett integreres og tilpasses til det danske språksystemet.

M3: Verbalbøyning (f.eks. preteritum -ed (booked))

Antall forekomster av verb i materialet er svært beskjedent, f.eks. bare 9 belegg i islandsk, og blant belegga er det tilsvarende færre eksempler på aktuelle preteritums- eller partisippformer. I norsk er det to forekomster med engelsk skrivemåte *-ed*: *-rigged* og *advanced*. I dansk er det «i alt 49 preteritum participiumsforekomster i materialet. Kun to, nemlig *booked* og *coated* har bevaret den engelske endelse *-ed*. Resten, fx *gearet*, *tacklet* og *laminert*; *topseedede* og *supersexede* er tilpasset med danske bøjningsformer.» (Andersen & Jarvad, denne boka.)

Ettersom materialet for denne variabelen er så spinkelt, er det ikke grunnlag for å diskutere et samla resultat. Det som likevel kommer fram etter gjennomgangen av dette importordutvalget, er at engelske verbalbøyningsformer nesten er fraværende i de nordiske språka, og dermed ikke er en grammatisk kategori som ser ut til å påvirke nordiske språk.

M4: Flertallsending på -s

Blant ordforekomstene som grupperes under manglende morfologisk tilpassing, dreier det seg for en del om substantiv med engelsk *-s*-pluralis. Ulike nordisk språk har overtatt den engelske flertallsmarkeringa *-s* sammen med importen av enkelte substantiv. Såkalte ‘klipsord’ (svensk ‘kepsbildningar’) er en egen kategori av disse. Et klipsord kan defineres som et importord der den opphavlige flertallsendinga på *-s* er i ferd med å bli en del av stammen i det nordiske ordet, og da kan ordet i tillegg til *-s* få «normal» nordisk ending i entall eller flertal, og eventuelt avleingsuffix (Johansson & Graedler 2002: 192ff.). Noen slike eksempler er *tanks*, *jeans*, *caps*, *fans*, *tips*, *snacks* og *chips*. Bøyde former kan være (norsk) *capsen*, *capser*, *capsene*; *tanksen* osv. Det vanligste er likevel at importordet opptrer i opprinnelig engelsk flertallsform, f.eks. *bulkcarriers*, *posters*, *bits*, *takrails*, *terylene-slacks*, *workshops* og *airbags*.

I alle de nordiske språka er det større eller mindre innslag av slike *-s*-forekomster. En oversikt over andelen *-s*-former av importord som forekommer med flertallsending, er gitt i tabell 4.

Tabell 4: Importord med flertallsending og andel med eng. *-s*-ending

	<i>Antall importord med flertallsending</i>	<i>Antall av disse med eng. -s (%)</i>
<i>Islandsk</i>	ca. 40	4 (11)
<i>Færøysk</i>	29	9 (31)
<i>Norsk</i>	126	43 (34)
<i>Dansk</i>	166	42 (25)
<i>Finlandsvensk</i>		10
<i>Sverigesvensk</i>		76

Minst er innslaget i islandsk og færøysk. I islandsk omtales fire eksempler med *-s* (11 % av knapt 40 importord med flertallsform), men de står i hermetegn med adjektivet *svonefndar* ‘såkalt’ framfor. Dermed er det markert i teksten at disse ordformene er å

oppfatte som u-islandske. I færøysk er også forekomstene få: Av 29 flertallsformer er 9 med utenlandsk form, alle med flertall på *-s*, bl.a. *overheads*, *slides* og *headphones*.

I norsk er andelen ord med flertallsending 126, og blant disse forekommer engelsk *s*-pluralis i 43 tilfeller, som tilsvarer en tredel av forekomstene. To tredeler har norsk flertallsending. Heile 29 av *-s*-forekomstene gjelder *down(-)lights* i annonsetekster, videre fem belegg med *fans*, og ellers enkelttilfeller av en del andre *s*-former. Utvalget av ord med engelsk *-s*-flertall kan virke noe tilfeldig, særlig den store forekomsten av *down-lights* i ett avisnummer. På den andre sida er det mange av importorda som opptrer med norsk flertallsending, bl.a. *parkaser*, *satellitter*, *trailere*, *fasiliteter*, *carporter*, *spotter* (men ingen *spots*) og *oljerigger*. Der opprinnelig engelsk flertallsform er *-s*, ser importorda ut til raskt – og i regelen – å tilpasse seg norsk morfologi, dvs. i typen *satellites* > *satellitter*. Flertallsformer på *-s* forekommer sannsynligvis oftest i sammenheng med visse ikke-etablerte importord – jf. tilfellet *downlights*.

For denne variabelen oppviser den danske undersøkelsen om lag samme resultat som den norske, men siden beleggutvalget er så lite, må en være forsiktig med å dra slutninger. Mens det i norsk var en tredel av substantiva med flertallsending som hadde engelsk flertallsform, er den tilsvarende andelen i dansk en firedel, bl.a. *airbags*, *dreamgirls*, *drømmebodies*, *greenkeepers* og *filmbits*. I enkelte tilfeller forekommer det variasjon mellom dansk og engelsk flertallsform: *airguider/airguides*, *singler/singles* og *teenagere/teenagers*.

I svensk er det ifølge Mickwitz (denne boka) «inte helt självklart att betrakta plural-*s* som ett 'utländskt' morfem. *Svenska Akademiens Grammatik* betraktar *s*-pluralen i svenskan som en sjunde deklination, och man bör därför i någon mån se *s*-pluralen som integrerad i svenskans böjningssystem.» Svensk er det eneste nordiske språket der engelsk flertalls-*s* har blitt vurdert som en egen bøyingskategori, noe som kanskje gir oss mistanke om at dette forholdet har blitt oppfatta som et større «problem» i svensk enn i de andre nordiske språka. Mickwitz vil likevel «argumentera för att *s*-pluralen traditionellt har varit en främmande böjningsform i svenskan».

Andelen importord med «utländsk morfologi» er 3 % (104 belegg) i det sverigesvenske materialet, og bare 2 % (17 ordforekomster) i det finlandssvenske (Mickwitz, «Tillegg, tabell A og B», denne boka.) Det framgår ikke hvor mange av dem som er flertallsformer, men blant disse ordforekomstene er over halvparten (henholdsvis 76 og 10) belegg på *s*-flertall. Mickwitz (ibid.) poengterer – og dette er nok et viktig poeng i denne sammenhengen – at mange av disse orda er ikke-etablerte i svensk språk. Det dreier seg bl.a. om ord som *nuggets*, *business starters*, *dreadlocks*, *flares*, *masters*, *daytraders*, *events*, *oneliners*, *vans*, *airbags*, *happenings*, *rails*, *stripes*, *strips* og *bodyboards*.

Ut fra disse undersøkelsene i nordiske språk kan det være grunn til å hevde at spørsmålet om engelske flertallsformer først og fremst er et fenomen som er aktuelt for de skandinaviske språka, men omfanget av slike flertallsformer kan neppe kalles stort. Dessuten kan engelsk flertallsending oppfattes som en del av ordimportprosessen, slik Mickwitz påpeker, slik at nordiske flertallsendinger etter hvert overtar for den engelske når ordet integreres.

M5: -ing eller -ning

Denne variabelen er bare aktuell for språka dansk og svensk, der avleiinger med *-ning* oppfattes som det korrekte. I norsk er ikke M5 en aktuell variabel å undersøke, ettersom norsk har begge suffiksa (*-ing* og *-ning*) som aktuelle alternativer, og ikke noen preferanse for *-ning*, som f.eks. i svensk. Heller ikke i islandsk og færøysk er denne variabelen aktuell.

Både suffikset *-ing* og *-ning* brukes i dansk, og de omdanner danske verb til verbalsubstantiv etter visse regler (Andersen & Jarvad, denne boka).

«Suffikset *-ing* brukes fortrinsvis hvis verbet i sin grundform ender på *-n* eller *-r*, fx *kloning*. Hvis verbet i sin grundform ender på *-l*, brukes der nogle gange *-ing*, andre gange *-ning*. Er vokalen i verbet lang, brukes *-ing* fortrinsvis (*betaling*), er vokalen kort, brukes *-ning* fortrinsvis (*skylning*).» (Ibid.)

Det danske materialet har tilpassa form i *mobning* (9 forekomster), ellers er leksema *blending*, *booking*, *brainstorming*, *crowdsurfing*, *dancing*, *fistfucking*, *karting*, *rating*, *rebirthing*, *spanking* og *surfing* representert med mange ordforekomster etter engelsk mønster med *-ing*. «Mønstret er med andre ord noget broget, men som regel følger akklimatiserte lån hyppigere det danske mønster end ikkeakklimatiserte lån.» (Ibid.)

I det finlandssvenske importordmaterialet er det funnet 6 belegg på *-ing*-former. Dette gjelder leksema *ranking*, *timing* og *trading*. I det sverigesvenske materialet er det 27 forekomster med *-ing*-former, der *doping* står for de fleste belegga. Av andre forekomster nevnes *ranking*, *supertouring* og *tuning*.

*M6: Dobbeltkonsonant vs. enkelkonsonant, M7: Bruk av apostrof ved genitiv,**M8: særskriving/ sammenskriving av ord*

Disse morfologiske variablene er av forskjellige årsaker ikke aktuelle å vurdere. For M7 og M8 er materiale og forekomster for dem svært spinkelt og gir derfor ikke grunnlag for sikre konklusjoner. Når det gjelder variabel M6, er den mer naturlig å betrakte som en ortografisk faktor (konsonantvariabel), snarere enn som en morfologisk variabel – unntatt i dansk, jf. Andersen & Jarvad (i denne boka).

3.4. Oppsummering av morfologisk tilpassing

Gjennomgangen av delstudiene av morfologisk tilpassing av importord i de nordiske språka har vist at mye er felles, men at de nordiske språksamfunna på enkelte områder også er ulike når det gjelder hvordan – og i hva slags form – importorda kommer inn i skriftspråket og behandles eller tilpasses «språkinternt». Ikke alle språk åpner seg like lett for importord, og blant de nordiske er det til vanlig antatt at spesielt islandsk og til dels færøysk har de sterkeste restriksjonene, uten at tallgrunnlaget her kan stadfeste denne oppfatninga. Dersom vi ser på resultatet av undersøkelserne for enkeltspråka som er med i undersøkelsen, islandsk, færøysk, norsk, dansk og svensk (finlandssvensk og sverigesvensk), er det naturlig å se på hoved-

kategoriene for morfologisk tilpassing (tilpassa, nøytral, ikke tilpassa) og hvordan ordforekomstene i det enkelte språket grupperer seg prosentvis innafor dem, slik tabell 3 viser. Det er forbausende ensarta resultater for alle tre hovedkategoriene i alle språka. For alle er det tale om 96–98 prosent importord som morfologisk er markert som tilpassa eller nøytrale, dvs. at bare 2–4 prosent av importorda i disse nordiske språka er markert som direkte ikke-tilpassa. Det er ikke urimelig å tolke dette i retning av at importordbruken i de nordiske språka foregår på en relativt friksjonsfri måte i det enkelte nordiske språksystemet. Det fins flere måter å tilpasse dem morfologisk på, og måter å introdusere importord på som ikke får importordet til å framstå i åpenbar konflikt med språksystemet. Dette kommer bl.a. til uttrykk gjennom den store andelen av ordforekomster i kategorien nøytral.

Dette kan tas som en indikasjon på at en også gjerne tilpasser importorda til det heimlige bøyningssystemet. Muligens er denne tendensen sterkest i islandsk og færøysk, og litt svakere i de skandinaviske språka. Ut fra de talla som framkommer i undersøkelsen av enkeltspråka, er det likevel ikke så lett på empirisk grunnlag å påstå akkurat det. Men for undersøkelsen av færøysk viser Simonsen & Sandøy til språkvitere som hevder at det i færøysk «kan forekomme, at man unnlader at bøye de fremmede ord eller beholder en fremmed endelse, men normalt prøver man at tilpasse fremmede ord til det færøyske bøyningssystem». Og forfatterne hevder at resultatene i tabellene dokumenterer at denne beskrivelsen stemmer.

For de morfologiske variablene er resultatene også for en stor del sammenfallende, særlig for M1 (tildeling av genus), der det kommer fram at en svært stor andel av substantivforekomstene er nøytrale i forhold til genusmarkering. For variabelen M2 (adjektivbøyning) var det også svært parallele resultater, men islandsk skilte seg ut med liten andel bøyde adjektiv. Spørsmålet om engelske flertallsformer på *-s* viste seg å skille de skandinaviske språka fra islandsk og færøysk, der innslaget av slike former var minst. Men omfanget av slike flertallsformer kan neppe kalles stort.

Det svenske språksamfunnet er her undersøkt for sverigesvensk og finlandssvensk separat. Ofte er det ikke store forskjeller som framkommer mellom dem, og Mickwitz (artikkel denne boka) karakteriserer skilnadene som små. Om forholdet mellom de to svenske språkvarietetene sier Mickwitz (ibid.):

«Också de neutrala importorden har en högre andel i det sverigesvenska materialet (17 %) än i det finlandssvenska (13 %). Rent allmänt tycks en högre andel av de sverigesvenska importorden vara morfologiskt neutrala, d.v.s. de är oböjda och fördelar sig i högre grad än de finlandssvenska importorden på kategori E och F. Eventuellt kan man här utläsa en tendens till ett mer normativt språkbruk i finlandssvenskan – man använder importord som är integrerade i svenskans böjningssystem, medan sverigesvenskan är mer öppen för tillfälliga lån som är svåra att integrera morfologiskt och morfosyntaktiskt och som därför hellre placeras i fraser där böjning inte krävs. [...] Skillnaden mellan språkvarieteterna kan skyllas på ländernas olika språkpolitik. Finlandssvenskan har av tradition hållit sig i den mer puristiska ändan, medan Sverige har varit mer öppen för språkförändringar och för utländskt inflytande.»

Dermed blir vi igjen minna om hvordan utenomspråklige faktorer som språkpolitikk i større eller mindre grad gir seg utslag i de språklige prosessene som importorda er en del av.

4. Ortografisk tilpassing

4.1. Ortografiske variabler

Utgangspunktet for de ortografiske variablene er en analyse utført av Anne-Line Graedler av engelske importord i norsk (Johansson & Graedler 2002: 164–66), og de tar derfor sikte på importord fra engelsk. I materialet forekom det også et mindre antall importord som ikke hadde engelsk som eksportspråk (f.eks. internasjonale, franske, spanske osv.), og enkelte av disse orda blei registrert som ikke tilpassa, sjøl om de ikke kom i «konflikt» med de oppsatte variablene. De til sammen 37 ortografiske variablene er basert på ortografiske trekk i de nordiske språka, og de består av 21 variabler som gjelder vokaler og vokalkombinasjoner (V-variabler), og 16 som gjelder konsonanter og konsonantkombinasjoner (K-variabler).

Ulike nordiske språk har en egen forståelse av og tradisjon for hva som er det nasjonale settet av bokstaver. Dette varierer mellom språka som er undersøkt, slik at eventuelle skilnader i forhold til det engelske bokstavsettet kan være større eller mindre. Av de nordiske språka er det nok de skandinaviske som har størst samsvar med det engelske bokstavsettet – litt mindre for norsk enn for svensk og dansk, ettersom bokstavene *c* og *x* ikke oppfattes som del av det norske bokstavutvalget. Færøysk og islandsk har sannsynligvis de fleste bokstavavvika fra engelsk, spesielt på grunn av de mange «ikke-engelske» vokaltegna. Simonsen & Sandøy (artikkel denne boka) sier dette om det færøyske bokstavutvalget:

«Det færøyske alfabet, som fandtes i læsebogen *Pisubókin* fra 1958, var *a, á b, d, ð, e, f, g, h, i, í, j, k, l, m, n, o, ó, p, r, s, t, u, ú, v, x, y, ý, æ, ø*. I forhold til det danske alfabet er *c, q, w, z* og *å* ikke med, men i tillegg har vi diftongerne *á, í, ó, ú* og *y*.»

I tabell 5 er det gitt en oversikt over vokalvariablene og i tabell 6 en oversikt over konsonantvariablene som blei brukt av prosjektgruppa i B1-undersøkelsen (litt forenkla i forhold til tegn og eksempler):

Tabell 5: Vokalvariabler – ortografisk tilpassing av engelske vokaler

<i>Variabel</i>	<i>Engelsk stavemåte</i>	<i>Engelsk uttale</i>	<i>Eksempler</i>
V1	a	[ə]	fan
V2	a	[ɛ]	racism
V3	ai(gh)/ay/ea	[ɛ]	e-mail, stayertype
V4	a	[ʌ]	squash
V5	o	[ʌ]	boxer
V6	aw/a/o	[ʌ ⁺]	score
V7	au	[ʌ]	exhaust
V8	e/ea/ee/ey/ ie/u/a/y	[ɪ(ʌ), I↔]	collic, handsfree, medley
V9	are/air	[ɛ↔]	airbag, au pair
V10	ea	[ɛ]	head
V11	er/or	[↔]	entertainer
V12	a	[↔]	dungaree
V13	er/ir/ur	[ɛ ʌ]	flirt
V14	i/ic/igh/ui/	[ɑ]	drive-in, design
V15	o/ou/u	[ø]	punk
V16	o, oa, ou	[↔Y]	toast
V17	ou/ow	[↔Y]	show, bowling
V18	ou/ow	[ɑY]	power, downlights
V19	oi/oy	[ɪ]	oil carrier
V20	oo/ui/iew	[(ø)ʊ]	snøscooter, cruise
V21	ou/oo	[Y(↔)]	booking, tourist

Tabell 6: Konsonantvariabler – ortografisk tilpassing av engelske konsonanter

<i>Variabel</i>	<i>Engelsk stavemåte</i>	<i>Engelsk uttale</i>	<i>Eksempler</i>
K1	c	[s]	center
K2	c, ch, ck	[k]	cabin cruiser
K3	qu	[kw]	squash
K4	ch	[tʃ]	touch
K5	tch	[tʃ]	ketchup
K6	sh	[ʃ]	show
K7	g	[dʒ]	budget
K8	j	[dʒ]	judo
K9	g	[g]	game
K10	gh, ph	[f]	tough
K11	th	[b]	thriller
K12	w	[w]	twist
K13	x	[ks]	sex
K14	y	[j]	yoga
K15	z	[z]	blazer
K16	enkel/dobbel konsonant		pop, strip, bag

4.2. Ortografisk tilpassing – oversikt

Importorda er i første omgang blitt inndelt i tre hovedkgrupperinger (tilsvarende inndelinga for morfologi): 1. ortografisk tilpassa, 2. ortografisk nøytrale og 3. ortografisk utilpassa importord. I den første kategorien fins tilpassa importord med en ortografi som er blitt endra slik at den svarer til den nasjonale uttalen, f.eks. norsk *senter*. Kategori 2 inneholder importord med «nøytrale» vokaler, konsonanter eller grafemkombinasjoner, dvs. at skrivemåten er den samme både i engelsk og i det enkelte nordisk språket, f.eks. *simulator*. Den tredje kategorien består av ord med bibeholdt engelsk skrivemåte, som i *cabin cruiser*. I tabell 7 er det gitt en oversikt over den prosentvise fordelinga blant de tre hovedgruppene av ortografisk tilpassing.

Tabell 7: Oversikt over ortografisk tilpassing (i prosent)

	<i>Ortografisk tilpassa importord</i>	<i>Ortografisk nøytrale importord</i>	<i>Ortografisk ikke- tilpassa importord</i>
<i>Islandsk</i>	48	24	28
<i>Færøysk</i>	13	44	43
<i>Norsk</i>	44	14	42
<i>Dansk</i>	7	26	67
<i>Finlandssvensk</i>	23	50	36
<i>Sverigesvensk</i>	17	47	36

Det språket som har størst andel importord med utenlandsk ortografi, er dansk, som samtidig har den minste andelen av ortografisk tilpassa importord. Dette er kanskje ikke så overraskende når en kjenner til den språkpolitiske situasjonen i Danmark. Dansk er det nordiske språket der det er vist størst forsiktighet og tilbakeholdenhet når det gjelder endring av skrivemåter i importord. Dette understrekes også av Andersen & Jarvad (artikkel denne boka) i forbindelse med undersøkelsen av tilpassinga av danske importord:

«Undersøgelsen af engelske importords tilpasning til dansk ortografi har bekræftet at engelske importord som regel beholder deres oprindelige ortografiske struktur når de anvendes i dansk. Størstedelen af importordene bliver således indlånt i neutral form (dvs. hvor den engelske og den danske skriftform stemmer overens) eller i utilpasset form (hvor fremmede bogstaver og bogstavkombinationer er bibeholdt). Så godt som ingen af de engelske vokaler er i undersøgelsen blevet tilpasset dansk, mens knap en femtedel af konsonanterne er blevet tilpasset. Her er dette især tilpasningen af *c*, *ch* og *ck* til *k* der dominerer.»

Islandsk og norsk er de språka som har størst andel ortografisk tilpassa importord (men norsk har også en stor prosentdel ortografisk ikke-tilpassa ord, og tilsvarende mindre i nøytral-kategorien). Dette er neppe heller noe overraskende resultat – igjen er det naturlig å vise til språkpolitiske føringer i de to landa. På den andre sida over-

rasker det litt at færøysk har en så beskjeden andel ortografisk tilpassa, og en så høy andel ortografisk ikke-tilpassa importord.

For de to svenskspråklige varietetene er det ingen klare forskjeller. Både finlandssvensk og sverigesvensk har høge verdier i ortografisk nøytral-kategorien. Når en sammenlikner med de to andre skandinaviske språka dansk og norsk, ser en at andelen importord med utenlandsk skrivemåte i begge svenskvarietetene er mindre enn i norsk, og langt mindre enn i dansk. Internt for de to svenskvarietetene gjelder at det er finlandssvensk som har en klart mindre andel av ortografisk ikke-tilpassa importord (faktisk på nivå med islandsk) enn sverigesvensk, henholdsvis 27 % og 36 %. Om resultatene for den svenskspråklige undersøkelsen av ortografisk tilpassing sier Mickwitz (artikkel denne boka):

«Når det gjelder den ortografiska anpassningen är den kvalitativa skillnaden mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan mindre – även om andelen ortografiskt anpassade ord är högre i det finlandssvenska (23 %) än i det sverigesvenska (17 %) materialet. De två olika materialen uppvisar i stort samma ordtyper som är ortografiskt integrerade – vilket naturligtvis har att göra med att finlandssvenskan till 100 % följer den allmänsvenska stavningsnormen. Den stora skillnaden mellan materialen ligger i andelen importord med engelsk stavning; det sverigesvenska materialet har en mycket högre andel (35 %) än det finlandssvenska (24 %). Detta speglar samma tendens som för morfologin; att de finlandssvenska journalisterna i högre grad använder importord som är anpassade till svenskan och därmed skriver enligt en strängare språknorm än de sverigesvenska.»

Også i sammenheng med ortografisk tilpassing og ortografisk praksis blir faktorer som språkpolitisk innstilling og språknormholdninger i det aktuelle nordiske språksamfunnet trukket inn og tillagt vekt.

4.3. Ortografiske anstøtssteiner – vokaler

Når en for hvert enkelt av de nordiske språka studerer importordmaterialet med tanke på ortografisk tilpassing eller ikke-tilpassing, kan det være spesielle ortografiske tegn eller kombinasjoner av tegn som slår sterkere ut i ett språk enn i andre – og i forhold til språklig tilpassing og integrering på et vis fungerer som en slags «anstøtssteiner». For nærmere detaljer om enkeltspråka viser jeg til artiklene i denne boka. Her blir bare de vokalvariablene med flest belegg i hvert språk omtalt, og jeg viser til oversikten i tabell 8.

De utilpassa importorda i islandsk gjelder særlig V-variablene 2, 8, 15 og 16, som sammenlagt står for to tredeler av de utilpassa ordforekomstene, men som også oppviser mange tilpassa forekomster. V2 er engelsk *a* med uttalen /ei/, bl.a. med mange eksempler med *station(bill)* 'stationcar'. Eksempler på utilpassa (men også mange tilpassa) importord for V8 er *beat*, *freelance*, *remix* og *business*. Ordformer der V15 dels er tilpassa, dels utilpassa, er *pöbb* 'pub', *plögga* (eng. *plug*) og *bömmur* (eng. *bummer*), *fönk* vs. *funk* og *müffins* vs. *muffins*. V16 gjelder diftonguttale i bl.a. *kólk* 'coke' og *bingó* 'bingo'.

Færøyske eksempler på utilpassa vokaler gjelder i halvparten av tilfella to variabler: diftonguttalen i V3 (med eksempler som *container* og *mail*) og V14. I V14 (f.eks. *design*) er det ikke brukt færøyske skrivemåter, sjøl om det ville ha vært mulig å velge skrivemåte i samsvar med uttalen i færøysk.

Vokalvariabler med flest utilpassa belegg i norsk er diftonguttale i V3 (bl.a. *e-mail*, *stayertype*) og V14 (*drive-in*, *design*). I V20 dreier det seg om norsk skrivemåte med *u* istedenfor engelsk bokstavering, bl.a. i *snøscooter* og *cruise*. Disse tre vokalvariablene står for to tredeler av forekomstene under ikke-tilpassa vokaler.

I dansk, som er språket med klart mest utilpassa ortografiske forekomster, står fire vokalvariabler for nær to tredeler av belegga på utilpassa importord. Dette er V-variablene 8, 14, 15 og 16. Her er Andersen & Jarvads (artikkel denne boka) kommentarer til forekomstene under disse variablene:

«V8 omhandler engelsk *e*, *ea*, *ee*, *ey*, *ie*, *u*, *a* og *y* der i engelsk tale gengives [iə, i(:), i]. Her er der i alt 196 ordforekomster, og 165 forekomster er utilpassede, fx *beat* og *fleece*, mens 31 forekomster er neutrale, fx *hippier* og *polyamid*. [...] V14 omhandler *i*, *igh*, *ie* og *ui* der gengives [ai]. Her er der 65 utilpassede ordforekomster fra materialet, bl.a. *deadline* og *design*, og 55 neutrale ordforekomster, bl.a. *profil* og *mikro*. Den næste variabel, V15, omfatter skriftens *o*, *ou* og *u* der i talen gengives [ø]. Denne variabel omfatter 67 utilpassede ordforekomster, fx *brunch* og *cover*, og 23 neutrale ordforekomster, bl.a. *kult* og *ultimativ*. Variabel V16 omhandler *o*, *oa* og *ou* der i udtalen gengives [ø]. Denne variabel er representert ved 50 utilpassede ordforekomster (bl.a. *coated* og *cross-over*) og 87 neutrale, deriblandt *asbestose* og *bingo*.»

I det sverigesvenske materialet er det større spredning blant variablene med over 10 % belegg. V1, V3, V8, V14 og V20 har alle mellom 10 og 17 % av forekomstene av utilpassa vokaler, men i sverigesvensk fins det ellers ett eller flere belegg på svært mange av V-variablene. For V1 (*a*-uttale av engelsk *a*) er aktuelle eksempler *action*, *backpacker* og *backsaver*, for V8 *freelancer*, *freak*, *handsfree* og *leasing*, og for V14 *design*, *fight*, *sideboard* og *widescreen*. Det finlandssvenske materialet er langt mer begrensa enn det sverigesvenske, men forskjellene er ikke så store. «Rent generellt uppvisar det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet stora likheter vad gäller ortografisk anpassning av vokaler» (Mickwitz, artikkel denne boka).

Denne korte gjennomgangen av vokalvariabler som gir størst utslag på utilpassa forekomster i de nordiske språka, har vist at enkelte av variablene gjelder mer enn ett nordisk språk. V14 finner vi i fire språk: færøysk, norsk, dansk og svensk (både finlandssvensk og sverigesvensk). Variabler som gjelder tre språk, er V8 (islandsk, dansk og begge varietetene av svensk), og V3, som gjelder færøysk, norsk og sverigesvensk). Dermed kan vi oppfatte disse variablene som merkbare utslag av ulikheter i skrift- og uttaleforhold mellom vokalsystemet i engelsk og i nordiske språk.

I tabell 8 er det satt opp en oversikt med prosenttallet for forekomster for de mest beleggrike V-variablene. Det er her tatt med variabler som har en beleggandel på minst 10 %. På grunn av stor spredning i finlandssvensk er også variabler med mindre enn 10 % belegg tatt med her, slik at de til sammen dekker over halvparten av forekomstene av ikke-tilpassa vokaler.

Tabell 8: Vokalvariabler – ortografisk ikke-tilpassa engelske vokaler (i prosent)

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Isl.	Færøysk	Norsk	Dansk	Sv.- svensk	Finl.- svensk
V1	a	[Ø]					12	6
V2	a	[ɛI]	18					7
V3	ai(gh)/ay/ea	[ɛI]		36	18		17	
V8	e/ea/ee/ ofl.	[i(ː), I↔]	22			16	17	8
V9	are/air	[ɛ↔]						10
V14	i/ie/igh/ui/	[αI]		14	20	11	15	18
V15	o/ou/u	[ø]	14			11		
V16	o, oa, ou	[↔Y]	19			24		
V18	ou/ow	[αY]						5
V20	oo/ui/iew	[(ø)ʊ]			29		10	

4.3. Ortografiske anstøtssteiner – konsonanter

Konsonantvariablene er færre enn vokalvariablene, og uttaleforskjellene mellom engelsk og nordiske språk er noe mindre når en sammenlikner konsonantsystemet i engelsk med vokalsystemet. I tabell 9 er det gitt en samla oversikt over prosentdel forekomster for noen K-variabler for hvert språk, og de seinere omtalte variablene K2, K13 og K16 er markert med skyggelagte linjer.

Tabell 9: Konsonantvariabler – prosentdel ortografisk utilpassa engelske konsonanter

Variabel	Engelsk stavemåte	Engelsk uttale	Isl.	Færøysk	Norsk	Dansk	Sverige- svensk	Finl.- svensk
K1	c	[s]		13		17		
K2	c, ch, ck	[k]	43	23	26	23	51	25
K12	w	[w]	12					
K13	x	[ks]		34	60	44		
K15	z	[z]						13
K16	enkel/dobbel konsonant		22	17			32	52

I islandsk er det funnet en del belegg på importordforekomster som er utilpassa på grunn av konsonantulikheter med engelsk. 45 av 69 belegg gjelder de to variablene K2 (eng. *c/ch/ck* for /k/) og K16, som er kort (enkel) konsonant etter kort vokal. Begge K-variablene har også et større antall belegg på tilpassa importord. K13 (eng. *w*) har 8 belegg. Eksempler på K2 er *rock* ved sida av *roke*, *kick* og *kikk*, *clean* og *klin*, *bacon* og *beikon*, og *comeback*. For K16-variabelen nevner Ásta Svavarsdóttir (artikkel

denne boka) at det fins flere tilfeller der engelske ord har fått skrivemåte med dobbel konsonant etter islandsk mønster: «Som eksempler på tilpassede ordformer kan nævnes *popp* ‘pop’, *bedd* (eng. *head*), *gigg* (eng. *gig*), *djobb* ‘job’, *bögg* og *bögga* (eng. (*to*) *bug*) osv.»

De aller fleste eksempla i færøysk på utilpassa importord som skyldes konsonantsystemet, fins under variablene K1, K2, K13 og K16. Både K1 og K2 gjelder bokstaven *c* i engelsk, men i K1 er *c* forutsatt uttalt /s/. Eksempel på færøysk tilpassing er *rasistiskur*, et annet eksempel der *c* er brukt etter engelsk mønster, er *receptionistar*. K2 er representert med mange eksempler både på tilpassa og utilpassa former, bl.a. *plastic/plastik* og *truck/trukke*. Annerledes enn i islandsk definerer færøyingene bokstaven *x* som en ikke-færøysk bokstav. Denne variabelen (K13) har mange belegg under utilpassa forekomster, f.eks. *bauxit*. Men tilsvarende som i islandsk er variabelen K16 aktuell også for færøysk, sammenlikn det utilpassa importordet *jet-set* med det tilpassa *faxprogramm*.

I norsk er det to variabler som står for heile 86 % av belegga på utilpassa forekomster: K2 og K13. Eksempler på K2 er *cruise*, *calling*, *carport* og *handicappede*, for K13 bl.a. *(tele)fax* og *sex*.

Dansk skiller seg noe fra norsk. Fire K-variabler i dansk dekker 93 % av forekomstene av utilpassa former, det er variablene K1, K2 og K13. Disse tre variablene er det gitt flere eksempler på i avsnitta over.

I svensk utgjør registrerte konsonantbelegg for utilpassa ordforekomster for de to variablene K2 og K16 77 % i finlandssvensk og 83 % i sverigesvensk. En relativt beskjeden mengde utilpassa ordforekomster fins også for K-variablene K1, K4 (skrivemåten eng. *ch* som i *cha-cha-cha* og *champion*) og K15 (skrivemåten eng. *z(z)* som i *jaz_z*, *piz_za* og *z_oom*). Når det gjelder den beleggrike variabelen K2 for utilpassa ordforekomster i svensk, er det grunn til peke på at det fins om lag like mange belegg på denne variabelen under tilpassa ordforekomster, og det forekommer flere ordtyper med alternativ stavemåte i materialet, f.eks. *disco/disko* og *musical/musikal*. For øvrig uttaler Mickwitz (artikkel denne boka) at det er «mycket svårt att hitta skillnader mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan i fråga om anpassning av konsonantlj_ud».

Denne oversikten over de K-variablene som står for de fleste belegga av utilpassa ordforekomster, har vist enkelte forskjeller og variasjoner mellom de nordiske språka. For alle språka utgjør K2 med engelske *c*-skrivemåter (for uttalt /k/) en av de mest beleggrike K-variablene for utilpassa ordforekomster. K16 (enkelt konsonant istedenfor dobbelt) er en tilsvarende markant K-variabel for islandsk, færøysk og svensk (begge varietetene). At variabelen ikke spiller tilsvarende rolle for dansk, er ingen overraskelse, ettersom dansk skrifttradisjon tilsier at konsonant i final stilling i ordet skrives enkelt, mens dobbelskriving i tilsvarende posisjon i ordet er regelen i de andre nordiske språka. En tredje K-variabel er K13 (skrivemåte med eng. *x*), som er en av de mest beleggrike K-variablene for utilpassa ordforekomster i færøysk, norsk og dansk. På grunn av en annerledes bokstaveringsstradisjon på dette punktet i islandsk og svensk, slår ikke denne variabelen ut i de to språka. Også variabelen K1 (eng. *c* med uttalen /s/) er en beleggrik K-variabel for utilpassa ordforekomster i færøysk og dansk.

5. Avslutning

Som vist for alle språka er så mye som 96–98 % av de moderne importorda markert enten som morfologisk tilpassa eller morfologisk nøytrale, og bare 2–4 % av importorda i de nordiske språka framstår som direkte ikke-tilpassa. Dette har blitt tolka som at importordbruken i de nordiske språka foregår på en relativt friksjonsfri måte i det enkelte nordiske språksystemet.

Det fins flere måter å tilpasse importord morfologisk på, og det fins måter å introdusere importord i språket på som ikke får importordet til å framstå i åpenbar konflikt med det nasjonale språksystemet, noe som bl.a. kommer til uttrykk gjennom den store andelen av ordforekomster i kategorien nøytral. For dansk er prosentdelen av morfologisk ikke-tilpassa importord 4, for de andre språka 2 eller 3. Det at dansk har en litt større prosentandel ikke-tilpassa importord enn de andre språka, er mest sannsynlig et utslag av den «åpne» og lite restriktive danske språkpolitikken.

Av morfologiske forhold som blei undersøkt, viser resultatene for tildeling av genus av importorda at en stor del av substantivforekomstene er nøytrale i forhold til genusmarkering. For adjektiva er forholdet et annet: Her har språka en stor andel forekomster som viser bøydd form (men mindre i islandsk), noe som kan tolkes som at importord som tilhører ordklassen adjektiv, lett innpasses og integreres i nordiske språk. Verbalformer som engelsk preteritum på *-ed* (f.eks. *booked*) er nesten fraværende i språka som er undersøkt, og er dermed en verbalkategori som ikke ser ut til å påvirke nordiske språk. Derimot er forekomstene flere av engelske flertallsformer på *-s*. Her skilte de skandinaviske språka seg ut i forhold til islandsk og færøysk, som hadde minst innslag av slike flertallsformer.

Undersøkelsen av morfologisk tilpassing av importord i nordiske språk viste at mye er felles, men at de nordiske språksamfunna på enkelte områder også er ulike når det gjelder hvordan – og i hva slags form – importorda kommer inn i skriftspråket på og der behandles eller tilpasses «språkinternt». Ikke alle språk åpner seg like lett for importord, og det er vanlig oppfatning at spesielt islandsk og til dels færøysk har de sterkeste restriksjonene i så måte, men uten at det kan leses ut av denne undersøkelsen.

Ortografisk tilpassing av importorda blei undersøkt på grunnlag av ei rekke vokalvariabler og konsonantvariabler med tanke på ulikheter i forhold til engelsk skrivemåte og uttale. Også for denne delen av undersøkelsen blei importorda inndelt i tre hovedgrupperinger (tilsvarende inndelinga for morfologi): 1. ortografisk tilpassa, 2. ortografisk nøytrale, og 3. ortografisk utilpassa importord (dvs. med bibeholdt engelsk skrivemåte).

Det språket som har størst andel importord med utenlandsk ortografi, er dansk, som samtidig har den minste andelen av ortografisk tilpassa importord. Dansk er det nordiske språket der det er vist størst forsiktighet og tilbakeholdenhet når det gjelder endring av skrivemåter i importord. Islandsk og norsk har størst andel ortografisk tilpassa importord, noe som også kan settes i sammenheng med de aktuelle språkpolitiske føringene i Island og Norge. For vurderinga av andel ortografisk utilpassa importord i hvert enkelt nordisk språk skal en likevel være oppmerksom på den forskjellen som består i ulikheter mellom de nordiske språka når det gjelder utvalget av det enkelte språksamfunnets «heimlige» bokstaver. Slike variasjoner har naturlig

nok betydning for hva slags – og hvor mange – ord som vil bli oppfatta som ortografisk tilpassa i det enkelte språket.

En vokalvariabel som gir stort utslag på tilpassa forekomster i de nordiske språka, er uttale- og skriftforskjellen mellom engelsk og nordiske språk i ord som *drive-in* og *design*, der nordiske språk ville ha bokstavert på en annen måte i forhold til uttalen. Andre tilfeller gjelder diftonguttalen i engelske ord som *e-mail*, *stayertype*, og *i*-uttalen i engelske ord som *freelancer* og *fresk*.

De undersøkte konsonantvariablene påviste enkelte forskjeller og variasjoner mellom de nordiske språka. For alle språka utgjorde engelske *c*-skrivemåter (for uttalt /k/) en av de mest beleggrike konsonantvariablene for tilpassa ordforekomster. Det var også mange forekomster av skrivemåten med enkelt konsonant istedenfor dobbelt i utlyd etter vokal, f.eks. engelsk *hot*, *web*. Her skiller dansk seg ut blant de nordiske språka ved å praktisere samme skrivemåte som engelsk, slik at skrivemåtene er nøytrale. En tredje konsonantvariabel gjelder skrivemåten med engelsk *x*, som markerer klar forskjell for færøysk, norsk og dansk. På grunn av en annerledes bokstaveringsradisjon på dette punktet i islandsk og svensk, slår ikke denne variabelen ut i de to språka. Også engelsk *c* med uttalen /s/ kan nevnes blant markørene av ikke-tilpassa konsonanter.

Undersøkelsen av tilpassing av moderne importord i bøyning og skrift i de nordiske språka har gitt flere interessante resultater og nyttig dokumentasjon når det gjelder opptak av i første rekke engelske importord i vår tid. Den har gitt oss mer presis kunnskap om omfanget av og hastigheten på hvert språks ordimport, og har vist hva som er felles tendenser og hva som skiller de nordiske språksamfunna i en viktig språklig utviklingsprosess. I tabell 10 er det gitt en samla oversikt over prosentis del av tilpassa importord og tilsvarende for ikke tilpassa importord i hvert enkelt språk som er undersøkt. (Legg merke til at prosentandelen for 'nøytral' her er uteatt.)

Tabell 10: Morfologisk og ortografisk tilpassing i nordiske språk (i prosent)

		Islandsk	Færøysk	Norsk	Dansk	Sverige-svensk	Finl.-svensk
Morfologisk tilpassing	Tilpassa	59	53	43	59	55	62
	Ikke tilpassa	2	2	3	5	3	2
Ortografisk tilpassing	Tilpassa	48	13	44	13	17	23
	Ikke tilpassa	28	43	42	59	36	27

Hvert enkelt nordisk språksamfunn har sine tradisjoner og sin egen praksis i tilpassing av importord. Resultata minner oss om at utenomspråklige faktorer som språkolitikk og språkpolitiske føringer i større eller mindre grad også gir seg utslag i de språklige prosessene som importorda er en del av.

Referanser

- Chrystal, Judith-Ann. 1988. *Engelskan i svensk dagspress*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 74.) Stockholm: Esselte studium.
- Clausén, Ulla. 1978. *Nyord i färöiskan. Ett bidrag till belysning av språksituationen på Färöarna*. Stockholms Universitet. Stockholm
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye Ord – hvorfor og hvordan?* København: Gyldendal.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002.: *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Svenska språknämnden (utg.). 1986. *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. Stockholm: Norstedts.
- Zakariassen, Peter. 1994. Eg dvøljist við tøl. I: *Sýnisstubbar*, s. 91–93. Tórshavn.

Om forfattarane

Andersen, Margrethe Heidemann – forskar ved Dansk Sprognævn

Ásta Svavarsdóttir – forskar ved Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (leksikografísk
avdeling), Háskóli Íslands (Íslands Universitet)

Jarvad, Pia – seniorforskar ved Dansk Sprognævn

Mickwitz, Åsa – doktorgradsstudent ved Helsingfors universitet

Omdal, Helge – professor i nordisk språkvitskap ved Universitetet i Agder

Sandøy, Helge – professor i nordisk språkvitskap ved Universitetet i Bergen

Simonsen, Hanna – cand.phil. frá Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya (Universitetet på Færøyan)